STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 05017

GEKLIBENE SHRIFTN

Isaac Meir Weissenberg

Permanent preservation of this book was made possible by Josh & Judy Weston in memory of Florence & Samuel Weisstein

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights
in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain
or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does –
please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

י. מ. ווייסענבערג

געקליבענע שריפטן

יצחק מאיר ווייסענבערג איז געבוירן געוואָרן אין יאָר 1881 אין זשעלעכאָוו, שעדלעצער געגנט, אין אַן אָרעמער פאַמיליע. ביז 25 יאָר געאַרבעט ביי פארשידענע מלאכות אין וואַרשע און אין לאָדזש. אין דער ליטעראַטור דעביוטירט מיט די דערציילונגען „דער קיטל" און „דור הולך ודור בא" (אין „דער יודישער ביבליאָטעק" פון י. ל. פרץ אין 1904). פון דעמלט אָן זיך אויסשליסלעך אָפּגעגעבן דער ליטעראַטור, באַטייליקט זיך אין די פאַרשידענע יידישע אויסגאַבן און זיך גלייך אַרויסגערוקט אין סאַמע אויבנאָן פון דער יידישער ליטעראַטור. א באַזונדער שטאַרקן רושם האָט געמאַכט זיין גרעסערע דערציילונג „אַ שטעטל" (צוערשט דערשינען אלס ביילאַגע צום טאָגבלאַט „דער וועג" וואַרשע 1906).

איניקע פון זיינע ווערק זיינען איבערגעזעצט געוואָרן אויף פראַנצויזיש, דייטש, העברעיש, שפּאַניש א"א. י. מ. ווייסענבערג האָט אויך פאַרעפנטלעכט קריטיש-פובליציסטישע אַרטיקלען.

געשטאָרבן איז ווייסענבערג דעם 13-טן אויגוסט 1938 אין וואַרשע און באַערדיקט געוואָרן אויפן וואַרשעווער בית-עולם לעבן ה. ד. נאָמבערג.

י. מ. ווייסענבערג

(קורצע כאַראַקטעריסטיק פון זיין שאַפן)

אין דער אוטאָפּיסטיש־משכּילישער אידעען־וועלט איז דער קאַמף מיטן גביר און פרומאַק געווען באַגרענעצט אין זיין אינהאַלט און אַלגעמיין־אַבסטראַקט אין זיין פאָרעם. ווי א געשיכטלעך־פּראָגרעסיווע אָבער בורזשואַז־אידעאַליסטישע באַוועגונג, האָט די השכלה געקעמפט פאַר די פרייע באַוועגונגס־מעגלעכקייטן און פרייע האַנדלונגען פון אויפגעקומענעם יידישן בירגערטום, וואָס האָט זיך אין זיין עקספּאַנסיע אויסער די ראַמען פון געטאָ געפילט גועהעמט און געשטערט פון פאַנאַטיש־רעליגיעזן מיטל־אַלטערלעכן לעבנסשטייגער. זי האָט אויפריכטיק פּראָפּאַגירט בילדונג און איראָפּעישע אויסערלעכע מאַניערן און געקעמפט פאַר באַשטימטע רעפאָרמען אין יידישן לעבן. זי איז אָבער קיינמאָל נישט געווען קעגן רעליגיע בכלל און אוודאי קיינמאָל נישט קעגן דער עקזיסטירנדיקער אָרדענונג. פאַרקערט, זי האָט פון דער דאָזיקער אָרדענונג און בלויז פון איר דערוואַרט אַלע ישועות און נחמות אויף יידן.

עלעמענטן פון דער דאָזיקער משכּילישער איינשטעלונג טרעטן נאָך אויף גאַנץ בולט ביי די יידישע קלאַסיקער, ביי וועלכע אויפקלערונג און

בילדונג ווערן ציטאַטווייז אַרויסגעהויבן אין אַזאַ אָדער אַנדער פאַרעם
אַלס אוניווערסאַל היילמיטל. אמת, די קלאַסיקער האָבן שוין פיל קלאָרע־
דערזען די שיידליניע צווישן רייך און אָרעם און דער יידישער סביבה,
ווי אויך די אונטערדריקונג פון יידישן אַרבעטנדיקן מענטשן. זיי האָבן
אויך פיל שאַרפער געפירט דעם קאַמף קעגן די יידישע בעלי־תּקיפים און
כּלי־קודש, אייגזעענדיק די נויטווענדיקע פאַרבינדונג צווישן זיי. אָבער
דער דאָזיקער קאַמף האָט נאָך אַלץ געטראָגן זייער אָפט דעם אידעאַליסטיש־
אוטאָפּיסטישן כאַראַקטער פון אויסלייזערישקייט, פון אַ קאַמף צווישן
גוטס און שלעכטס בכלל, און דער יידישער אַרבעטער איז נאָך נישט אויפ־
געטרעטן אין אים ווי אַ זעלבסטשטענדיקער, געזעלשאַפטלעכער כּוח.

י. מ. ווייסענבערג האָט אין דער הינזיכט געמאַכט אַ קוואַליטאַטיוון
שריט פאָרויס. ער האָט דער ערשטער באַמערקט דעם קלאַסן־קאַמף אין
דער יידישער געזעלשאַפט און אים געשילדערט רעאַליסטיש און קאָנקרעט;
ער האָט אויך דער ערשטער אַרויסגעפירט דעם יידישן אַרבעטער נישט
דורך דער אַפּיטראָפּסות פון אַ וועלכן ־ ס'איז מליץ־יושר און פירשפּרע־
כער, נאָר אים אַליין, ווי אַ ווירקנדיקע געשטאַלט. ווי אַזוי ווייסענבערג
האָט געגעבן דעם אַרבעטער, וועגן דעם וועלן מיר נאָך רעדן אַביסל
שפּעטער, אָבער שוין זיין דערשיינען גופא, ווי אויך די דערקלערונג פון
זיין אַקטיוון ווילן, איז אַ רעוואָלוציאָנערער קער אין דער יידישער
ליטעראַטור, סיי אידעאָלאָגיש און סיי קינסטלעריש. אין אָנבליק פון
זעלבסטשטענדיק ־ זיך ־ דערקלערנדיקן און זעלבסטשטענדיקן־ווירקנדיקן
יידישן אַרבעטער קומט אויף מער אמתדיק און רעאַל דער יידישער
אַרבעטס־געבער, קומען אויף מער אמתדיק און רעאַל די באַציונגען צווישן
אים און דעם אַרבעטער. די דאָזיקע קלאָרע דיפערענצירונג, וועלכע י. מ.
ווייסענבערג האָט דערזען אינערהאַלב דער יידישער סביבה אונטער דער
ווירקונג פון די גרויסע היסטאָרישע געשעענישן פון דעם פינפטן יאָר,
ווי אויך פון זיין אייגענער סביבה, אין וועלכער ער איז געבוירן און זיך
דערצויגן, האָט זייער שטאַרק מיטגעהאָלפן צו דער אויסקלאָרונג און
אַנטוויקלונג פון זיין קרעפטיקן טאַלענט, הויפּטזעכלעך אין די ערשטע יאָרן
פון זיין שאַפן. ווייסענבערג הייבט זיך אָן צוצוקוקן צו די שיינע גבירישע
יידן נישט דאָן, ווען זיי געפינען זיך אין צושטאַנד פון רו און זיינען
פאַרנומען מיט זייערע אידעלע טראַכטענישן און פאַלשע מליצהדיקע
רייד, נאָר בשעת זייער קאָנקרעטן האַנדלען און טאָן, ווען זיי באַמיען זיך
אויסצופרעסן פון אַרבעטנדיקן מענטשן דעם לעצטן טראָפּן בלוט, אָדער צו

חערשטיקן אין אים יעדן פרווו פון אנטקעגנשטעלן זיך, פון וועלן אויסקעמפן זיך די מינדסטע מענטשלעכע באדינגונגען. און ער דערזעט די ר׳ עוזרס און ר׳ אייזיקס, די ר׳ מאטלס און די זעליגס, ער דערזעט די בלוטדורשטיקייט, וועלכע עס ווייזט ארויס דער יידישער גביר לגבי זיין יידישן ארבעטער (אין דעם פאגראם אויף די ארבעטער אין „שטעטל״). אין דעם איבערגעבן דאס דאזיקע ווירקלעכע לעבן געפינען ווייסענבערגס ספעציפישע איגנשאפטן פון קלארער פלאסטישער שילדערונג, פינקטלעכער אבסערוואציע און געפרעסטן אויסדרוק — די בעסטע מעגלעכקייט זיך צו רעאליזירן. ווייסענבערגס העלדן פון דער אונטערדריקערישער וועלט, ווי אויך ארבעטער פון אלטן שניט, וואס לײדן און שווייגן, ווי מנחם דער שוויגער, נאטע דער לאנגער א. א. זיינען געגעבן אזוי בולט און קלאר, מיט אלע זייערע כאראקטעריסטישע תנועות און באוועגונגען, אז מיר הערזען זיי דורך און דורך. פון ווייסענבערגס שארפן בליק פארשווינדט נישט דער מינדסטער שטריך, די סאמע דינסטע סיטואציע. ווייסענבערג דערציילט נישט וועגן זייערע העלדן, פסיכאלאגיזירט נישט סתם אין דער וועלט אריין, נאר הייבט ארויס מיט א וואונדערלעכער פשטות און קלארקייט די העלדן גופא אין זייער סאמע טיפישער האנדלונג און אין דער סאמע כאראקטעריסטישער פאר זיי סיטואציע. א דאנק דעם, זיינען זיינע געשטאלטן טיף אינדיווידואליזירט און גלייכצייטיק דערהויבן צו פאראלגעמיינערטע טיפן.

דאס האט אבער א שייכות בעיקר צו די נעגאטיווע געשטאלטן פון דער אונטערדריקערישער וועלט און צו די ארבעטער פון אלטן שניט, צו די פאסיוו־לײדנדיקע. דעם נײ־אויפקומענדיקן ארבעטנדיקן מענטש, דעם אקטיוו־ווירקנדיקן און קעמפנדיקן זעט נאך דערוויל ווייסענבערג און שילדערט געוויס איינזייטיק און סכעמאטיש, ערטערווייז אפילו שארזשירט. די רעוואלוציאנערן קומען ביי אים ארויס — מענטשן אין „קאפעלושלעך מיט מאדנע בלאסע פנימער און שטילע אויגן״, און די שטרייקערס — יונגען, וואס דרייען זיך ארום אין מארק מיט די הענט אין די הויזנטאשן און סודען זיך. די אנפירער פון די ארבעטער אין שטעטל קלייבן זיך נישט פונאנדער אין די פראגראמען און פארטייען. די שטרייקן און דעמאנסטראציעס, וועלכע ווערן דארט געמאכט, זיינען סטיכישע, אפגעריסענע פון דער אלגעמיינער באוועגונג („און פלוצים, פון דער העלער הויט, מען הייבט נאך נישט אן צו וויסן, ווערט א שטרייק ביי אייזיק פײגל־ליבעס — — — ״) און די עקספראפריאציעס — לעכערלעכע

(ביים שוחט דאָס לעבל ברויט און צען קאָרבן). יאָסל סטאָליאַר און איטשעלע פון „שטעטל" זיינען נאָך נישט קיין אינדיווידועלע געשטאַלטן. זייער לשון איז אָפט אַ פּאַפּירנס און זייער באַנעמען זיך — קאַריקאַטוראַרטיק. שוין אָפּגערעדט פון די „וואַרשעווער", וועלכע קומען אַהיים אויף די ימים־טובים און ברענגען מיט זיך די נייעסטע רעוואָלוציאָנערע לידער און דעם רעוואָלוציאָנערן גייסט פון גרויסשטאָטישן אַרבעטער. זיי ווייזט וויסענבערג בלויז פאַרבייגייענדיק, אָדער בעסער געזאָגט, דערמאָנט בלויז וועגן זיי. ווי ווייט זיינען די דאָזיקע אַלע געשטאַלטן פון דער פאָלקסמענטשהייט, מיט וועלכער וויסענבערג שילדערט די אַלטע וועלט, ווי ווייט פון דער פּסיכאָלאָגישער פאַרטיפקייט און אויסשעפּלעכקייט, פון דער אויסדריקלעכער פּלאַסטישער קלאָרקייט און רעאַליסטישער בילדלעכקייט פון אַ ר' עוזר („דאָס שטעטל"), פון אַ שלמה מיט די בנים („אַ טאַטע מיט בנים"), אַ נאָטע און זעליג („דור הולך ודור בא"), אַ מנחם און ר' נאָטע („צום אידיעם אויף קעסט"), אַ דבורהלע („די משוגענע און דאָרף"), אַ רבקהלע („אַ שלעכטע פרוי") און פיל אַנדערע. וויסענבערגס אומפעיקייט צו געבן אַ פאַרגאַנצטע קינסטלערישע געשטאַלט פון אַ באַוווסטזיניקן אַרבעטער פון זיין צייט, צו דערזען און שילדערן די נאָטעס און מנחמס נישט בלויז אין זייער פּאַסיווער נאַכגיביקייט, נאָר אויך אין זייער בונט און פּראָטעסט, לויט דער רעאַלער און נויטווענדיקער טענדענץ פון זייער אַנטוויקלונג, און לויט דעם, ווי זיי האָבן שוין ווירקלעך אָנגעהויבן אויסצוזען — די דאָזיקע אומפעיקייט וויסענבערגס שטאַמט קודם־כל פון זיין נישט פאַרשטיין די פּראָצעסן, וועלכע זיינען פאָרגעקומען צו יענער צייט אין דער אַרבעטער־באַוועגונג. וויסענבערג איז פול מיט שנאה צו די אונטערדריקער און קאָן אויסגעצייכנט אַלע זייערע גענג; ער ווייסט די ליידן פון אונטערדריקטן אַרבעטנדיקן מענטשן און איז אינטים באַקאַנט מיט זיינע איבערלעבונגען, ער זעט שוין אַפילו קלאָר דעם קאַמף, וועלכער בינדט זיך פונאַנדער צווישן דעם אַרבעטער און זיינע אונטערדריקער, אָבער ער זעט נישט און באַנעמט נישט קלאָר די פּערספּעקטיוון פון אָט דעם קאַמף. די דאָזיקע אידעיִשע באַגרענעצטקייט וויסענבערגס איז די סיבה פון זיין קינסטלערישער באַגרענעצטקייט אויף דעם געביט; און זי שפּיגלט זיך אָפּ נישט בלויז אויף דער פאַראייניפאַכונג און סכעמאַטישקייט פון די אַרבעטער־געשטאַלטן, נאָר אויך אויף זייער קאַמף, וועלכער ביי זיין גאַנצער עקספּרעסיע און פּלאַסטישקייט אין זיין אויסערלעכער שילדערונג, איז אָפטמאָל נישט פאַרשטענדלעך פאַר די קעמפער גופא.

„ס'איז נישט פאראן — זאגט יעקל סטאליאר צו ד' עוזרן — צי עס קומט יא, צי עס קומט נישט... אזוי פירט זיך אין ווארשע אויך, און אויף דער גאנצער וועלט: אז מען שטרייקט, שטרייקט מען..." און נאך דעם געשלעג פון די „אחדות"־לייט מיט די קצבים און באלעבאטים זיינען „פלוצלינג אין אלע ווינקעלעך אויף איין מאל אלע פנימער שטיין געבליבן, ווי אפגעשמועסט זיך, מיט ארויפגעלאזטע הענט און געקוקט זיך אין די אויגן אריין, ווי פרעגנדיק זיך: וואס איז דא געווען..."

און ווען מען האט איבערגעגעבן וועגן דעם געשלעג דעם פירער, יעקל סטאליאר, האט „זיין בלאסלעך געזיכט זיך צעשמייכלט, קוקנדיק אויף זיין יונגן חיל: עס שאדט נישט אמאל „מעראר" אויך... האט ער גוטמוטיק מיטן קאפ צוגעניגט." אזא אומקלארקייט אין באנעמען די צילן פון קאמף און אזא גוטמוטיקע צוגעניגטקייט צו אומזיניקע געשלעגן, אדער ווי יעקל סטאליאר רופט זיי — „מעראר" — האבן פולשטענדיק אנטשפרעכט די קליינבירגערלעכע פארשטעלונגען, אין וועלכע עס האט נאך געשטעקט דער יידישער בעל־מלאכה און טיילווייז אויך דער ארבעטער אין דעם קליינעם שטעטל פון יענער צייט. דאס נישט פארשטיין די ווירקלעכע רעוואלוציאנערע סיבות און כוחות, ווי אויך דאס נישט קלארע באנעמען דעם ענדגילטיקן ציל אין גייסט פון דער אמת־מארקסיסטישער רעוואלוציאנערער לערע, האט וויסענבערגן אין די שפעטערדיקע יארן דערפירט צו פולשטענדיק קליינבירגערלעך־רעאקציאנערע פאזיציעס און צו פולשטענדיק קינסטלערישער אויסגעשעפטקייט. אבער שוין אויף דעם ערשטן, שעפעריש־פרוכטבארן און קינסטלעריש־שטייגנדיקן עטאפ פון זיין שאפן האט אזא באנעמען פון די געשעענישן געמוזט דערפירן צו סטיכישקייט און נאטוראליסטישער שילדערונג פון פרטים, און אלס נויטווענדיקער פועל־יוצא דערפון — צו פערספעקטיוולאזיקייט, מיט וועלכער עס ענדיקט זיך סיי „דאס שטעטל", סיי די אנדערע דערציילונגען וועגן ארבעטער־לעבן.

דאך, נישט געקוקט אויף די וועזנטלעכע בלויזן אין וויסענבערגס שאפן, איז וויסענבערג, ווי שוין אויבן געזאגט, א רעוואלוציאנערע דערשיינונג אין דער יידישער ליטעראטור, סיי אידעאלאגיש, סיי קינסטלעריש.

אידעאלאגיש — מיט זיין ערשטיקן בלויזן באשטעטיקן די עקזיסטענץ פון קלאסן־קאמף אין דער יידישער סביבה, מיט זיין אפלייקענען די רעאקציאנער־ראמאנטישע, סענטימענטאל־צביעותדיקע כלל־ישראל־

דיקייט, ווי אויך מיט זיין ארויספירן דעם ארבעטער גופא, ווי א זעלבסט־שטענדיק־האנדלדיקע אקטיווע פיגור.

קינסטלעריש — מיט זיין קרעפטיקן קאמפראמיסלאזן רעאליזם, א שטענדיק באהויכטן מיט א טיף לירישן, פּאעטישן אטעם, מיט זיין געזונטן פאלקסטימלעכן הומאר, וועלכער מאכט נאך בולטער דעם אמת פון די געשטאלטן און סיטואציעס און הייבט זיי ארויס אין א ספערע פון רואיקער אביעקטיוויטעט, און מיט זיין אייגנארטיקן אופן און טאלענט אינטים צוצואייגענען דעם לייענער די אינערלעכע איבערלעבונגען פון זיינע העלדן און די שטימונג פון יעדער סיטואציע נישט דורך ווערטער און באשרייבונגען, נאר ווי דורך אן אנשוילעך אנטפלעקן זיך אין קאנקרעטע האנדלונגען און אין לעבעדיקער דינאמישער באוועגונג. די דאזיקע אלע אייגנשאפטן פון ווייסענבערגס אורשפּרינגלעכן טאלענט קומען אויף בולט אין זיין ערשטן שאפונגס־פעריאד און העלפן אים צו מיט דער טיפסטער קינסטלערישער איבערציינגעוודיקייט אויפצודעקן די שונאים פון פאלק און זיינע פארפירער.

ווייסענבערג ווערט דער ערשטער און איינציק לעגיטימער, דירעקטער יורש פון די יידישע קלאסיקער, און זיין שאפונג — איינער פון די פּראגרעסיווסטע רינגען אין דער אנטוויקלונג פון דער אמתער און עכטער יידישער פאלקס־ליטעראטור.

פון י. מ. ווייסענבערגן האט די יידישע ליטעראטור זיך נאך פיל צו לערנען. זיין קינסטלערישע ערלעכקייט, קאנקרעטע בילדלעכקייט און שע־פערישער רעאליסטישער מעטאד, מיט דער הילף פון וועלכן ער האט אזוי חריסט און עקשנותדיק אויפגעריסן די דעמלטיקע ווירקלעכקייט, דארפן ווערן אן אביעקט פון א גענויעם שטודיום און אלזייטיקער פארשונג, כדי זיי צו קאנען אנווענדן מיט דערפאלג אין די געענדערטע באדינגונגען פון אונדזער צייט.

י. מ. ווייסענבערג האט אפגעשפיגלט אין זיין שאפן די פּראגרעסיווע ירושה און טראדיציע פון יידישן פאלק קעגן פינצטערניש און אונטער־דריקונג, האט טריי געשילדערט דעם קאמף פון ארבעטנדיקן מענטש פאר פרייהייט, און ער וועט דעריבער אויף שטענדיק בלייבן באליבט ביים יידישן פאלקס־מענטש.

ד. ספארד

א שטעטל

צווישן מנחה און מעריב איז עס געווען. דער עולם איז אין בית־המדרש. פארן עמוד און אין די הענגלייכטער ברענען ליכט. און די ליכט־פלעמלעך טיקן זיך אין רויך פון די פאפיראסן, און בלישטשען ארויס ווי פון א נעפל, וואס האט זיך צעלייגט אונטערן בעליק. דער עולם איז רעדלעכווייז פאר־שמועסט. דער מיטלסטער אין רעדל רעדט און אלע ארום ליגן די אויערן צו מיט אנגעבויגענע קעפ און פארקנייטשטע שטערן. מען ריכט זיך שוין איפן יום־טוב, וואס דארף קומען אין שטעטל גלייך מיטן געוויסער, באלד ווי דאס אייז וועט פלאצן און דער טייך וועט זיך איבער פעלדער און לאנ־קעס צעגיסן, פלויטן און ברעטער מיטשלעפן און ערגעץ אין דער ווייטער וועלט אריינטראגן. מען ריכט זיך, און דער עולם איז פארטון. קרעמער ווייסן שוין היינט נישט אויף וואסער זייט די דאשקעס שטייען זיי... ספרא־ווונקעלעך צו באזארגן, ראזשינקעס אויסצופאקן, אויסצווועגן — וואס א שטעטל דארף אלץ! בעלי־מלאכות, שניידערס צומיינסט, האבן שוין בלא־סע, אויסגעצויגענע פנימער מיט רויטע אויגן געקריגן, און שטיל, ווי די הינדלעך פארנאכט, שטייען זיי און דער שלאף, דאכט זיך, ליגט זיי אויף דעם שפיץ פון די בלאסע נעז. שוסטער, בפרט היגע שוסטער, וואס אר־בעטן שטיוול פאר די גרויסע שטעט, — זיי איז אלץ איינס, זיי זיינען היינט בישט ברודיק מער, ווי א גאנץ יאר. ביסלעכווייז שטייט מען און מען רעדט מכוח „אגולניקעס"*) — יעקל בריסקער און נחום האמעלער, וואס וועלן קומען באלד נאך פסח אין שטעטל אריין און מאכן א „רוים", אז דער רוח זאל עס כאפן. די חברה קצבים, יידן מיט פליישיקע, רויטע פני־מער, מיט פוטערנע היטלעך אויף די קעפ, איבער די אויערן אראפגערוקט,

*) אן אנגרא-אויסארבעטער.

און מיט דינע גאַרטעלעך אויף די דיקע, פּאַרפּעצטע קאַפּאָטעס, האָבן זייער באַזונדערן טיש, קעגנאיבער דעם בעל־עגלה־טיש. זיי זיצן אָנגע־לענט ביי דער וואַנט און די אויגן פינקלען אפּער פון אונטער די טיפע היטלען... היינט, די יום־טוב־וואָך, איילט מען זיך נישט אין שעכט־הויז אַריין, קיין גרויס שחיטות וועט נישט זיין, די באַלעבאָסטעס וויסן שוין נישט, צי זיי לעבן אויף דער וועלט — נאָך פליש אין זין צו האָבן!... פאַר דאָס זיינען שוין די מלמדים פאַרדרייט: צווישן מנחה און מעריב באַפּט מען א קוק אין „פּסחים", וואָס איז אינדערהיים נישט „בנמצא"... א טייל דערזאָגן א מסכתא; אנדערע קומען אָפּ מיטן זוכן איבער דער ספרים־שאַנק, אַרומפירנדיק מיטן חלבן ליכטל איבער די אָפּגעריסענע רוקנס פון די גמראָס. נאָר גאָר אין סאַמע הינטערן אויוון, פאַרוקט אין דער האַלב־פינצטערניש, שטייט רואיק א קופּקעלע יונגוואַרג, זיי גייט דאָס גאַרנישט אָן. מיט שיינענדיקע פּנימער, היטעלעך אויף די שפּיץ קעפּ, שטייען זיי און קוקן מיט וווּנדערלעך־פאַרגאַפּטע אויגן אויף יעקל סטאָ־ליאַר, א גרויסן יונג, וואָס איז געשטאַנען אין דערמיט און גערעדט עפּעס געלאַסן, מיט א ניסן שמייכל אויפן בלאַסן געזיכט, און ער האָט זיך באַ־האַלפן מיט דער האַנט אַהין און אַהער...

איבערן בית־המדרש ווערט דאָס געוודער גרעסער. דאָס גערעדערײ טראָגט זיך אונטערן בעליק און רוישט אין אַלע ווינקעלעך. די ברענענ־דיקע ליכטלעך אין די הענגלייכטער טריפן איבער די קעפּ, נאָר דער עולם איז פאַרקאָכט צווישן זיך. פּלוצלינג האָט זיך דאָס אַלץ ווי איבער־געריסן. א זעץ אין שולחן אַריין — און דער עולם האָט די קעפּ א כאַפּ געטאָן אין דער הייך, די אויגן אויסגעגלאָצט צום שמש, וואָס איז גע־שטאַנען גרייט אויף דעם באַלעמער מיט אַן אָפן מויל עפּעס אויסצורופן. די יונגע חברה האָט זיך א לאָז געטאָן פון הינטערן אויוון אַפּער, יעקל סטאָליאַר בראש. זיי האָבן דעם שמש אַרומגערינגלט, און ער האָט אָנגע־הויבן: „רבותי", — האָט ער זיך צעשאָקלט, מיט די אויגן צום בעליק אַרויף, גלייך ער וואָלט דאָרט געזען, וואָס ער דאַרף אויסרופן, — „רבותי, איך בין אייך מודיע מדעת הרב ומדעת הקהל, אז יום־טובדיק מעל אַריינ־צוברענגען פון אנדערע שטעט האָט קיין שום הכשר נישט, איז אַזוי גוט ווי חמץ: ביי ר' אברהמלען איז הײ־יאָר דאָס מעל — עלף גילדן א פוד, און מעות־חטין פאַר געמיינע לייט, אָפּגעקומענע מענטשן — ביי אליהון"... אָפּגעזאָגט און אַראָפּלאָזנדיק דעם קאָפּ מיטן שפּיץ־בערדל אויף די פאַר־פּעצטע לאַצן, האָט ער זיך אָנגעהויבן אַראָפּצולאָזן פון די באַלעמער־טרעפּלעך.

דער עולם איז דערפרישט געוואָרן. די פּנימער האָבן אויפגעפלאַמט: ס'טייטש? מען גלעט די בערד, מען בייסט די שפּיצן, מען היצט זיך און מען שאָקלט צו מיט ביידע הענט, דאָס בית־המדרש קאָכט, ווי א קעסל.

— רבותי... — האָט זיך ווידער דערהערט א קול, א פאַרווּנקן קול, ווי פון אונטער דער ערד אפער און — א פּאַטש אין שולחן אריין.

דער עולם קוקט און גאַפט — יעקל סטאָליאר מיט א גאַנצע חברה. ער איז בלאַס, דערשראָקן, די אויגן פינטלען:

— רבותי... מען טאָר נישט... מען באַשטייט נישט... אָרעמע אַרבע־טערס געלט... מען מעג ברענגען מעל — נישטאָ קיין מאַנאָפּאָל!...

דער עולם שטייט און קוקט מיט אויסגעשטעלטע אויגן און אָפענע מיילער. האָט זיך ערשט א דין קולכל פון דער מזרח־וואַנט דערהערט, וואָס האָט די איינגעהאַלטענע שטילקייט דורכגעשניטן.

— אַראָפּ, יונגאַטש, אַרצי־מחוצף־פּנים!

— אַראָפּ, אַראָפּ! — איז געוואָרן א געשריי, א געטומל פון אַלע זייטן און חברה קצבים האָבן זיך שוין א לאָז געטאָן אויפן באַלעמער אַרויף... איז דאָרט געוואָרן א מהומה צווישן בליצנדיקע פּנימער און א געוואָר־פּעריי מיט הענט איבער קעפּ און קעפּ איבער הענט. א ים קולות האָט זיך פאַרקאָכט און אויסגעמישט. יעקל סטאָליאר איז פון באַלעמער אַראָפּגע־פלויגן און איז אַרויס אַנטלאָפן מיט א גאָלן קאָפּ און מיט א צעבלוטיק־טער נאָז פון בית־המדרש.

איז ער אָפּגעלעגן ביז ערב־יום־טוב. ערשט ערב־יום־טוב בייטאָג, ווען מען האָט די פענצטער אויפגעמאַכט, די פייגעלעך האָבן געפּישטשעט מיט גרויס בענקשאַפט, און די זון האָט די שטוב אויסגעווייסט מיט א שטילער אויפגעריכטער ליכטיקייט, איז יעקל פון בעט אַראָפּ און איז פון שטוב אַרויס.

א שטילע אויפגעריכטע זון האָט געלויכטן איבערן מאַרק. די פענצ־טער פון די מאַרק־געוועלבער האָבן חנעוודיק געבלישטשעט. ערטערווייז איז שוין טרוקן געווען, זאַמדיק, נאָר אין די ראָוועס פאַר די „פּאַטשינעס״ האָבן זיך נאָך דינע וואַסערלעך געצויגן און צונויפגעגאָסן זיך אין געסל באַרג־אַראָפּ. און צונויפגעגאָסן האָט עס זיך שטיל מיט א פריילעך גע־שעפּטשעריי, און אונטערגעברומט האָט עס שטילערהייט, ווי מען שלע־פערט איין קינדער. און גערופן האָט עס זיי, די קינדערלעך מיט די צע־שפּאָלטענע מייטקעלעך, זיי זאָלן קומען גרובלען מיט רויטע, איינגענעצטע הענטלעך, שטרודלקעלעך צו קלויבן...

און אָפן געפּראַלט איז טיר און פענצטער געשטאַנען. דורך די לעכער
פון די בײדעמס האָבן קלאָרע, ווײסע ציכן אַרויסגעהאָנגען און יום־טובֿ־
דיקע ווײבערשע קלײדער; דאָס ווינטל האָט אויף זײ געבלאָזן, געגלעט
און געשפּילט זיך מיט זײ און אונטער זײ אין באַהעלטעניש; און דורך די
אָפענע פענצטער ווינקען אַרויס אויסגעקאַלכטע קוימען־אויוון, און קוקן
מיט אַ באַהאַלטנקייט אין מאַרק אַרײַן, אויפן ליכטיקן דרויסן, און באַ־
האַלטן זיך, דאַכט זיך, און קופּלען זיך אײן אין די ווינקעלעך, ווי אויס־
געצירטע כּלות, ווען דער חתן איז שוין פאַרן פענצטער געקומען אָנצו־
פאָרן. און פאַר די טירן שטײען שוין װײַבער, האַלב יום־טובֿדיק אָנגעטאָן,
און כּשרן נאָך אַ קובל, אָדער אַ לאַנגע הילצערנע באַנק, און אויף די
בלאַסלעכע געזיכטער דערקענט זיך שוין אַ שײַנענדיק־מידער שמײכל פון:
„געלויבט ביסטו גאָט, וואָס מיר האַלטן שוין אַזוי ווײַט"... מאַניש גלע־
זער טראָגט שוין אַ היים עטלעכע נײַע שינדלען צו פאַרדעקן זײַן רויט
געפאַרבט טישל. און חיים־יונה מלמד, וואָס האָט ערשט הײַנט, דאַכט זיך,
דעם רוקן אויסגעגלײַכט פון אַ גאַנצן ווינטער, טראָגט אויך די איבער־
געטובלטע כּוסות אין אַ נײַער, רויטער פּאַטשײלע אַ היים, ווי ער איז זיך
נוהג אַלע יאָר. קונדייסים, חדר־ייִנגלעך, טײל שוין אין נײַע קאַפּאָטקע־
לעך, באַגעגענען זיך מיט שמײכלעך אין די אויגן, מיט אַ בלעק אַרויס
דאָס ציִנגל און — אַ פּאַטש מיטן הענטל אויף די שויס איבער די אָנגע־
פּילטע קעשענעס ניס... אַפילו דאָס דינסט־מײדל פון שענק האָט זיך שוין
די האָר פאַרקעמט, אַ בלאָ בענדל אין צאָפּ אײַנגעפלאָכטן, און טראָגט אַ
„סטעמפּע" אויף מצה־מעל. דער אַלטער „סטרוזש" פון די מאַרק־געווע־
בער פאַרעט זיך אַרום מיטן לאַנגן בעזים אין דער האַנט און שאַרט צונויף
די ביסלעך שטרוי און צעריבענע „גראַכאָווינעס", וואָס וואַלגערן זיך
פאַר די טירן אַרום, נאָך די פּאָדלאָגעס אויסקערן און דעם חמץ־פאַר־
ברענען. ער שטאָפּט־אָן אַ ליולקע טאַבאַק, בלײַבט שטײן פאַרטראַכטער־
הייט, מיטן בעזים אונטערגעשפאַרט אונטערן אָרעם, לאָזט קופּקעלעך
רויך איבערן קאָפּ, און די אויגן פון אונטער די ברעמען קוקן שטיל אין
דער לופט אַרײַן... עס כאַפּט אָן אויף אים אַ גרויס רחמנות. עס דאַכט זיך,
אַז פאַר אים אין זײַן גרויסער סוקמאַנע און דער קוטשמע אויפן קאָפּ איז
שוין קײן שום תּקומה נישטאָ, און ער וועט שוין פאַרבלײַבן אויף ווײַטער בײַם
ווינטער... און דאָ, דער זומער ווינקט פון אַלע באַהעלטענישן און שפּאַלטן
אַרויס. דאָס ווינטל הויכט מיט אַ ליבע, פרישע וואַרעמקייט, וואָס מישט
זיך אויס מיטן געפּישטשערײַ פון די פייגעלעך, וואָס טאַנצן אויף די

שפּיצן דעכער, מיט אויפגעהויבענע, געטרייסטע קעפּעלעך צום ווייטן בלאַ־ען הימל, און די וואַסערלעך פון אונטן רוישן, פּלוידערן און גיסן זיך צונויף אין טייך אריין און מישן זיך אין די וועלן אויס, וואָס טראָגן זיך איינע נאָך די אַנדערע איבער דער גאַנצער ברייט טייך, ווי לענגלעך־שוואַרצע רוקנס, און דערהויבן זיך און פאַלן איין איינס נאָך ס׳אַנדערע, אויף און אָפּ, אויף און אָפּ, מיט מיליאָנען בלישטשענדיקע אייגעלעך פאַר דער ליכטיקער זון, וואָס קוקט אויף זיי מיט אַ ליבע וואַרעמקייט, ווי אַ מאַמע קוקט אויף אירע לוסטיקע קינדערלעך. און דאָס געפּלעשטשע־ריי טראָגט זיך אין דער לופטן צעגיסט זיך אַרום און אַרום! און די וועלן איילן און יאָגן זיך זייער וועגס אונטער דער בריק אַרונטער, און וואַרפן זיך אויף די זיילן מיט אַ געפּאַטשעריי, און צעשפּריצן זיך אין דער לופט אין לייכטן ווי טויזנטער שפּריצלעך קאַלך־וואַסער, און אַרום און אַרום קאָכט עס און שוימט. לייבן־רוקנס, דאַכט זיך, קריכן אַרום אונטער די זיילן מיט צע־פּלאַשעטע גזשיוועס און וועלן זיי באַלד אונטערבייסן און אומוואַרפן. און ווייט איז דאָס פעלד פאַרגאָסן, מיט אַ בלאָען הימל איבערגעצויגן. נאַקע־טיקע שפּיצן פון פאַרטריקנטע צוימען קוקן פון וואַסער אַרויס, ווי שטו־מע שעפּסענע קעפּלעך, וואָס האַלטן ביי דערטרונקען ווערן און בעטן רחמים ביי דער אַרומיקער, ווייסער וועלט.

און דאָס וואַסער רוישט, רוישט און קאָכט.

און אויפן שאָסיי האָט זיך אַ געריוש פון רעדער דערהערט. און באַלד איז אַ וואַרשעווער פור געגעבן אַ קום אַן און אַ שטעל זיך אָפּ אויף דער בריק, און די פערד האָבן די קעפּ פאַרוואָרפן, איינהאַלטנדיק זיך מיט פאַרשאַרצטע מיילער און אויסגעשטעלטע ציין מיט שוים, אַז דער דישעל האָט זיך קאַפּויר אויסגעשטעלט.פריילעכע, יונגע שטימען האָבן שוין געקלונגען, און שיינענדיקע פּנימער, מיט פּאַצעטישע היטעלעך אויף די קעפּ, האָבן זיך פון דער בויד אַרויסגעוויזן. איינער נאָך דעם אַנדערן שפּרינגען זיי אַראָפּ — וואַרשעווער געסט!... דורכאויס געפּרעסטע קעל־נערלעך, רויטע אָפּגעשמיסענע בעקלעך פון ווינט, און די אייגלעך פון אונטער די דאַשעקלעך קוקן גאָר „ממזריש״... אַ ביסל פאַרשייט, נאָר ס׳שאַדט נישט — אַנגעלייגטע געסט וועלן זיי זיין.

געכאַפּט די פּעקלעך, טייל די קיישלעך, אונטער די אָרעמס, און מיט שמייכעלעך און אויפגעהויבענע לויטערע אויגן אויף די הייזלעך, געלאָזט זיך לויפן אַ היים, ווו נישט איין מאַמע האָט געכאַפּט און אָוועקגעוואָרפן

אַ באַנק, אָדער אַ ברעט אין מיטן כשרן, און אריינגעלאָפן אין שטוב אריין מיט אַ גדולה...
און דער יום־טוב איז אָנגעקומען.

דער ערשטער טאָג יום־טוב.
עס איז נאָך פרי. די זון האָט זיך ערשט אויפן בלאָען הימל ארויס־געדרוקט און מיט אַ פריש רויט פּנים צו די שטילע גאַסן אַראָפּגעקוקט. אַ שטילער נחת דרעמלט אויף די לויטערע פענצטער. די שויבן בלאַנקען. די ווייסע פאָרהענגלעך האָבן זיך, ווי צניעותדיקע פאַרטעכלעך, אַראָפּ־געלאָזט, אַ שטילע, הייליקע רו צו פאַרבאָרגן, וויבקן צו דער גאַס, סודות־דיק שטיל...

נאָר פּיווול „טשעלענטניק" האָט זיך שוין פאַר דער טיר ארויסגע־שטעלט, אין ווייסן פּיקענעם לייבל מיט די הענט אין די הויזן־קעשענעס; נייע הויזן, נייע שטיוול און אַ ביי קאַפּל אויפן קאָפּ. און ער האָט נאָר דעם ערשטן גענעץ ארויסגעלאָזט אין דער שטילער גאַס אריין מיט אַן אויפגע־הויבענעם קאָפּ און ארויסגעשטעלטער רונדיק־געלער באָרד, מעג מען שוין זיכער זיין, אַז די גאַס וועט זיך שוין אויפכאַפּן פון שלאָף. עס גע־דויערט אַ ווײַלע און ער האָט שוין ארום זיך אַ קופּקעלע שכנים, אַ בעל־הבתיש רעדל. און ער, פּיווול, דערציילט אייך מעשיות מיט אַן אויסגערוט פּנים, מיט אַ באַלעבאַטישקייט אין טאָן, און עדותט זיך גאַנץ אָפּט מיט זיינע אייגענע צוהערער וועגן דעם, וואָס ער דערציילט זיי. און פרעגט עמעצער עפּעס איבער, ענטפערט ער צוריק, פאַרוואַרפנדיק דעם קאָפּ: האָ־האָ־האָ!... און דערביי דאכט זיך, אַז אָט, אָט, וועט ער צופּייפן. און פון וואָס ער זאָל נישט דערציילן, וועט ער אייך שטענדיק ארויסקומען אויף שאָסיי־מעשיות — אויף דעם „מילאָסנער" וואַלד, אויף די גנבים פון „זאקרעבנט", אָדער פון „סטאַרע־וויעש"... אזוי, אַז האָר און נעגל שטעלן זיך קאַפּויר. פאַר דאָס כאַפּט ער זיך נאָר ארויף אויף די פראַגער סוחרים, ווערט דער טאָן גאָר אַנדערש... פּילט איר אַ מין רחבות, אַ ברייטקייט. דער בויך צעוויגט זיך, דער קאַרק וואַקסט, און אפילו דאָס קול ווערט גאָר אַנדערש; זעטיק ווערט עס. און ער וועט אייך נישט מיד ווערן אַ שעה און צוויי אויך. צוהערער גייען אוועק, אַנדערע קומען צו, און ער שטייט זיך אויף איין אָרט און טוט זיך זיינס; ביז דאָס ווייב, מיט דעם ווייסן טשי־פּעקל אויפן קאָפּ, שטעלט צו דאָס פּנים צו דער שויב און פּויקט ארויס

צו אים: „הער נאַר, הער נאַר... דער טיי ווערט דאָך קאַלט!..." אַז נישט קומט אַרויס די „מויד" מיט די רויטע קרעלן־באַקן, מיט די שליסעלעך, פאַרשטעקט אין נייעם פּלוטשענקענעם פאַרטוך, שטעלט זיך אַנידער אויף דער הויז־שוועל, פאַרלייגט די הענט אויפן פראָנט... עס דאַכט זיך, אַז ווען זי לאָזט וועמען אַראָפּ אַ „כמאל", לייגט ער זיך באַלד אויפן אָרט. שטייט זי אָבער מיט אַ שמייכעלע אויף די ליפּן ביז דער פאָטער מאַכט אַ „הפסק" און דעמלט טוט זי אים אַ כאַפּ: טאַטע, אפשר וועט שוין זיין גענוג?...

דער עולם באַלעבאַטים צעגייט זיך.

אויף דער גאַס הייבט זיך אָן איינציקוויז צו באַווייזן דאָס יונגוואַרג. מיט צעלאָזטע סאַקלעך, מיט הויזן־וועסט איבער די קאַמאַשלעך, שיין פאַרשווירענע פּאַהלעך און אויסגעלייגטע ווייסע קעלנערלעך. מען באַגעגנט זיך מיט שמייכעלעך אויף די פּנימער, אַ שאָקל מיטן קאָפּ און מען שטעלט זיך אָפּ. באַלד ווערט אַ גאַנץ רעדל, און, אַז איטשעלע קאַמאַשן־מאַכער קומט נאָך אויך צו, — אַ יונג אין אַ פּאָר לאַקערקעס, מיט אַ העל סאַקל און אַ גלאַטיק אָפּגעראַזירט פּנים מיט פינקלענדיקע אויגן אונטערן קליינעם דאַשיקל, — ווערט שוין גאָר לעבעדיק. מען פּרוווט זיך שוין אַ שטופּ טאָן איינס דאָס אַנדערע, מען כאַפּט זיך ביי אַן אָרעם און מען דערטאַפּט דערוויל וויפל כוח ביי יענעם איז דאָ, און עס ווערט אַ געלעכטערל. און גייען פאַרביי יינגע, אויסגעצירטע ווייבלעך אין שול אַריין, מיט די ביינערנע סידורים אין די ווייסע טיכלעך איינגעוויקלט, וואַרפט חברה אויגן און מען שיקט זיי נאָך ווערטלעך, אַז די ווייבלעך ווערן רויט און לאָזן די אויגן אַראָפּ, וווייטער גייענדיק ווי דורך אַ בראַנד. און תמיד, אין רעכטן פּאַרטוענקייט, אין סאַמע בעסטן, גיט זיך יעקל סטאָליאַר אַ באַוויז, ער אויך אין זיין יום־טובדיקן סאַק, און גייט זיך, דאָס בלאַסע פּנים דערהויבן, די שוואַרצע אויגן גלייך אויסגעשטעלט אויף דער חברה, ווי איינער, וואָס האָט אַלעמאָל גרייט עפּעס נייעס צו זאָגן.

— גוט יום־טוב, חברים! — שטעלט ער זיך געלאַסן אָפּ.

— גוט יום־טוב, גוט יום־טוב. — שאָקלען אַלע מיט די קעפּ.

— נו, וואָס הערט זיך עפּעס אין אונדזער וואַרשע? — ווענדט ער זיך צו עטלעכע אָנגעקומענע אויף יום־טוב.

— נישקשה. מען רודערט!... עס גייט אַ גאַנג... — ענטפערן די אין געלעכטערלעך.

— מען „דעמאָנסטריערט?..."

— פרעגט זיך! און מען זיצט זיך אין די קאַוויאַרניעס און מען טאַקט זיך מיט די מיילער, אַז דער רוח נעמט עס!

— און שטרייקן?

— אויך... אלץ, אלץ...

אזויערנאָך נעמט יעקל סטאָליאַר אָפּ א גרוס פון „זיין" ווארשע און צעשמועסט זיך, וואס א מאָל טיפער — און דער עיקר פרעגט ער זיך אויס, צי מען האָט עפּעס א סך שפּיאָנען אוועקגעלייגט אין דער לעצטער צייט... ווען נישט זיי, וואָלט ער דאָך פארשפּאָרט צו זיצן אין דער היים און „פארפאָלגט צו ווערן פון פאנאטיזמוס"...

נאָר שטענדיק צעקלאַפּט איטשעלע קאַמאַשן־מאַכער יעדן וויכטיקן שמועס:

— קומט, חברה, — גיט ער א רוף, — א סוף, אריין צו מאַטעלען, וועלן מיר מאַכן א יום־טובדיקן שנאַפּס.

און חברה שאַרט זיך אריין צו מאַטעלען, אין א גלעזערנער טיר, וואָס וויַזט ארויס אין גאָס אריין א טשייניק אויף א בלעכן שילדל, מיט איין אויפגעשניטענע לימאָנע און א גלאָז מיט א טיי־לעפעלע — און דאָס אלץ איז אויסגעמאָלט אין איין קאָליר — געל.

און געדויערט נישט לאַנג און עס ווערט שוין א געזינגעריי, וואָס לאָזט זיך אויף דער גאָס ארויס הערן:

„ברידער און שוועסטער פון ארבעט און נויט,

די אלע, וואָס זיינען צעזייט און צעשפּרייט"...

דאָס האָבן די ווארשעווער געבראַכט אַזאַ ליד, וואָס יעקל סטאָליאַר האָט נאָך נישט די זכיה געהאַט צו הערן ביז היינט. די ביירע געפעלן אים שענער: „וואָס אַמאָל גייט עס פאָרווערטס"... — טראַכט ער זיך מיט א גליקלעכן שמייכל אויפן בלאַסלעכן געזיכט.

און אַז יידן גייען פון שול, מיט די טליתים אונטער די אָרעמס, און שטעלן זיך אָפּ פאר דעם געזאַנג, צי זיינען נישט אַמאָל זעלנער אָנגעקו־מען... שטייט יעקל סטאָליאַר מיטן פּנים אין דער שויב און קוקט ארויס מיט שטילער, ליכטיקער האָפענונג אויף די אויגן, און אויף די ליפּן שוועבט אַן אויסגעלייטערטער שמייכל: „וואַרט, וואַרט, אלטע נאַראָנים, איר וועט שוין שפּעטער געוואָר ווערן"... פון איין זאַך נאָר האָט ער גרויס צער — ס'איז נישטאָ, ווער עס זאָל קאָנען זיי, די ארבעטער, גוט דער־קלערן זייער לאַגע. ווען ער זאָל קאָנען פאר זיי האַלטן א רעדע, וואָלט גוט געווען. — א רעדע, אך א רעדע... — זיפצט ער שטיל אָפּ.

איז ער א גאַנצן יום־טוב ארומגעגאַנגען ווי אַן א קאָפּ. האָט ער גע־קלערט און געקלערט — ביז ער האָט עפּעס צונויפגעשטעלט פאר זייערט־

וועגן, און אחרון של פסח האָט ער געלאָזט צו וויסן טאָן אין דער „מאסע" אריין, און מען האָט זיך פאַרזאַמלט אונטערן טעפּערס באַרג, הערן, ווי ער, יעקל, וועט עפּעס פּאַרלייענען. איז חברה געשטאַנען אונטערן באַרג מיט אויפגעהויבענע פּנימער און אַרויפגעקוקט מיט איינגעהאַלטענעם אָטעם צו יעקלען — איבערן באַרג. איז ער געשטאַנען אין דער הייך, און אויפן בלאַסן פּנים האָט געשפּילט אַ רויטלעכע פאַרב, און די אויגן האָבן געגלאַנצט, גלייך צוויי נשמה־קנייטלעך האָבן זיך אָנגעצונדן. האָט ער אַרויסגענומען אַ פּאַפּיר, מיט גרויסע אותיות, האָט אַ קוק אַראָפּ געטאָן צום עולם און האָט אָנגעהויבן צו לייענען אַ שטיקל צום גראַם, וואָס האָט זיך אויסגעלאָזט מיט אָפּגעטאָקטע ווערטער און אויך צום גראַם:

„נידער מיט דעם קאַפּיטאַליזם!"
„עס לעבע דער סאָציאַליזם!"

האָט עס דער גאַנצער עולם אונטערגעכאַפּט און געענדיקט מיט אַ גע־שריי „אורא", אוראַ!"

און דעמלט האָט יעקל סטאָליאַר אַראָפּגענידערט פון באַרג און פאַר־מישט זיך צווישן עולם, וואָס האָט זיך מיט אָפענע מיילער און פאַרפלאַמ־טע פּנימער צוריקגעלאָזט אין שטאָט אַריין מיט אַ געזאַנג.

און מיידלעך אין די יום־טובדיקע קליידלעך, מיט בלאַנקענדיקע, צו־געקאַמטע קעפּלעך־האָר האָבן זיך פון שטאָט אַרויסגעלאָזט מיט גלעזער־נע קריגלעך אין די הענט, אַהיימצוכאַפּן אַ חמצדיקן טרונק וואַסער פון קוואַלן... און ווי זיי האָבן די חברה באַגעגנט און אָפּגעשטעלט זיך ביי יאָסל זייפנזידערס אויפן גאַניקל און געקוקט מיט אָפענע מיילער און אויס־געשטעלטע אויגן, האָבן די יונגען די קעפּ אַראָפּגעלאָזט און שטיל גע־וואָרן...

האָט אָבער איטשעלע, וואָס איז הינטן נאָכגעגאַנגען, נישט געקאָנט באַשטיין און האָט זיי אַ זאָג געטאָן, פאַרוואָס זיי זיינען אַזוינע יאָלדן, און צי זיי האָבן נאָך קיין „מיידן" נישט געזען קיינמאָל... האָט חברה געשוויגן, און איטשעלע האָט הערוויל ממזריש געשמייכלט צו די מיידן אויפן גאַ־ניק, האָט אַרויסגעשטעלט שטייף די ברוסט, אויפגעהויבן דעם קאָפּ אַזוי ווי אָנגעבלאָזן, און געשאַרט דעם טריט אין דער ערד, נאָר אַ פּאָר שפּאָרן אים אָנצוטאָן...

און באַלד נאָך יום־טוב, די פּאַצעטלעך זיינען אוועק צוריק קיין וואַרשע, „אַגולניקעס" האָבן זיך אָנגעהויבן אין שטעטל אַריין צו באַוויזן, צו מאַכן אַ „רוים" און די פאַבריקאַנטן האָבן גרויסע ליידיקע צוקער־פּעסער הינטער

די פענצטער אנגעגרייט, אנצופאקן זיי מיט שטיוול, — האבן די „יונגן" שוין אלץ געהאט פארגעסן, און מען איז זיך געזעסן ביי די ווארשטאטן, צו צוועלף, צו פופצן מאן אין א ווערקשטעל, די ארבל פארקאשערט ביז איבער די עלנבויגנס, די פנימער רויט און באדעקט מיט שוויס, וואס האט גערונען ביז איבער דער גאמבע, און זיי האבן געקלאפט מיט די העמערלעך איבער דער זויל און ווייטער זיך צוגעזונגען דאס לאנגסדיקע לידל:

איך האב געליבט א מיידעלע,
געוועזן איז זי פון ווין...
איך האב געליבט א מיידעלע,
געוועזן איז זי פון ווין...
זי איז אהיימגעפארן צו אירע עלטערן
זעען, וואס זיי טאן.
זי איז אהיימגעפארן צו אירע עלטערן
זעען, וואס זיי טאן.

און אזוי האבן אלע געזעסן און די האנט־יונגען געבענקט נעבעך נאך דעם שיינעם מיידעלע, וואס איז פון זיי אוועקגעפארן אהיים צו אירע עלטערן, און עס האט זיך ערשט אנגעהויבן די גאנצע מעשה מיט א שיינעם פויגל, וואס „נישט אזוי ווייט זיין שיינקייט, נאר ווי זיין הויך פליען", „וואס האט ארויפגעלאזט א בריוועלע, געוועזן איז עס פון ווין"... און נאך און נאך — אז איין גאט האט זיך געמעגט דערבארעמען.

מאכט זיך אבער איינמאל א מעשה, אז עס איז געקומען ארויפצופארן עפעס א פרעמדער יונגערמאנטשיק אויף א שבת, און דערצו נאך אזוינער, וואס דאס גאנצע שטעטל האט נישט אנגעהויבן צו וויסן, ווער ער איז, ווייל ער איז נישט אייגעשטאנען ביי הערשל־מנשהס, ווו אלע „אגולניקעס" שטייען איין. און עפעס א מאדנע בריהלע איז דאס: אן איידלס, מיט א בלאסלעך, לענגלעך געזיכט, א בלא העמדל, אונטערגעבונדן מיט רויטע פאמפאניקלעך, א שפינקעלע אונטערן האלדז, א שווארץ קאפעליושל אויפן קאפ און שווארצע לאנגע לאקן ביז איבער די אקסלען צעלאזט. און דאס האט געשוועבט איבער דער גאס, גרינג ווי א פייגעלע. איז עס אין שבת געוועזן, די זון האט פונקט געשיינט און חברה יונגווארג האט זיך ארומגעדרייט אהין און צוריק איבער דער גאס, עפעס שטארק צערודערט. ווייבלעך און מיידלעך זיצן אויף דער „פאטשינע", אזוי ווי שבת בייטאג נאך דעם עסן, אויסגעפוצט אין די שבתדיקע קליידער און קלארע פארטעכלעך — ווייסן שוין אפילו, וואס פאר א קונצן דער „דאזיקער" ווע

מאכן ביים גלח אויפן הויף... און די חברה יונגען אינמיטן גאס קוקן אים אויך נאָך שטיל און שוויגנדיק און טיילמאָל טוט מען זיך א שמייכל אײ־בער איינס צום אַנדערן. און יעקל סטאָליאַר, זעט מען, קלעפּט גאָר אין אים, שוועבט אויך איבער די גאסן אהין און צוריק און אלעמאָל וואַרפט ער עפּעס אַריין אַ סוד צווישן חברה, נאָך אַמאָל און נאָך אַמאָל, ביז דער עולם איז ביסלעכווייז ערגעץ פארשוונדן געוואָרן און די גאס איז לייי־דיק געבליבן...

און צומאָרגנס האָט שוין דאָס גאנצע שטעטל גערוישט, אז נישט קיין קונצן־מאכער איז דאָס געווען, נאָר א וואַרשעווער, איינער פון יענע „פאַר־שוינדלעך”... און די יונגען אין די וואַרשטאַטן זיינען עפּעס שטילער גע־וואָרן און אָנגעהויבן צו חלומען איבערן שטיוול, וואָס מען האלט אויף די קני אינמיטן איבערנייען, אָדער קאָוען. יענץ בלאסלעכע געזיכט, וואָס איז געשטאַנען אָנגעשפּאַרט אין בוים מיט פאַרטראַכטע אויגן, קאָן זיי גאָרנישט פון זין ארויס. עס זיצן אין יעדן וואַרשטאַט ארום צוועלף מאָן געזעלן מיט האנט־יונגען, קוקט זיך איינער צום צווייטן נישט אום, און יעדער פאר זיך איז פאַרטראַכט מיט א רויק אראָפּגעלאָזט געזיכט און שטילע אויגן, וואָס שטייען אומבאוועגלעך איבער דער ארבעט. און טייל־מאָל שטעלט זיך א האנט אָפּ, דאָס העמערל לאָזט זיך אוממעכטיק נאָך, און בלייבט ליגן אויף דער זויל, פלאך, איבערגעדרייט, ווי אַן אָפּגעשטאָ־נען פישל מיטן בייכל אַרויף. און ער, דער יונג, האַלט ביים עק שטולעכל און קוקט מיט אָזוינע אויגן, ווי א קינד, וואָס האָט זיך פארטראכט אין מיטן גאַס מיט דעם בייגל אין דער האַנט...

וואָס זיצסטו, תם?... — רייסט אים איבער אַן עלטערער געזעל.

— הום... — כאַפּט זיך דער יונג ערשט אַויף, און טוט פאַרשעמט א שמייכל און, ווי צו פארענטפערן זיך, לאָזט ער פאלן עטלעכע ווערטער — „איי... ווער עס האָט נישט געזען”...

און וואָס געזען, ווען געזען, זאָל מען אים שוין א גליד איבערהאקן, וועט ער נישט דאָס מויל עפענען, איידער ער קוקט זיך אום, צי דער מייסטער איז נישטאָ אין שטוב...

עס טרעפט טיילמאָל פאַרקערט, ווען די אויגן בליצן אויף, דאָס פנים קנייטשט זיך העפטיק, ווי פאליעס וואָלטן איבערן קאָפּ געיאָגט — דעמלט יאָגט מען די פלעקלעך מיט אַן אימפּעט אין דער געלעכערטער זויל אריין, צוטאנצנדיק מיטן העמערל, איינס־איינס!... איינס־איינס!... און מיט אַזאַ געשווינדקייט ווי מען דעריאָגט עפּעס, ווי מען דערכאַפּט עפּעס.

ווי מען וויל זיך מיט עפּעס צוזאַמענשטויסן, עס זאָל קנאַקן, הילכן! און אין אַזאַ צייט מוז שוין וועלכער עס איז אַרויסשפּרונגען מיט אַ לידל:

„וואָס טויג אייך דען, ברידער, אַזאַ לעבן —
אַ לעבן אין הונגער און אין נויט?...”

און דער גאַנצער עולם, ווי איין כאָר, טוט באַלד אָן ענטפער־אָפּ מיט געזאַנג און קלאַפּעריי מיט די העמערלעך, מען שמעטערט די שטיפטלעך אין דער געלעכערטער זויל אַריין, ווי די קוילן אין ערגסטן שונא. און דאָס געזאַנג צעטראָגט זיך דורך די אָפענע פענצטער אויף דער גאַס אַרויס, מעכטיק און מיט רעש.

און אַז עס טרעפט גראָד, יעקל סטאָליאַר גייט פאַרביי, און דערהערט דאָס געזאַנג, פאַרגנבעט זיך אים אַ שמייכל אין די ווינקלען פון די ברעמען, און די אויגן שטראַלן מיט האַרציקער פרייד צו די אָפענע פענצטער...

פאַרנאַכט, מען לייגט אוועק די אַרבעט, לאָזט מען זיך אין גאַס אַריין, מען גייט שווייגנדיק, מען באַגעגנט זיך מיט די ייִדן, וואָס שטייען אויפן שול־הויף אַרומגעגאַרטלט מיט רויטע פּאַטשיילעס און וואַרטן אויף אַ שטערן... קוקט מען זיך איבער מיט זיי און מען גייט ווייטער... מען שפּאַצירט פּאָרלעכוויז, אָדער מען כאַפּט זיך אַריין צו מאָטעלען אין טיי־הויז הערן אַ ייִדיש וואָרט... ווער שמועסט אַ לידל — איז אוודאי גוט...

שבת בייטאָג קען מען דאָס גאַנצע שטעטל אויסשאָקלען פאַר איין יונג. די גאַסן זיינען לער, די לאָדנס צוגעלענט, עס הערט זיך אַ שנאָרכן, און די יונגען זיינען פאַרקראָכן מיט יעקל סטאָליאַר הינטערן נייעם בית־עולם אַרונטער...

באַר ווען די זון לאָזט זיך שוין אַראָפּ אין יענער זייט טייך, אין וואַסער שפּיגלען זיך שוין אָפּ די רויטע הימל־פלאַמען, און איידעלע יונגעלייט מיט בלאַסע צורות מיט שיך און זאָקן און מיט פאַרשטעקטע הענט אין די גאַרטעלעך פון די שלאַפּראָקן, גייען זיך בנעימות שפּאַצירנדיק אויפן ברייטן וועג, — הערט מען שוין די חברה צוריקגיין מיט אַ געזאַנג אין שטאָט אַריין...

און איינמאָל, שבת פאַרנאַכט, האָט זיך דער סטאַרשי־סטראַזשניק פאַרגנבעט הינטערן שעכט־הויז און אָפּגעקוקט פון הינטער אַ ווינקל־וואַנט, מיט די שטעכיקע שליפעס און מיט דעם שטערנדל אויפן היטל...

און אַז די חברה איז אין שטאָט אַריין, אין דער ערשטער גאַס, איז פאַר אַ טיר פון אַ הויז מיט ווייס־געמאָלטע לאָדנס געשטאַנען אייזיק־פייגע־ליבעס, דער גרעסטער פאַבריקאַנט פון שטיוול; ער מיט זיין איידעם הערשעלע, די סאַקן צעלאָזט, מיט די קייטלעך איבער די גרינע פּלושע־

נע וועסטן, און האָבן נאָכגעקוקט מיט פאַרביסענע ליפּן, אראָפּגעלאָזטע קעפּ און פאַרבאָרגענע בליקן פון אונטערן שטערן אַפער. חברה האָבן אויך די קעפּ אַראָפּגעלאָזט... און אײַזיק מיטן אײדעם האָבן זיך איבערגעקוקט מיט אַ פאַרבאָרגענעם שמייכל אין די בלישטשענדיקע אויגן...

דערנאָך, ווען דער „סטאַרשע" איז צוריקגעגאַנגען פון הינטערן שעכט־הויז, האָבן זיי אים אַרײַנפאַרבעטן אין שטוב אויף חלה און ייִדישע פיש.

דער אײדעם האָט אים צוגערוקט אַ שטול. אײַזיק האָט זיך געפּאָ־רעט מיטן טישטעך אויסגלייכן, אָפּשאָקלען, און חוהלע דאָס ווײַב אין דעם גאָלדענעם קייטל, וואָס דער לובלינער גאָלדשמיד האָט עס איר איבער־געגאָסן פון אַ שאַנשטיק, האָט זיך דערוויל געדרייט ביי דער סער־וואַנטקע. אַרויסגענומען דאָס קאַרפּינקעלע בראָנפן און צוגעטראָגן עס צום יונגן ווײַבל, וואָס איז אויפן בעט געלעגן, און געקוקט זי, זי זאָל צוגיין צום טיש דערלאַנגען — „מען מוז פאַר אַן ערל אויך אַמאָל יוצא זיין"... — האָט זי צוגעשמייכלט, ווי אַ ליבע מאַמע, וואָס ווייסט און איז געניט...

פון דעמלט אָן איז דער סטאַרשי־סטראַזשניק געוואָרן געוואָרן פון נאָך אַ ניי וואָרט — „אחדות"! ייִדישע ווערטער קאָן ער פיל און האָט זיי ליב. למשל: „כלה", „באָד", „מאַכן אַ שפּיל" — האָבן פאַרשידענע טײַטשן, נאָר קומען קומט פון זיי אַרויס בולקע מיט פיש... אַצינד נאָך אַ וואָרט, וואָס גיט חלה מיט פיש — „אחדות"!

יעקל סטאָליאַר ווייטער איז דערגאַנגען, אַז ער דאַרף מאַכן כסדר פאַרזאַמלונגען און דער סטאַרשי דאַרף זיך פאַרגנבענען הינטערן שעכט־הויז.

אין אַ צייט אַרום האָט שוין דער סטאַרשי געהאַט פאַרשריבן אין ביכל אַלע נעמען פון די אחדות־לײַט; יעקל סטאָליאַר איז געשטאַנען אויפן ערשטן זייטל, אויבן־אָן:

„יאַנקעל פּישער"...

קיינער האָט אָבער נישט געקוקט הערויף. חברה אין „טשיינע" מערט זיך. עס קומט אָן אויפדערנאַכט, ווערט ענג אין לעצטן שטיבל. ווו נאָר אַ בעל־מלאכה, אַ האַנט־יהנג, קומט ער דאָ אַהער, פאַרברענגט דאָ אַ שעה, צוויי, און ווערט שוין אַ חברה־מאַן. יעקל סטאָליאַר האָט השגחה אויף אַלעם. אפילו זיך לוסטיק מאַכן לאָזט ער נישט; ער וויל, מען זאָל נישט שפּרינגען אויף טיש און בענק, נישט איינברעכן די בעטן. ער פירט אויך „קאָרעספּאָנדענציע" מיט וואַרשע... לעזט פאַר די בריוו און פון דעם

וואקסט אויך די חברה פון טאָג צו טאָג; וואָס א נאכט — ווערט אין שטיבל ענגער, פריילעכער, לעבעדיקער.

און אייגמאָל האָט יעקל געבראכט א גאנצן פּאַק פּראָקלאמאציעס און אָנגעהויבן צו טיילן, אזוי ווי אין די גרויסע שטעט. איז אָבער דער עולם — ווי איטשעלע קאַמאַשן־שטעפּער זאָגט — געהרגעט אויף דער „עברי״... און ווי יעקל סטאָליאר קלאָגט זיך — „תלמוד־תורה־קאַליקעס״ — מוז ער אַליין פאָרלייענען. דער עולם רינגלט אים אַרום. מען שטייט איבער טיש און בענק, אייגער אויפן אַנדערן, איבער די קעפּ און איבער די אַקסלען, מען כאַפּט זיך אין דער לופטן, און יעקל סטאָליאר הייבט אויף די פּראָקלאמאציע צום לאָמפּ:

— „געגנאָסען און געגנאָסינען!״

— פּאַרטייטש!... רופט איטשעלע.

— חברים און חברטעס... — ענטפערט יעקל.

— וואָס פאַר א חברטעס!...

— אין גרויסע שטעט — דערקלערט יעקל — באַטייליקן זיך מיידלעך אויך.

— הייסט עס, מישן זיך אויך אריין?... — פרעגט מען נייגעריק.

— אוודאי...

— נאָר די הי... שמייכלט איטשעלע — א פאַרשאָלטענע שטאָט דאָס איז.

— גיב אים שוין א פאָר מיידן... — כאַפּט עמעצער אונטער, און חברה צעלאכט זיך. איטשעלע הייבט נאָך אָן צו קלאַפּן איבער די אַקסלען. ווערט שוין גאָר א געקאָכערײַ, אז גאָט זאָל אָפּהיטן. און מען הייבט זיך אָן צו וואַרפן איבער טישן און איבער די בעטן. היטלען פליען אין הער הויך, די קולות שלאָגן־אָן אין באַלקן. דערוויל טרעט עמעץ אָן א קינד אויף א פיסל, צעשרייט זיך עס. עס קומט אריין צו לויפן טויבעלע, מאָטלס ווייב, מיט א געוואַלד, כאַפּט דאָס קינד אויף דער האַנט, שטילט עס איין. חברה ווערט דערוויל א ביסל געלאַסענער, צעלייגט זיך אויף די בעטן אין דער ברייט, מיט די קעפּ אָנגעשפּאַרט אין דער וואַנט און מיט די בייכער ארויף, ווי די לעשטשעס. און אויב איטשעלען פאַרגלוסט זיך ארויפצוקריכן מיט די קניען אויף די בייכער, ווערט א געשלעג, מעג מען שוין פון שטוב אַנ־טלויפן. יעקל סטאָליאר וויל דערפאַר שטראָפן: מען דאַרף לייענען! מען הערט נישט, אלע זיינען צוזאמען און עס ווערט פריילעך. „אחדות״ — ווייסט מען שוין אזוי אויך: דאָס איז א מין ״באשטייַן, וואָס אלע באשטיי־

ען"... — זאָגט איטשעלע. לאָזט יעקל סטאָליער אָפּ און בעט נאָר, זיך צעגיין אַהיים: גייט קינדער שלאָפן, — זאָגט ער — איר דאַרפֿט מאָרגן אַרבעטן, אַ טאָג אַ יאָר.

און אַז אין שטעטל האָט זיך נאָכאַמאָל באַוויזן אַזאַ פֿאַרשווינדל, ווי דער ערשטער און נאָך מיט אַ הוספה: מיט אַ גראָבן שטעקן אין דער האַנט, איז שוין אויפֿן שטעטל גאָר אַן איבערקערעניש געקומען. נישט לאַנג האָט ער געוויילט און באַלד נאָך זיין אַוועקפֿאָרן, האָבן אַ סך יונגען, קודם־כּל, געלאָזט זיך וואַקסן די „גזשיוועס" און איינציקווייז אָנגעהויבן אַריינצוקריכן אין בלאָע העמדלעך, לויט דעם בונדיסטישן נוסח. און פּלוצלינג, פֿון דער העלער הויט, מען הייבט נאָך נישט אָן צו וויסן, ווערט אַ שטרייק ביי אייזיק־פֿייגע־ליבעס... נאָר איין געזעלן, איין עקשן איז געבליבן זיצן ביים וואַרשטאַט. ער האָט זיך איינגעשפּאַרט; איז אונטער־געשפּרונגען אַ האַנט־ייִנגל הינטערן פּענצטער מיט אַ גרינער פּלאַש באַפֿט אין דער האַנט, און האָט זי אים אין קאָפּ צעבראָכן; און אַ פּוסטקע איז געוואָרן אין אייזיקס שטוב. און די יונגען האָבן זיך אָנגעהויבן אין מאַרק אַרומצודרייען מיט די הענט אין די הויזן־טאַשן, טאַטעס האָבן אָנ־געהויבן נאָכצויאָגן מען זאָל גיין צו דער אַרבעט, און מאַמעס האָבן זיך אָנגעהויבן נאָכצודרייען, ווי די שאָטנס הינטער די פּלייצעס און האָבן מיט פֿינצטערע פּנימער געבעטן, געחלשט מען זאָל גיין כאָטש דאַווע־נען... עס גייט אַ יונג פֿאַרויס, אַ מאַמע — נאָך, און בעט זיך רחמים: וואָס ווילסטו פֿון מיין רעשט ביסל יאָרן האָבן?... זאָלסט נישט נאָכגיין יעקל סטאָליארס קאָפּ. און זאָלסט מיר נישט אָפּטרעטן פֿון לעבעדיקן גאָט! אָן טאַטעס און מאַמעס האָבן נישט געהאָלפֿן און דער סטאַרשי־סטראַזש־ניק, מיט וועלכן אייזיק האָט געסטראַשעט — אויך נישט. און מען האָט די יונגען געמוטשט נאָכגעבן, פֿאַרקירצן דעם „אַרבעטס־טאָג"..!. און נאָך גיכער די יונגען זיינען אַוועק צו דער אַרבעט, זיינען שוין אַנדערע אַרויס־געקומען אויף זייער אָרט. אויך מיט די הענט אין די הויזן־טאַשן, אויך געמאַכט רעדלעך, און געהאַלטן זיך נאָר אין איין סודען... האָט זיך דאָס געשטעלט אַ זומער, אַז מען האָט דעם מאַרק נישט ליידיק געלאָזט אויף איין מינוט — נאָר שטרייקן און שטרייקן. עס האָט קיין איין פֿאַבריקל נישט אויסגעמיטן; אַ פֿאַרשלעפּטע קרענק. און אַז עס קומט אַ שבת איני־

דערפרי, די זון שיינט, שטיפט די חברה אין גאס ארום, אין די שבתדיקע סאקלעך, מיט אויסגעפוצטע קאמאשלעך און ווייסע קעלבערלעך אויף די העלדזלעך. און אין שול איז שטיל, ווי אין א גן-עדן... דער שמש קלאַגט זיך, אז ער האָט קוים א מנין... און יונה־בער סופר, אז ער גייט מיט זיין מנין אהיים פון שטיבל און דערזעט די חברה אויף דער גאס, באפאלט אים א גרויס טרויעריקייט און ער זיפצט אָפּ: רבונו־של־עולם, איך פאר מיין חלק בין זיי מוחל...

און נאָך דעם עסן מאכן זיך ווייטער רעדלעך אויף דער גאס, די „טשיינע" איז שוין פול אָנגעפּאקט. דער גארבער־פּאָך — יעדן שוין מיט בערד — זיינען אויך געקומען, מען זאָל זיי „פּארטיי־ליקן" פון די קאפּי־טאליסטנס הענט... זיצן זיי אַלע אויסגעזעצט ארום טיש. און מאַטעלע, דער בעל־הבית — אויבן־אָן, אין קאפּל אויפן קאָפּ, און מיט די בלויזע העמד־אַרבל, האַלט ער זיך דאָס קינד אויף דער שויס, און טויבעלע דער־לאנגט עסן. טוט זיך דאָרט אָפּ א שטיקל וועלט — דער עולם ארום, ווארפט גלייך־ווערטלעך, אַז מען האַלט זיך ביי די זייטן. א יונג פון א יאָר זעכצן, שטייט ביי א טאטן, וואָס האָט לאַכנדיקע אויגן, מיט א צוגע־עווירן בערדל, פעלט עס אויך נישט מער, נאָר מען זאָל עס א צי טאָן, זאָל עס אַליין לאַכן, — שטייט ער, דער יונג און „מעלקט" אים ביי א קנעפּל, און טענהט עפּעס צו אים, גיט אים עפּעס צו פארשטייך, און ווען מען דארף שאָקלט ער צו מיט די הענט, רעדט א ביסל הייסער און גאָ־רעט אריין אין אים, דער טאַטע, וואָס שטעלט אזוי די אויגן אויס, זאָל א שטיקל באַגריף קריגן... כאפּט אָבער פונקט עמעץ אָן דעם פאָטער ביים אַקסל:

יואלקע, יואלקע! — ביסט א שיין לייט, זע איך; דער זון לערנט גאָר ד י ך...

— מעגסט דיך אויף אים פארלאָזן... — ווינקט דער טאַטע מיט די ברעמען און דער דאַשעק ווינקט מיט.

— הער־זשע... — ציט דער זון דעם טאטן ביים בערדל, יענער אָבער לאָזט נישט אָפּ:

— און מיר, יואלקע, אין זיינע יאָרן?...

— הא!... — טוט יואלקע א הייב מיט דער האנט איבערן קאָפּ — האָב איך שוין געהאט חתונה געהאט... „זי" האָט שוין, דאכט זיך, „גע־יאטלט" אויך... מיט אים טאקע„ ווינקט ער אויפן זון.

— ישעיה! — כאפּט ווידער איינער אָן א צווייטן, וואָס זיצט מיט א ברייט סאַמעט היטל אויפן קאָפּ און קוקט אין טיש אריין, ווי אָן אָקס אין

דער קאָריטע — ישעיה, זאָלסט וויסן, אז אויף דיר איז געפאַלן דער גורל, זאָלסט אין דער מינוט אראָפּנעמען די לייכטער פון טיש...

ישעיה שווייגט מיט א נאַרישן שמייכל ארום די גלאַנציקע ליפּן און קוקט אויפן עולם מיט קעלבערנע אויסגעגלאָצטע אויגן, צי עס איז אמת... דער עולם האלט זיך איין נישט אויסצושיסן אין א געלעכטער.

— אנישט — ציט יענער ווייטער מיטן שמייכל אין די אויגן — זאָלסט געבן א האַלבן רובל אויף ביר...

ישעיה שווייגט ווייטער — ביידע פּסקים זיינען שווער... און ער ווייסט נישט וואָס צו טאָן, צי זאָל ער זיך ציפּן ביים קליינעם בלאָנדן בערדל, צי זאָל ער זיך פריער קראַצן אין א פּאה פאַר גרויס עגמת־נפש...

— וואָס שווייגסטו? — מאַכט זיך יענער בייז — לאָז זיך דיר דאַכטן, אז דאָס זאָגט דיר צאַלקע משמש אין גרינעם שלאָפראָק און הייסט דיך שטעלן א פּאָר פלעשער ביר!...

— איך שעם מיך צו זאָגן... — ענטפערט ישעיה און טוט אַ שמייכעלע. דער עולם פּלאַצט אויס מיט א געלעכטער.

— קאַלב איינער דו, פאַרוואָס ביסטו אַליין נישט אַהערגעקומען, באַר מען האָט געדאַרפט צווי מאָל נאָך דיר שיקן?

— איך האָב געווייגט דאָס קינד... — האָט ער קוים ארויסגעשטאַמלט. און דאָס ארומיקע הילכיקע געלעכטער האָט זיך נאָך שטאַרקער צע־קייקלט איבער דער שטוב.

און באַלד האָט זיך א פּעסעלע ביר באַוויזן, מיט א מאַשינקע, און דער עולם האָט גענומען טרינקען.

איטשעלע איז אויך אָנגעקומען און אין שטוב איז נאָך פריילעכער געוואָרן.

נאָך די ערשטע גלעזער ביר, די פּנימער האָבן שוין אביסל געפלאַמט, האָט איינער א פּאַטש געטאָן אין טיש אריין:

— קינדער, א תקיעת־כף זיך געבן, די פאַבריקאַנטן, די הינט, אָנ־צולערנען!...

— קינדער! — האָט א צווייטער א פּאַטש געטאָן — עס וועט זיי די כאָלערע טרעפן, איינס ביי איינס!...

— קינדער! — מאַכט א דריטער — אזא באַנדיט ווי מיינער איז, זעט מען נישט אזוינס!...

— קינדער, — טוט איטשעלע א שפּרונג אריין אין דער מיט מיטן גלאָז ביר אין דער האַנט — איר האָט דאָך באַר שטענדיק צו טאָן מיט די פאַבריקאַנטן... איז אמת?... און איך, איך, זעט איר, האָב גאָר אן אנדער

מזל — — איך האָב געאַרבעט איינציקע צוויי חדשים ביי שמואל־טויבעס, זאָלן מיר אזוי לעבן — גיט ער א דריי ארום מיטן גלאָז פאר די פּנימער — ווי איך בין אים די גאנצע צייט א שותף געווען צו דעם ווייב...

— גיי, גיי... אַ גאַרבער־פאַבריקאַנט איז גאָר עפּעס אַנדערש... אַזאַ באַנדיט ווי דער מיכל איז — וואָר איך וועל לעבן! דעם ווינטער, הערסטו, האָב איך דאָך געאַרבעט ביי אים, וויל איך איינמאָל ביינאַכט נעמען א שטיקל שטעקעלע, וואָס איז געשטאַנען אין ווינקל ביים קוימען, — וויל איך עס נעמען אָפּצויאָגן מיך פון די הינט, וואָרן די צוויג זיינע האָט גע־ברענגט אָנצושלעפּן א גאַנצע „טשאַטע" פאַר דער טיר... וויל איך עס נע־מען, גיט ער אוודאי א קום צו: ניטע!... און נעמט עס מיר ארויס פון דער האַנט... דאָס ווייב, זאָגט ער, דאַרף עס פאַר א „פּאָמיאַטלע" דעם אויוון אויסצוקערן. איך האָב געמיינט, איך פאַל אַנידער... דו פאַרשטייסט אַזוינס?... אַ מערכה, הערסט, די צוויג האָט מיך געקענט, האָט זי מיך א גאַנצן וועג געלעקט און די גאַנצע באַנדע האָט מיך אונטערגעפירט מיט דרך־ארץ! אַנישט וואָלט איך צעריסן געוואָרן אויף שטיקער!

— און איך, הערט איך — טוט אַן עלטערער ייד מיט א בערדל א פּאַטש אין טיש אריין — איך שריי איין געשריי, אז אזוינס ווי מיינער איז — — האָ, האָ, האָ!... דאָס, ברודער, איז אַ כאַמיקל... אַ שטילס מיטן קעפּל צווישן די אַקסלען... דאָס שטעלט זיך דיר אַרויס באַלד באַגי־נען פאַר דער טיר אויסקוקן די אַרבעטער. קום איך אַנדערש העער ערש־טער — ענטפערט ער מיר: גוט יאָר... ווי באַלד שפּעטער — דרייט ער דעם קאָפּ אוועק אין א זייט... נו, איז מען דאָך נאָר א מענטש, — מען טוט א קוק, ווי יענער אַרבעטער האָט שוין היינט אָפּגעטאָן א וועלט, ווערט מען טאַקע געפּלאַטשט ביי זיך... וואָס־זשע טו איך? דערציייל איך אים א מעשה, אַז באשר בכן, דער און דער האָט זיך געהרגעט מיטן ווייב. איז זיך די גאַנצע שטאָט צונויפגעלאָפן און איך אויך... אַזוי־ערנאָך, פאַרשטייט איר מיך... גאַרנישט, פאַר דאָס, צומאָרגנס: מוז איך שוין קומען מיט א האַל־בער שעה פריער פאַר אַן אַנדערן און קריג שוין דעם ברייטן „גוט יאָר"... און ער ווערט שוין מיט מיר א גאַנצער מחותן, דערציילט מיר פון זיינע געשעפטן, איבערדערמיט וואַרפט ער מיר אריין, אַז בכן, איך בין דער בעס־טער אַרבעטער... און יענער, יענער טויג שוין היינט אויף א כפרה; ווי קומט ער שוין מיט אים איבער צום סוף זמן... און, אַז יענער קומט, גיט ער אים א וויקד־אָן אויף די גרינגערע שטיקלעך בוקאַטן, כדי ער זאָל מיך קאָנען דעריאָגן און איך זאָל מיך נישט לאָזן... אַזאַ „סיבירניק" איז דאָס...

— מען מוז זיי אָנלערנען, מען מוז! — האָבן אלע זיך אָנגערופן — א שטרייק, א שטרייק!

און דאָס האָט שוין געהייסן אונטערגעשריבן די פּאַפּירן.

און דו, ישעיה־קאַלב, וועסט דאָך גיין מאָרגן צו דער אַרבעט, — וועלן דיינע ביינער צעבראָכן ווערן!

צומאָרגנס האָט מען פון ר׳ עוזר גאַרבער אַריבערגעשיקט נאָך יעקל סטאָליאַר. יעקל איז אַהינגעגאַנגען.

ר׳ עוזר, א לאַנגער ייד מיט א לענגלעך געזיכט מיט א צווייִשפּיציקער באָרד, איז געשטאַנען אין טלית און תפילין מיט א זילבערנער עטרה איבערן קאָפּ, וואָס האָט אים ביז אין חער העלפּט לאַנגער נאָך פאַרדעקט. ער האָט געהאַלטן ביים לייגן די רבינו־תּמס תפילין. און ווי ער האָט דערזען יעקל סטאָליאַר, האָט ער אים אָנגעוויזן אויף א געבעטער שטול און געבעטן זיצן:

— נו, וואָס ווערטו זאָגן עפּעס גוטס?... — האָט ר׳ עוזר אָנגעהויבן, זיך א וויש טוענדיק מיט דער האַנט איבערן געזיכט און אויסלאָזנדיק ביים שפּיץ באָרד.

— וואָס זאָל איך זאָגן?... האָט יעקל געענטפערט מיט האַלב־אַראָפּגעלאָזטע ברעמען, עטוואָס א הייב טוענדיק מיט די אַקסלען.

—מען זאָגט דאָך עפּעס, אַז דו האָסט די גאַנצע דעה... און ביסט נישט קיין נאַר אויך, זאָגט מען... וואָלט איך געוואָלט מיט דיר איבערשמועסן, צי ס׳איז גלייך אזוי?... מילא איך ווייס; אפשר קומט עס מיר?...

— ס׳איז נישט פאַראַן, צי עס קומט יאָ, צי עס קומט נישט... אזוי פירט זיך אין וואַרשע אויך, און אויף דער גאַנצער וועלט. אַז מען שטרייקט, שטרייקט מען...

— מילא, שטרייקן איז שטרייקן — אָבער וואָס האָבן זיי מיר נאָך די גויים אויך אַרויסגענומען פון פאַבריק?...

— וואָס דען הייסט געשטרייקט?

— ע, נישט דאָס מיין איך... איך מיין נאָר דאָס, ווי קומט מען עס אריין צו יענעם באַלד מיט געשלעג?... זיי האָבן דאָך געכאַפּט אייזנס אויף די גויים. צייט איך לעב! — — מיטגעבערענגט נאָך מיכלס אַרבעטער

אויך צו מיר אין הויף... אין א קיטל־הויז טוט זיך דאָך שוין אַזויגס נישט אָפּ...

— ווער איז שולדיק, אַז די גויים האָבן נישט געוואָלט אַרויסגיין אַליין?

— העררסטו, דאָס שריי איך דאָך אויך, אַז די יידן... אין שול אריין איז גוט צו גיין מיט יידן...

— און אין קאַמף אריין אויך...

— וואָס פּאַרא קראַמף ווייטער? א, א, קאַמפּ... יאָ, יאָ... אין „הצפירה" טאקע שטייט עס פאַרשטראָכן אין ריינגעלעך... נאָר אַזוי צי אַזוי, וואָס ווילן זיי? — — זיי־זשע מוחל, ווי הייסטו, ס'איז מיר גאָר אַראָפּ פון רעיון, — האָט ר' עוזר געקנייטשט דעם שטערן, צוליגנדיק א האנט און ווייטער אַראָפּגעווישט מיט איר ביז איבער דער באָרד.

— יעקל.

— יעקל?

— זיי ווילן א קורצן ארבעטס־טאָג. דאָס הייסט פון זיבן ביז זיבן, און אין דער מיט — צוויי שעה רו...

— זייער פיין, זייער פיין... — ציט ר' עוזר — נאָר איך ווייס נישט, צי דו ביסט עפּעס געניט אין מיין אַרבעט — — ביי מיר אַרבעט מען דאָך נישט קיין יוכטן, נאָר גריינע לעדער „פּאַדעשוואַנע". על־כן, ביסטו דאָך נישט קיין נאַר... אויב איך דאַרף אַמאָל א צוויי־דריי ארבעטער זאָלן בלייבן א ביסל לענגער ביינאַכט, מחמת מען דאַרף איבערגלעטן מיט רעדל, — וואָס טוט מען?...

— נעמט מען אַנדערע מענטשן אויף ביינאַכט.

ר' עוזר האָט זיך פאַרטראַכט.

— אַזוי הייסט עס... איין זאַך נאָר וואָלט איך געוואָלט וויסן — האָט ער זיך ווייטער אָנגערופן — כ'מיין מיט די ארבעטער טאקע — — מילא, וואָס איז שייך... ס'איז דאָך אַזאַ זאַך, וואָס טוט זיך אומעטום דאָס אייגענע, ווי דו אליין זאָגסט — אויף דער גאַנצער וועלט... און מן הסתם שטעקן דאָס אין דעם מענטשן — קעפּ... וואָלט איך נאָר געוואָלט וויסן, צי קוקט מען אַמאָל אויף יענעמס מעמד אויך... אַשטייגער, א זאַך, וואָס קאָן נישט זיין!.. אָט, ווי למשל, דו זאָגסט אַצינד... קומט אויס, איך זאָל די גאַנצע פאַבריק אָפּשטעלן... נו, מיין דאגה, וועל איך נישט ארבעטן...

— שטעלט אָפּ... — האָט יעקל צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ.

— איך האָב פאַרגעסן — מאכט ווייטער ר' עוזר — איך בין אַזאַ נוגש, חלילה, אויפן ארבעטער, וואָס מען גייט מיר אויסזעצן די מינוט...

געוואַלד געשריגן, זיי זיינען דאָך נישט קיין דאָקטוירים, זיי זאָלן מיר קוקן אויפן זייגער... וואָרן ווי אזוי באַגיי איך מיך מיט אַן ארבעטער?.. איך בין דאָך נישט קיין אנדערער — מיין שיעור מוז איך מיר אָפּלערנען אַלע אינדערפרי. דערנאָך גיי איך דאַווענען, האָב איך שוין אוודאי נישט זיי אין זין... ווער קוקט זיך אום, צי ארבעטן זיי, צי באלאמוטשען זיי? וועמעס דאגה? איך מיין טאַקע אינדערזאמתן, ווער קוקט זיי נאָך? נו, איך בעט דיך זייער, קאָן מען מיר אויסזעצן די שעה?..

— עס קאָן אָבער אנדערש נישט זיין.

— וואָרן, גלייב־זשע מיר, אז מיר פּלאַצט אזוי אויך די גאַל אכצן מאָל אַ טאָג, ווי אַלעמאָל לויפט אַן אַנדערער הינטערן פּלויט ארונטער, מכלומרשט.... פארשטייסט, פאר א תירוץ... און ווי וועלוועלע שלעפּט זיך מיט דער קאַן, טריט ביי טריט, פון הינטער דער שאָפּע צו דעם ברונעם צו, קאָן אויך דאָס בלוט געזעצט ווערן! איך וואָלט באַדיי דורכן פענצטער אַרויסגעשפּרונגען! אָנגעשעפּט אים די קאַן וואסער — נאַ דיר און גיי, אַבי מיינע אויגן זאָלן דאָס נישט צוקוקן... און דו דארפסט זען, ווי אַלע גיבן זיך מיטאמאָל א שטעל־אָפּ און וויקלען פּאפּיראָסן! עס גייט זיך די גרינע גאַל אָן... כאַפּ איך שוין ארויס מיין פּושקע מיט פּאפּיראָסן און צעטייל —— וואָרן פאַרוואָס? —— ביי מיר אַן אַרבעטער איז אויך אַ מענטש, גלייך מיט מיר... נאָר אַצינד, זעסטו, אַז זיי זיינען שוין יאָ אַזוי, וועלן זיי ביי מיר גאָרנישט אויספירן.

— האָב איך נישט וואָס צו זיצן — האָט יעקל געזאָגט, אויפשטייענ־דיק פון שטול.

ער האָט פארקנעפּלט דאָס אייבערשטע קנעפּל פון פּאַלטאָ, אַ זאָג גע־טאָן „אַ גוטן טאָג” און איז אַרויס פון שטוב.

און געווען איז אַ שבת אינדערפרי, ווען איטשעלע האָט געזען, אַז היינט איז די ליבע צייט געקומען, אָפּצורעכענען זיך מיט דער חברה קצבים, פארן געשלעג פון ערב פסח. האָט ער צונויפגערופן א מחנה מיט יונגען און איז אַריין אין קליינעם שולעכל, ווו די חברה קצבים דאַווענט באַגינען, האָט דער עולם געהאַלטן אינמיטן „אל אדון”. און ווי זיי האָבן דערזען די באנדע, איז זיי וואַרעם געוואָרן אין די לייבער און האָבן אַרויפגערוקט די טליתים העכער איבער די קעפּ, געמאַכט זיך פארטיפן

אין בעל־תפילהס קול און נאָכגעזאָגט וואָרט ביי וואָרט מיט אן איינגע־האַלטענעם אָטעם... און דערווייל האָט חברה געפינקלט מיט די אויגן און געזוכט עפּעס אן אָנהייב. ביז איטשעלע האָט זיך א לאָז געטאָן צו זעליג שינדער, דעם שטאַרקסטן קצב, און איז אים פאַרפאָרן צווישן די אויגן, אַז עס האָט א הילך געטאָן! דאָס גאַנצע שולעכל איז פאַרגליווערט געוואָרן און שטיין געבליבן מיט אָפענע מיילער און אויסגעגלאָצטע אויגן. און באַלד איז געוואָרן אן אויסגעשטרעקעריי פון הענט צו די הענגלייכטער, און עס איז געוואָרן א געפּליקעריי פון עסעס (רערן), אַז מען האָט גע־מיינט, דאָס גאַנצע שולעכל קערט זיך איבער. און חברה זיינען באַלד אַרויף אויף טישן און בענק, און עס האָט זיך אָנגעהויבן אן אויסגעמישעריי און א געדרייעריי פון הענט איבער קעפּ און קעפּ איבער הענט, מיט א געשטי־קעריי און געשרייעריי און א מין ווילד אַרומכאַפּן זיך, מיט אן איינגע־האַלטענעם אָטעם. און מען האָט מער בישט געהערט, ווי דאָס שאָרכן פון די הענט, וואָס האָבן זיך געהויבן איבער די קעפּ און דאָס שאָרכן פון די טליתים, וואָס האָבן זיך דערצווישן געפּלאָנטערט. און איינער דעם אַנ־דערן און אַלע אינאיינעם האָבן זיך געריסן, געשלעפּט ביי די קעפּ, גע־שטיקט און געברענט מיט די אויגן, מיט א ווילדער אָנגעצונדענער תאווה, איינער דעם אַנדערן אין די העלדזער אַריינצוקריכן, און פּלוצלינג האָט עס א קנאַק געטאָן איבער גאַנצן שולעכל: מיט אן אימפּעט פון א געוואָר־פענע, צעדרייצטע חיה, האָט אויסגעריסן א פוס פון שולחן און פאָרט שוין מיט אים איבער די קעפּ. עס ליגט א יונג אויף זעליג שינדער, איבער דער ברייט טיש אַריבערגעקראָכן, און דריקט אים ביים האַלדז, אַז דער קאָפּ פאַרדרייסט זיך איבערן קאַנט פון טיש. עמעצער אין א טלית ליגט, און מען קנאַקט צו מיט די פיס. א גאַנצע קופּע האַלטן זיך צוזאַמען ביי די קעפּ, איינגעטיפט און איינגעביסן מיט די הענט און מיט די ציין איינער אין אַנדערן, איינער אין אַנדערן, און די גאַנצע קופּע, די שווערע צונויפ־געקופּלטע, אומגעלומפּערטע קופּע, האָט אויסגעזען ווי איין גרויסע חיה מיט טויזנטער רירעוודיקע גלידער, וואָס גראָבט און אַמפּערט זיך און רוקט זיך און שלעפּט זיך איבער אַלע ווינקלען. טייל זיינען געפאַלן און האָבן זיך נאָכגעשלעפּט מיט איינגעגראָבענע הענט און פיס אין טליתים. גע־שלעפּט און געפאַלן, געפאַלן און געשלעפּט, און ווייטער זיך איינגעגראָבן איינער אין אַנדערן, איינער איבערן אַנדערן, און אַלע אינאיינעם, ביז עס האָבן זיך שוין א פּאָר קרעכצן, ווי פון באַהאַלטענע ווינקלעך אַרויס־געריסן. נאָך א נצחון און נאָך א נצחון, און די הענט איבער די קעפּ און דאָס וואַרפן זיך איינער אין אַנדערן און איינער איבערן אַנדערן האָט אָנ־

געהויבן צו גיין רעגלמעסיקער, גלייכגילטיקער, נישט געזוימט און נישט געאמפערט, נאָר געהויבן די הענט און אראָפּגעלאָזט, געהויבן און אראָפּגעלאָזט. א שטויס אהין, א שטויס אהער. און וועלכע עס האָבן זיך ביי די האָר געריסן, האָבן זיך שוין גלאַט געהאלטן, ווי פאר א משכון נאָר... מען האָט געשפּירט, ווי דער איינגעהאלטענער אָטעם האָט שוין אָפּגע־לאָזט, ווי די לופט איבער די קעפּ פארכאפּט שוין נישט אלץ מיט א פאר־שליגנגענדיקן אָטעם, און האָט שוין א ציטער געטאָן, ווי ארום א דריידל, וואָס האלט שוין אין פאלן... און פּלוצלינג, אין אלע ווינקעלעך אויף איין מאָל, זיינען אלע פּנימער שטיין געבליבן, ווי אָפּגעשמועסט זיך, מיט אראָפּגעלאָזענע הענט און געקוקט זיך אין די אויגן אריין, ווי פרעגנדיק זיך, וואָס דאָ איז געווען... עס האָט אויסגעזען, אז מען וועט זיך באלד פארוואונדערט צושאָקלען מיט די קעפּ... נאָר איינער ביים אנדערן האָט שוין דערזען דאָס בלוט אויפן פּנים און איז צו זיך געקומען... נאָך א מינוט און איטשעלע איז שוין געשטאנען, ארומגערינגלט מיט זיין חברה, ביי דער טיר, נאָך מיט דעם פוס פון שלחן אין דער האנט; אין גאַלן קאָפּ, די האָר צעשויבערט און געקוקט מיט א מידן שמייכל אויף די פאר־ברענטע ליפּן צום עולם אין די אָפּגעריסענע טליתים. עמעצער האָט אים דאָס היטל דערלאַנגט, האָט ער עס אָנגעטאָן, ארויסגעלאָזט דאָס האָלץ פון דער האנט און איז ארויס מיט דער גאנצער חברה אויף דער גאס, מיט צעקרעלטע פּנימער; די היטלען און די האָר צעקנוידערט, די הענט פארבלוטיקט.

דאָ האָט מען באגעגנט יעקל סטאָליאר, און ארומגערינגלט אים מיט א פרייד אויף די צעריסענע פּנימער. זיין בלאסלעך געזיכט האָט אויך געשמייכלט, קוקנדיק אויף זיין יונג הייל: עס שאַדט נישט אַמאָל „טע־ראָר" אויך... האָט ער גוטמוטיק מיטן קאָפּ צוגעניקט.

האָבן זיך אָבער פארנאכט, אויפן שול־הויף, די קצבים מיט די פּור־מאנעס געמאכט איין האנט, אז ווו מען וועט פאקן אן אחדות־מאן, זאָל מען אים א זייט אונטערהאַקן. האָט דאָס גאַנצע שטעטל זיך געשראָקן: מי יודע וואָס דאָ קאָן נאָך ארויסקומען... ווי אָבער עס איז געקומען נאָך דער ווארשעווער „יאַזדע", האָט מען גאָרנישט אָנגעהויבן צו וויסן פונוואנען און פון וואָס, זיינען די פּורמאנעס צוריקגעקומען מיט ליידיקע וועגן, מיט געשוואָלענע קעפּ און צעהרגעטע פּנימער, אז מען האָט קיין אויג נישט ארויסגעזען. דאָס האָט מען זיי אין „זאַיאַזד" אזוי צורעכט געמאכט און ארויסגעטריבן מיט די ליידיקע וועגן. האָט דאָס גאַנצע שטעטל די קעפּ

אראָפּגעלאָזט. און מענדל־לייזערס דעם שניט־סוחר, האָט מען א מעסער פּאררוקט אונטערן אָרעם — הלוואי זאָל ער די נאכט אויסהאלטן.

האָבן ווייבער אָנגעהויבן צו שעלטן שטילערהייט, מיט ארויפגעלייג־טע הענט אויף די מיילער. מענער זיינען ארומגעגאנגען אָנגעבלאָזן, און דאָס יונגוואָרג האָט די קעפּ אויפגעהויבן און געקוקט יעדערן מיט א שמייכל אין די אויגן ארײַן...

מען האָט אָנגעהויבן צו מאכן אלע פארנאכט פארזאמלונגען הינטערן בית־עולם, אָדער הינטערן „צמענטאַזשו", און תּעליג שניידער מיט נאָך קצבים און בעלי־עגלהס, גאנצע ריקים, מיט די גריטע גארטעלעך, האָבן זיך אויך אָנגעהויבן באַכשלעפן נאָכן יונגוואָרג אויף די פארזאמלונגען, מיט אראָפּגעלאָזטע קעפּ און האָבן געביסן די שפּיצן פון די בלאָנדע בערדלעך — הייסט עס, אז זיי ווילן זיך אויך איינקויפן אין דער חברה „אחדות"...

ווערט אונדזער שטעטל מיט איר גרויסער קראפט און שטארקער באַ־וועגונג באוווסט אין אלע שטעטלעך ארום און ארום, און עס קריגט שוין קאָמוניקאציע מיט שעדלעץ און מיט ראדאָם אויך... גייט נישט אוועק די וואָך, וואָס עס זאָלן נישט אדורכפאָרן א צוויי, דריי, פון יענע פאר־שווינדלעך — שוין אמתע בונדיסטן.

האָט זיך אָבער די פּ. ס. אין ווארשע דערוווסט, וואָס פארא שטאר־קע באוועגונג ביי אונדז איז; ווי דער „בונד" שפּרייט אומעטום אויס זיינע פליגל, נעמט פּ. פּ. ס. און שיקט אראָפּ און באזעצט אין אונדזער שטעטל א באשטענדיקן חברה־מאן, עפּעס דערצו צו טאָן. האָבן מיר שוין ברוך־השם א פּ.פּ.ס.ניק אויך, א יונגערמאַנטשיק מיט אַ בלאָס פּנימל, נאָר אַ שלאָפראָק אים אָנצוטאָן. הייבט זיך ערשט אָן א נייע מעשה מיט פאר־זאמלונגען, אין דעם געֿרטל גאָר, הינטערן קלויסטער. איטשעלע טאנצט שוין אויף צוויי חתונות. איז אָבער די שעדלעצער אָרגאניזאציע דערפון געוואָר געוואָרן, שיקט זי ווייטער אראָפּ אירע צוויי מענטשן אויף א דיסקוסיע!

לויפט שוין דאָס יונגוואַרג ארום, ווי פארסמט — א דיסקוסיע, אַ דיסקוסיע... און מען קוקט יעקל סטאָליאר אין די אויגן אריין, און מען קוקט שוין אויס, עס זאָל נאכט ווערן.

איז טאקע א שיינע ליכטיקע נאכט געווען. די לבנה האָט געשיינט און דער עולם האָט זיך פארזאמלט אויף דער לאָנקע ביי דעם טייך. אפילו ראובן סטעלמאך, שוין א מענטש אין די פערציקער יאָרן, מיט א שוואר־צער רונדיקער באָרד, און וואָס גיט זיך שטענדיק אָפּ מיט אהיימטראָגן

לונג־און־לעבער פון די יאַטקעס, אָפּבראָטן און אויפעסן, אַפּילו ער איז אויך אַרויסגעקומען אין די נאַקעטע העמד־אַרבלען, אין בלויזן וועסטל און מיט אַ קאַפּל אויפן קאָפּ, און האָט אויך געוואָלט אָנקוקן די דיסקוסיע.
איז טאַקע געווען אויף עפּעס אַ קוק צו טאָן. די לאַנגע אָרעם און אָרום איז פאַרגאַסן מיט אַ טוי־זילבערנעם טייך, און אינדערמיט שטייט חברה איינגעטיקט. עס זעט אויס ווי אַ שוואַרצע קופּע; אַ שוואַרצן פלעק האָט די נאַכט דאָ אַרויפגעוואָרפן! און די קופּע שוויגט מיט איינגעבויגענע קעפּ צום סאַמע מיט, פונוואַנען די דיסקוסיע לאָזט זיך הערן. פריער האָט זיך אַ שטעל אַנידער געטאָן דער שדלעצער קעגן דעם וואַרשעווער פ.פ.ס.ניק, דערנאָך — דער צווייטער, און דער עולם אָרום איז געשטאַנען אויף די שפּיץ נעגל, מיט אויפגעהויבענע קעפּ און אויסגעצויגענע העלדזער, אַלע צוזאַמענגעגאָסן, באַלייגט אָרום און אָרום, אַז דאָס פעלד איז אַזש שוואַרץ געוואָרן — איין געדיכטע מחנה, איין שוואַרצע שטיל־שווייגנדיקע קופּע — און די דיסקוסיע ציט זיך און ציט. פּנים אל פּנים, ווערטער אויף ווערטער. וואָס אַמאָל שטאַרקער, הייסער און געשווינדער, אַז עס האָט געהאָגלט מיט ווערטער. ווערטער זיינען געפלויגן איינס איבער ס'אַנדערע, איינס איבער ס'אַנדערע, און געטראָפן זיך, ווי הייסע, פּייפנדיקע קוילן.

— עס איז אָן אַן ענדע, — האָט פּלוצלינג איינער פון די שעדלעצער אַ רוף־אויס געטאָן:

— חברים, ברידער, איר זענט איינשטימיק מיטן „בונד"?

— יאָ, יאָ!! — איז געוואָרן אַ געשריייערײ.

— ברידער, חברים, — האָט דער פּ. פּ.ס.ניק אויך געמאַכט די אייגענע קונץ — איר זענט איינשטימיק מיט די פּ. פּ. ס.?.

— יאָ, יאָ!! — איז נאָך אַ העכער געשריי געוואָרן.

איז ווייטער נישט געווען וואָס צו מאַכן — האָט ערשט יעקל סטאַליאַר געגעבן זיך אַ שטעל אַנידער מיט די צוויי שעדלעצער באַזונדער און אַ רוף־אויס געטאָן:

— איך גיי אַרונטער אונטער דעם „בונד"!... — האָט זיך שוין דער גאַנצער עולם געוואָלט אַ לאָז טאָן אַהין, האָט אָבער דער וואַרשעווער אַ רוף געטאָן צו זיך, איז מען צו'ן אים אויך צוגעשטאַנען. און דער עולם האָט זיך צעשפּאָלטן אויף צווייען. נאָר איין איטשעלע איז געבליבן שטיין אַ ווײַלע אינדערמיט, און איז דערנאָך, וואָס אַמאָל צוגעלאָפן דאָ אַהין, צו דאָ אַהער. וואָס איז די נפקא־מינה? — האָט ער געטענהט.

האָט איין צד אָנגעהויבן צו זינגען, האָט דער צווייטער צד נאָך הע־כער אָנגעהויבן. איז געוואָרן א געזינגעריי, אז די פּאַראַבקעס פון הויף מיט די בּאַרוועסע שיקסעס, מיט ווייסע פּאַטשיילעכלעך אויף די קעפּ זיינען געקומען צו לויפן, און האָבן זיך געשטעלט פונוויטנס און געקוקט אויפן שוואַרצן וווּנדער. האָבן די שעדלעצער געזען, אז יענע ווערן אויך נישט מיד זינגענדיק, און עס איז ווייטער נישט וואָס צו מאַכן — האָט איינער א כאַפּ ארויס געטאָן א רעוואָלווער און — האָט אויסגעקנאַקט!... האָט עס א זעץ געטאָן, א שטיק פייער מיט א רויך, האָבן זיך די שיקסעס ביי די קעפּ אָנגעכאַפּט: „אָ, ליא באָגאָ!!".

דאָס איז דער ערשטער שאָס געווען, דער ערשטער יידישער שאָס ביי אונדז אין שטעטל.

פון דעמלט אָן האָט מען אָנגעהויבן צו פאַרמאַכן די לאָדנס, אַזוי ווי די נאַכט פאַלט נאָר צו.

דעם סטאַרשי־סטראַזשניק איז צו דער שווערד נאָך צוגעקומען א רעוואָלווער אויף דער זייט... און די טאַנדייט־שניידער, וואָס האָבן ביז אהער נישט געוואָלט צושטיין צו די אחדותניקעס, האָבן זיך אויפגעהערט אקעגנשטעלן און אויך געמוזט מאַכן א שטרייק, אַזוינס, פאַר וועלכן זיי האָבן זיך די יאָר און די טעג פאַרשאָלטן. זיי האָבן געמוזט אויפהערן צו נעמען אַרבעט אהיים. געמוזט נעמען די מאַשינען אויף די פּלייצעס און איבערטראָגן צו די טאַנדייטער, צו די באַלעבאַטים אין שטוב אריין, אַרבעטן. האָבן זיי געזיפצט. טאַטעס האָבן זיך שטיל געקלאָגט: מען האָט מיט א מיידל א שידוך צו טאָן, עס דאַרף קומען א חתן, א מחותן אין שטוב אריין און דאָ האָט מען אפילו דאָס מאַשינדל אויך ארויסגעטראָגן...

אַזוי איז עס געגאַנגען א טאָג נאָך א טאָג און, אז א מאַמע האָט גע־דאַרפן א קינד איינצושלעפן, האָט זי געסטראַשעט: „שלאָף, וואָרן איך גיי רופן די שטרייקער"... אז צוויי זיצערקעס אין מאַרק האָבן זיך געקריגט, האָט איינע דער צווייטער א מורא געמאַכט: „נו, נו — איך וועל נאָר א זאָג

טאָן מיין חיזמלען, וועט מען דיר שוין דאָס מולטערל איבערדרייען"...
און, אז איינער א יונג, וואָס האָט א גאַנץ יאָר א ליבע געפּירט מיט א חסידיש מיידל — זומער הינטערן בית־עולם און ווינטער אויפן אפּטייקערס גאַניק, א חוץ „בריוועלעך", וואָס ער האָט געשריבן צו איר, וואָס „צייכנט זיך אויס מיט איר טייערן „באַמען" פייגעלע גרינבלאַט", — האָט ער אצינד שוין ארויסגעשטעלט דעם פאָטער אירן א פאָדערונג, ער זאָל אים געבן די טאָכטער... און איינער, א פּינטשעלע, וואָס האָט זיך גערעכנט צו די אחדות־לייט, האָט קיין ארבעט נישט געהאַט, אָדער נישט געוואָלט ארבעטן און האָט זיך דערוויל געכאַפּט צום האַנדל, אויפצוקויפן וואָס א דאָרפס־ייִד ברענגט אין שטאָט אריין: א פור אויבס, דאָמבּ, אָדער האָניק־קוועטשעכץ, — האָט פּינטשעלע, ווי באַלד מען האָט אים נישט געוואָלט פאַרקויפן, געדאַרפט צוליגן א פינגער צו דער נאָז, געבנדיק אָנצוהערן, אז, אז... איז שוין געגנוג געווען. און טאָמער האָט זיך דער ייִד אויסגעלאַכט, האָבן זיך מענטשן ביי די קעפּ אָנגעכאַפּט: ייִד, וואָס טוט איר?... איר שעכט זיך אָפּ, איר וועט זיך נישט טאָרן אין שטאָט אריין וויזן... און ביסלעכווייז, אז איינער האָט געהאַט אויף דעם צווייטן א שווער ביטער הארץ, איז מען טאַקע געקומען אין „טשיינע" אריין אויף א קלאָג. און יעקל סטאָליאר האָט א ווייך האַרץ, קאָן ער נישט צולאָזן קיין „אומרעכט" און זעט זיך צוצוביגן, עס זאָל נישט געשען קיין עוולות. און אז יעקל זיצט ביי דעם טישל אין אַנדערן חדר, געפינען זיך שוין ארום אים א פּאָר יונגען — חברה־לייט; ביי דער זייט שטייען א פּאָר פרעמדע מענטשן, נישט פון „הינעדיקן רייסטער", נאָר וואָס זיינען גלאַט געקומען מיט א בקשהלע א קליינס.

— וואָס האָט איר געוואָלט? — פרעגט יעקל א ייִד, וואָס האַלט זיך שוין א לאַנגע צייט ביי דער באָרד און צאַפּלט מיט די אויגן צו אים, אז דאָס היטל מיט דער יאַרמלקע לאָזט זיך אים אַזש אויף א זייט אויער אראָפּ.

— יעקלשי... — בייגט זיך אים דער ייִד איבערן אויער — איך האָב מיר געוואָלט א פּענצטער אויסשניידן אין אונטער־געסל אריין. הכלל — מיטן סטאַרשי־סטראַזשניק בין איך שוין אדורכגעקומען... האָב איך אָבער מורא פאַרן שכן, ער זאָל נישט קריכן אין קיין העכער אָרט אריין... בעט איך דיך, יעקלשי.

— נו, נו... — טוט יעקל א שאָקל מיטן קאָפּ, אויסשטעלנדיק צוויי גוטע טויבן־אויגן, און דער ייִד וואָלט שוין געגאַנגען שווערן אין טלית און קיטל, אז עס איז קראַנט...

— און וואָס האָט איר פאַרלאַנגט?... — ווענדט ער זיך ווייטער צו א יונג ווייבל, בלוט־און־מילך, וואָס איז געשטאַנען אין א זייט, איינגע־הילט אין א פאַטשיילע.

— איך בין פון סטאָצק... — הייבט זי אָן שעמעוודיק, מיט אראָפּגע־לאָזטע אויגן — האָב איך א מאַן, א חסיד... נישט צו גאָט און נישט צו לייט...; איך בין א נייטאָרין און מוז נאָך אים געבן צו עסן. קאָן נישט זיין צווישן אונדז קיין לעבן... יאָג איך מיך מיט אים ארום שוין אנדערט־האַלבן יאָר וועגן א גט — איז אָבער ביי אונדז אין שטעטל נישטאָ קיין טייך, וואָס זאָל האָבן א נאָמען... און מיטן פאָרן אין אן אנדער שטאָט אריין שלעפּט ער אָפּ...; און איך האָב מיך נישט צו וועמען צו ווענדן... נישט קיין פריינט און נישט קיין קרובים...

דאָס הערט שוין יעקל אויס מיט מער אויפמערקזאַמקייט. עס געפעלט אים זייער, וואָס זי איז א נייטאָרין — זי „פּראָדוצירט"... איז א נוצלעך גליד אין דעם „געזעלשאַפטלעכן אָרגאַניזם"...; און ער פרעגט זיך אויס איינציקווייז, צי איז זי עפּעס א באַלעבאָטע, און דער עיקר, צי קאָן טאַקע נישט זיין קיין לעבן צווישן איר און דעם מאַן. און אַז ער זעט איין, אַז זיי זיינען „צוויי פאַרשידענע וועלטן", שאָקלט ער אויך צו מיטן קאָפּ... און די חברה יונגען, וואָס שטייען דערביי און קוקן זיך איין מיט אָפענע מויי־לער און אויגן אין דעם ווייבלס גערייטלט געזיכט, דערהיצן זיך, די מענ־טשעלעך אין די אויגן הייבן אָן צו גלאַנצן, און זיי לייגן איר פאָר, אַז זיי קאָנען טאַקע באַלד מיט איר מיטפאָרן מכוח דעם עסק.

טיילמאָל פאַלט אויך אריין מיט אן אימפּעט א יידענע, מיט א פאַרדריי־טע קופּקע, א צעפּלאָמט געזיכט, פייערשפּריצנדיקע אויגן, און האַלט אויס־געשטעלט צוויי הענט מיט לונג...

— זעט, מענטשן־קרוין...; — ציטערט זי אַזש — מען נעמט, מען בינדט מיר אָפּ די קאַץ, אויף צו־להכעיס, זי זאָל מיר די לונג פון קיישל ארויס אויפפרעסן און די רעשטע אין זאַמד אויסנאַרען!... — קלאָגט זי זיך אויף די שכנים.

און אַז יעקל שווייגט רעדט זי זיך פון האַרץ אראָפּ, ווערט אויך א קאָפּ לייכטער...

יעקל הערט אַלץ אויס, נעמט אַלץ צו, און דערפאַר האָט אים דאָס שטעטל ליב געקריגן. מען רופט אים שוין הינטערוויילעכץ „ר' יעקעלע דיין"!, און אין די אויגן לויבט מען אים אין טאָג אריין פאַר זיין גוטס־קייט, פאַר זיין חכמה... אפילו ביים סטאַרשי־סטראַזשניק אין די אויגן האָט

צר אויך נושא־חן געווען: „יעווריעסיקי קאראל" רופט ער אים. און דער „סודיא", וואס קומט צו פארן איינמאל אין חודש אויף א פאר טעג אפצו־פארטיקן די היגע לאדעבישן, קאן זיך גארנישט אפוואונדערן, וואס פאר א פיין שטעטל דאס איז געווארן, אויס פראשעניעס, אויס אלץ...

נאר איינער איז שטארק ברוגז אויף די אלע מעשיות. דאס איז דודל ראזענצוויג. דאס איז א יידל א רירעווודיקס, מיט לויפנדיקע אייגעלעך, מיט ניין מאס ריד, שפרינגט בײם רעדן אין די אויגן אריין, כאפט זיך מיט הענט און מיט פיס אויף יענעם. ער איז אויך א גמרא־קעפל, וועז מען דארף; אן עצה־געבער און א שטיק אדוואקאט.

עס קומט אריין א ייד מיט אן עסק, גיט ער באלד א דריי ארויס דאס ברענענדיקע לעמפל, וואס שטייט אויפן טיש אונטער א בלאער שיין. שפרינגט צו צום ספרים־שענקל, כאפט ארויס א ספר מיט דראבנע אותיע־לעך און ציפערן ביי די זייטן — בלעטערט, בלעטערט, און טוט זיך א שטעל אפ אויף איין ארט מיט לויפנדיקע אייגעלעך איבער די שורהלעך, א לייג צו א האנט צום שטערן, א וויש אראפ ביז איבערן קליינעם בערדל, און באלד צוריק א הייב אויף דעם קאפ:

— א — הום... — זעץ דיך, זיי־זשע מוחל — טוט ער פלינק א ווארף איבער מיט די אייגעלעך אויף א ליידיקער שטול. — אזוי פארשטייסטו מיך... עס איז אפילו א פארפלאנטערט עסק, נאר מער נישט, ביסט דאך גע־קומען צו מ י ר... וועט מען זען אן עצה... קודם־כל, פארשטייסטו מיך, איז א פראשעניע, און טאקע באלד מיט דער סטאטיא „טשיסטא־טריסטא סא־ראק פיאט"... וואס איך האב דא ערשט טאקע אויפגעזוכט עקסטרע פאר דיינעטוועגן, פארשטייסטו מיך... און אזוי, פארשטייסטו מיך, וועט עס שוין גיכער זיין אין ארדענונג...

— יא, יא... דהדשע — שמעלצט זיך דער ייד אין אים פאר נחת — איך ווייס, א גמרא־קעפל...

און דודל ראזענצוויג גיט באלד א קלינג אן אין א ביינערן מויער־קעפל אויפן טיש און עס קומט אריינצופליען א זינדל, א פאצעטל, א האזל מיט אויפגעשטעלטע אויערלעך און האלב־צוגעמרוזשעטע אייגעלעך:

— וואס פארלאנגט דער פאטער?..

— נעם נאָר געשווינד די פעדער אין דער האַנט אַריין... „יעוואָ" אַזוי און אַזוי... — טוט דודל ראַזענצווייג א דיקטיר, און דאָס זינדל, וואָס זיצט שוין מיט דער פעדער איבערן פּאַפּיר, מאַכט אַ געדרייעלע מיט אַ ריץ און די פעדער הייבט אָן סקריפּען, צוזאַנענדיק און דער פּאַטער דיקטירט ווייטער, אַרומגייענדיק איבערן צימער אינעם ציצענעם שלאַפראַקל: אַזוי ווי דער „לעווי גרינשטיין" האָט מיר „מנשה חומר'ר" אַזוי און אַזוי... לכן — „פּאָעטאַמו" הייסט עס, האָב איך גרויס „טשעסט", און אַזוי ווייטער, די סטאַטיא — די און די...

פּאַרטיק, דער ייד חתמעט אונטער... עס וועט שוין זיין גוט!...

קומט ווייטער אַריינצוגיין דעם איינענעמס בעל־דבר, דער „לעווי גרינשטיין" און בעט אים אויך דאָס אייגענע: דורשע... קרוינישע... טוט ער ווייטער אַ כאַפּ דעם אוסטאַוו און געפינט פאַר אים אויך אַ טשיסטאַ־טריסטאַ, נאָך שוין סאַראַק שעסט... און עס וועט אויך זיין אין אָרדענונג...

אָט דעם פאַרשוין האָבן די אַלע מעשיות פון יעקל סטאָליאַר נישט געקאָנט געפעלן. ער גייט אַרום מיט אַ פינצטערן בליק, און דערזעעט ער יעקל סטאָליאַר אויף דער גאַס, זעט מען באַשיינפערלעך, ווי הער מענטש ווערט גרין און געל...

יעקל אָבער האָט זיך געטאָן דאָס זייניקע, אַלע טאָג זיך אַריינגעכאַפּט אויף א פּאָר שעה אין דער טשיינע אַריין און „אָפּגעכשרט" אַלע „דיעלעס", שטאָטישע און פון דער סביבה... און עס גייט שוין אין נאָמען פון דער „אָרגאַניזאַציע"... די אָרגאַניזאַציע — הייסט עס — האָט באַשטימט, און מען ווייסט שוין וועמען מען מיינט... עס קומט אַריינצוגיין אין טשיינע דער אייגענער פינטשעלע טאַקע, וואָס שרעקט די דאָרפס־יידן, און דערציילט יעקלען א מעשה, גלאַט אין דער וועלט אַריין, פון זיין זיידן, וואָס עס קומט אים טויזנט גילדן ביי איינעם, לאָזערן, וואָס האָט דאָס געוועלבו... מיינט יעקל, אַז ער דערציילט אים גלאַט א מעשה און פינטשעלע פוילט זיך נישט טאַקע באַלד אַריבערצוגיין צו לאָזערן אין געוועלב אַריין:

— זאָלט איר וויסן, ר' לאָזער, די אָרגאַניזאַציע האָט באַשטימט, איר זאָלט אוועקגעבן מיין זיידן די טויזנט גילדן...

— קינד — הייבט יענער אָן צו בעטן — דו ווייסט דאָך נישט די גאַנצע זאַך, ס'איז דאָך שוין א מעשה פון א יאָר פופצן צוריק, דיין זיידע איז נאָך געווען דעמלט א „פשיסטאַוועצע"... האָט ער מיר געבראַכט פאַרלעגערטע סחורה, א קעסטל פלוימען — הוילער שימל... האָב איך זיי נישט געוואָלט צונעמען, אָבער כ'האָב דאָך מיך באַלד פאַרגלייכט מיט אים...

ענטפערט פינטשעלע:

— אַנישט וועט מען קישקעס שלעפּן אינמיטן דער גאַס!..

און כאָטש פּינטשעלע איז באַלד אַוועק, אָבער דאָס וואָרט „אָרגאַניזאַציע" איז געבליבן... דער ייד ציטערט, דאָס ווייב איז שוין גרין און געל.

און טאַקע דעם אייגענעם פרייטיק, נאָכן מרחץ, ווען לאָזער איז איבערהיים געזעסן, איינער אַליין, דאָס ווייב מיט די קינדער זיינען אין געוועלב געווען, די חלות זיינען שוין געווען גרייט צום טיש, מיט אַ ווייס טישטעכל איבערגעדעקט, דאָס גלעזל פון לאָמפּ מיט דער רויטער פּאַטשיילע לאָזערס איז שוין אויך געלעגן גרייט אויפן טיש און ער, לאָזער, האָט דערווייל אַ גלעזל טיי געטרונקען. דערזעט ער, ווי די טיר מאַכט זיך אויף שטילערהייט און אַ שטיל קעפּל מיט סודות אין די אויגן, פּינטשעלעס אויגן, קוקן אַריין... ווערט אים נישט גוט... דאָס בלוט האָט אים האַסטיק אַ שלאָג געטאָן אין פּנים אַריין, די אויגן האָבן אָנגעהויבן צו גלאָצן, די האַנט צו ציטערן מיט דעם גלעזל טיי, און ער טוט זיך אַ קער אום פון שטול אַראָפּ, בלייבנדיק ליגן אַ קנויל... פּינטשעלע שפּרינגט צו מיט צעמישטע אויגן און מאַכט אַ געוואַלד. כאַפּט אַ שעפּ וואַסער, שפּריצט אויפן געזיכט, רייסט און שרייט, ביז עס איז געקומען אָנצולויפן אַ פולע שטוב מענטשן. עס האָט זיך געמאַכט אַ געריסעריי, אַ געכאַפּעריי און אַ געפילדער, אַלע מיט איבערגעבויגענע צעמישטע פּנימער; מען פאַלט איבער לאָזערן, מען האָט אים ביי די שלייפן געריבן, געוואַלדן געמאַכט, און נישט געקאָנט אים דערמונטערן. גיט מען אַ גאָס אַ גאַנץ גלאָז קאַלט וואַסער אין פּנים אַריין, רייסט ער אויף די ברעמען, אין די אויגן שניידט זיך אויס אַ שאַרף גלאָצן און ער מאַכט זיי צוריק צו. דער דאָקטאָר איז געקומען, צעיאָגט דאָס רעדל, געהייסן אַ פענצטער אויפמאַכן און האָט אים באַטראַכט. ער ליגט אינמיטן שטוב אויסגעצויגן, דאָס געזיכט שטאַרק געל, און אַלע ווײַלע דאָס אייגענע גלאָצן מיט די אויגן... דער דאָקטאָר האָט אַ דריי געטאָן מיטן קאָפּ און שטיל געבליבן. ער האָט אים דעם דופק געהאַלטן, קראָפּליעס געגעבן און דערנאָך געהייסן אים אויפן בעט אַרויפלייגן. צום אַוועקגיין האָט ער געזאָגט עטלעכע מענטשן שטילערהייט הינטער דער טיר: „טאַק, טאַק... אַפּאָפּלעקסיאַ"... און אויסשפּרייטנדיק די הענט, האָט ער אַ קוועטש געטאָן מיטן קאָפּ צווישן די אַקסלען...

און אַזוי איז טאַקע געווען... נאָך דעם אייגענעם שבתצונאַכטס האָט מען אַ לוויה געהאַט בסוד־סודות... ברענענדיקע לאַמטערנדלעך האָבן זיך ווי גליענדיקע אייגלעך אין דער שטומער, פינצטערער נאַכט צום בית־עולם געריקט און פאַרזונקען געוואָרן צווישן די ווייטע, שוואַרצע קופּע ביימער...

א טויט־שרעק איז דאָס שטעטל באַפאַלן, די הײַזלעך האָבן אָבלדיק אויסגעזען. און שטיל פאַרטראַכט איז אײַן דעכל קעגנאיבער דעם אַנדערן: הײַנט דיר, מאָרגן מיר... די הײַזלעך שטייען פאַרזונקען אין טיפן שטיל־שווײַגן און די פענצטער קוקן מיט אומעט אין גאַס אַרײַן... יעקל סטאָליאַר און דער וואַרשעווער פּ. ס. ביק זײַנען אַרומגעגאַנגען מיט אַראָפּגעלאָזטע קעפּ, און מענער און ווײַבער מיט בלאַסע פּנימער האָבן זיי נאָכגעקוקט מיט שטילע, אויסגעלאָשענע אויגן... אפילו איטשעלען איז דאָס האַרץ אײַנגע־פאַלן און ער הייבט קיין אויג נישט אויף...

— געוואַלד געשריגן — האָט ער געטענהט צו יעקלען און צ״ם וואָר־שעווער — ווי זעט מען אַזוינס צו פאַרשווײַגן? אַזוינס נישט צו פאַרהיטן?..

און אַז זיי האָבן אים אָנגעקוקט און נישט געענטפערט, האָבן זיך אים די אויגן צעבערנט, ווי בײַ אַ גזלן:

— האָט מען קיין אײַנזען נישט, — זאָגט ער, — נעמט מען זיך נישט אונטער!..

און אַז זיי האָבן ווײַטער געשוויגן, האָט ער געוואָרפן אַ בליק פון פאַר־אַכטונג און אַ שפּײַ געטאָן פאַר יעקלס פּנים און איז אַוועקגעגאַנגען.

דערווײַל הערט זיך נישט קיין פּריילעכס אין וואַרשע, ווי אויך פון אַנ־דערע גרויסע שטעט — באַקו ברענט... טאַטאַרן שעכטן מענטשן אין די גאַסן. און דאָ, שמועסט מען, זאָל זיך אויך עפּעס נײַעס מאַכן „דעם זונטיק״..

און דער זונטיק איז געקומען.

פּויערים פון אַרומיקע דערפער, מיט די גראָע סערמיגעס, גראַנאַטע־נע הײַטעלעך, גלאַנצנדיקע דאַשקעס און שטיוול מיט הויכע קנאַפּל, זײַנען אָנגעקומען מיט רויטע, צעהיצטע פּנימער און אָנגעהויבן די שטאָט צו פאַרפלייצן. גלחים פון נאָענטע „פּאַראַפיעס״ זײַנען אויך אַהער אָנגעקומען מיט זייערע מחנות. דאָס געזאַנג אין קלויסטער, די פאַרזונקענע טענער פון אָרגל האָבן זיך פון הינטער די הויכע דיקע ווענט אַרויסגעריסן און צעגאָסן זיך איבער די שטילע דעכלעך פון שטעטל, און צעוויגט זיך אין דער לופט און אָנגעפילט זי מיט שרעק.

און אינמיטן טאָג איז מען אַרויס אויפן אַרומגעצוימטן הויף אַרום קלויסטער — פריער מיט אַ הייליק בילד מיט אַ גאָלדענער קויל אויף דעם שפּיץ, און דאָס האָט אַ בליץ געטאָן קעגן דער זון מיט מיליאָנען גאָלדענע שפּיזלעך, פּלוצלינג אַ שפּראָץ געטאָן און די אויגן פאַרכאַפּט. דערנאָך אַ פאָן מיט אַ ווײַסן אײַנקעפּיקן אָדלער. האָבן אַלטע לײַט געזאָגט, אַז דעם אָדלער האָט מען שוין נישט געזען אַ יאָר דרײַסיק. נאָך דעם איז געגאַנגען אַ פאָן מיט רויטע און ווײַסע בענדער און נאָך אײנער, ווײַטער, מיט אַן

איסגעמאָלט בעטל — אויך אזא בילד א הייליקס און די פענער האָבן געפלאַטערט אין דער הייך איבער דער מויער אַרום קלויסטער, און האָבן הקפות געמאַכט לאַנגזאַם אַרום דער וואַנט, און א שטיל איינגעהאַלטן געזאַנג האָט זיך געהערט. ביסלעכווייז האָבן זיך די פענער דערנענטערט צו די אָפענע טויערן, און דערזעען האָט זיך א מתנה פֿנימער, א רירעוודיקע מתנה פֿון פֿנימער איבער פֿנימער און אַקסלען איבער אַקסלען. גויים אין די גאַלע קעפּ, פֿויערטעס מיט רויטע און ווייסע פֿאַטשיילעכלעך, ביז אונטער דער גאָמבע, האָבן זיך דורכגעשלאָגן דורך די ענגע טויערן און געלאָזט זיך, מיט די פענער פֿאָרויס, איבערן ברייטן זאַמדיקן וועג, וואָס ציט זיך אין גרינעם פֿעלד אַריין. אַקסלען און סערמיגעס און קעפּ איבער קעפּ היבן זיך און רודערן, איינס נאָך ס'אַנדערע, איינס נאָך ס'אַנדערע, אַלץ ווייטער און ווייטער. און פֿון די אָפענע טויערן קומען אַלץ אַרויס נאָך און נאָך פֿנימער, עס ווערט זיך, האַכט זיך, גאַרנישט אויסלאָזן. און א לייכטער שטויב האָט זיך אונטער די טרזנטער באַוועגלעכע טריט דערהויבן מיט א שטיל נאָכשאַרכן פֿון א ים גראָע סערמיגעס און בלאָע געשטרייפטע „סוקענקעס". און דער עולם האָט ווייטער געררודערט. קעפּ איבער קעפּ, אויף און אָפּ, ווי די וועלן איבער א לאַנגען שטראָם. די פענער פֿלאַטערן, פֿאָרויס גייען די גלחים מיט בלאַסלעכע, רונדיקע געזיכטער, אָנגעטאָן אין די ווייסע העמדלעך און קאַנטיקע שוואַרץ־סאַמעטענע מיצלעך איבער די קלאָרע שטערנס; הינטער זיי — דער נאַראָד, אַ טויזנטיקע מחנה, א שווייגנדיקע און אונטערטעניקע, וואָס ציט און ציט מיט שטילע אַראָפּגעלאָזטע געזיכטער אונטער אַן איינגעהאַלטן, טיף געזאַנג. און ווייט, ווייט ציט זיך די לאַנגע שווערע מאַסע נאָך יענעם עק נאָך, ווו די פענער וויעען און קאַשפּערן נאָך זיך אין גרינעם פֿעלד אַריין. און איבערן באַרג, ווו מען נעמט געל זאַמד צו דער פּאָדלאָגע לכבוד שבת, האָבן זיך אָנגעהויבן ווייבער און מיידן צו באַוויזן. און ייִדן בעלי־מלאכות מיט די נאַקעטע העמד־אַרבל זיינען אויך אַרויסגעקומען א קוק טאָן: אַבי, געלויבט צו גאָט, מען מיינט ניישט זיי... און ווייבער האָבן אויך גאָט געדאַנקט פֿאַר דעם חסד, וואָס זיי זיינען נישט ווערט, און האָבן אויך גוטווייליק נאָכגעקוקט דעם המון, וואָס האָט זיך געצויגן: זאָל זיין פֿענער... זאָל זיין אַ האָלץ, אַ שטיין, א ביין, אבי מען זאָל ייִדישע קינדער לאָזן געמאַך. און ווייט זיינען די בלאָע הימלען אָפֿן געשטאַנען. עס האָט זיך געדאַכט, אַז די וועלט האָט זיך א יום־טוב געמאַכט, טיר און טויער געעפֿנט און רופֿט די מענטשן צו זיך אין פֿעלד אַריין. איטשעלע און יעקל סטאָליאַר און דער וואַרשעווער האָבן זיך אויך געשטעלט אויפֿן באַרג און שטיל נאָכגעקוקט. מען האָט

מער נישט געזען, נאָר קעפּ־איין און קעפּ־אויס, אַ ים גאָלע קעפּ, און קעפּלעך מיט רויטע און ווייסע פּאַטשיילעכלעך, וואָס האָבן אַרויסגעפּעכלט ווי ציצייטע בלימלעך פון צווישן דער מחנה, וואָס האָט זיך געוויגט נאָך די פּענער נאָך. און די פּענער האָבן געווייעט, געפּעלבלט זיך און צע־שפּרייט אין דער לענג און אין דער ברייט. און האָבן זיך אָפּגעשטעלט פאַר אַ בוים, און דער גאַנצער באַראָד איז שטיין געבליבן. דאָ האָבן זיך די וועגן צעשפּרייט אויף צוויי, און אונטער דעם בוים איז אַ קרייץ געשטאַ־נען, איינגעטיפּט אינעם שאָטן פון די געדיכטע צווייגן. דאָס געזאַנג איז נאָך טיפער געוואָרן און דער באַראָד שטילער... און אָט לאָזט מען זיך שוין אַראָפּ קניען... די גאַנצע מחנה לאָזט זיך אַראָפּ און אַראָפּ, פון איין עק ביז צום אַנדערן, ווי די זאַנגען איבער אַ גרויס פעלד, ווען אַ ווינט איז דורכגעצויגן און אַלע קעפּלעך געבויגן. איין פאַליע איז איבער אַלע קעפּ פאַרבייגעגאַנגען, אָנהייבנדיק אין איין עק און אויסלאָזנדיק אין צווייטן עק. אַלץ קניט, אַלץ שוויגט, מיט געבויגענע באַקנס און אַראָפּגעלאָזטע געזיכטער צו דער ערד... און דאָס געזאַנג פון אויבן צעגיסט זיך אַרום און אַרום נאָך שטילער, נאָך טיפער און נאָך איינגעהאַלטענער, און ווען, דאַכט זיך, אַלע שטילע קעפּעלעך, וואָס לאָזן זיך אויף די קניען אַראָפּ, — זיס איינשלעפערן און לאָזן זיי ליגן מיט די פּנימער איינגעטיפּט אין זייער אייגענער שויס...

און אַ זיסע פאַרזונקענקייט האָט זיך אַרום און אַרום צעגאָסן. דער פּלאַץ אַרום און אַרום האָט זיך אין אַ ים ליכטיקייט אָנגעטרונקען, און די גאָלדענע זון אין בלאָען הימל האָט געקוקט און געקוקט אין דער שווייגנ־דיקער מחנה אַריין... אַ לייכט ווינטל האָט געפּאָכעט איבער די אויערן, געהאַלדזט און געגלעט, און געשפּילט זיך מיט ווייכע בלאָנדע האָר איבער די איינגעשלאָפענע, אַראָפּגעקניטע קעפּ. די פּענער האָבן געווייעט און געצויגן זיך אין דער בלאָער לופט אַריין. די גאָלדענע קויל האָט גע־בלאַנקט, שטעכנדיק די זון מיט טויזנט פייערדיקע אויסגעשפּראָצטע שפּיזן, און די זון איז געשטאַנען פאַרטראַכט און געטראַכט...

— — — — — — — — — — — — — —

און פּלוצלינג — אַן איבעררייסן פון דעם שטילן געזאַנג... אין יע־נעם עק דערהייבט מען זיך שוין, און קעפּלעך איבער קעפּלעך הייבן אָן כסדר אויפצוקומען.

דאָס געזאַנג האָט זיך אויפּסניי דערהויבן און די גאַנצע מחנה האָט זיך אַ ריר געטאָן, לאָזנדיק זיך ווייטער איבערן וועג אין גרינעם פעלד

אַרײַן. און װײַבער און מײדן מיט יונגען זײַנען אױפֿן באַרג געשטאַנען, װו מען נעמט געל זאַמד אױף שבת און האָבן נאָכגעקוקט.

װײַט איז די מחנה גױים אַװעק, װײַט, װו דער ברײטער זאַמדיקער װעג זעט אױס, װי אַ שמאָל, ליכטיק שלענגל, װאָס שלענגט זיך צװישן די גרינע פֿעלדער, באַרג־אַרױף און באַרג־אַפּ. און די מחנה האָט זיך געצױגן און געצױגן קוים נאָר מיטן אױג צו דערזען. זי האָט אױסגעזען, װי אַ שװאַרץ פּאַסיקל אײנמיטן פֿון אַ גרינער װעלט אַרױפֿגעװאָרפֿן...

און פֿון דעם באַרג, װו מען נעמט געל זאַמד אױף שבת, האָבן זיך יונגען און מײדן אַנגעהױבן צוריק אַראָפּצולאָזן. נאָר איטשעלע איז געבליבן שטײן אַ פֿאַרטראַכטער, מיט װײַטע, אױסגעשטעלטע אױגן.

— לאָמיר גײן. — האָט אים דער װאַרשעװער געװעקט.

— זאָג נאָר, — האָט זיך איטשעלע װי אױפֿגעכאַפּט, — װאָס איז דאָס פֿאַר אַ גאַנג געװען זײער הײַנטיקער גאַנג?..

—— אַ פּראָצעסיע... — האָט דער װאַרשעװער געענטפֿערט.

אַ רעליגיעזע, — האָט יעקל סטאָליאַר פֿאַרבעסערט.

— דו האָסט דאָך עפּעס געהאַט געזאָגט, — מאַכט איטשעלע צום װאַרשעװער, — אַז עס װעט אַראָפּקומען אַ װאַרשעװער קריסט, װעט ער האַלטן אַ „מאָװע" און מען װעט גײן צוזאַמען?..

— האַנט בײַ האַנט, פֿאַרריכט יעקל.

— ע... — גיט דער װאַרשעװער אַ הײב מיט די אַקסלען, — די הײַנטיקע איז דאָך גאָר עפּעס אַנדערש... דאָס זײַנען „נאַראָדאָװצעס"...

נאָר איטשעלען האָט עס געקרענקט. אים האָט זיך געדאַכט, אַז דער װאַרשעװער האָט עקסטרע אױסגעזוכט אַ געבילדעטע װאָרט „נאַראָדאָװצעס", אַבי נאָר צו פֿאַרגלעטן...

— ליגנער דו... און דו װײסט דען נישט, אַז דו ביסט אַ ליגנער?... — האָט אים איטשעלע אַ זאָג געטאָן.

— האָ, האָ, האָ!... — האָט זיך דער װאַרשעװער צעלאַכט.

איטשעלען האָט עס נאָך מער געשטאָכן. אפֿילו דאָס געלעכטערל, האָט זיך אים געדאַכט, איז בלױז ליגנט... נאָר איבערגעלײגט האָט ער זיך, אַז אים איז שױן אַלץ אײנס — צײַט די מעשה מיט לאָזערן דעם געװעלבניק, איז ער שױן סײַ־װי־סײַ אױס.

איז אים געװען שװער אױפֿן האַרץ.

שװערער נאָך איז אים געװאָרן אױפֿן האַרץ, װען ער איז אַרײַן אײַנמיטן מאַרק און אומגעקוקט זיך אױף די שטילע הײַזלעך מיט די האַלב־

אויפגעלויגטע פענצטער. ער האט עפּעס דערפילט אזעלכעס, וואס ער האט קיינמאל נישט אין זיך געהאט. אט דארט הינטער דער שטאט איז אזא שווערע מחנה געלעגן, און דא איז אלץ אזוי קליין, אזוי בידעריק, און אויף ניכטערן שפּייעכץ האלט עס זיך"... אים האט זיך געדאכט, אז יע־נער מחנה זאל זיך נאר פארגלוסטן, מאכט זי זיך א געלעכטערל — נישט מער ווי א גוייש געלעכטערל... און יעדער איינציקער פון זיי נעמט זיך פון די הייזלעך א באלקן מיט א פּאר פוילע שינדלען אונטערן ארעם און גייען זיך אוועק זייער וועגס, איבערלאזנדיק א ליידיקן פלאץ.

און אונדזער עולם האט זיך אויך פארבענקט נאך א פאן. דער וואר־שעווער האט דאס איינגעזען און מורא געהאט, יעקל סטאליאר זאל עס נישט פארכאפּן; יעקל סטאליאר וויטער האט אויך דאס אייגענע איינגע־זען און מורא געהאט, אז דער ווארשעווער זאל עס נישט פארכאפּן; זיי־נען איבער נאכט אויפגעשטעלט געווארן צוויי פענער, אין דער „טשיי־נע" טאקע, און אינדערפרי האבן זיך שוין יונגען געזאמלט פאר דער גלע־זערנער טיר — שיין, ריין, די היטעלעך אפּגעפּוצט, די פּנימער אפּגע־וואשן, און די אויגן האבן געבלישטשעט גאר יום־טובדיק.

דער עולם זאמלט זיך, ווערט וואס אמאל גרעסער, די גאס ווערט שווארץ, באלייגט... און וווּ איז דער ווארשעווער, דער ווארשעווער?.. האט איינער דעם אנדערן געפרעגט, און עס איז געווארן א געפּאַרעריי, א געדרייעריי און מען איז געלאפן הין און צוריק, און די גאס האט נישט גערוט.

— נו, וואס שטייט מען?.. — חזרט יעקל איבער צום ווארשעווער נאך דער גאנצער צייט שוויַיגן.

— נו גייט... וואס ווילט איר פון מיר? .. — בלאזט זיך דער וואר־שעווער א קוועטש טוענדיק מיט די אקסלען נאר, אז יעקל בלייבט צוריק אנטשוויגן, רופט זיך איטשעלע אן:

— הער נאר, ווארשעווער יאלד — מיין נאר נישט, אז מיר זיינען דיינע פרייערס...

— ווער זאגט, אדרבה, — פארענטפערט זיך דער ווארשעווער — נאר איך קאן נאך נישט גיין... ווייל איך, מוז איך אייך זאגן, האב ארויס־

געשיקט מענטשן דעם טעלעגראַף איבערצורייסן — — מוז איך אויף זיי וואַרטן...

— אַזוי איז שוין עפּעס אַנדערש... — האָט ערשט איטשעלע אַ הייב געטאָן מיטן קאָפּ, נאָר יעקל איז געבליבן שטיין נאָך מער פאַרזונקען, וואָס דער וואַרשעווער איז פאַר אײנער... ווי אַלץ פאַרכאַפּט ער... און יעקלען דאַכט זיך, אַז ער האָט עס אויך אין זין געהאַט צו טאָן, נאָר עס איז אים גאָר פון זין אַרויס.

עס קומען אָן צו לויפן עטלעכע קונדייסים מיט פריילעכע, שײַנענ־דיקע פּנימער, פאַרקאַכט, און די דאַשעקלעך, נעבעך, פאַרחריײט, זיי רײַסן זיך אַרײַן אינמיטן רעדל, צום וואַרשעווער, און רוימען אים עפּעס אײַן, אונטערשטעלנדיק די מײַלעכלעך אונטער זײַן אויער..

— און ווו זײַנען זיי?.. — פרעגט ער איבער.

— גייען שוין... שוין... איבערגעריסן::: עס האָט אַזש אַ ציטער גע־טאָן דער דראָט: בר־ר־ר־רר...

און באַלד זײַנען נאָך עטלעכע יונגען אָנגעקומען מיט נצחון־שמייכ־לענדיקע אויגן. פאַר זיי איז געגאַנגען איינער פאַרויס אין אַ מאַרינאַרקע מיט שטיוול און אַ רויט שאַלעכל אויפן האַלדז, מיט אַ ווײַסן שטעקן אין דער האַנט. נאָך פונוויטנס האָט ער עפּעס אַ סיגנאַל געמאַכט: אַ כאַפּ גע־טאָן דעם שטעקן אין דער הויך, מיט דעם געבויגענעם הענטל אַרויף, עפּעס אַ ווייז געטאָן דעם עולם מיט אַ ווונק־צו אין דער הייך, און אַ שפּרונג־אונטער געטאָן, ווי מען כאַפּט עפּעס אָן אין דער לופטן. און אַ האַק האָט ער געטאָן מיט דער שאַרף פון דער האַנט אין דער לופט אַרײַן, און אַ שאָקל־צו מיטן קאָפּ. „שוין", האָט עס געהייסן. „אָפּגעפּאַרטיקט"...

צווישן עולם האָט זיך אָנגעהויבן אַ געסודעריי, אַ געשעפּטשעריי מיט אומרויקע באַוועגונגען אויף די געזיכטער: זעלנער וועלן קומען, זעלנער... דער נאַטשאַלניק ווערט געוואָר והערך... נאָר דער וואַרשעווער איז געווען פאַרטון אין איין זאַך; איצט איז עס „פּאַלקאָם"! — האָט ער צו זיך אַליין געשמייכלט, און ער מיט יעקלען האָבן זיך אַ ריר געטאָן מיט די פּנער פאַרויס און דער גאַנצער עולם האָט זיך אַ ריר געטאָן נאָך.

די גאַס איז געווען פאַר זיי, ווי אָפּגערוימט, די געוועלבער פאַרהאַקט, און חברה האָט געמאַרשירט, ציענדיק זיך נאָך די פּנער. באַלד האָט זיך אַ געזאַנג אויפגעהויבן און אַלע פּנימער און אַלע אויגן האָבן געשײַנט מיט איין גליק און מיט איין פרייד. דאָס געזאַנג ווערט שטאַר־קער, ראַשער, די פּענער ווייען און דער עולם רודערט נאָך מיט פאַר־

פלאַמטע פּנימער און אָפּענע מיילער פֿון געזאַנג, וואָס האָט די גאַנצע גאַס אַרומגעכאַפּט.

אינעם גאַנג זיינען נאָך אַנדערע צוגעשטאַנען. דער עולם האָט זיך נאָך מער פאַרגרעסערט, און „אויסרופן" און „ענטפערן" האָבן די גאַס פאַרהילעכט. מען איז אָנגעקומען פאַר דעם בורמישטשס גאָרטן, פאַר דער קאַנצעלאַריע.

דער עולם האָט זיך אָפּגעשטעלט, אויסגערופן עטלעכע מאָל די „פאַדערונגען", וואָס זיינען געוואָרן אונטערגעכאַפּט מיט אַ ים קולות פֿון דער גאַנצער הילכנדיקער מאַסע. דערנאָך האָט מען זיך צוריק אַראָפּגעלאָזט אין גאַס אַריין. און קיינער האָט נישט באַמערקט, ווי אין גאָרטן, פאַררוקט הינטער דער אַלטאַנקע, שטייט דער בורמישטש מיט דעם אַקציזניק, דער סטאַרשי און עטלעכע האַלץ־הענדלער אין די סוקמאַנעס, מיט די הענט אויף די הענט, און אַז זיי סודען זיך עפּעס און וואַרפן בליקן אַפּער אויף די דעמאָנסטראַנטן... דער וואַרשעווער איז באַגייסטערט, ער פירט... יעקל ווידער, ווייסט ביי זיך, אַז ער פירט גאָר... און וואָס ווייטער אין דער גאַס, אַלץ העכער ווערט דאָס „אויסרופן", אַלץ רוישנדיקער די קולות, אַז עס דאַכט זיך, די גאַס וועט פּלאַצן. די פּענער פּלאַטערן, ווייען איבער די קעפּ און דער עולם ציט נאָך און ציט. מען זעט נאָר איין לאַנגע רירעוודיקע מחנה, קעפּ און קעפּ, וואָס באַוועגן זיך אינעם געררויש פֿון אַ ים מיט קולות.

מען גייט און מען גייט.

— אין מאַרק אַריין, אין מאַרק אַריין!

און דער מאַרק איז לעער. די טישלעך פֿון געבעקס — לעער. עס וואַרפט זיך אַ דערשראָקן, בלאַס פּנים, דורך אַ שפּאַרע פֿון אַ געוועלב, וואַרפט אַ צעמישטן בליק אויף די פּענער און אויף די צוזאַמענגעשטויסענע מחנה אַרום, און די טיר גיט זיך צוריק אַ פאַרהאַק...

די פּענער ווייען, און דער וואַרשעווער איז שוין אַרויף אויף אַ טישל מיט זיין פאָן אין דער האַנט, און יעקל סטאָליאַר, ווידער, מיט זיין פאָן אין דער האַנט איז אַרויף אויף דעם אַנדערן טישל קעגנאיבער. און דער עולם, אַרום די טישלעך און אַרום די פּענער, איז געבליבן שטיל און האָט אַרויפגעקוקט זיי אין די פּנימער אַריין. האָט אָבער יעקל נישט געהאַט וואָס צו רעדן, האָט דער וואַרשעווער געגעבן אַ הייב־אָן אַ רעדע, אַז דער קאָפּ זיינער מיטן קאַפּעליוש האָט זיך אויך אַ שאָקל געטאָן, ווי אויפגערודערט צום אַרויסשיטן. און ער האָט גערעדט און גערעדט און געוואָרפן מיטן קאָפּ און געמאַכט מיט די הענט און מיט די פּיס, ווי טייל־

מאָל דעם פּריצס פערד פאַר ר׳ איזיקס געוועלב... און דער עולם איז געשטאַנען מיט אָפענע מיילער אונטער א האָגל פון ווערטער, און געקוקט אים אין פלאַמענדיקן געזיכט, וואָס האָט אַזש געציטערט פון באַוועגונ־גען; און אין די אויגן, וואָס האָבן געברענט, ווי צוויי שטורקאַצן.

האָבן זיך אָנגעהויבן צונויפצולויפן ווייבער מיט פאַרשאַרצטע אַרב־לען, מיט הענט פון טייג; און מיידלעך מיט צעשויבערטע האָר און מיט די קינדער אויף די אָרעמס; און די קינדער מיט בייגל אין די הענט, און אַלע האָבן זיך אַרומגעשטעלט אַרום עולם, און צוגעשטופּט זיך אויך עפּעס צו הערן...

און אַט באַווייזן זיך פון עק מאַרק־געסל אַרויס די זעלבע האָלץ־העקער פון הינטער דער אַלטאַנקע. איצט טראָגט שוין יעדער פון זיי אין בוזעם צו איינציקע חלות פון וועלכע די אַרויסגעשטאַרצטע שפּיצן זייַנען שוין אָפּגעביסן. איינער פון זיי שלינגט אייַלנדיק אַראָפּ דעם ביס, מאַכט זיך גלייך די וואָנצעס, שאָקלט אָפּ די קרישקעס פון די לאַצן, נאָך דעם אויך די איבעריקע מאַכן זיך גלייך, ווי גרייטנדיק זיך צו עפּעס און אַלע רוקן זיך צו דער קופּע, שטעלן אויף אַן אויער, אויך עפּעס צו הערן פון דעם אַלעם גוטן.

און ווי דער וואַרשעווער האָט דאָס דערזען, גיט ער זיך געשווינד א וואָרף איבער אויף אַן אַנדערן טאָן, ווי א קאָמעדיאַנט אויפן שטריק, און גיט אַ הייב אָן נאָך העכער און נאָך שאַרפער:

— „בראַטשאַ, טאָוואַזשישע!”... — גיט ער ערשט אויפסניי אַ פּאָר אַרויס און דאָס ציגל האָקט, קנאַקט, ווי אין קרויט אַרייַן, ווי אַ לייַנעך מילעכל מיט די האַמערס, און ווי א מילשטיין אונטער די וואַלצן.

און די גוים מיט די ברוינע מגושמדיקע פּנימער, מיט די דיקע ליפּן און בלאָנדע וואָנצעס, קרומען שמייכעלעך איינער צום אַנדערן. און אָט האָט זיך איינער גאָר הינטער די ווייבערס און די מיידנס פּלייצעס גע־שטעלט, בייגט זיך איבער מיטן קאָפּ אין רעדל אַרייַן, מאַכט אַ תמעוואַטע פּנים, און בליקנדיק מיט דערשראָקענע אויגן אין ווינקל מאַרק אַרייַן, שטאַמלט ער: „זאַלמערזשי ידאָן, זאָלמערזשי”...

עטלעכע ווייבער, די נאָענטסטע, האָט עס א בליץ געטאָן אין די אויגן, און ציטערנדיק האָבן זיי זיך א כאַפּ געטאָן מיט אויסגעשטרעק־טע קעפּ און פינקלענדיקע אויגן איבער אַלע קעפּ אַריבער.... און אין הער רגע איז עפּעס ווי א שטומע איינגעהאַלטנקייט געוואָרן צווישן עולם, און אַלעמענס בליקן האָבן זיך אין זייערע אָנגעצונדן... צעמישטע פּנימער האָבן זיך א רגע איבערגעפינקלט מיט די אויגן — — און אין עלעקטרי־

שער פונק האָט זיי אַלע א כאַפּ געטאָן און — א שליידער! און די גאַנצע קופּע האָט זיך א הייב געטאָן.

— שטייט, שטייט!! — האָט יעקל סטאָליאַר פון טישל אַראָפּגעשריגן מיט אַלע כּוחות, און איטשעלע איז אויך אַרויף אויפן טישל און נאָך העכער געשריגן און געמאַכט מיט די הענט, און דער עולם איז נאָך מער פאַרטומלט געוואָרן, און נאָך שאַרפער האָבן די אויגן געגלאָצט. דאָך איז מען שטיין געבליבן — עפּעס האָט זיי א ריר געטאָן, און עפּעס האָט זיי צוריק פאַרכאַפּט, און זיי האָבן די וואָג פאַרלוירן. נאָר ביי די זייטן, אַרום, איז מען שוין געלאָפן און אויף דער ערד זיך אומגעוואָרפן. ווייבער און מיידן איז נישט מעגלעך געווען איינצוהאַלטן. אויסגעשטרעקטע הענט האָבן זיך אין קליידער און פּיס איינגעדרייט, און מען איז געפאַלן און געטרעטן, געטרעטן און געפאַלן, איינער איבערן אַנדערן, איינער איבערן אַנדערן, און ס'האָט שוין נישט געהאָלפן, כאָטש דער מיטלסטער עולם האָט געשטורעמט: שטייט! שטייט!! א צעמישונג איז געוואָרן — קופּעס אויף קופּעס, הענט מיט פּיס מיט פּנימער מיט צעשויבערטע האָר. אַלץ איבער־נעם אויסגעמישט געוואָרן און געוואַלגערט זיך איבער דער ערד, און אַלע צוזאַמען האָבן זיך געריסן איינער פון אַנדערן, איינער פון אַנ־דערן, און אַלע צוזאַמען האָבן זיך פעסט צוגעהאַלטן מיט איינגעקלאַמער־טע הענט און פינגער איינער אין אַנדערן; און עס איז געוואָרן ווי איין צונויפגעגאָסענע קופּע, וואָס וואַרפט זיך און ראַנגלט זיך מיט הונדער־טער הענט און פיס. און דאָך האָבן זיי זיך א וועג באַפרייט, און זייט איין מינוט זיינען זיך צעפלויגן אַלע ווייבער און מיידן און א שפּאַר ביסל יונגען אויך, געבליבן שטיין אויפן אָרט זיינען נאָר די רעכטע, אמתע מאַנספּאַרשוינען — בלויז געקליבענע... און דער וואַרשעווער האָט זיך צוריק געווענדעט צו זיי מיט אויפגעהויבענע אויגן און געוואַרט ביז דער עולם וועט זיך דערוויל באַרויקן...

אַציינד האָבן שוין די האַלץ־העקער נישט געהאַט וואָס צו מאַכן, האָבן זיי זיך אָנגעהויבן צוריקצורוקן אין מאַרק־געסל אַריין און געלאָזט זיך גיין צו דער קאַנצעלאַריע מיט אַראָפּגעלאָזטע קעפּ.

פאַרנאַכט האָט שוין דאָס גאַנצע שטעטל געוווּסט, אַז דער טעלע־גראַף איז איבערגעהאַקט. צומאָרגנס אינדערפרי זיינען שוין זעלנער געווען.

גענומען האָט מען איין יעקל סטאָליאַר און אוועקגעפירט אים אין אויעזד צום נאַטשאַלניק.

אז מען האָט אים פון שטוב אַרויסגעפירט מיט זעלנער ביי די זייטן, האָט אים קיינער נישט געקאָנט קוקן אין בלאַסן פּנים אַריין, נאָר דער קרעמער, דער שכן, האָט לאַנג געקוקט און געקניטשט דעם שטערן; צוויי גילדן קומט אים פאַר פּאַפּיראָסן...

— דער וואָרשעווער — האָט אַ פורמאַן דערציילט — האָט נאָך ביי־נאַכט עוקר געווען צו דער באַן...

און די זון האָט זיך איר וועגס געשייט. אַלץ האָט זיך אין אַ ים ליכטיקייט געבאָדן, די אייבערשטע פענצטער איבער די מאַרק־געוועלבער האָבן אויפן מאַרק אַרויסגעקוקט. עס האָבן זיך אָנגעהויבן צו באַווייזן אייזיק־פּייגע־ליבעס מיט זיין אײדעם הערשעלע און דודל ראָזענצווייג, מיט אַ פּאַרוקט היטל איבערן שטערן, די הענט הינטערן רוקן און דאָס ביכל אביסל אויסגעשפּיצט. און באַלד האָבן זיך רעדלעך געמאַכט, באַ־לעבאַטישע רעדלעך פון יידן מיט בערד, דער עיקר פאַר דעם מאַרק־ברונעם — דודל ראָזענצווייג שטייט צווישן אַ גאַנץ רעדל, היצט זיך עפּעס זייער און שאָקלט שטאַרק צו מיט די הענט. אוודאי וועגן די אַח־דות־לייט, קיינעם פון די חברה זעט מען נישט. אַלע האָבן זיך, ווייזט אויס, באַהאַלטן.

דאָך, אין יענער זייט מאַרק, באַווייזט זיך איטשעלע. דאָס געזיכט בלאַסלעך, די אויגן אַראָפּגעהאָנגען, ווי ער וואָלט עפּעס אַ פּרעטענסיע געהאַט צו דער וועלט. און וויל בעסער קוקן אויף די שפּיצן פון זיינע לאַ־קירענע שטיוול. די הענט האַלט ער פאַרלייגט אונטער, אַזוי, אַז די בריי־טע פּלייצעס צוזאַמען מיט דעם קאַרק קומען אויס עטוואָס געזונקען, און אין די אויגן שפּיגלט זיך אָפּ אַ בלישטשענדיקע פייכקייט. און אַז ער וואַרפט אַ בליק פון אונטערן שטערן אַפער צו די ווייטע רעדלעך מענטשן, זעט מען, ווי די קינבאַקן רודערן, ווי זיי ווערן אָנגעשטרענגט ווי די קראַטן...

ער קוקט וואָס אַמאָל בענטער; חיים־יאָסעלע, אַ שוסטער־געזעלן, זעט ער, שטייט אויך אין מיטן רעדל, אויך אַ באַלעבאַטישער יונג געוואָרן... איטשעלע איז פאַרביי־געגאַנגען און האָט זיך געוואָלט נישט וויסן מאַכן, פילנדיק, ווי אַלע קוקן אים נאָך הינטער די פּלייצעס. דעריאָגט אים אָבער אַ קול; נישטאָ קיין קייזער, זאָגן זיי... קיין גאָט איז נישטאָ...

— נאָר קעמפּער זייַנען דאָ!.. — כאַפּט חיים־יאָסעלע אונטער מיט א געלעכטערל. איטשעלע האָט זיך באלד א דריי געטאָן און שטיין געבליבן, צעמעסטנדיק חיים־יאָסלען מיט א שאַרפן בליק; מיט צווי טעג צוריק איז ער נאָך אליין א קעמפּער געווען... דאָס בלוט האָט אים א שלאָג געטאָן אין פּנים אריין און די אויגן זייַנען פארגאָסן געוואָרן פון צאָרן.

דאָס רעדל איז פארשטייַנערט געוואָרן. דוד ראָזענצוויַיג האָט זיך געשווינד א רוק־ארויס געטאָן און אקעגנגעלאָפן איטשעלען מיט די הענט;

— זע נאָר, זע נאָר, וואָס דו ביסט... קוקסט שוין בייז... ווייסט נישט, וואָס און ווען און — שוין... ביסט שוין גרייט... דאָס מיינט ער דאָך דעם ווארשעווער... נו, אדרבה, ביסט דאָך עפּעס א מענטש מיט שכל, ביסט דאָך נישט פון די קליינע לאָבוסלעך... האָט דאָס געהאט עפּעס א פּנים?... און אַנדערער, ביסט א שלימזאַלניק — פארדעק... טו נישט אזויגס, מען זאָל דאַרפן דערקענען ווער דו ביסט... פארשטייסט? טשעפּע נישט מיטן קייסער און באהאַלט דיך נישט. פע... ס'איז דאָך מיאוס צו קוקן. וואָס זאָגט מען הייַנט? — די מייז זייַנען זיך צעלאָפן... און אלץ ווער? דער ווארשעווער. ער איז שוין אנטלאָפן, אָבער אייך האָט ער איבערגעלאָזן דאָס פּעקל... דאָס האָט ער, הייסט עס, אונטערגעדרייט?...

איטשעלען האָבן די רייד געטראָפן. ער האָט מיט די ליפּן פארביסן און דעם בליק אראָפּגעהאָנגען. און נישט ענטפערנדיק האָט ער א קוועטש געטון מיט די אקסלען און גענומען אוועקגיין — „כאַפּט זיי איין כאָלערע מיטן ווארשעווער צונויף!..” — האָבן זיך די פּויסטן זייַנע פארקוועטשט — „ס'אַנדערע — האָט ער זיך געטראַכט — זייט די מעשה מיט לאָזערן, דעם געוועלבניק, איז ער שוין סיי ווי סיי אויס!”

אזוי איז ער זיך געגאַנגען און געטראַכט. און דודל ראָזענצוויַיג האָט זיך שוין צוריק אין רעדל אריינגעכאַפּט און האָט זיך ערשט אָנגעהויבן צו צעשפּרייטן מיט די הענט:

— וואָס קלערט איר, צי איך האָב אים גוט געגעבן?... איך האָב אים געגעבן צו פארשטיין און געוויזן אים, ווי ווייט נאריש זייערע אלע זאכן זייַנען, און ווי ווייט זיי ליגן באַגראָבן...

— אַבי איך האָב געמיינט, הע, הע — לאכט חיים־יאָסעלע — אז ער לויפט שוין צו מיר צו...

— נאָך אזא נאר זאָל ער זיין?... — קוקט אים דודל ראָזענצוויַיג אָן — ער וואָלט דען נישט צעריבן געוואָרן פון אונדז אלע?... און אז מען האָט א שווער אַ שטאַרקן יונג, ווי דו אַ שטייגער האָסט... און נאָך דערצו צוויי־

ברידער דעם שווערס — איזערנע יונגען טאַקע, פרעגסטו נאָך אים?... שוין! ס'איז בישט פריער, אויס יידישע קאָזאקן!...

— קומט, לאָמיר גיין ערגעץ — האָט אייזיק פייגע־ליבעס זיך א ריר געטון און נאָך אים דער איידעם.

— קומט... איז דודל ראָזענצוויג באשטאנען און חיים־יאָסעלען אויך מיטגעשלעפט.

לאנגזאם, שפאצירנדיק, זיינען זיי אלע געגאנגען אין איין . ורה. די קעפ אויפגעהויבן, די הענט הינטער די רוקנס. און חיים־יאָסעלע אויך דאָס אייגענע, א נאריש אויפגעשטעלט בלאָנדין פאהלע, א פארקעמטס אונטערן אויער, דאָס היטעלע אויף דער זייט, דער סאק צעלאָזט, ווי עפעס רעכטס, און דער גאנג איז וואקלענדיק אין דער ברייט, ווי — „מאכט א ווארע"... און קוקן קוקט ער אצינד אויף אלע זייטן, צי זעט מען אים כאָטש... ער גייט מיט אייזיק־פייגע־ליבעס, דעם גרעסטן פאבריקאנט פון שטיוול, מיט זיין איידעם הערשעלע א קאָפשטיק, און האָט נאָך צו דרייצן יאָר פארקלונגען דאָס שניידערישע שולעכל מיט זיין לייענען אין ספר... ווייבער האָבן דורך שפארעס ארייגעקוקט.. און מיט די אלע און מיט דודל ראָזענצוויג אויך — איז ער, חיים־יאָסעלע, חבר... און גיין גייט מען טאקע צו דודל ראָזענצוויגן אין שטוב אריין...

אין באזונדערן קאַבינעטל, ווו דער „אוסטאַור" רוט, זיינען זיי אלע אריין און געזעצט זיך ארום טיש, פנים צו פנים. אייזיק־פייגע־ליבעס האָט ארויס־געוואָרפן א רובל פון זיין פאָרטמענע אויפן טיש ארויף און א ווונק געטון, זאָל מען ברענגען א שנאפס, אָדער וואָס...

חיים־יאָסעלע האָט שוין געוואָלט כאפן און לויפן, נאָר דודל ראָזענ־צווייג האָט אים ביים ארבל אָנגעכאפט: חלילה־וחס... און ער האָט געמאכט א קרום פנים, זאָל גאָט שומר ומציל זיין. און א קלונג אָן ביי דעם מויער־קעפל אויף דעם טיש האָט ער געטון, האָט זיך די טיר א פראל אויף געטון און דאָס זינדל איז ארייגעפלויגן:

— וואָס פארלאנגט דער פאָטער?...

— עס זאָל געברענגט ווערן שנאפס און ביר... — האָט ער אים דעם רובל דערלאנגט.

אין א פאָר מינוט ארום זיינען שוין פלאשן מיט גלעזער געשטאנען אויפן טיש.

דודל ראָזענצווייג איז ארויף אין דער הויך, דעם ראָליעט אראָפגעלאָזן איבערן פענצטער:

— מען וועט זיי וויזן, די לאָבוסעס... — האָט ער, באַבלאָזנדיק די שטריקלעך, מיט אָנגעשטעלטע בליקן אויף איזיק־פּיגע־ליבעס, געטענהט.

— מען וועט זיי דושען!... האָט ער געענטפערט און א צי געטון זיך ביי די צוויי שפּיצן פון דער באָרד.

— מיר ווען אויך מאכן א חברה, א חברה כנגד... — האָט הערשעלע אונטערגעכאַפּט.

— א צעטל וועט מען אויפשטעלן און אלע באלעבאטים וועלן זיך איינשרייבן... — טאנצט דודל ראָזענצווייג אונטער, ארויסווייזנדיק זיין חריפות וועגן א פּלאַן מיט אַן אָרדענונג...

— און דו, פיינער בחור, — ווענדט זיך איזיק צו חיים־יאָסעלען, וואָס קאָן זיינע אייגענע אויגן נישט גלייבן, מיט וועמען ער זיצט אַלץ—דו האָסט גאָר מורא ארייננצוקומען צו מיר אמאָל, גלייך איך וואָלט גאָר קיין פאבריק נישט געפירט?... מענטשן האָבן מזל... און אז איך דארף אמאָל א בעל־מלאכה... מוז איך מיך בעטן...

— איך וועל אייך זאָגן דעם אמת, ר' איזיק, — האָט יאָסעלע א פּאָר גראָבע ליפּן אויפגעשטעלט, ווי אין הייסער קאַשע ארייננצובלאָזן — איך האָב אליין אויך געטראכט, אז איך וואָלט געוואָלט ארבעטן ביי אייך — —

— אוודאי, אוודאי... — איז דודל ראָזענצווייג אונטערגעשפּרונגען — ביסט דאָך עפּעס אַ היימישער יונג, און דער שווער דיינער — וואָרפט ער פינקלענדיק איבער די בליקן אויף איזיקן — איז דאָך אוודאי פון אונדזערע מענטשן...

פון דעמלט אָן האָט שוין חיים־יאָסעלע געאַרבעט ביי ר' איזיקן — —

ר' איזיק פלעגט אים גוטברודערשאַפט א פּעטשל טאָן אין די פּלייצעס:

— חיים־יאָסעלע, זאָלסט שטרייקן גלייך מיט זיי... — האָט ער מיט א גיפטיק שמייכעלע אָנגעוויזן אויף די איבעריקע געזעלן, — זאָלסט זיין א גלייכער קעמפער, הערסט?....

— חיים־יאָסעלע, — האָט ווייטער דאָס איידעמל, א קלוגער יונג און נאָך א בעל־קורא דערצו, זיך אָנגערופן — חיים־יאָסעלע, דער נאטשאלניק איז גאָר אַ נאַר... וואָס מאַכן זיי, די היגע זעלנער, מיט אַזאַ קאָפּ זעלבער, וואָס ער האָט אַראָפּגעשיקט צו זיי? — אויף איין צאָן אויך נישט...

— מען וועט זיי געבן, די קעמפער... — האָט חיים־יאָסעלע מיט אָנגעבלאָזענע בעק א זאָג געטאָן.

א טייל געזעלן האָבן די אויגן אראָפּגעלאָזט, א טייל האָבן נארישלעך געשמייכלט, קוקנדיק זייערע דריי בעלי־דינים אין די אויגן אריין.

זיי ווייסן גוט, אז היינט א ליאדע שאַרך צום נאטשאלניק איז שוין געַ־
זוג... און חיים־יאַסעלע סודעט זיך מאַקע אַלע מאָל מיט הערשעלען...
עס קומט למשל, פּאַרנאַכט, טוט אים הערשעלע א זאָג:

— זע דיך נאָר דאָרט מיטן הויכן יאַלאַג מיטן רויטן שאַלעכל אויפן
האַלדז...

טרעפט זיך שוין חיים־יאַסעלע מיט יענעם אויפן שול־הויף, צווישן
מנחה און מעריב, און גייט אים דאָס רויטע שאַלעכל פון האַלדז אַראָפּרייסן,
און עס מאַכט זיך א געשלעג.

בייזערט זיך דער שווער אויף חיים־יאַסעלען, פּאַרוואָס ער הרגעט זיך
אַרום טאָג מיט נאַכט, בלאָזט ער אָן די בעק און קוקט אים אָן: אַזוי —
זאָגט ער — זיי לאָזן נישט פּאַרדינען. שטרייקערס!...

און אַז דער זשאַנדאַרמסקער קאַפּיטאַן האָט אָנגעהויבן אָן אַפּטער גאַסט
צו ווערן אין שטעטל, פּלעגט מען שוין אין אַזא טאָג באַגעגענען דודל
אַדוואָקאַט מיטן זינדל לויפן פּאַרפּאַרעט אין די שבתדיקע קאַפּאָטעס!...

— וואָס לויפט דיין טאַטע אַלץ איינאיינעם צום קאַפּיטאַן? — האָט עמעַ־
צער דעם זינדל געפרעגט.

— וואָס דען?... — האָט דאָס זינדל ברייטלעך געענטפערט, — נאָך
ווּעמען דען זאָל ער שיקן, דער קאַפּיטאַן? — ס'איז דאָך א שטאָט מיט בידַ־
ליס (בהמות)... ער האָט דען מיט וועמען א וואָרט צו רעדן, אַז ער קומט?...

די אַרבעטאָרער אין די וואַרשטאַטן פּלעגן שוין זיצן שטיל, ווי די
לעמעלעך. און וואָס שטילער זיי זיינען געוואָרן, אַלץ גרעסער איז חיים־
יאַסעלע געוואַקסן — שלאָגט זיך אַלע פּאַרנאַכט מיטן הויכן יאַלאַג און
באַגעגנט אַלע אינדערפרי א „גוטמאָרגן" פון דודל אַדוואָקאַט, טיילמאָל —
נאָך מיט א שמייכל...

און איינמאָל אינדערפרי, די זון האָט שוין געשיינט, די ערד איז נאָך
געווען מיט דעם פייכטן טוי באַדעקט, און אָפּגעווייסט זיינען געווען די
שפּענדלעך און שטריען, וואָס האָבן זיך אין מאַרק אַרומגעוואַלגערט, איז
חיים־יאַסעלעס שווער געשטאַנען ביי א פור אויבס, פּאַרטון מיטן גוי און
מיט נאָך א פּאָר יידן, — פּאַלט צו אים צו א יידענע מיט א קלאָג — און
באַלד נאָך איר נאָך א פּאָר מענטשן: ס'טייטש, געוואַלד געשריגן, מען האָט
דאָך דיין איידעם צעבלוטיקט!...

— אוי, ווי, באַלד אינדערפרי?... האָט ער אויסגעשריגן, צעטומלט
ווערנדיק און געלאָזט זיך לויפן, אין כאַלאַטל, מיט די צעפלויגענע פּאָלעס,
גלייך צום הויכן יונגס היים... דאָ איז אָ קופּע מענטשן געשטאַנען קעגנ־
איבער די פענצטער פון א גאָרן און אַרויפגעקוקט מיט אויפגעשטעלטע

פנימער. דודל אדוואָקאַט איז פון ווייטנס געשטאַנען, פאַר זיין טיר, און דאָס צוגעזען. אין סאַמע מיטן רעדל שטייט חיים־יאָסעלע מיט א פאַרבלוטיקטן קאָפּ און אַ רויט פאַרגאָסן געזיכט און אַט קומט אַן צו לויפן זיין שווער מיט אן אימפּעט... דודל האָט א שמייכעלע געטון און איז צוריק אריין אין שטוב.

און אז חיים־יאָסעלע האָט דעם שווער דערזען, האָט ער זיך א וואָרף געטון צום טירל פון הויף, און דער שווער, מיט נאָך מער צעטראָגנקייט, צו די טרעפּ צו... נאָר פון דאָרט אראָפּ זיינען העלצער געפלויגן מיט אַן אימפּעט און נישט צוגעלאָזט. דער הויכער יונג און די מוטער, ביידע שרעקלעך צעמישט, שטייען איבער א וואַרשטע האַלץ און שליידערן אראָפּ איינס נאָך דעם אנדערן. און פון דער אָפענער טיר הערט זיך א געוואַלד און א געטומל פון קליינע קינדער און א בלאָסן טאַטן, וואָס לויפט צו צום פענצטער מיט ווילד אויסגעגלאָצטע אויגן און כאַפּט זיך באַלד צוריק צע־טומלטערהייט, קומענדיק צו הילף דעם ווייב מיטן זון. די העלצער פליען נאָך מיט מער צעמישטקייט, מיט מער טומל, און חיים־יאָסעלעס שווער קוקט נישט, מיט די הענט פאַרשטעלט איבערן קאָפּ, הייבט ער אַן ארויף אויף די טרעפּ. אין דער רגע איז דער הויכער יונג אריין אין שטוב, געכאַפּט עפּעס פון איבערן קוימען, נישט וויסנדיק אליין וואָס, און צוריק ארויס אנטקעגן...

אין צוויק אונטערן הארץ האָט נאָר חיים־יאָסעלעס שווער דערפילט— און אַן אָפּגעקאָכטער איז ער געבליבן שטיין מיט אויסגעגלאָצטע, שטאַרע אויגן, און ביידע צדדים האָבן זיך א רגע אָנגעקוקט מיט צעמישטקייט אויף די פנימער...

אין דער רגע האָט יענער אָנגעהויבן צו שטאַמלען אויף די פיס און, אָנכאַפּנדיק זיך אויף דעם טרעפּן־אָנלען, אָנגעהויבן זיך אראָפּצולאָזן אויף די שטיגן, וואַקלענדיק און מיט א מידן קאָפּ.

אראָפּקומענדיק, האָט ער צעמישט א קוק געטון אין הימל אריין, און מיט אַן אָפּן מויל, הויל, ווי אַן אַ גומען, האָט ער דעם אָטעם א צי געטין... א שרעקלעכן בליק האָט ער געוואָרפן ארום זיך און פאַרצווייפלט האָבן די אויגן געטומלט... און עפּעס ווי א באַהאַלטענע קראַפט האָט אים געטריבן פון דאַנען און צום טירל געפירט... ער האָט זיך פאַרשפּאַרט מיט ביידע הענט אין דער פורטקע און, שאָקלענדיק זיך מיטן גאַנצן קערפּער און גלאָצנדיק מיט די אויגן, האָט זיך אָנגעהויבן א פּוס אריבערצוהייבן איבערן אונטערשטן ברעטל, און א שטראָם בלוט האָט זיך פון אונטערן שטיוול א גאָס געגעבן...

דער צולם פון דרויסן האָט אים דערזען און איז פאַרגליווערט גע־וואָרן....

— געוואלד — — ווי ג־ע־לו!!. — האָט איינער, אפרים אויסגעשריגן און א טריט געמאכט אנטקעגן, בלייבנדיק שטיין מיט אָנגעצויגענע עלנ־בויגנס, אויפגעשטעלטע פויסטן און אן אָנגעשטרענגטן קאָפּ צווישן די אקסלען, מיט פאַרהאַקטע ציין, ווי ער וואָלט עפּעס איינהאַלטן... און געקוקט מיט שרעקלעך ארויסגעזעצטע אויגן...

— געוואַלד, געוואַלד!! — איז געוואָרן א געטומל.

נאָר יענער האָט זיך שוין אין א פארמישט ראָד געדרייט, גלאָצנדיק ארום זיך, ווי ער וואָלט גאַרנישט געזען, און צוגעצויגן מיט איין זייט צו דער ערד, האָט ער זיך זייטיק געדרייט, און — א פאַל אום געטון!

— געשטאָרבן!... — האָט מען אויסגעשריגן.

— דער שטיוול!... — האָט נאָך עמעצער א געשריי געטון: און דער גאַנצער עולם האָט זיך א וואָרף געטון צו דעם דאָזיקן שטיוול און — א שלעפּ געטון... ווי פון א קובל ארויס האָט זיך א גאָס געטון אויף איינמאָל א גאַנצע קאַליוזשע שווארץ בלוט.

דער געשטאָרבענער האָט נאָך איין מאָל א גלאָץ געטון מיט אויפגע־ריסענע אויגן און צוריק אראָפּגעציטערט די ברעמען... אין סאַמע האַרץ־גריבל איז א לאָך געווען ווי אן איי גרויס. דאָס ווארעמע בלוט בלעזלט זיך נאָך אין דער טיפער שווארצער וווּנד און דאָס לייב מיטן אָנטון ווייקן זיך אין בלוט.

— — — — — — — — — — — — — —

מען האָט אים געכאַפּט אויף די הענט. אפרים האָט אונטערגעהאַלטן ביים קאָפּ, וואָס האָט זיך נאָכגעשאָקלט, ווי ביי א געשאָכטענע גאַנז. דאָס פּנים איז געל ווי וואַקס, דאָס מויל — עטוואָס פאַרקרימט און פאַרהאַקט אין העפטיקן שמערץ. און די אויגן — האַלב אָפן, שטאַר און פאַרגלייזט.

די, וואָס האָבן אים געטראָגן, האָבן מיט די הענט און פיס געטאַמלט, און מיט א דערשלאָגנקייט אויף די פּנימער, גערוקט זיך ווי איין צו־נויפגעוואָקסן קופּקעלע מיט דעם טויטן אויף די הענט, און סיים־יאָסעלע האָט אָנגעהויבן נאָכצולויפן מיט האַקן זיך אין קאָפּ און מיט א ריטש: מיין טייערער ש־ו־ע־ע־ר!!

נאָר דאָ איז דער עולם נישט אָפּגעטרעטן פון קייגנאיבער די פענצטער און ארויפגעשריגן מיט אויפגעהויבענע קעפּ: אראָפּ! אראָפּ! נעמט זיי אראָפּ!!

און מען האָט אָנגעהויבן לייטערס צוצושטעלן.

און באַלד איז אפרים געקומען צוריקצולויפן צעהיצט:

— וואָס טויג מיר שוין צו לעבן! — האָט ער זיך געריסן — די אָרגאַניזאַציע האָט געשאָכטן!... באַט איך — מענטשן, שעכט! — האָט ער זיך א כאַפּ־אָן געטון ביים גאָרגל.

— די אָרגאַניזאַציע... די אָרגאַניזאַציע... — האָבן אַלע ווייבער מיט א געשטיקט איינגעהאַלטן קול געקלאָגט און געגאָסן מיט טרערן — א טאַטע פון אכט קליינע קינדער...

פּלוצלינג האָט זיך דער סטאַרשי באַוויזן, די געלע וואָנסן האָבן גע־ציטערט, די אויגן — שאַרף פאַרויס געבליקט איבערן עולמס קעפּ און איבער די פענצטער אין דער הויף, דאָס היטל מיט דער קאָקאַרדע — פעסט איינגעזעסן איבערן קאָפּ, און די שווערד אין דער שייד, האָט ער מיט דער האַנט אונטערגעהאַלטן, נאָר א שפּרונג אַרויף צו טאָן.

דאָס געטומל איז נאָך גרעסער געוואָרן. דער עולם האָט נאָך מיט מער פלאַם צו די פענצטער אַרויפגעקוקט און אפרים, דער ערשטער, און אונ־טער אים נאָך עטלעכע האָבן זיך א וואָרף געטון אויף די לייטערס אַרויף, אַרויפשרייענדיק מיט בלוט־אָנגעגאָסענע געזיכטער.

דאָס געוואַלד פון שטוב איז געגאַנגען ביז אונטערן הימל. און אָט האָבן שוין עטלעכע הענט און איין שטיי א ריס געטון א פענצטער: א בראָך פון שויבן האָט זיך דערהערט און א צעשיטער קלאַנג האָט זיך אין א ים מיט קולות אויסגעמישט, און שטיקער גלאָז האָבן א בליץ געטון איבער א ים צעפּלאָמטע פּנימער, מיט ברענענדיקע אויגן און שוים־שפּריצנדיקע מיילער.

אין די אָפענע פענצטער זעט מען נישט מער, ווי שוואַרצע פיגורן מיט האַסטיקע באַוועגונגען. מען איז שוין אַריין אינעווייניק, א טייל זיצן נאָך רייטנדיק איבער די פענצטער, און אונטער זיי זייַנען די לייטערס מיט מענטשן באַקלעבט... קעפּ איבער קעפּ און פּלייצעס איבער פּלייצעס. און א גאַנצע מחנה האָט זיך שוין דורך דעם טירל פונעם הויף א לאָז געטון און געפּאַקט זיך אייגער איבערן אַנדערן.

— אַראָפּ!! אַראָפּ!! — האָט עס איבערן פלאַנקן פון הויף געהילעכט, און אַ געקלאַפּערײַ פון העלצער אין העלצער, אויסגעמישט מיט משונה־ווילדע קולות, האָט די לופט מיט משוגעת און בהלה אָנגעפּילט און באַלד — א שטאַרקער קראַך האָט זיך פון אינעווייניק מיט די טויערן אָנגעשלאָגן. דאָס טירל איז שוין ווייטער פול אָנגעשטאָפּט, מען פּאַקט זיך שוין צו־ריק אַרויס. און אָט — דער פּאַטער. דאָס פּנים בלאַס און — צעמוטשט. פּופּציק הענט שטופּן זיך מיט אים פון טירל אַרויס. דעם זון אויך. מען דערקענט אים שוין קיין פּנים נישט, רויט, פאַרגאָסן; אין גאַנצן קאָפּ.

און די האָר טונקען זיך אין בלוט. ביי דער זייט טויער פרעסט מען אים צו דער וואנט, מיט דעם קאָפ ארונטערגעריסן. העלצער הייבן זיך אויף און אָפ איבער זיין קאָפ; דער עולם, ווי איין צונויפגעגאָסענע קופע מיט טויזנטער, טויזנטער רירעוודיקע אברים; געוואַלדן, טומלען און א געשלע־גערייי פון העלצער אין העלצער האָט אלץ ארום און ארום פארכאַפט — ביז דער יונג איז אונטער די קלעפ איינגעשלונגען געוואָרן. מען זעט אים שוין נישט, נאָר דער עולם קוקט אראָפ מיט איינגעבויגענע קעפ אין סאמע מיטן רעדל אריין און קנאקט צו מיט די פיס. און דער סטארשי אינדערמיט רייסט זיך, די אָדערן אויפן האַלדז שטעלן זיך אויף, און די אויגן ווערן אים פארגאָסן מיט אן אָנגעצונדנקייט, און ער שטופט און אמפערט זיך, ארבעטנדיק מיט די הענט און מיט די אקסלען אויף אלע זייטן. נאָר די קופע איז ווי צונויפגעגאָסן, איינער אין אַנדערן קלעפט און אלע אינאיינעם זיינען פארכאפט אין איין ברען, אין איין ווילדע תאוה, וואָס פלאַמט דורשטיק אין אלע פנימער און שטורעמט אין דער גאנצער קופע. א גאָלע שווערד האָט פלוצלינג א בלאַנק געטון אין דעם סטאַרשיס האַנט, גלייך אויפגעהויבן איבער די קעפ. דער עולם האָט זיך א רוק געטון הינטער זיך, ווי פון א קאלטן שפריץ וואסער אויף דעם נאקעטיקן לייב... און גע־קוקט דערשראָקן מיט אן איינגעהאלטענעם אָטעם...

— „אָטסטופאטו!” — האָט דער סטארשי אויסגעשריגן. און אז דער עולם האָט שוין די בליקן אָפגעלאָזט פון דער שווערד מיט אָפגעקילטע געזיכטער, האָט ערשט דער סטאַרשי אויפגעשטעלט דעם יונג, וואָס איז געלעגן אויף דער ערד און געקרעכצט באשיצנדיק מיט ביידע הענט דעם צעבלוטיקטן קאָפ. אונטערהאַלטנדיק דעם יונג אונטערן אָרעם, האָט ער דעם פאָטער, וואָס איז אויך געלעגן אויף דער ערד און געריסן זיך די האָר מיט א יאָמערלעך געשריי — געהייסן נאָכפירן נאָך זיך, און ער מיט דעם יונג זיינען געגאַנגען פאָרויס. א פאָר פאַרשוין האָבן דעם פאָטער געפירט און דער עולם האָט זיך ווייטער דערוועקט און א לאָז געטון זיך נאָך דעם סטאַרשי מיט דעם יונג. דער יונג האָט זיך צום סטאַרשי צוגעטוליעט, דעם קאָפ אונטער זיין אָרעם איינגעגראָבן, און דער עולם איז נאָך פון הינטן און פון פאָרנט מיט העלצער אין די הענט. און אלעמאָל האָט זיך אן אנ־דערער פארגנבעט מיט א קלאָפ איבערן קאָפ אָדער איבער דער זייט. און שרעקלעך ברענענדיק האָט אפרים געטשאַטעוועט מיט א דראָנג אין דער האַנט... דער גאַנצער עולם איז נאָכגעלאָפן ווי א צעלאָזטע סטאדע, און אפרים האָט זיך אלץ ביי די זייטן געשארט און געלאָקערט מיט דעם דראָנג איבערן מוח... און יעדעס מאָל, ווען ער האָט אים געגעבן א הויב־

אויף איבערן יונגס קאָפּ, האָט דער פאָטער זיך א ריס געטון און מיט אן אויסגעשטרעקט פּנים און אויסגעזעצטע אויגן דעם הייב אונטערגעכאפּט, ביז עס האָט א הילעך געטון, און דער דראָנג איז צוריק אָפּגעשפּרונגען מיט אימפּעט פּונעם קאָפּ. צוויי געשרייען האָבן זיך אויף איינמאָל ארויסגעריסן, צוויי אָפּגעריסענע געשרייען און דערוויטערטע איינס פון אנדערן. און ביי יעדן פארנעם האָט אפרים געזוכט און געפינקלט מיט די אויגן... און אָט האָט ער א כאַפּ געטון מיטן שפּיץ האָלץ קייגן אן אויג, געצילעוועט און — א קנאַק געטון!... דער יונג האָט זיך שרעקלעך א וואָרף געטון מיט א געשריי פון א הארץ־פלאַץ. און דער פאָטער איז שוין געלעגן איבער אים, מיט בײדע הענט אין זיין קאָפּ איינגעקלעפּט, און ציטערנדיק מיטן גאַנצן גוף, צוגעדריקט זיך צו׳ן אים, און נאָך יאָמערלעכער, נאָך ביטערער געשריגן. דער עולם האָט דערפילט, אז ס׳איז שוין גענוג. דער סטאַרשי האָט נאָך אַמאָל געפּרוווט ארויסכאַפּן די שווערד, און דער יונג האָט שוין געטאַמלט, געוואַקלט זיך אויף די פיס, געגאַנגען און געפאַלן, געפאַלן און געגאַנגען. דאָס אויג איז שוין אַנגעלאָפן אונטערן שטערן, ווי די גרעסטע קאַרטאָפלע גרויס — שוואַרץ און פארצויגן. דער קאָפּ איז צעשוואָלן. שטיקער פעל מיט שטיקער האָר הענגען נאָך. דאָס בלוט האָט דעם קאָרק געוואַשן און איבער די פּלייצעס גערונען — קוים מען האָט אים דערפירט אים מיטן פאָטער, צו דער קאַנצעלאַריע.

אצינד האָט זיך דער עולם א לאָז געטון איבער דער גאַס זוכן „שטרייקערס״. צוזאַמען זיינען אויך געלאָפן פארברודיקטע פּנימער מיט אויסגעשמירטע בערד, די אַרבלען פון די העמדער פארשאַרצט און מיט „פּראַווידלעס״ 1) אין די הענט... און געזוכט האָט מען אין אַזוינע שטובן, וווּ עס איז קיין שטאַרקער טאַטע נישטאָ, קיין צו־גרויסע משפּחה, און איינעם האָט מען געכאַפּט אונטער דער בריק, און ער האָט זיך באַהאַלטן אין דער זייט, וווּ דאָס וואַסער איז אויסגעטריקנט אין די היצן, האָט מען אים שוין געלאָזט ליגן אויף דער שוואַרצער, וויכער ערד דאָרט, און ווייסט גאָט, צי האָט ער נאָך געקאָנט מיט אן אבר רירן. דאָס פּנים צעהאַקט, ברוין און בלאָ, געשוואָלן, אז מען האָט קיין אויג נישט ארויסגעזען, די ליפּן פארבריענט, און מען האָט אים איבערגעלאָזט, ווי אן אָפּגעריסענעם זאַק שעטשקע נאָך א יאַריד. און ווידער ווערט א געקאָך: די ברידער העם געהרגעטנס פאָרן שוין, זיי פאָרן!... מען האָט געגעבן א דעפּעשע נאָך זיי אויף דער וואַרשעווער ליניע, ווו זיי פאָרן ארום מיט א גאַנצע חברה שותפים,

---

1) שפּאַר־העלצער צו שמיגול

שפילן אין „טשערוואָני־ראַז, טשערוואָני־דווא״. און דער עולם האָט זיי שויך ווי מיט ליכט אויסגעקוקט. האָ וועט זיך ערשט אָיפּדאָסניי מאַכן...
און אין האַלבן טאָג האָבן אַ פּאָר פערד מיט אַ וועגעלע, פול אָנגעפּאַקט מיט פאַרשוינען, געזעצט איבערן שאָסיי, גלייך אין שטאָט אַריין. מען האָט די פערד נישט געקאָנט איינהאַלטן און אינמיטן לויפן זיינען די פאַרשוינען אַראָפּגעשפרונגען פון דער פור. קאַפּעליושן, און אַזוי יונגען אין מאַרי־נאַרקעס, מיט לאַקירענע שטיוול און גלאַנצנדיקע דאַשקעס — די ברידער מיט די שותפים און נאָך צו עטלעכע פרעמדע, מינסקער פּאַביטניקעס.
אין די הענט האָבן אַ בלישטש געטון בלאַנקע מעסערס מיט רעוואָלווערן און מען האָט זיך געלאָזט לויפן אין מאַרק אַריין מיט געשרייען איבער דער גאַס: „אונדזער ברודער, אונדזער בלוט!״...
זיינען זיי דאָס ערשטע אַריין צום ברודער אין שטוב. אויף דער ערד איז ער געלעגן, מיט אַ ווייס ליילעך איבערגעדעקט, און מיט ברענענדיקע ליכט צוקאָפּנס, און אַרום אים איז געלעגן דאָס ווייב מיט אַ פולע פּאָדלאָגע קינדערלעך, איינגעטיפּט די קעפּלעך ביי די זייטן פון פאָטער. און ווי די ברידער האָבן דאָס דערזען, און אַ דעק־אָפּ געטון דאָס פּנים, האָבן זיי זיך אַ וואָרף געטון אויף דער ערד צווישן די קינדער און גענומען זיך שלאָגן אין די קעפּ אַריין — „געוואַלד, אונדזער ברודער!״... און די שטוב איז גע־וואָרן פול מיט געוויין און האַרץ־רייסנדיקע קולות. האָבן די שותפים זיך צוגערוקט צו דער טיר און געוואָלט אַרויס מיט די מעסערס אין די הענט, איז דאָס ווייב צוגעלאָפן און מיט ביידע הענט פאַרשטעלט די טיר און יאָמערלעך געוויינט: אַז איר וועט שוין אפילו די גאַנצע שטאָט אויסשעכטן וועט מיין מאַן אויך נישט לעבעדיק ווערן...
זיי האָבן זיך אָוועקגעדרייט פאַר רחמנות און די מעסערס אין די קע־שענעס אַריינגעלייגט.
נאָר אויפן הויף האָבן זיי שטעקנס און העלצער געכאַפּט און זיינען אַרויס אויף דער גאַס.
פון די וואַרשטאַטן האָט מען אַרבעטער אַרויסגענומען, פון די ביידע־מער אַראָפּגעשלעפּט און געפירט זיי אונטערן געהילעך פון די שטעקנס. דער גאַנצער מאַרק האָט ווי אין אַ קעסל געקאָכט! מען לויפט אַרום צעהיצט מיט אָנגעצונדענע געזיכטער, מיט אַ בלוט־דורשטיקייט אין די ברענענ־דיקע אויגן, פּנימער פלאַקערן, און בלוט האָט אין דער לופט געשפּריצט. איבער קעפּ און בלוט איינגעטונקען, די שטיינער האָבן זיך אין בלוט גע־וואַשן. דער הימל גרוילט, די זון איז רויט. אַ שעכט־הויז אַרום און אַרום, און דער גאַנצער מאַרק איז פאַרהאַמערט און פאַרהאַקט.

אין דער אייגענער צייט האָט זיך איטשעלע איבערן מאַרק באַוויזן מיט אַן אייזערנעם פּרענט, וואָס ער האָט ערגעץ פון אַ לאָדן אָפּגעדרייט, אין דער האַנט. מיט אייזן־שטאָלענע טריט האָט ער זיך איבערן מאַרק אַדורכ־געשניטן. מענטשן קוקן אים נאָך מיט שרעקלעכע אויגן און ער האָט זיך שוין אין מאַרק־געסל אַריין אַראָפּגעלאָזט, פון דאָרט ווייטער אין אַ גאַס אַריין און ער איז צו צו אַן אָפן פענצטער פון אייזיק־פייגע־ליבעס הויז.

— וווּ זיינען זיי, די געזעלן? — האָט ער אַ פרעג געטון הערשעלען, אַרומקוקנדיק זיך איבער די ליידיקע ווארשטאַטן...

— וואָס פאַרא געזעלן? — איז יענער בלאַס געוואָרן ווי די וואַנט.

— צעלאָפן?...

צעלאָפן... אָ... אָט ליגן די שוסטער־מעסערס... אָט איז הערשעלע ערשט צו זיך געקומען, אויסשפּרייטנדיק ביידע הענט, ווי אַן אומגליק וואָלט אים געשען...

איטשעלען האָט זיך דאָס פּנים פאַרקרימט און אָפּטרעטנדיק פון פענצטער האָט ער אַ שמעטער געטון דאָס אייזן אין דער ערד.

ער האָט אָנגעהויבן צו אַנטלויפן, ווי משוגע, און פון מיטן וועג האָט ער זיך צוריקגעכאַפּט — אַ כאַפּ געטון דאָס אייזן — און איז ווייטער אַנטלאָפן, ווי עמעצער וואָלט אים ביי די האָר געריסן — אַזוי ווילד, אַזוי צעטראָגן.

אויף דער אייגענער גאַס האָט ער נאָך אין אַיין פענצטער אַריינגעקוקט און ווייטער נישט געפונען קיינעם.

אַציַנד איז ער שוין רויק געוואָרן. און מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ האָט ער ווייטער געשפּאַנט, טריט ביי טריט, און די הענט מיטן אייזן פאַר־לייגט הינטערן רוקן.

אָנקומענדיק אויף אַ גאַס איז ער פאַרבייגעגאַנגען פאַר אַ הויז, ווו ער האָט דערהערט אַ געשריי און אַ שרעקלעך געריודער פון הינטער דער הויז־טיר. ער איז אַרויף אויף דער שוועל און שטיין געבליבן פאַרגלי־ווערט. די גאַנצע באַנדע מיט די שטעקנס און רעוואָלווערן אין די הענט, זיינען דאָ געשטאַנען אויף דעם הויף און האָבן געסטראַשעט אין אָפענעם פענצטער אַריין... און אָט האָט מען אַ פיר-אַרויס געטון איינעם, טעוועלען, אַ יינגל פון אַ יאָר 18, וואָס האָט דאָ געאַרבעט בייגערייַ; פון טיש אַפּער האָט מען אים אַרויסגענומען, נאָך מיט די פאַרשאַרצטע אַרבל. אַ פאַר־סמטן בליק האָט יענער אין דער אָפענער הויז־טיר געוואָרפן... איטשעלע האָט דאָס דערזען און באַלד האָט זיך אָנגעהויבן דאָס געקנאַקערײַ איבערן קאָפּ — האָט ער, איטשעלע, מיט אַ ווילדן קרעכץ זיך אָנגעכאַפּט אין דער

טיר, ווי איינער, וואָס האָט די וואָג פאַרלוירן, פון א שרעקלעכן שטויס, און געמרוטשעט האָט ער ווי אן אָקס. שרעקלעך האָט זיך זיין געזיכט פאַר־קרימט, און די אויגן, ווי צוויי שפּיזן, האָבן אין געשלעג אריינגעקוקט... ער האָלט זיך אין הער טיר מיט פאַרהאַקטע ציין — א מרוטשען פון אומ־באַהאָלפנקייט. אן אָקס אונטער דעם שטריק האָט געמרוטשעט, ווען מען האָט אים מנצח געווען — — — און באַלד האָט ער זיך א כאַפּ געטון און איז אַרויס אויף דער גאַס. דערשלאָגן איז ער פאַרכמאַט ביז אין לעצטן טראָפּן בלוט!

ער איז אוועק אהיים און א וואַרף זיך געטון אויף זיין בעטל מיטן פּנים אַראָפּ — דאָס גאַנצע בעטל האָט זיך געוואָרפן מיט אים צוזאַמען, געציטערט, געקרעכצט מיט אים צוזאַמען. פון יעדן קרעכץ, יעדן וואָרף — האָט די שטוב געציטערט, דער בעליק וועט איינפאַלן און די ווענט וועלן צעלייגט ווערן. די מאַמע און די שוועסטערלעך מיט די ברידערלעך האָבן נאָר פונדערווייטנס געקוקט אויף אים און אויף די שפּיץ נעגל זיינען זיי גע־קראָכן מיט אן איינגעהאַלטענעם אָטעם...

אַזוי איז ער אָפּגעלעגן א גאַנצן מעת־לעת אויף איין אָרט. קיינער האָט אים נישט געטשעפּעט, נישט געפרעגט...

צומאָרגנס, אַז ער איז נאָר פון בעט אַראָפּ, האָט ער מיט די ערשטע ווערטער געפרעגט, וואָס טעוועל מאַכט. און אַז די מוטער האָט אים גע־ענטפערט, אַז מען ווייסט נישט צי ער וועט לעבן, האָט ער דעם קאָפּ אַראָפּ־געהאָנגען.

און אים האָט זיך פאַרגעשטעלט טעוועלס בליק, וואָס ער האָט גע־וואָרפן אין הויז אריין: קאָן דען א לעבעדיקער אַזוי קוקן?... — האָט ער געטראַכט. דאָס פּנים איז אים שטאַרק פאַרענדערט געוואָרן, בלאַס און אין די אויגן איז געלעגן דער געווינלעכער, פייכטער גלאַנץ...

ער איז אַרויס פאַר דער טיר און האָט זיך דערוווּסט פון פעלדשער, אַז טעוועלען וועט גאָרנישט זיין.

די זון האָט אים גלייך אין פּנים אַריין באַגעגנט.

א העלע ליכטיקייט איז איבערן מאַרק אויסגעגאָסן און איטשעלע האָט די ברעמען צוגעמרוזשעט און נישט געקאָנט קוקן אין דער ליכטיקייט.

נאָר א שטילקייט עס איז... צו שטיל... — האָט זיך אים געדאַכט. די געוועלבלעך שטייען אָפן. די קרעמער אין די טירן. פּונקט ווי אַמאָל... זיי קוקן אין מאַרק אַריין. נאָר שטיל, צו שטיל... א ריינער, בלאָער הימל און אויך שטיל... די זון פינקלט און ציטערט צו. א ים ליכטיקייט האָט זיך צעגאָסן. די אָפּגעווייסטע מויער פון די מאַרק־געוועלבער בלאַנקט. נאָר

א שטילקייט... ווי נאָך א לויה... ער האָט זיך פארטראכט, איטשעלע.:: א פּאָר שניידערלעך מיט מאשינען אויף די פּלייצעס — איינגעהויקערט די קעפּ־לעך מיט די שפּיץ בערדלעך אויסגעשטעקט אונטער דער משא, און די עקן פּאָלעס פון די צעלאָזטע כאלאטלעך האָבן זיך ווייטער און ווייטער נאָכגעווישט אין דער ערד. איטשעלע האָט דעם קאָפּ אויסגעדרייט — ער האָט זיך דערמאָנט אין מנשה אייזענקרעמערס טויט... ווען ער איז נאָך אויף דער ערד געלעגן, האָבן שוין די טעכטער געגנבעט, איינע הינטער דער אנדערערס וויסן — דאָס יום־טובדיקע געפּעס פון בוידעם אראָפּ... נאָר אצינד איז ער שוין אויף אלץ באשטאנען, אבי טעוולען זאָל גאָרנישט שאַטן...

פארנאכט, ווען איטשעלע איז געזעסן אין שטוב, איבערגעביסן און א גלאָז טיי צוגעטרונקען, — ווייל נאָך א תענית וויל די מאמע, ער זאָל דווקא טרינקען א גלאָז טיי, — זיצט ער אזוי, קומט אריין א קליין יינגל מיט פארפלאמטע בעקעלעך און לויפט צו צו איטשעלען:

— איטשעלע — רוימט ער אים איין — ווארשעווער זיינען אראָפּ־געקומען. ארבעטער... מיט רעוואָלווערן... הינטער דער שטאָט שטייען זיי!

איטשעלע האָט א וואָרף אנידער געטון דאָס גלאָז אויפן טיש און איז אוועק מיטן יינגל.

באלד האָט זיך אין מארק אריין א שיט געטון אביסל חברה, א מאן אכצן און איטשעלע אינדערמיט, קאפּעליושלעך מיט מאָדנע בלאסע פּנימער און שטילע אויגן. ס'איז נישט היימלעך געוואָרן. דער מארק האָט אָנגעהויבן צו שוויגן און צו קוקן.. קרעמערס און קרעמערקעס שטייען שוין אין די טירן פון די געוועלבלעך, מיט א רעטעניש אין די אויגן. און האלטן שוין גרייט א פוס פון דער שוועל אראָפּ, נאָר די טירן צו פארקלאַפּן.

נאָר דאָסמאָל איז שטיל אריבער. די לויה איז נאָך ביינאכט געווען און די שלעגערס זיינען זיך שוין פונאַנדערגעפּאָרן. נאָר די ברידער — „זיינען זיי דאָך ברידער" — האָט איטשעלע געזאָגט...

האָט זיך דאָס שטעטל אומזיסט דערשראָקן און פרי די לאָדנס פאר־מאכט. צומאָרגנס איז שוין זייער געביין נישט געווען. מענטשן האָבן דער־ציילט, אז זיי האָבן נאָר אויסגעשאָסן און דער לופט, איידער זיי זיינען ארויף אויף דער פור...

אין שטעטל איז צוריק שטיל געוואָרן. און אלע האָבן שוין געוווסט, אז פון היינט אָן איז איטשעלע די אָרגאניזאציע...

דודל אדוואָקאַט האָט זיך ווייטער ווי אַ יתום אַרומגעדרייט, און טיילמאָל, פאַר בענקלעכקייט, פלעגט ער זיך צוריקן צו וועלכן עס איז פון די אחדות־לייט און דערציילן אים פון די צייטונגען און לזיבן די ביאַליסטאָקער שטרייקערס מיט די באַקוער שרפות — ביז איין טאָג אַריין.

און דער זומער האָט זיך געצויגן און געצויגן, די טעג האָבן אָנגעהויבן שוין קלענער צו ווערן, און דער עולם — זיך צו פאַרטון. אַ שנת משא־ומתן. אפילו אַביסל צעררודערט, נאָר אַרבעט איז דאָ: „וואָיענע" אַרבעט — איבערן קאָפּ. האָט מען נישט געפילט ווי די טעג רוקן זיך, ווי די זון רוקט זיך, וואָס אַ טאָג ווינקלדיקער אַוועק, ווי דאָס ווינטל בייט זיך, די לופט ווערט גרינגער, לויטערער און בלאָזט שוין קיל, גלעטנדיק איבער די פּנימער, און רוימט עפּעס סודות איין... די שטראַלן ווערן רויטלעכער, צעגיסן זיך מיט אַן אָפּגעקילטער רויטלעכקייט און עפּעס פרעמד, דאַכט זיך, אויף דער קילער ערד. די זון ווערט וואָס אַ טאָג פאַרטראַכטער. עפּעס טוט איר באַנג און זי שוויגט... טרויעריק, זייטיק שאַרט זי זיך, און אַ האַלבער טאָג געדויערט, איידער זי באַווייזט אַ פריי געמיט... און ווערט שוין האַלבער טאָג, שפּרייטן ערשט קוים די פייגעלעך צו איינציקע פליגעלעך אויס, צופּן עפּעס מיט די פּיסקעלעך אונטער אַ פליגעלע אַרונטער, גריבלען זיך, מיט די בייכלעך, מיט צעלאָזטע פליגעלעך, איבערן שפּיץ בית־המדרש־דאַך, און קוים, קוים, וואָס זיי פּרוּוון איבערהיפּן פון איין שפּיץ שינדל אויפן אַנדערן, צופּישטשענדיק מיט רחמנותדיקע קולעכלעך. עפּעס בענקט און עפּעס קלאָגט זיך.

און די פאַרנאַכטן ווערן אַנדערש. וואָס אַמאָל פאַלט די נאַכט געעדווינדער צו. און איידער מען קוקט זיך אום, הויבט זיך שוין די זון אָן אַראָפּצולאָזן אין אַן אַנדערן ווינקל אונטער די רויטע וואָלקנדלעך, וואָס זוכן זיך אַ נאַכט־לעגער הינטערן וועלדל. אַ רויטע ליכטיקייט צעגיסט זיך דעמאָלט אויפן שפּיץ פון שול־דאַך. און קייגן איבערשטן פענצטערל, וואָס קוקט פאַרזונקען ערגעץ ווייט, ווייט, שטיל און בענקלעך, לאָזט זיך די זון אַראָפּ. שטיל ציען זיך די שאָטנס איבער די גאַסן אויס. מאַרק־געוועלבלעך זעען אויס, ווי פינצטערע, אויסגעלאָשענע בעקערישע אייוון. די מאַרק־ייִדענעס מיט די קיישלעך און די בענקלעך אונטער די אָרעמס, הייבן זיך שוין פּאַמעלעך אָן פונאַנדערצוגיין, און רוקן זיך טריט ביי טריט מיט

די גערונצלטע, אויסגעצויגענע פנימער און בלאָע ליפּן, שפּירנדיק אַ קיל־קייט אין די ביינער!

און נאָך קילער ווערן די נעכט.

שטילע פייערלעך בלישטשען אין די פענצטער און אין די קראָמען. אַ קרעמער שטעלט זיך אויף דער שוועל ארויס מיטן בלאסן פּנים, וואָס בלייכט זיך אין דער טונקעלער נאַכט אריין, און טוט אַ גענעץ אין שטילן, ליידיקן מארק ארויס און דאָס צעקאָלערט זיך, ווי אַ הויל ווידער־קול, און דער הימל ארום ליגט, ווי אַ קריסטאָלענע דעק, אויסגעפּלאסטערט מיט שאַרפע, שניידנדיקע, בליצנדיקע שטערן, וואָס גראָבן זיך און גראָבן אין דער טיפער, בלאָער נאכט אריין. קילע נעכט, די פייערלעך ווערן איינ־ציקווייז פארשוווּנדן. שווערע, לאנגווייליקע טריט קלאפּן אָפּ אין שטילן, איינגעשלאָפענעם מארק. דער סטרוזש דרייט זיך ארום די פאַרהאַמערטע גע־וועלבער. זיין בענקשאפט נאָך אַ פּעלץ גיסט זיך שוין אין מאָדנע קלאנגען אויס, נאָך מער — אין רעדן צו זיך אליין... די פאַרטאָגן זיינען ווייסע, אַ ווייסער, דיקער טוי הילט דעם מארק מיט די דעכלעך איין פון קאָפּ ביז צו די פיס. קאַלטע, רויטע זון־אויפגאַנג, רויטלעך־קילע טעג, און דאָס ווינטל שמעקט שוין מיט שופר־בלאָזן, יונגעו און בית־מדרשניקעס הייבן זיך שוין אָן איבערן שופר ארומצוזאָגן הינטער דער בית־המדרש־וואנט... און אלע אינדערפרי, ביים ערשטן דאַוונען, מאַכט דער שמש געוואַלד, ווו דער שופר איז אים אהינגעקומען.... אלע אינדערפרי פייפט אַ הייסע מקוה. פאַרטאָג וועקט מען צו סליחות. הילעכט עס אין די לאָדנס — דער שמש פליט, ווי אַ שד, איינער אליין אין פינצטערן פאַרטאָג איבער גאַסן און הינטער־געסלעך, און אומעטום — אַ פּלוצלינגן פּאַל אריין מיטן שול־קלאַפּער אין אַ לאָדן, און ווערט ווייטער פאַרשוווּנדן... יידן ווערן ערנסטער, טרויעריקער און מידער. יונגעלייטלעך — בלאסער און אויס־געצוויקטער. ביימאָג איז אויפן שול־הויף שטיל. דאָס בית־המדרש שלאָפט און די פאַרקראָכענע, גרינע שויבן בלינצלען קייגן דער זון מיט בלאָלעך־אויסשיינענדיקע בלישטשען און פארזונקען אין אַ רחמנותדיקער שטיל־קייט. — נאָר ביינאַכט ווערן זיי דורט־אויפגעפלאַמט. ליכט ברענען דאָרט, אַן עולם רוישט, בעט מיט הארציקע קולות, זיפצן און קרעכצן, וואָס מישן זיך צונויף מיטן זיס־הארציקן ניגון פון צעבראָכענע הערצער און צעגיסן זיך יאָמערלעך אין דער פאַרשוויגענער, דערשראָקענער פינצטערניש אריין... און אז עס ווערט טאָגעניש, דער הימל הייבט אָן צו בלאָען, ווערן די ליכט אויסגעלאָשן, אין דער פינצטער זעען זיך אויסגעבלייכטע פנימער, וואָס קוקן דורך שויבן צום בלאָען, פאַרטראַכטן מאָרגן ארויס, און קעגנ־

איבער רוישן די ביימער פון בעהנערס גאָרטן, און שאָקלען שטום צו מיט די שפּיצן צווייגן ווי נאָך א סוד, וואָס איז איבער נאכט געשען און איבער נאכט פאַרשוונדן געוואָרן... דער הימל בלייכט זיך שוין אין מזרח־זייט. א ליכטיקער וואָלקן־פּאַס האָט זיך ווייט אויסגעצויגן, אינדערמיטן הימל איז נאָך אש־קאָליר, טונקל, און אין דער מאָרגנדיקער, קילער לופט פילט זיך דער איינגעזאַפּטער זיפץ פון „זכור־ברית"... זכור־ברית האָט מען שוין אָפּגעזאָגט. און באַלד וועט ווייטער קומען א נאכט, א נאכט...

און געקומען איז זי, די נאכט פון „שלש־עשרה מדות".

דעמלט האָבן זיך די העבער אויפגעכאַפּט פאַרטאָג בישט צום קרייצן, נאָר צו שרייען מיט ביטערע, יאָמערלעכע קולות, מיט קולות פון „לית דיין ולית דיין" האָבן די העבער געשריגן, ווען מען האָט זיי פאַרטאָג פון באַנט אראָפּגעשלעפּט, פון די זיסטע חלומות אויפגעריסן. דער שוחט אין זיין זשופּיצע מיט די צווי ברייטע אַרבל און מיטן חלף אין מויל האָט זיך געררוקט פון הויז צו הויז, אין יעדן הויז האָט אים א קופּקעלע מענער און ווייבער ארומגערינגלט. דעמלט זיינען פאַרבלוטיקטע פעדערלעך איבער די קעפּ ארומגעפלויגן. פליגלען האָבן זיך אין דער ערד געפּאַטשט... די לעצטע כוחות אין דער קאַלטער ערד צעשלאָגן, אָפּגעריסענע קולות זיינען אין בלוט אַנטגאַנגען און א לעצטער הויך, א לעצטער בליק איז אונטער א שטיוול פון א פוס צעטרעטן און אויסגעלאָשן געוואָרן.

א רויטער מאָרגן האָט אין מזרח־זייט געציטערט. דער הימל האָט גע־בלוטיקט און געשראָקן. א שרעקלעכער מאָרגן. און דער פאַרנאכט האָט נאָך מער אימה געוואָרפן. די געוועלבער האָבן זיך פאַרהאַקט און וואַקסענע ליכט האָבן פון די פענצטער ארויסגעשיינט מיט גרויס אימהדיקייט. אַן איינגעהאַלטן געוויין רייסט זיך פון די שטובן ארויס. קרעכצן און העשען פון מענער און ווייבער. און באַלד האָט מען די לאָדנס אויך פאַרהאַקט און מענער און ווייבער אין ווייסן אָנגעטון און מיט רויטע פאַרוויינטע אויגן, האָבן זיך איבער די גאַסן געצויגן.

אין שול אריין, אין שול אריין.

א שרעקלעכע אימה טראָגט זיך איבערלופטן און אויפן שול־הויף האָט זיך דער טאָג מיט דער נאכט איינאיינעם צונויפגעגאָסן. דער הימל בלייכט זיך נאָך, און אין די פענצטער פון בית־המדרש און אין אָפּענעם טויער פון דער שול צעגיסט זיך א רויטע ליכטיקייט פון דער מאסע ברענענדיקע ליכט. א שטיל ציטערדיק געוויש האָט די לופט אָנגעפילט און האָט זיך מיט דער שטילקייט פון די לערע געסלעך צונויפגעמישט. א שטילע פאַרכט האָט זיך איבער זיי אויסגעגאָסן. א טיפער צער האָט די

דעכלעך ארומגעהילט און געבענקט האָבן זיי צו דער שול. געבענקט און געשראָקן. דער בלייכער הימל איז אלץ טונקעלער און טונקעלער געװאָרן, די ליכטיקייט אין בית־המדרש — רויטער, פייערדיקער און דאָס געריוש און יאָמערלעכקייט פלייצט אויף דער גאס ארויס. די שול און דאָס בית־המדרש האָבן זיך פלוצלינג אויפגעכאפּט, ווי א װאלד אין שטורעם און די הימלען האָבן געשװידערט:

יום־כּפּור, יום־כּפּור!...

און באלד נאָך יום־כּפּור האָט זיך דער הימל צעשפּילט: א װינטל האָט אָנגעהויבן פייפן און װאָלקנדלעך, װי צערונענער גראָער שימל, האָבן זיך איבערן הימל געיאָגט, און דער גאנצער הימל איז פארקראָכן געװאָרן. האָבן זיך פייגל אויפגעכאפּט, שטום, דערשראָקן און האָבן זיך צונויפגעבונדן און געפלויגן אונטערן הימעל, װי צװיי בענדער, װאָס האָבן זיך נאָכגעצויגן נאָך אייך קעפּל אין דער לענג און איך דער ברייט, און די פייגל זיינען פארשװונדן געװאָרן צװישן די װייטע װאָלקן און דער הימל איז פארשטומט געװאָרן.

און װידער האָט א װינטל א בלאָז געטון און די ביימער האָבן זיך דערשראָקן און זיינען געל געװאָרן. א געריוש צװישן די ביימער — און די בלעטער פאלן מיט אנגסט צו דער ערד, און דאָס פעלד הילט זיך אין זיי איין, װי אין א געל טויטן־קלייד. די צװייגן װערן נאקעט, דער װינט פייפט און זיי קרעכצן, שלאָגן זיך און קרעכצן, אונטערן הוילן גראָען הימל, װאָס איז פארשטומט געװאָרן פון קרעכצן.

פארשטומט איז אלץ געװאָרן, נאָר די לופט ציטערט.

מען קלאַפּט שוין ברעטער צונויף ארום די אויפגעשטעלטע דרענגער הינטער די פענצטער.

סוכות גייט. און אויף דער בריק האָט זיך װידער אָפּגעשטעלט די בויד. און די װארשעװער פאצעטלעך מיט אויפגעשטעלטע קעלנערלעך זיינען פון דער פור ארָאפּגעקראָכן מיט איינגעקאָרטשעטע קעפּלעך צװישן די אקסלען, געכאפּט די פעקלעך אונטער די אָרעמס און אנטלאָפן מיט שטומע פנימער, קוקנדיק אין דער פייכטער לופט אריין איבער די דעכער פון מארק.

גאנץ יום־טוב האָט זיך דער הימל נישט אויסגעלייטערט. עס האָט געקאַפּעט און געקאַפּעט, נאָר שמחת־תּורה איז געװאָרן א ביסל פריילעכער. דאָס יונגװארג האָט זיך אויף דער גאס ארויסגערוקט און געמאכט א קלאַפּ

אין בית־המדרש ביי די הקפות—וואָס א קלאַפּ הייסט... אָדער ווי איטשעלע זאָגט — א „זבענק"!

דאָס איז געווען דער אָנהייב אויף א גאַנצן ווינטער. אין א צייט פון אַלגעמיינע שטרייקן, אָדער ווי ביי אונדז הייסט דאָס „אַלטע געמיינע שטרייקן", פאָרט מען צוריק נישט אַרויס. די פּאַציעטלעך זיינען געבליבן אינדערהיים און דאָס שטעטל האָט געמאַכט פאַר זיך שבת: א שטרייקל, לויט יכולת...

דערנאָך האָט מען זיך דערוווסט פון די בייעס־צייטונגען און פון די פּראָקלאַמאַציעס, אַז דאָס הייסט א „גענעראַל־שטרייק"...

האָבן זיך אַלע טאָג געזאַמלט אויף דער גאַס גאַנצע קופּעס יונגען, ווי הונגעריקע וועלף, א גאַנצן טאָג אַריין און אַרויס פון טשיינע, די טיר רוט נישט. יונגען פון איבעווייניק, יונגען פון אויסנווייניק, מען דרייט זיך און מען קוקט זיך איינער דעם אַנדערן אין די אויגן אַריין, אפשר וועט מען קאָנען דערוויילֿ כאַפּן „גוט־ברודערשאַפט", אָדער לייען אויף דערווייל, אַבי נישט אַרומצוגיין אַזוי טויט־הונגעריק... שפּעטער, אַז עס וועט זיך מאַכן אַרבעט, לאַכט זיך אַזאַ שטייגער אויס... דערווייל אָבער איז נישט גוט. מען מוז געפינען אַן עצה, אַנישט איז א סוף פון דער וועלט... גיט מען זיך א לאָז איבער דער גאַס, א שטיק דרייסיק יונגען, גלייך צו אהרן שוחט.

דערזעט ער די בראָך, רוקט ער זיך אָפּ אין ווינקל אַריין, און קוקט מיט א בלאַס פּנים און דערשראָקענע אויגן... דאָס ווייב ווידער, א דיקלעך מענטש, קריגט באַלד דעם שלוקעכץ, הייבט זי אָן צו קרייען און חברה — נאָך, איז עס געווען ווי א האָן, אַשטייגער, מיט משוררים, און עס איז געוואָרן א געקרייערײ אין שטוב, איז מען געקומען פון דער צענטער גאַס צוצולויפן, און קעפּלעך האָבן זיך אין די פענצטער באַוויזן... דערווייל געפינט א יונג א גרויס ברויט אין א שענקל, ווערט עס צעפּליקט ווי א שוואַרצער האָן, און שטייענדיקערהייט; פאַרפלאַמט איז עס געוואָרן... עס איז נאָך גוט, וואָס זיי טוען די היטלען נישט אויס צום עסן... — האָט זיך דער שוחט אין זיין ווינקעלע געטראַכט... און איז קוים א ביסל צו זיך געקומען. ער האָט לייכטער אָפּגעאָטעמט און געפרעגט: קינדערלעך, וואָס איז אייער באַגער?...

— אונדזער באַגער, אונדזער באַגער... — האָבן זיך עטלעכע א כאַפּ געטון — איר עסט קהילשע פּיפּקעס, דרויבעס, פיסלעך מיט פליגעלעך, און אונדז ווילן מיר ברויט!...

— אַבי נאָר ברויט, איז דאָך נאָך נישט אַזאַ אחריות... — האָט דער שוחט געזאָגט און צוגעשאָקלט מיט די הענט — הערט־זשע, קינדערלעך...

— האָט ער זיך נענטער צוגערוקט — זאָגט מיר וויפל לפי־ערך, זאָל איך אייך געבן געלט אויף ברויט?...

— צען רובל!... — האָט זיך איינער א כאפּ ארויס געטון.

— צען, צען!! — האָבן אַלע צוגעבאַסעוועט.

— איך קאָן נישט... איר ווילט מיר ווי טון. — האָט ער געענטפערט.

— וואָס פאר א וויי־טון, וואָס פאר א וויי־טון? נישט מער ווי אויף ברויט מיט א שטיקל הערינג פאר אונדז אַלע!!...

און דאָס וויב איז דערווייל געשטאַנען אין א ווינקל ביים קוימען. דאָס געזיכט אירס האָט זיך מאָדנע צעקרימט, די ליפּן האָבן העפטיק געזודערט, און די ברעמען האָבן געציטערט.

— יוכבד — האָט זיך דער שוחט אָנגערופן — מילא, אז יידן ווילן ברויט, מוז מען זיי געבן... ברענג מיר אַריין פון שכן צען רובל.

זי איז געגאַנגען און שטיין בלייבנדיק א ווײַלע אין דער טיר האָט זי זיך אומגעדרייט און א צייט לאַנג נישט געקאָנט אָפּרייסן די אויגן פון מאַן, דערנאָך האָט זי א בליק געוואָרפן אויף דער חברה: צווישן וועמען זי לאָזט אים איבער!...

ער וואָלט שוין אפילו געפונען ביי זיך אין שטוב א צען רובל, נאָר גיי, וויַיז זיי א וועג...

חברה האָט געקריגן די צען רובל אויף דער האַנט, און איז ארויס אויף דער גאַס מיט אַן „אורא"!, אז יידן און ווייבער זייַנען פון וועג אראָפּ־געלאָפן און געשעדיקט זיך לויפנדיק.

דערנאָך האָט זיך ערשט געמאַכט א לעבן אין דער טשיינע, דאָרט איז איטשעלע אויך געווען. איז מען געשפּרונגען איבער טיש און איבער בענק. און איטשעלע האָט געשריגן: לעבט, ברידער!! און געטיילט פּעטשלעך אין די פּליִיצעס אַריין: אַז איר קאָנט זיך קערעווען, זענט איר יונגען!...

אַזוי האָט עס זיך שוין געפירט טאָג אויף טאָג.

און דאָס שטעטל האָט זיך טאָג אויף טאָג נאָך מער דערוווסט, וואָס די נייעס־צייטונגען שרייבן און געהערט אַלץ מער מעשיות און חדושים פון די שטרייקער אין די גרויסע שטעט. פון וויטעס פּאָליטיק האָט מען שוין גאָר־נישט געוואָלט הערן — קיין רעטעכל וואָלט קיינער נישט געגעבן פאר איר — מען זעט דאָך, אז די באַנען אפילו שטרייקן!...

און פּלוצלינג קומט אָן א ידיעה פון פּאָגראָמען... גאַנצע צעטלעך פון שטעט און שטעטלעך... שרעקלעכע מעשיות פון „כוליגאַנעס" און „שוואַרצע מאות", וואָס האָבן בייכער אויפגעשניטן... זייגנדיקע קינדער די קעפּלעך צוגעדריקט... א שווידער האָט אָנגעכאַפּט. די פּנימער ווערן גרין און געל,

די הויט — געראונצלט. און אימה באפאלט דאָס גאנצע שטעטל פון גרויס ביז קליין. מען שמועסט, אז די כוליגאנעס רוקן זיך... זיי זיינען שוין אין ווארשע. פיר טויזנט שטיק זיינען אָנגעקומען מיט דער טערעספּאָלער באן. ר׳ אברהם פיינבערג האָט שוין געלאָזט צומאכן גראָבע פּרעגנטן צו די טירן, און דער פּראָסטער עולם, וואָס האָט נישט קיין אייגענע טירן, און נישט מער, ווי ווייב און קינד און א צעבראָכן טישל, קלערט א תענית צו מאכן, גייט ארום מיט פינצטערע פנימער, שווארץ ווי די ערד. אפילו איטשעלע האָט שוין דעם קאָפּ אראָפּגעהאָנגען...

פארנאכט, אויפן בלייערנעם הימל האָבן זיך וואלקנדלעך, ווי גראָע, ערדענע טעפּ אין טריבן וואסער, געטיקט. די פענצטער האָבן געקוקט מיט א שטילקייט אין גאס אריין, און אומעטיקע יידן, מיט בלאסע, אראָפּגע־לאָזטע פנימער, האָבן זיך געררוקט אין בית־המדרש אריין צו מנחה־מעריב.

דער עולם איז פארטיפט געווען אין שמועסן פון היינטיקע צייטן. דער רויך פון די פאפיראָסן האָט זיך אונטערן בעליק צעליגט, די ליכט־פלעמ־לעך האָבן זיך ווי אין בעפל געטיקט און דער בעל־תפילה איז געשטאנען מיט די פלייצעס צום ברעטל און אויפן עולם געקוקט. דעמלט האָט זיך אין בית־המדרש אריין באוויזן דער באָד־גוי מיט דער פוטערנער קוטשמע אויפן קאָפּ, צעקנעפּלט דאָס גראָבע, וואטענע לייבל, פון הינטער וועלכן עס האָט ארויסגעקוקט א שטיקל „קארטשיק" פון ברודיקן העמד. ער איז גע־בליבן שטיין ביי דער טיר מיט בלישטשענדיקע אויגן, ווי א קאָטער קוקט פון א פּיעקעליק אראָפּ, און האָט עפּעס געשמאָטשקעט מיט די ליפּן, וואָס האָבן אזוי אָפּט באריש געשמייכלט הינטער די בלאָנדע, אָפּגעלאָזטע וואָנ־צעס. א פּאָר יידן, וואָס זיינען הינטערן באלעמער געשטאנען, האָבן אים אָנ־געקוקט: צי מיינט ער נישט אמאל, אז היינט איז פרייטיק־צונאכטס... און באלד האָט ער געהאט א גאנץ רעדל ארום זיך. סטאַך, אָבער, האָט ביי־ען צו דערציילן... און ער דערציילט, אז די „כוליגאנעס" זיינען שוין אויפן וועג, מען האָט זיי געטראָפן אויפן ווארשעווער שאָסיי, נאָר א גליק, וואָס זיי טרעטן דערווייל אָפּ אין אנדערע, קליינע שטעטלעך... יידן האָבן מויל און אויערן אויפגעשטעלט, געצאפּלט, געוואָלט אים אין די אויגן אריינ־קריכן, אויף די אקסלען זיך אָנהענגען, געוואָר צו ווערן פון אים דעם גאנצן תוך... און סטאַך פוילט זיך נישט, מיט יידן לעבט ער זייער גוט, און דער־ציילט נאָכאמאָל און נאָכאמאָל, ביז יידן זיינען אין עצבות אריינגעפאלן, גע־שאָקלט מיט די קעפּ און געזיפצט.

און שפּעטער איז חנהלע בערטשעס, די טיקערין, געקומען צופאָרן פון א דאָרף ביי דער סטאַציע, וווהין זי האָט אָפּגעפירט פין מקוה, איין אין

מאַנס פּעלץ אָײַנגעװיקלטע ייִדענעס... איז זי געקומען און דערציילט פאַר די שכנטעס, אַז די ייִדענע אַ׳ליין האָט טאַקע געזען אינדערפֿרי אַ פּאָר קאַצאַפּן, אין רויטע העמדלעך און אין לײַביקעס מיט פּאַלבן ביז צו די קני, האָבן זיך אַרומגעדרייט אויף דער סטאַציע... דאָס זײַנען געװען די „בּיליגאַנעס“ טאַקע. און מי יודע, צי זײַנען שוין נישטאָ גאַנצע הונדערט אַזױנע...

די שכנטעס האָבן אױסגעהערט מיט זיפֿצן: „גאָט הערבאַרעמדיקער“, און װישנדיק די הענט אײנע אין די אַנדערע, האָבן זיי זיך אײַנציקװײַז פֿון שטוב אַרױסגעשאַרט. זיי זײַנען שוין נישט גלײַך אַהײם, נאָר אָפּגעטרעטן צו אַנדערע שכנטעס. די צווייטע צו די דריטע און אַזוי אײנע צו דער אַנדערער, ביז מען האָט עס שוין אין בלעכהעװער שטיבל דערציילט. און דערציילט האָט מען עס, אַז האָר און נעגל האָבן זיך קאַפּויר געשטעלט: הונדערט „בּוליגאַנעס“ מיט שפּיזן און מעסער זײַנען שוין אויף דער סטאַציע — אַ ליאַדע מינוט קומען זיי אָן...

מען האָט אָנגעהויבן די לאָדן צו פֿאַרמאַכן, אין גאַס איז חושך, שטיל... מען האָט נאָר פּישטשען הינטער די פֿאַרמאַכטע לאָדן געהערט... און צײַטנװײַז, האָט מען געקאָנט טרעפֿן לױפֿן אַ צעטומלטן ייִד, װאָס האָט זיך מיט שרעק אומגעקוקט בײַ יעדן געסל, בײַ יעדן װינקל און איז װײַטער געפֿלויגן מיט פּאָלעס, צעלאָזטע אינדערלופֿט, װי די פֿליגל פֿון אַ װיעטראַק*)... װוּהין לױפֿט אַזאַ שטױגער ייִד, קאָן מען נישט װיסן, אַ כּיבע אין באָד אויפֿן בוידעם אַריף אונטער די בעזעמלעך אַרונטער...

אין דער טשיינע זײַנען געזעסן יונגען אויפֿן טיש און אויף די בעטן, נאָר אַלע מיט אַראָפּגעלאָזטע קעפּ: שטיל, קײנער רעדט נישט אַ װאָרט...

פֿלוצלינג האָט איטשעלע אין שטוב זיך אַרײַנגעבראָכן, װי אַ דונער:

— װאָס זיצט איר? — האָט ער אַ געשריי געטאָן — איר װייסט בײַ װאָס עס האַלט?

דער עולם האָט אים אָנגעקוקט.

— און אַז מען װייסט?...

— איר גייט מיט מיר?... װער גייט נאָך קאָסעס צו עטלעכן אין אײַזן־געװעלב?...

דער עולם האָט זיך אַ הייב געטאָן און געקוקט אויף איטשעלען איבערגעגעבן.

ער האָט אױסגעקליבן נאָר עטלעכע און איז מיט זיי אַװעק.

---

*) אַ װינטמיל.

אין א ווײלע אַרום איז איטשעלע מיט די אונטערהעלפער געקומען צוריק צולויפן מיט בינטלעך קאָסעס אויף די הענט. מען האָט זיי פונאַנדערגעבונדן און עס איז געוואָרן א געטאַפּעריי, די פּנימער האָבן זיך אויסגעלייטערט, געשטראַלט פאַר פרייד און די קאָסעס אין די הענט האָבן געבלאַנקט מיט די אויסגעבויגענע שפּיצן אַרויף.

— צו ווייניק מענטשן, צו ווייניק... — האָט זיך ערשט דער עולם אומגעקוקט און מען האָט געשיקט רופן דעם גאַרבער־פאַך.

עס גייט בישט אוועק קיין רגע, קומען די שלוחים צוריקצולויפן און נאָך זיי א מיידל מיט א דערעלע אויפן קאָפּ און בלישטשענדיקע אויגן פון פרייד.

דאָס איז געווען יעקלס שוועסטער, וואָס האָט די בשורה געבראַכט, אז יעקל איז געקומען.

— יעקל איז געקומען, יעקל! — ווערט א גדולה.

און דער עולם האָט זיך א לאָז געטון אין גאַס אַריין מיט די קאָסעס אין די הענט, גלייך אַריין צו יעקל סטאָליאַר אין שטוב. האָבן זיי אים דערזען, זיינען זיי אים באַפאַלן ווי די בינען, מיט א פרייד און געפּאַטשעריי אין די הענט און קולות, אז ער, יעקל, האָט נישט געוווסט, אויף וועלכער וועלט ער איז און איז געשטאַנען אינדערמיט ווי צעמישט. זיי האָבן אים שיער אויף שטיקער צעריסן. אז ער האָט ערשט אָנגעהויבן מיט די הענט צו מאַכן, איינגעשטילט זיי אביסל, האָט ער זיך ערשט אומגעקוקט צו די קאָסעס זייערע: וואָס איז דאָס? האַ?... — האָט ער געפרעגט. דער עולם איז עפּעס געבליבן ווי צעטומלט. זיי האָבן זיך ערשט דערמאָנט, אז זיי האָבן קאָסעס און דערציילט אים פון די „כוליגאַנעס".

— טפו... — האָט ער אויסגעשפּיגן — פּראָוואָקאַציע. ס'איז ליגנט: איך פאָר דאָך ערשט פון דער סטאַנציע!...

חברה האָט די קאָסעס געלאָזט און יעקלען אַרויסגענומען אין מאַרק אַריין מיט געזאַנג. א פּאָר יונגען האָבן זיך א לאָז געטאָן צו דער חברה הכנסת־כלה נאָך גרויסע לאַמטערן מיט די רויטע שויבן. מען האָט זיי געגעבן א ציינד־אָן. און אויף הויכע דרענגער זיינען זיי געווען פאַרזעצט, האָט עס דעם גאַנצן מאַרק פאַרליכטן. מיט א געזאַנג און מיט רויטע, באַליכטענע פּנימער, האָט די גאַנצע קופּע יונגען יעקלען אַרום די מאַרק־געוועלבער געפירט. אויף די ווענט פון די מויערן האָט זיך א רויטע ליכטיקייט צעגאָסן. די שויבן פון די איבערשטע פענצטער האָבן געבליצט. און אין דער פינצטערער נאַכט האָט עס אָפּגעשלאָגן, ווי א פייער פון א

שׂרפה. קולות און געזאַנג האָבן זיך אינאײנעם צונויפגעמישט אין איבערן גאַנצן שטעטל פונאַנדערגעטראָגן.

און אײדער מען האָט זיך דערוווּסט, וואָס דאָ טוט זיך, איז דאָס שטעטל שיִער פון דער הויט אַרויסגעשפּרונגען. ערשט שפּעטער האָבן זיך אַ פּאָר מענער צוגערוקט צום עולם יונגען, יעקלען שלום־עליכם אָפּ־צוגעבן, און אין אײנוועגס זײַנען זײ געוואָר געוואָרן, אַז מיט די כּוליגאַנעס איז ליגנט די גאַנצע מעשׂה. מען האָט גאָט געדאַנקט פאַר דעם חסד און שלאָפן געגאַנגען.

נאָר סײַ־ווי־סײַ איז שוין דאָס שטעטל נישט געשלאָפן די גאַנצע נאַכט.

און באַלד אינדערפרי איז שוין יעקל סטאָליאַר מיט דעם סטאַרשי־סטראַזשניק געשטאַנען בײַם סלופּ פון דעם מאַרק־ברונעם און האָבן צווישן זיך אַ קאַטאָוועסל געפירט... יעקל סטאָליאַר האָט געקלעפּט פּראָקלאַ־מאַציעס און דער סטאַרשי האָט זײ אַראָפּגעריסן: ווידער אַ נעץ אײַן מיט דער צונג און — אַ לײג צו צום סלופּ, און ווידער — אַ נעם אַראָפּ. און ווידער אַ קלעפּ אָן און ווידער —אַ נעם אַראָפּ; זײַנען זײ זיך בײדע גע־שטאַנען, אַזױ האַנט בײַ האַנט, און געקוקט זיך אין די אויגן אַרײַן, עפּעס ווי אָפּגעשמועסט זיך; ביז וואַנען דאָס גאַנצע פּעקל פּראָקלאַמאַציעס איז איבערגעגאַנגען פון יעקלס אין סטראַזשניקס האַנט אַרײַן. און ערשט האָבן זײ זיך אויפדאָסנײַ אָנגעהויבן צו קוקן אין די אויגן אַרײַן, ווי אײנער רעדט: נו... נו...

און ײדן און ווײַבער זײַנען געשטאַנען פונווײַטנס און האָבן געשמײ־כלט: „וואָס אַ יונג קאָן"... — אפשר, אַז ס'איז טאַקע קאָנסטיטוציע...

דערווײַל איז דער רב אין קאָלפּיק, מיט די לאַנגע פּאות און אין דער וואַטענער, אַטלאַסענער זשופּיצע, געגאַנגען איבער דער גאַס מיט זײַנס אַן עולם אין בית־המדרש אַרײַן, תּהילים־זאָגן. און ווי יעקל סטאָליאַר האָט דאָס דערזען, האָט ער ווידער אויך צונויפגעקלאַפּט זײַנס אַן עולם און בית־המדרש אַרײַן.

אין דער הײך איז שוין געווען אַ געזאָגערײַ... „מזמור לדוד" הערט מען דעם בעל־תּפֿלהס קול, וואָס ער שאָקלט זיך פאַרן עמוד, מיט אַ רויטע פאַטשײלע אַרומגעגאַרטלט. דער גאַנצער עולם אַרום שאָקלט זיך מיט און זאָגט מיט, דעם רבס קאָלפּיק שאָקלט זיך אין דער וואַנט אַרײַן... און דער עולם אַרום די טישן, נאָך אין די טליתים, זיצט אויך איבער די אָפענע תּהילימלעך און זינגען זיך ווײנענדיק צו, שיִער ווי די מתנגדים...

איז יעקל ארויף מיט דער גאנצער חברה זייער אויפן באלעמער. א גאנצע מחנה — שווארץ איז אזש געווארן. און דער רב מיטן עולם האבן זיך אומגעקוקט צערודערט.

— וואס פאר א תהילים?... — האט יעקל סטאליאר א געשריי געטון און א פאטש אין שלחן ארײן — הײנט איז נישט קיין צייט פון תהילים!...

דער עולם איז פארשטיינערט געבליבן און אויסגעגלאצט די אויגן.

— הײנט איז א צייט, נישט פון קיין תהילים, נאר פון קעמפן מיט „בראן"!...

— געוואלד, בראן!! — האט זיך דער רב איך ווארט אנגעכאפט, געריבן זיך ביי די שליפן און געשריגן, און דער גאנצער עולם האט געפינקלט מיט די אויגן — געוואלד, בראן... בראן!... נישטא קיין בראאן... תהילים איז דא! תהילים!

— נישט קיין תהילים — שרייט יעקל סטאליאר נאך העכער — נאר בראן, און טאקע בראן! רעוואלווערן. פיסטאלעטן!...

— געוואלד — פיסטוילן!... — האט נאך א הייסער ייד, מיט טיפע ברעמען און שכינה־ברענענדיקע אויגן אויסגעשריגן, ארויפשפרינגענדיק אויפן רבס טיש, און דאס פנים האט געפלאמט און די לאנגע באַרד האט געציטערט פון מסירת־נפש, שטייענדיק קעגנאיבער יעקל סטאליאר.

— איר זענט א גנב!...— האט יעקל אויסגעשריגן און געשפילעוועט אים מיטן פינגער אין די אויגן אריין — איר... א פאלשע וואג... טרעט אן מיטן פוס אויף די ענגלישע וואג, איר וועגט „זשעפיק" די פויערן!...

— יידן, שעכטיק!... יידן, קדוש־השם! — האט הער ייד מיט א וויינענדיק, ציטערדיק קול אויסגעשריגן און אויפגעריסן די מלבושים אויפן הארץ און געקוקט מיט פייערדיקע בליקן.

— אראפ, אראפ!... — איז געווארן א געשריי פון איבערן באלעמער. די פנימער האבן זיך אנגעצונדן. פויסטן האבן זיך איבער די קעפ געהויבן.

— תהילים, תהילים! — איז געווארן א געליארעם און א צערודערט־קייט צווישן עולם פארן עמוד. און דער ייד מיט די טיפע ברעמען האט, אזוי ווי ער שטייט און גייט, געגעבן א געשריי ארויס — „מזמור לדוד בב־ר־ר"...

— שא, שא, שא!!... — איז געווארן א געפאטשערײ מיט די הענט אויפן שלחן און איינער האט א וויז געטון א רעוואלווער.

— געוואלד! — איז א געטומל געווארן און א געשטרעקערײ פון הענט צום ייד אויפן טיש און מען האט אים אראפגעכאפט, מיט צעמישטע פנימער און אויסגעגלאצטע בולטע אויגן, קוקנדיק אויפן באלעמער ארויף...

די חברה איפן באלעמער האט זיך א ריר געטון צו די טרעפלעך און דער עולם פארן עמוד האט די פענצטער איפגעריסן און ארדיסגעשפרונגען — ארויס, ארויס!...

זייט איין מינוט איז דאס בית־המדרש אויסגערוימט געווארן. עס זיינען מער בישט געבליבן, ווי עטלעכע אלטע יידן און דער רב, וואס איז געזעסן אין זיין ווינקעלע מיטן פנים צו דער וואנט און געוויינט, ווי א קליין קינד, אפוואשנדיק זיך מיט טרערן. און עטלעכע יידן, אין די טליתים, וואס זיינען געזעסן ביי די הינטערשטע טישן, זיינען געבליבן זיצן, ווי פארגליווערטע און געקוקט מיט דערשראקענע פנימער צום רב...

און א ווינט האט זיך דורך די אפענע פענצטער אריינגעריסן און געפאכעט מיט דעם פרוכת פארן ארון־קודש... געפאטשט אין די טירלעך אריין, פארוואָרפנדיק א פאלע מיטן אונטערשלאק ארויף. און ווידער צעפאכעט דאס פרוכת אינדערלופטן און געפעלבלט האט עס זיך און געצויגן, ווי עס וואלט זיך געוואלט אפרייסן און אויך ערגעץ ארויספליען דורך א פענצטער... און פון דרויסן האבן זיך געשרייען, אויסגעמישטע קולות געהערט: „אורא! אורא!”...

— — — דאס זיינען די יונגען איבער דער גאס געפלויגן, ווי א צעלאזטע סטאדע: אורא! אורא!... און איטשעלע, אפילו, האט זיי שוין בישט געקאנט איינהאלטן. מיט אויפגעשטעלטע הענט האט ער זיך אקעגנגעשטעלט און געשריגן: גענוג, גענוג! און יעקל אויך דאס אייגענע — נאר חברה איז געווען צופיל צעהיצט... די געוועלבער האבן זיך פארקלאפט איינס נאך דעם אנדערן, און חברה האט זיך ווייטער און ווייטער געלאזט מיט קולות און געשרייען.

פלוצלינג קומען אנצולויפן נאך עטלעכע יונגען, אפגעסאפעט און מיט פארפלאמטע פנימער: חברים, חברים — — אראפ אין דער „סאנד”־גאס אריין, מען טרייבט ארויס דעם „סענדזשע”... אים — די „פשאריקעס” אחן נאך און נאך, געשווינד, געשווינד!

— קינדער, א סוף! — האט יעקל סטאליאר אויך אויסגעשריגן!

— א סוף, א סוף!! ...

— עס ל־ע־ב־ע — — — — —

— אורא!! או־רא־א־א — — — —

און דער עולם האט זיך א לאז געטון.

— — — — — — — — — — —

און פארן „סאַנד" האָבן זיי געגעבן א קוםאָן, ווי א שווארצע, גע־דיכטע כמאַרע. א רעדל מיט גויים איז שוין פון פריער געשטאַנען דאָרט, און פנימער מיט פנימער האָבן זיך איינאַיינעם צונויפגעמישט, אלע אויף איין קופּע און אלע האָבן צו די פענצטער פון „סאַנד" געקוקט...

פלוצלינג האָבן זיך עטלעכע א ריר געטאָן פאָרויס, און דער גאַנצער עולם איז נאָך אריין אין „סאַנד" — — —

באלד איז פון דאָרט ארויס חער סודיא, א צעטומלטער, וואָרפנדיק שרעקנדיקע בליקן אויף אלע זייטן, בישט ווייסנדיק אין וואָס זיך אַנצו־כאַפּן, און ווי א שטורעם־ווינט וואָלט אים א כאַפּ געטון, האָט ער זיך א לאָז געטון איבער דער גאַס מיט צעפלויגענע פּאָלעס פון מאַנטל און איך גאָלן קאָפּ...

חברה האָט געמאַכט אן „אורא", ביז ער איז פארשוואונדן אין עק גאַס, ווו דער קאַמאַרניק וווינט...

אין דער אייגענער נאַכט נאָך האָט מען זיי פון די בעטן ארויסגע־נומען. און באַגינען, די דעכלעך האָבן זיך נאָך אין גראָלעכן נעפּל געהילט, און שטיל איז געווען, נאָר וואָס א קלאַנג פון א פרענט, וואָס איז אָפּגע־שפרונגען אין א וואַנט ערגעץ, האָט מען געקאָנט הערן. דעמלט האָבן זיך שוין באַלעבאַטים פון די שטובן ארויסגערוקט און דערציילט זיך נייעס איינער דעם אנדערן, וואָס די נאַכט איז געשען. מאַמעס, מיט בלאַסע פנימער און פארוויינטע אויגן, האָבן זיך געוויזן אויף דער גאַס. און אויפן פּלאַץ פאַר דער קאַנצעלאַריע זיינען געבונדענע זיך געשטאַנען ארומגערינגלט מיט זעלנער... זעלנער אין גראָע שינעלן און קליינע רייטער־ביקסלעך איבער די פּלייצעס. דאָ זיינען איטשעלע און יעקל סטאָליאַר אויך געווען און, כמעט, אלע זייערע חברים. נאָר צוויי, וואָס האָבן אהער נישט געפּאַסט: איינער א ייד פון א יאָר פערציק מיט א שווארצער באָרד און אן ערנסט בלאַס געזיכט, וואָס מען האָט אים גלאַט אזוי אַרעסטירט, ווייל ער האָט נישט געלאָזט א סאָלדאַט, ער זאָל אָן דעם עלצטן מאַכן א רעוויזיע ביי זיך אין שאַנק, ווו דעם ווייבס ביסל צירונג איז געלעגן. און דער צווייטער איז א פויער געווען — א פויער אין זיין גראָען סוקמאַן, מיט זיין פראָסט געזיכט און אומשולדיקע, תמעוואַטע אויגן. עס האָט זיך אים פאַר־גלוסט שפּעט ביינאַכט אין שטאָט צו פארזוימען, און גייענדיק פון א שענק — נאָך א לידל צוזינגען זיך...

— „פּאַוולע — האָט אים א לאָבחסל א פרעג געטאָן, ווען דער פּאַט־רול האָט א ביסל אָפּגעטרעטן — פּאַוולע... אי ווי טו?...".

— „נו, פאטש־זשע, קאָכאַני״... — האָט דער פויער א צעשפּרייט געגעבן בײדע הענט און דאָס געזיכט האָט זיך אים העפטיק פאַרקרימט — „זאַ סוואַי גראַש וויפּיטוש — — אי טאָ ביע וואָלנאָ!!״

עס זײַנען געקומען אָנצולויפן נאָך עטלעכע צענדליק זעלנער אויף די פערד און אן אָפיציר פאָרויס. א פּאָר וועגעלעך מיט פויערישע פורמאַנעס זײַנען צוגעפאָרן, און דער אָפיציר האָט פון פערד אראָפּ, א ווינק געטון, אַז די חברה זאָל אויפזיצן.

זיי האָבן זיך אײַנגעזעצט אין די פורן, געדיכט אײנער צום אנדערן. די פערד מיט די רײַטנדיקע זעלנער האָבן שוין פאַר אומגעדולד אויף קיין אָרט נישט גערוט, געוואָרפן מיט די קעפ און געקלאפּט מיט די קאָפּיטעס אין דער ערד, ביז די וועגעלעך האָבן א ריר געטון פון אָרט און די זעלנער האָבן זיי א רינגל־ארום געטון, נאָכרײַטנדיק.

ארײַנפאָרנדיק אין עק גאַס האָט דער אָפיציר א מאַך געטון מיטן קאָפּ צו די זעלנער. זיי האָבן זיך א כאַפּ געטון פאַר די שײדלען — און דאָס געקלאַנג און געבלאַנקערײַ פון די גאָלע שווערדן האָט אויפגעבליצט... איבער דער שטאָט איז מען געריטן לאַנגזאַם... די געבונדענע זײַנען געזעסן אויף די וועגן מיט אראָפּגעלאָזטע קעפּ און בלאַסע געזיכטער, און די זעלנער ארום זײַנען נאָכגעריטן, טריט ביי טריט, קוים צעשאָקלענדיק זיך איבער די זאָטלען אויף און אָפּ. די גאַס איז פאַרהאַמערט. ווו עס איז שוין א לאָדן אָפן געווען, האָט מען אים געשווינד פאַרמאַכט, ווו א געוועלבל — פאַרהאַקט. שטיל איז געווען ווי אין אן אויער, די גאַס האָט דעם אָטעם אײַנגעהאַלטן... און עס האָט זיך נאָר געהערט דאָס געקלאַפּערײַ פון די פערדס טריט און דאָס געקלאַנג פון די שפּאָרן. עס וואַרפט אן אימה, די גאַס, דאַכט זיך, וועט היינטער די פאַרמאַכטע לאָדנס אויסשטאַרבן און דאָ ציט עס זיך אַזוי לאַנגזאַם, ווי ביי א לויה...

אויף דער בריק האָבן זיי א נעם געטון א ביסל גיכער און זײַנען אוועק איבערן שאָסיי...

דער גראָער מאָרגן־נעפּל האָט זיי פאַרהילט און אין זיך אײַנגעזאַפּט... און פונדערווײַטנס האָט זיך דאָס אויסגעוויזן, ווי א שווארצער וואָגלענדיקער פלעק, וואָס לאָזט זיך ערגעץ וואנדערן אין דער ווייטער וועלט ארײַן...

דור הולך ודור בא

אן אויסגעשטערנטע נאכט. א הייליקע, פאַרכטיקע סליחות־נאכט. שטי־לע, פינקעלנדיקע שטערנדלעך קוקן אַראָפּ פון הויכן בלויען הימל אויפן האַלב איינגעשלאָפענעם שטעטל. אין האַלב איינגעשלאָפענעם, ווייל אין מאנכע הייזער איז מען נאָך וואך. ביי זעליג שוסטער איז נאָך אָפן טיר און טויער, און זיינע געזעלן זיינען אַזוי פאַרטיפט אין דער אַרבעט, אז זיי באַמערקן נישט די ליכטיקע אייגעלעך פון הימל, וואָס האָבן געוווּנקען צו זיי דורך אָפענע פענצטער. די בליי־לאָמפּן אין שטוב בלענדן זיי די מידע אויגן, און זיי לאָזן זיך געדולדיק אַראָפּ צו דער ארבעט.

פאַרנומענער פאַר אַלע איז דער לאַנגער נאָטע. ער וויל זיך פאַרשלאָגן ביטן האַמער די געדאַנקען; זיי לאָזן זיך אָבער נישט:

„עס גייען אזעלכע הייליקע טעג, און אוצר געלט דאַרף מען... און פון וואַנען? איבערן זומער האָט ער נישט פאַראיבעריקט קיין רובל... פאַר זיך עפּעס צו קויפן אויף יום־טוב, איז קיין רייד נישט, זאָל נאָר אין שטוב זיין צו לייטן גלייך".

„אַ מאַסע הוצאות: אויף ראש השנה — ברוינע פיגל... אויף יום־כיפור — עופות: כאָטש, צו איינציקע כפּרהלעך פאַר יעדן קינד. דערנאָך גייט ערשט סוכות. מען דאַרף מיט מענטשן איינאיינעם אין סוכה, דאַרף מען האָבן אַ לעשטשיקל, צוקער־באַבעס גרויסע — נישט פאַרשעמט צו ווערן פאַר לייט. און ער טרייבט זיך צו: בעסער אַרבעטן אין דער נאַכט אַריין, אַבי צו זיין אַ מענטש צווישן מענטשן".

און ער הייבט און לאָזט אראָפּ אַלס האַסטיקער און האַסטיקער דעם האַמער אויף דער האַרטער פאָדעשווע, ארומפאָרנדיק מיט איר איבערן שטיין, וואָס איז געלעגן אויף זיין אויסגעדאַרטער דינער קני. חיימל, זיין

אַכצניאָריק ייִנגל, וואָס העלפט אים אונטער און גרייט אים צו אַרבעט. זיצט אין דער זייט, כמעט הינטער דעם פאָטערס אַקסל, און קוועט אַ שטיוול, קלאַפנדיק שוואַך און לאַנגזאַם מיטן העמערל. די פלעקלעך האָבן זיך דאָס מאָל נישט גלאַטיק געגליטשט אין דער געלעכערטער זויל אַריין. טייל צעבראָכן זיך, טייל שפרינגען אינגאַנצן אַוועק, גלייך זיי וואָלטן גענאַרט זייער יונגן מייסטער, שפילנדיק מיט אים אין באַהעלטעניש. קרום מאַכט ער צו אַן אויג פון מידקייט, און די מידקייט באַפאַלט פון צייט צו צייט, דעמלט טוט ער זיך אַ וויג, לאָזט אַראָפ דעם קאָפ צו דער שויס; נאָר דערשפירנדיק דאָס קאַלטע אייזערנע העמערל ביים שטערן, כאַפט ער זיך אויף און קוקט זיך אום מיט צוויי אָפענע, דערשראָקענע אויגן, צי לאַכן נישט פון אים די געזעלן. מען האָט עס גראָד נישט באַמערקט, נאָר ער בייזערט זיך אויף זיך אַליין: „עס איז קיין תכלית נישט צו שלאָפן". ער ווייסט, אַז דער פאָטער וועט וואַרטן אויפן שטיוול. „פע, אַ מיאוסע זאַך דער שלאָף".

אום מער נישט איינצושלאָפן, לייגט ער אַוועק דעם שטיוול און גייט צו צום קיבל וואַסער, דערפרישט זיך מיטן קאַלטן וואַסער דאָס פנים מיט די אויגן, און גייט שטאָלץ צוריק צו דער אַרבעט. אויפן וועג וואַרפט ער אַ דרייסטן בליק צום וואַנט-זייגער. „אַ, האַלב צוועלף! מען דאַרף זיך צורירן". ער איילט זיך צו זיין אָרט, און פון אונטערן העמערל שיטן זיך לעבעדיקע קלעפ איבער די קעפלעך פון די אומרויִקע שטיפטן. ווי אַ האָגל שיטן זיי זיך, די קלעפ, און קלינגען אָפ פון די ליידיקע גרויסע פעסער, וואָס שטייען אין דרויסן ביים אָפענעם פענצטער, אָפוואַרטנדיק מען זאָל זיי אָנפאַקן מיט שיכוואַרג און אוועקשיקן אין די רוסישע גובערניעס.

עלקע, אַ דיקלעך ווייבל, ווי עס פאַסט פאַר אַ באַלעבאָסטע, איז געשמאַנען ביים קוימען און געפרעגלט פעטס אויף אַ פאַטעלניע, דערביי האָט זי פון דער וויעטשערע אויך נישט אַראָפגעלאָזט קיין אויג. זעליג, דער מאַן, דאַרף באַלד צוריקקומען פון גאַס און זי רירט זיך צו, ער זאָל טרעפן דאָס עסן פאַרטיק. געשיקט טוט זי פלוצלינג אַ גאָס נאָך עטלעכע לעפל פעטס אויף דער פאַטעלניע, דער זאַד פון צאַפלענדיקן פעטס אויף דער פאַטעלניע, וועקט דעם לאַנגן נאָטע פון זיינע יום־טובדיקע דאגות.

— אָט אַזוי איז אַ תענוג! — טראַכט ער, אַן אויג וואַרפנדיק צום קוימען — גרויסע באָבעס מיט ברייטע קלאָרע פערפל, מיט אַ יויך באַגאָסן,

דערנאָך מיט פּעטס... אַ מאכל! דאָס מעג שוין ראָטשילד עסן! דאָס וואַסער קומט אים אין מויל אַריין... דערביי דערפילט ער אָבער, אַז דאָס האַרץ ווערט אים אויך וואַסעריק, אַז דער געשמאַק פון „ראָטשילדס מאכל", וואָס צעגייט זיך אין שטוב, שוואַכט אים וואָס אַמאָל מער אָפּ.

ער קאָן לענגער שוין נישט זיצן און ער דרייט זיך איבער צו חיימלען און זאָגט אים:

— ווי האַלטסטו מיט דער אַרבעט? שוין צייט צו גיין אַהיים.

— באַלד, טאַטע — ענטפערט חיימל דערפרייט. און אין אַ ווײַלע אַרום האָבן זיי ביידע אַוועקגעלייגט די אַרבעט, אָנגעטאָן די כאַלאַטלעך און געווונטשן „אַ גוטע נאַכט" דער באַלעבאָסטע. דערביי האָט נאָטע אַ פרעג געטאָן, וווּ ער, איר מאַן, קאָן זיך אַצינד געפינען. זי פרעגט: צו וואָס? און ער ענטפערט, אַז ער דאַרף אַביסל געלט. עלקע גיט אַ צי מיט די אַקסל, אַז זי ווייסט נישט, און נאָטע מיטן ייִנגל האָבן זיך אַ לאָז געטאָן צו דער טיר, זאָגנדיק נאָך אַמאָל „ אַ גוטע נאַכט" צו דער באַלעבאָסטע מיט די איבערגעלאָזטע געזעלן.

אויף יענער זייט שוועל האָט נאָטע דערזען פאַר זיך שייַנען דעם לויטערן הימל מיט די פינקעלנדיקע שטערן, און האָט דערפילט, אַז זיין האַרץ ווערט פול מיט שטילער פרייד. דעם הונגער האָט ער פאַרגעסן.

— גאָט האָט באַשאַפן אַזאַ שיינע וועלט! — זאָגט ער צו חיימלען און טראַכט באַלד, אַז דאָס אַלץ איז נישט פאַר די, וואָס מוזן זיצן און אַרבעטן אין שטוב! דאָס זאָגט ער שוין חיימלען נישט.

— פּרנסה! — טראַכט ער ווייטער — מען מוז אַהיים ברענגען כאָטש אַ קערבל...

נישט ווילנדיק טוט ער זיך אַ כאַפּ אין קעשענע און רונצלט איין דעם שטערן: „וואָס זי וועט זאָגן, וועט זי גערעכט זיין" — טראַכט ער — „הונטיק געגעבן איר אַ רובל, נו, איז שוין, געבליבן איז גאָט, דינסטיק ביינאַכט. איר שווער ביטער האַרץ וועט זי, דאַכט זיך, צו מיר אויסגיסן".

ער וויל זיך קלאָר מאַכן, צי וועט ער נאָך קאָנען אויסהאַלטן דאָס מאָל אַהיימצוקומען אָן געלט. ער פּרוווט זיך טרייסטן: עס איז שוין שפּעט, אַצינד דאַרף זי שוין קיין געלט נישט! דעם טאָג האָט זי שוין איבערגעקומען. אלא, מאָרגן? וועט ער באַלד איבערדערפרי כאַפּן צוויי־דריי רובל און אַהיימטראָגן. אָבער נאָכן גאַנצן ישוב־הדעת, איז אים דאָך שווער אַהיימצוגיין מיט די

ליידיקע הענט, „זי וויסט גאָר נישט, ווי שווער עס קומט אָן דאָס קערבל אַרויסצוקריגן!” — פאַרענטפערט ער זיך פאַר זיך אַליין, „זי מיינט, איך רעד נישט, מאָן נישט רעד, אַז ווען מען דאַרף אַ רובל, ווערט ער נעלם!” „קום טאַטע”, וועקט אים חיימל, אָנרירנדיק אים ביים אַרבל. נאָטע באַמערקט, אַז נאָך ביים אָנבייסן, האָט זי אים דערמאָנט, און ער האָט איר צוגעזאָגט, אַז ער וועט איר שפּעטער שיקן. האָט זי, נעבעך, געמוזט שוואַרצן זיך דאָס פּנים און גיין באָרגן אויף וועטשערע אין קלייטל, און אפשר האָט זי גאָרנישט באַקומען! דאָס וואָלט שוין גאָר שרעקלעך געווען. ניין — באַפּעסטיקט ער זיך אין דער דעה — אַזוי גייט מען נישט אַהיים!

חיימל ציט אים ביים אַרבל און ער טראַכט: ווען כאָטש אַ צוויי זילבערנע רובל. גיי איך אויף אַן אײַזערנער בריק... איך קום אַהיים מיט אַ מליץ־יושר... וואָס געווען איז געווען, נאָר געוווּסט וואָלט זי, אַז מאָרגן האָט זי מיט וואָס אַרויסצוגיין אין גאַס אַריין... ער וואָלט געווען ווי ביי לייטן... ווי אַמאָל... זי וואָלט אים גאָר אַנדערש מקבל־פּנים געווען... זי וואָלט געווען אַזוי ליב... דאָס טעלערל פון הימל וואָלט זי אים צוגעבויגן.

— הער, חיימל! — ווענדט ער זיך צום זון, — דו גיי אַהיים, און איך וועל אָפּזוכן זעליגן. און כאַפּן ביי אים אַביסל געלט.

— וועסט'ן דען געפינען אצינד?

— אפשר, ר'איז אַוודאי אין שענק.

חיימל לאָזט זיך עס צוויי מאָל נישט זאָגן, נעמט זיך אַראָפּ אין אַ זייטגאַס און זיינע יונגע, פלינקע טריט הערן זיך וואָס אַמאָל ווייטער און ווייטער און ווערן באַלד פאַרהילכט.

די געסלעך זיינען שוין שטיל און ליידיק. די קליינע, נידעריקע הייזלעך שלאָפן שוין לאַנג מיט פאַרמאַכטע לאָדן, ווי אַראָפּגעלאָזטע ברעמען אויף פאַרשמאַכטע אויגן. זעלטן, דורך אַ שפּאַלט פון אַן אויסגעטריקנטן לאָדן, ציטערט אַרויס אַ רויטלעכע שיין און לייגט זיך איבער דער ברייט פון געסל ווי אַ העל פּאַסיקל. ס'מערסט שלאָפט מען שוין, און נאָטעס מידע אויגן און מידע פּיס האָבן זיך אויך געבעטן רו. נאָר ער האָט געמוזט שפּאַנען איבער די שטילע געסלעך. די ברעמען זיינען אים שווער געוואָרן ווי בליי; די פּיס הייבן זיך קוים, איינגאַנצן פילט ער זיך, ווי נאָך אַ לאַנגן, שווערן תענית. אַזוי דערגרייכט ער די שול־גאַס. אויף די טרעפּלעך פון דער ווייבערישער שול, האָט ער דערזען אַ זיצנדיקע געשטאַלט. ער איז

צוגעגאַנגען אַביסל נענטער און האָט זיך אָפּגעשטעלט פאַרציטערט: ער האָט דערקענט די „משוגענע חיהקע". „וואָס פון אַ מענטש קאָן ווערן" — שווי־דערט אים דורך די ביינער. געהאַט דריי אייגענע געוועלבער, אַן אייגן הויז, קומט גאַטס שטראָף — שלאָפט זי איינגעהויקערט אויף די טרעפּלעך אין אַ שטיקל צעריסענער פּאַטשיילע. וואָס וואָלט עס באַרירט ר' דן דעם וואָ־כערער, ווען ער לאָזט זי איבערטעכטיקן ביי זיך? כאָטש היגטער דער טיר! ער דערפילט, ווי אַ ביטערקייט קומט אים פון האַרץ צו צום מויל. ר' דן, ווייסט ער, איז אַ פרומער ייד. „מיר אַזאַ מזל", — טראַכט ער — „יום־כפור דאַוונט ער נעילה פאַרן עמוד אין שול", און אַזוי יעמערלעך, מיט אַזאַ מתיקות!" „ער מוז דערפון נישט וויסן... און קיינער זאָגט אים נישט... ער האָט דאָך איר אַלץ צוגענומען"... „מאַ — טרייסט ער זיך — עס פעלט נישט קיין אומגליק אויף דער וועלט, און אפשר — טראַכט ער איבער — איז איר גאָר בעסער פאַר אַלע... זי ווייסט נישט! אַנדערע אַלמנות איז ערגער" און ער דערשרעקט זיך פאַרן געדאַנק וועגן אַנדערע אַלמנות... עס איז טאַקע אַלץ ביי זיין ליבן נאָמען אין דער האַנט, נאָר פון אַ קורצער צייט ווערט דאָס שפּאַרעניש ביים האַרץ אַלץ עפּטער און עפּטער... וואָס אַמאָל פאַלט ער אַוועק, און יעדעס מאָל, ווען ער פאַלט אַוועק, מיינט מען אַז ער איז פאַרביי מער אויף יענער, ווי אויף דער וועלט.

און ער שפּריזט ווייטער און איז פון דער שול־גאַס אַריין אין מאַרק, ווו ער האָט פונוויטנס דערזען די שענק, צו וועלכער ער איז געגאַנגען. די טיר פון שענק איז שוין צוגעמאַכט, עס איז אָבער נישט מעגלעך! ער גלייבט זיינע אויגן נישט און גייט צו פּרוּוון די טיר. און ער האָט זיך דערפרייט, אַז זי איז נישט מער, ווי צוגעלענט פאַר יוצא זיין, ער האָט דאָך נישט געוווסט, ווי צו כאַפּן וואָג: „אַריינגיין, צי נישט אַריינגיין?" ער קלערט, אַז גלאַט אַריינקומען עמעצן חוכך, און גאָרנישט געבן צו ליקן, האָט גאָר קיין פּנים נישט. און צוריקגיין מיט וואָס ער איז געקומען, ווילט זיך אים אַוודאי נישט. וואָס טוט מען?.. וואָלט ער געהאַט כאָטש אַ פינף קאָ־פּיקעס, טראַכט ער אומזיסט, זוכנדיק אין בידע וועסטל־קעשענעס. ווען ער האָט 5 קאָפּ. וואָלט ער אַריינגעקומען טרינקען אַ גלעזל ביר. און וואָלט, אגב, געוואָרפן אַ בליק אין איין שטוב, אין דער צווייטער, ביז ער וואָלט'ן דער־טאַפּט. נאָר „טו עפּעס אָן אַ גראָשן ביי דער נשמה. אַזוי פּאַסט נישט... ער וועט זיך אומזיסט נאָך איינריסן דאָ דאָס פּנים... איז ער אַפילו דאָ, זיצט ער נישט אַליין, זיצט ער מיט אַ גאַרבער, און שמועסט וועגן יוכטן, צי מיט אַ סוחר, און רעדט וועגן עקספּעדיציע", נו — טראַכט ער טרויעריק—

וועל איך... נאָטע... צוגיק גלאָט פון דער העלער הויט: „זעליג, איך דאַרף געלט... נייט עס פּאַסט נישט". און נאָך אַ לאַנגן ישוב ביי דער טיר פון שענק, האָט ער זיך איבערגעדרייט און צוריק אַהיימגעגאַנגען.

מרים איז נאָך נישט געשלאָפן, אָבוואָל זי איז שוין געלעגן אין בעט. חיימל האָט איר איבערגעגעבן, אַז דער טאַטע איז געגאַנגען אויפזוכן זעליגן, און זי האָט וואַכנדיק געוואַרט אויפן מאַן מיטן געלט. אין קליינעם נידעריקן שטיבל האָבן געאָטעמט אַכט נפשות. מרים מיט צוויי קינדער זיינען געלעגן אין איין בעט, חיימל אין דער העלפט פון צווייטן; די צווייטע האָט ער איבערגעלאָזט פאַרן פאָטער. צופוסנס דעם מענישן בעט אויף אַ שלאָף־באַנק שלאָפן צוויי קינדער, איבערגעדעקט מיטן פאָטערס און אַלטע קאַפּאָטע. נאָך איינס ליגט קעגנאיבער דער שלאָף־באַנק, אויף אַן אַלטמאָדישן פלאַכן קאַסטן, צוגעדעקט מיט דער מוטערס פאַטשיילע, נישט ווייט פון איר בעט. דאָס בלאַסע פנימל אויפן טונקל קליינעם קישעלע, וואָס איז אָנגעשפּאַרט אין קוימען, שימערט פאַר בלאַסקייט. איבערן קוימען שיינט אַ קליין לעמפּל און וואַרפט זיינע דינע טרויעריקע שטראַלן צום שכן — דעם מעשענעם, פון פליגן געשפּרענקלטן, הענגל־לייכטער. דאָס אָרימע פּייערל האָט אויך אַזוי טרויעריק געקוקט אויפן גאַנצן „כלי בית". דער עיקר — אויפן קליינעם, רויט־געפאַרבטן טישל מיטן ווייס־האָלצערנעם שטול, מיט דער צעפּלאַצטער דעק, וואָס פלעגט זיך אָפט עפענען, ווי פליגל פון א סוכה. עס הערן זיך טריט הינטערן פענצטער. מרים דערקענט דעם גאַנג, און שטעלט אָן די מאַטע אויגן צו דער טיר, אין וועלכער דער „לאַנגער נאָטע" האָט זיך באַלד באַוויזן. שטיל ווי אַ גנב איז ער אריינגעקומען, און געהיט זיך, די טיר זאָל ביים עפענען און פארמאכן קיין סקריפּ נישט טאָן. אויף די שפּיץ־נעגל איז ער צוגעגאַנגען צום טישל, אויסמיידנדיק דעם הענגל־לייכטער, פון וועלכן ער האָט שוין נישט איינמאָל געכאַפּט אַ פּסק פאַר קריכן אים אין וועג אַריין. ער וואַרפט אַ פריפנדיקן בליק איבער מרימס בעט, צי זי שלאָפט נישט, און דערזעט אירע אָפענע אויגן. זי קוקט אויף אים, באַטראַכט זיין אויסגעדאַרטע פיגור, זיין בלאַס געזיכט און פלוצלינג דערפילט זי צו אים אזא הארציק מיט־לייד, אַז זי וואָלט אים די נשמה אַוועקגעגעבן, אַבי ער זאָל באַווייזן אַ פרייערן מוט. זי ווייסט, אַז נאָר צוליב איר און די קינדער, ווערט ער אַזוי פאַרשוואַרצט און געפּייניקט, זי שטאַרקט זיך און פרעגט שטיל ווי

א שטילע טויב: „באָטע, האָסט'ן געפונען?״. ער שאָקלט מיטן קאָפּ: „ניין.״ זי פאַרשטיקט אַ זיפץ און זאָגט אים: „נעם דיר דאָרט די וויעטשערע פון אויפן קוימען״. און גייט צו מיט א שווערן אָטעם: „נאָר וואָס פאַר א טעם וועסטו שוין פילן״... „באַבעלעך מיט פאַרפל, ווי דאָס שטייט לאַנג״... און ער טראַכט: „באַבעלעך מיט פאַרפל... טאַקע אַ שאָד, פרישערהייט שמעקט עס גאָר אַ מאכל״... ער ווענדט זיך צום קוימען, נעמט אַרויס אַ טעפּל פון קאַלטן אש, און צוריקגייענדיק צום טיש, נעמט ער מיט דאָס לעמפּל מיט דער צווייטער האַנט. „געוואָרן־א פּאַפּ דערפון, א פּאַפּ צום וואַרשטאַט״. זאָגט ער, נעמענדיק דעם לעפל צום מויל. ער דערמאָנט זיך אין זעליגס וויעטשערע, „אַ שיינער חילוק — טראַכט ער — און בייזערט זיך באַלד אויף זיך אליין, ווי עס פאַלט אים גאָר איין צו פאַרגלייכן זיך מיט זע־ליגן. „קבצן איינער, — טראַכט ער — אויך מיר א מענטש!... „פיל עסן קען ער דאָך נישט: „פאַרט אַ פּאַפּ״! און מער נאָך — פאַר מידקייט. ער האָט אוועקגעשטעלט דאָס טעפּל און אויפן הייבט אַן אויפן בעט זיצנדיק צו לייענען „קריאַת שמע״. נאָר ער ענדיקט זי אויך נישט און ווערט איינגעשלאָפן אין די קליידער.

עס איז נאָך אַ פּאָר שעה צו טאָג און דאָס שטעטל וואַכט שוין. אפשר שלאָפן נאָך עטלעכע נגידים. די שול־גאַס ווערט שוין. די בית־המדרש־פענצטער גלאַנצן. פון אַלע עקן פון שטעטל אײַלט זיך דער עולם מיט סליחות אין האַנט. דורך די ציטערדיקע, האַלב־אויסגעבראָכענע שויבן פון בית־מדרש רייסט זיך דעם בעל־תפילהס קול אויף דער גאַס אַרויס, און אין דער פאַרטאָגעדיקער קילער לופט וויגט זיך שוין דער טרויעריק־ייִע־מערלעכער ניגון פון „יתגדל״. פון דער פינצטער איין עק גאַס, שווימט אַרויס דער לאַנגער באָטע, ער גייט האַסטיק... זיין שווערער אָטעם הערט זיך פון וויטנס. ער אײַלט צום בית־המדרש, צום קוואַל פון געשריי, וואָס האָט זיך פּלוצלינג אויסגעבראָכן פון הונדערטער מיילער. דער יאָמער איז אים דורך די ביינער געגאַנגען, ער איז פאַרציטערט געוואָרן און האָט זיך א שאָקל געטאָן, ער האָט זיך דערפילט, ווי אַן עלנד שוואַך פייגעלע אין א שטורעם־ווינט: „אזעלכע הייליקע טעג, פאַרכטיקע נעכט״ און ער האָט פאַרשלאָפן, און „גיב נאָך דעם זינדיקן גוף!״ ער איז אַריין אין בית־המדרש, געבליבן שטיין ביי דער טיר, און האָט אָנגעהויבן בלעטערן די סליחה ווי א צעטומלטער, ענדלעך האָט ער געפונען דעם „יום רביעי״ אין

ער איז ביסלעכוויז צו זיך געקומען, און אנגעהויבן מיטן עולם: „לך ד׳ הצדקה״, וועט ער זאגן שפעטער. נאך גוט, וואס ער האט דעם „פזמון״ נישט פארזוימט. „חוקר הכל וסוקר״... הייבט אן דער בעל־תפילה, און נאטע זאגט נאך פסוק ביי פסוק, ערנסט נאר קאלט ווי אייז, אן מתיקות, אן טרערן. „שמע קולנו״... הערט ער נאך זיין אייגן מויל זאגן, די ווייטערע ווערטער ווערן דערטרונקען אין ים פון קולות. ער וויל אריינשרייען, זאל זיך זיין קול אויך הערן. ער קאן אבער קיין העכערע טענער נישט ארויסברענגען: ער קאן אפילו נישט וויינען. דאס הארץ איז אים זיי פארגליווערט אויף קאלט, און די אויגן זיינען טרוקן און ברענענדיק. „אל תשליכנו לעת זקנה, ככלות״... און שטיל בעט ער זיך מיט פארטריקנטע ליפן און קנייטשט זיך מיט אלע כחות אויס א רחמנות-פנים, פארשטייענדיק די טייטש פון די ווערטער. דער „פזמון״ האט זיך געענדיקט, און ער שטייט נאך א ווײלע איבער דער אפענער סליחה. ער האט זיך נישט אומגעקוקט צו קיינעם, און קיינער נישט צו אים; אפילו דער „שמש״ מיט דער קלינגענדיקער פושקע האט אים פארבייגעלאזט...

ביסלעכוויז האט דער הימל אנגעהויבן העלער ווערן אין מזרח־זייט. ארבעטס־מענטשן האבן מיטגעהאט טלית און תפילין, און שטעלן זיך דאווענען; ליידיקגייער האבן נאך געהאט צייט. מען האט גערייכערט, געגעצט, געשמועסט מכוח א הייסער מקוה, וואס מען וועט האבן איבער אלע סליחות־טעג, און א קלער געטון, צי „יענע״ מעגן שוין דאווענען שחרית, צי מען מען דערקענט שוין דעם חילוק פון א הונט ביז א וואלף... ענדלעך איז טאג געווארן און דער גאנצער עולם האט זיך גענומען צום דאווענען. נאטע האט געדאוונט מיטן עולם, נאר עפעס אן „לעבן״, אן כוח. ערשט דאס שופר־בלאזן האט אים דערמאנט, וווּ ער איז אין דער וועלט... ער האט א קוש געטאן די מזוזה און איז אוועק אהיים.

אז ער איז אריין צו זיך אין שטוב, איז שוין מרים געווען האלב אנגעטאן. ער האט געזאגט „גוט מארגן״ און זי האט אים שטיל און ברוגז, ווי אים האט זיך געדאכט, געענטפערט „גוט יאר״. חיימל איז געשטאנען אנגעטאן, און האט גענומען ביים פאטער די תפילין און איז אוועק אין בית־המדרש.

מרים האט אראפגענומען פון קאסטן דאס פארשלאפענע קינד און איבערגעטראגן עס צו זיך אין בעט אריין. נאכהער האט זי גענומען די

פּאַטשיילע איבערן קאָפּ, און איבערלאָזנדיק דעם מאַן אין שטוב, איז זי אַוועק אין מאַרק אַריין. דאָרט האָט זי זיך אָפּגעשטעלט נישט ווייט פון די טישלעך מיט געבעקס. „נאָר באָרגן און באָרגן — טראַכט זי — פון אויפשטיין ביזן שלאָפן". עס איז איר שווער אַזוי באַגינען צו נעמען אויף באָרג. „זי געטרויט מיר אַפילו, אָבער אַזוי פרי! זי האָט נאָך אפשר קיין „פּאַטשאָנטעק" נישט געהאַט... און עס קומט איר שוין אַזוי אויך צוויי גילדן מיט צוועלף גראָשן". זי שטעלט זיך אָפּ נישט ווייט פון טישל און קלערט: זאָל זי צוגיין, פילט זי, אַז דאָס בלוט פאַלט איר צו די פיס פאַר שרעק, טאָמער זאָגט מען איר אָפּ. און צוריק אַהיימגיין מיט ליידיקע הענט איז איר אַ ווייטיק... זיי (חיימל און דער מאַן) וועלן דאָך אַוועקגיין צו דער אַרבעט אומאיבערגעביסן. איידער זי האָט חעם ישוב, האָט זיך די בעקערין גראָד אומגעקערט און האָט זי דערזען — „וואָס שטייסטו דאָרט, מרים? קום אַהער!" האָט זי גערופן. מרים איז צוגעגאַנגען, שפּירנדיק, אַז אירע אויגן ציען זיך צו דער ערד. נאָר זי האָט זיך געשטאַרקט אַנצוקוקן די בעקערין אין פּנים אַריין. „גוט מאָרגן!". „גוט מאָרגן, גוט יאָר"! „איך האָב קיין האַרץ נישט געהאַט צו זאָגן אייך"!... האָט מרים פאַרשעמט אַרויסגערעדט. „נו, נו, ס'שאַדט נישט!" — האָט די בעקערין געטרייסט — „זאָל דיר זוויל באַקומען. וואָלט איך אַזאַ דאגה געהאַט מיט די חובות ביי היגע שיינע באַלעבאָסטעס, ווי איך האָב אַ דאגה מיט דיין חוב!"

מרימען איז אַראָפּ אַ שטיין פון האַרץ. זי הייסט זיך אָפּוועגן צוויי פונט פּלעצלעך. „ווייסט, טאָכטערשי, וויפל עס איז שוין?" „יאָ, צוויי מיט צוועלף פון פריער, ערשט — פערצן, איז שוין מיט זעקס און צוואַנציק" — האָט מרים באַרעכנט און איז אַוועק אַהיים.

אַ גליקלעכע איז מרים אַהיימגעקומען. אויף נאָטעס געזיכט האָט זיך אויך באַוויזן אַ שוואַכער שיין פון אַ שמייכל, דערזעענדיק, אַז זי טראָגט עפּעס אין פאַרטעך. זי ציילט די פּלעצלעך אַרויס אויפן טיש און ער ווערט צוריק ערנסט און פאַרטראַכט: „זי האָט נישט פאַרמאָגט דערויף, ווייטער זיך דאָס פּנים פאַרשוואַרצט"... און ער פילט זיך זינדיק קעגן איר. ער האָט זיך געוואַשן און געזעצט צום טישל עסן. זי איז געזעסן אויפן בעט און קוקט אויף אים. זי זעט, ווי בלאַס, ווי „טויט" ער זעט אויס, און איר האַרץ גייט אָפּ און דערפילט זיך מיט גרויס רחמנות אויף איר אויסגעמאַטערטן מאַן. ער דערשפּירט אירע רחמנותדיקע אויגן און טראַכט:

„אַ דימעט! זי קוקט נאָך אויף מיר אַזוי גוט... לאָ די, וואָס איך גיב איר נישט קיין געלט צו דער צייט און איר דאַרט דער קאָפּ אויף וויעטשערע, אויף אָנבייסן“... ער ענדיקט דאָס עסן מיט אַ זיפץ, בענטשט אָפּ און גייט צו דער אַרבעט.

ער האָט שוין געטראָפן אייניקע געזעלן ביי די וואַרשטאַטן. דער „גיבער פּיזול“ האָט שוין געהאַט „פאַרשנירעוועט אַ פּאָר צום קאָוועך“. נאָטע זעצט זיך צו, און נישט פיל שפּעטער איז אים חיימל געקומען צו הילף. אַ שווערער אָטעם ליגט אויף נאָטעס געזיכט. „וואָס זיצסטו עפּעס היינט אַזוי? — האָט פּיזול געפרעגט, „עט גאָרנישט!... סליחות־טעג... וואָס? טאַנצן זאָל איך? ענטפערט נאָטע, אָן אַ בליק צו טון צום פרעגער. דער־ווייל איז זעליג אָנגעקומען פון גאַס. נאָטע האָט געפּאַסט מוט און גע־בעטן עטלעכע רובל. זעליג האָט אים געגעבן דריי רובל. חיימלס אויגן האָבן אָנגעהויבן שטראַלן פאַר פרייד, ווען דער פאָטער האָט אים דער־לאַנגט דאָס געלט, אַהיים צו טראָגן דער מוטער, און איז מיט אַ רוישעדיקן קלאַפּ אין טיר אַרויסגעפלויגן פון שטוב. נאָטע וויל זיך אויך פרייען, נאָר ער קאָן נישט. עפּעס פילט ער זיך נישט גוט. ער האָט דערפילט, ווי אַ קנויל אונטערן האַרץ און באַקומען אַ שרעקלעכע ווייטיק. פאַר די אויגן איז אים פינצטער געוואָרן, און די הענט האָבן אים אָנגעהויבן שטאַרק צו ציטערן. עס מאַכן זיך אים די אויגן צו און דער שטיזול פאַלט אים אַרויס פון דער האַנט: עס ווערט אים הייס אין אַלע גלידער. מיט אַלע קרעפטן עפנט ער די אויגן און וויל זיך אויפהייבן און אַרויסגיין זיך אָפּ־קילן אויף דער לופט. דאָרט וועט אים אויך גרינגער זיין צו אָטעמען; נאָר ער קאָן נישט. ער שפּירט, אַז ער וועט אומפאַלן, ווי ער וועט זיך נאָר רירן פון אָרט. פּיזול האָט עס באַמערקט און פרעגט, וואָס אים איז. „ס'איז מיר נישט גוט“, ענטפערט ער מיט אַ קורצן, שטילן אָטעם און ווייזט אים, אַז עס קלעמט'ן אונטערן האַרץ. די חברים לויפן צו אים צו, מען האָט אים געוואָלט אָנלענען אויף זעליגס בעט, נאָר נאָטע גיט אַ צייכן, מען זאָל אים אַרויספירן אין דרויסן. מען טוט זיין ווילן, פּיזול נעמט'ן ביי אײנער, נאָך אַ געזעל ביי דער צווייטער האַנט און מען פירט אים לאַנגזאַם אַרויס פאַר דער טיר. זיי האָבן אים אַוועקגעזעצט אויף אַ שטיין, וואָס איז דאָרט געלעגן און ער האָט אומעכטיק, אָנגעשפּאַרט דעם קאָפּ אין דער וואַנט מיט אַ פאַרשטיקט ברומען פון אַ פרעסנדיקער ווייטיק. „ס'איז דיר בע־סער? — פרעגן די חברים. ער שאָקלט מיטן קאָפּ אויף „ניין“... און קען קוים אַרויסברענגען אַ שטיל געבעט, מען זאָל אים אָפּפירן אַהיים. פּיזול האָט געהייסן אַרויסדערלאַנגען פון שטוב די כאַלאַטלעך; זיי האָבן זיך און

נאָטעס אָנגעטאָן, און אַהיימגעפירט אונטער די הענט. נאָטע פילט זיך אַלץ שוואַכער און שוואַכער, די פיס האָבן זיך אים נאָר אוממעכטיק נאָכגעשלעפּט. פאַר דער טיר איז זי מרים, וואָס האָט זיי דורכן פענצטער געזען, אַקעגן געלאָפן מיט אַ געשריי און פאַרבראָכענע הענט. נאָך איר — חיימל — „גאָט אין הימל!" האָט זי פאַרצווייפלט אויסגעשריגן, וואָס איז מיט'ן געשען? ראַטעוועט, ראַטעוועט אַ מענטש?! אַ טאַטן פון קליינע קינדער". חיימל האָט ביטערלעך געוויינט און געקלאַפּט זיך מיט די פויסטן אין קאָפּ. „אַביסל וואַסער! „קאַלט וואַסער ברענגט אַרויס!" האָט פּיזול געשריגן. חיימל האָט גיך אַרויסגעטראָגן אַ שעפּ וואַסער פון שטוב און מיט האַסט אַ גאָס געטאָן אויפן פּאַטערס געזיכט. דער פאַרחלשטער האָט געעפנט די אויגן און געגלאָצט אויף אַלע זייטן, נאָר ער האָט זיי באַלד צוריק צוגעמאַכט, שכנים זיינען דערווייל זיך צוזאַמענגעלאָפן, מער געשרייען, ווי עפּעס געטאָן. און עס האָט נישט געהאָלפן. מען פירט נאָטען אין שטוב אַריין, מען לייגט אים אויפן בעט, און פּיזול לויפט נאָך אַ דאָקטאָר. אין דער לופט פון קליינעם שטיבל, וואָס איז אָנגעפילט געוואָרן מיט מענטשן פון גאַס, האָט נאָטע דעם רעשט אָטעם פאַרלוירן. דאָס געוויין און געשריי ווערט העכער. דערויף קומט אָן דער דאָקטאָר, וואָס האָט שוין געטראָפן צוגעלייגטע וואַרעם־פלעשער און האָט זיי פאַרטוישט אויף הייסע קאָמפּרעסן. אויך האָט ער אַ רעצעפּט פאַרשריבן און איז אַוועקגעגאַנגען. נאָטע איז אַלץ כמעט ווי אָן אָטעם. מיט אַמאָל האָבן זיך אים הויך אויפגעריסן די ברעמען, די אויגן האָבן זיך פון קאָפּ אַרויסגעזעצט און איבערגעקערט זיך מיט די שוואַרצאַפּל אַרויף אונטערן שטערן. ער האָט אָנגעהויבן כאָרכלען: ער גוסעט. מבינים זאָגן: קאָנוולסיע. מען האָט געכאַפּט אַן עהדענעם טאָפּ מיט אַ מולטער. די מולטער האָט מען אָנגעשפּאַרט אין קאָפּ־ברעטל פון נאָטעס בעט און גיך אַ שטאַרקן קלאַפּ געטאָן אין איר מיטן טאָפּ. די שאַרבן זיינען זיך צעפלויגן מיט רעש, און דאָס בעט האָט געציטערט. דאָס האָט געהייסן גבריאל טאָקער, וואָס איז געשטאַנען די גאַנצע צייט לעבן נאָטעס בעט, אַ סגולה — זאָגט ער — פון בערדיטשעווער, זכרונו לברכה! נאָטע איז אַ ווײַלע געבליבן שטילער, נאָר נישט אויף לאַנג. באַלד האָט זיך אים דאָס געזיכט משונה אויסגעקרומט. זיינע אויגן האָבן ביי אים שאַרף און געשווינד אויפגעגלאָצט, ווי ביי אַ צאַנקענדיקן ליכט, און האָבן זיך באַלד צוריק פאַרשלאָסן... און עס האָט זיך צוריק געהערט דאָס כאָרכלען פון האַלדז.

— וואָס איז דאָס? פרעגט עמעץ.

— די טרויעריקע „כלי־זמר" — ענטפערט פּיזול מיט אַ ביטער־

קייט אין דער שטימע: אַ פּאָר מאָל רייסט ער זיך און וואַרפט זיך, זוכנדיק לופט, ווי אַ פריש געפאַנגענע פישל זוכט וואַסער. דערנאָך אַ שטאַרקער און לעצטער כאָרכל... און באַטען איז אויסגעגאַנגען די נשמה. מען האָט אָנגעצונדן אַ ליכט, אַ ברכה געמאַכט און אַראָפּגעהויבן דעם טויטן אויף דר'ערד. די אַרויסגעשטויסענע מרים באַווייַנט אים פאַר דער טיר. „לאָזט מיך!", שרייט זי, „לאָזט מיך נאָך איינמאָל אָנקוקן מיין מאַן, רייסט מיך נישט אַוועק פון אים. לאָזט אויך צו מיינע שוועלבעלעך, זאָלן זיי אים באַווייַנען... קלאָגט אויף אייער בראָד"! — „קלאָגט, קלאָגט, יונגע יתומעלעך אויף אייער טאַטן!" זי האָט זיי געוויזן צום פענצטער אין שטוב אַריין: „דאָרט איז אייער געטרייער שפּיזער, אומגליקלעכע פייגעלעך..." חיימל איז געשטאַנען ביי דער זייט און אַלץ געשלאָגן זיך קאָפּ אין וואַנט.

„זאָל שוין זיין געענדיקט"! האָבן אייניקע מאַנסלייט געשריגן. „נעמט זי אַוועק ווייטער, ווייט... מען טאָר נישט מצער זיין קיין טויטן". מען האָט זי מיט געוואַלט אַוועקגעפירט צו אַ שכן. פייוול האָט אַ ווינק געטאָן צו צוויי פון זיינע חברים. — „קומט צו זעליגן, מען מוז נעמען עטלעכע רובל אויף תכריכים". האָט ער זיי געזאָגט, און אַלע דריי זיינען אַרויס פון שטוב.

זעליגס באַלעבאָסטע האָט שוין דערהערט געוואוסט און איז זיי אַקעגן געלאָפן, קלאָגנדיק און מיט פאַרבראָכענע הענט: „אַך אומגליק, אַזאַ אומגעריכטער חורבן, קינדער קרוין! וואָס זאָל איך זאָגן! דער פּינצטערער „ונתנה תוקף! נאָך פאַראַיאָרן אָנגעחתמעט געוואָרן!"

„ווו איז זעליג? האָט פייוול איבערגעריסן די קלאָג. זי ווישט זיך אויס די אויגן און ענטפערט טרוקן און באַליידיקט, אַז ער וועט באַלד קומען: „זעצט אייך!" זעליג איז אויך באַלד געקומען און האָט, צוגייענדיק צו זיי, געפרעגט: „איר זענט שוין געוועזן ביי דעם גבאי פון חברה קדישא"? „ניין, — האָט פייוול געענטפערט — מען דאַרף געלט אויף תכריכים, כאָטש אַ רובל זעקס, און איר מוזט די טובה טאָן און געבן". זעליג האָט פייוולען אַ צייכן געגעבן, אַז ער זאָל נישט ריידן אַזוי הויך פאַרן ווייב, עס איז אָבער שוין צו שפּעט געוועזן. זי גיט אַ צי ביים אַרבל. זי וויל אים עפּעס זאָגן אין אַ זייט. ער מאַכט זיך נישט הערנדיק, גיט פייוולען זעקס

ריבל. פּיוול מיט די חברים גייען אַרויס. דעמלט ערשט פרעגט ער, וואָס זי וויל אים זאָגן?

— ווער וועט אָפּאַרבעטן דאָס געלט? פרעגט זי צאַרניק, „דיר חלומט זיך, אַז נאָטע לעבט נאָך?...״ „נישט דיין דאגה!״ — ענטפערט ער. און גיט צו:

חיימל וועט אָפּאַרבעטן, דור הולך ודור בא!

צום אײדעם אויף קעסט

מנחם „שוויגער״, אזוי פלעגט מען אים רופן, אַרבעט ביי יענעם פון אינדערפרי ביז אויף דער נאַכט. ווען ער קומט אַריין, גייענדיק אויף אָנ־בייסן צו זיך אויפן היפל, פלעגט ער שוין נאָך הינטער דער טיר דערקענ־ען, צי איז זיין פריידע אין שטוב, צי נישט. אז זי איז געווען, פלעגט זי זיצן פאַר דער טיר, אָנגעטאָן אין אַ פּאָר געלע מעשענעברילן, פאַרלייגט איבער די אויערן, און פלעגט פאַריכטן לאַטען, אָדער שיילן קאַרטאָפלעס, מיט אַן אַראָפּגעלאָזט, איינגעשרומפּט פּנים. דאָס רוב אָבער פלעגט איר דאָס מיאוס ווערן, און זי פלעגט זיך דורכגיין א ווײַלע צו אַ שכן. דעמלט פלעגט מנחם אַליין אַריינקומען אין זיין שטיבל, גאָר נישט זיך מאַכן וויסנ־דיק, שלעפּט אַרויס דאָס טעפּל פון אַש אויפן קוימען, גיסט זיך אַליין איין אין אַ שיסל, וואָס אין טעפּל איז געווען, און זעצט זיך עסן אָנבייסן. ער פלעגט זיך זעצן אנטקעגן דעם קליינעם פענצטערל מיט די טונקל פאַר־גאַנגענע שויבן ביי דעם רויט־געפאַרבטן טישל, איינגעטיפט מיט די בליקן אין שיסל און געזשאַמזשעט, קוים, וואָס דאָס שוואַרצע ציגענע בערדל מיט דער שפּיציק אויסגעצויגענער געמבע האָבן זיך גערירט. דער־ביי פלעגט ער אַפילו נישט באַמערקן, ווי די צוויי געלע בעטן, לענג אויס ביי דער וואַנט, שטייען נאָך נישט אויפגעבעט, ווי אויף דעם קעסטל אונ־טערן חנוכה־לעמפּל איז אָנגעוואָרפן דאָס ברודיקע גרעט, וואָס בלייכט זיך טונקל ברודיק, ווי קרענקלעכע פּנימער פון א טונקל ווינקל אַרויס — און ווי אויף דער באַנק פאַרן באַק־אויוון שטייט נאָך אָנגעשטעלט די דיניצע מיט נאָך אַנדערע געפעס, נישט אָפּגעוואַשן נאָך פון שבת, און די לאַנגע העלצער, וואָס האָבן פון אונטערן סופיט אַרויסגעשטאַרט, אַראָפּ־קוקנדיק פון אויבן צום פענצטערל, ווי דאַרע אויסגעשטרעקטע הענט,

וואָס בעטן זיך רחמים צום שטיקל הימל, וואָס בליכט זיך אַריין דורכן פענצטערל. דאָס אָפענע מויל פון שוואַרצן באַק־אויוון פלעגט נאָך מורא־דיקער מאַכן דאָס שטיבל. נאָר מנחמען פלעגט דאָס נישט אַרן, ער פלעגט זיך זעצן אָפּעסן און אַוועקגיין צוריק צו דער אַרבעט.

אויף דער שוועל ערשט פלעגט ער זיך באַגעגענען מיט זיין פריידן. יענע פלעגט אויף אים א קוק טאָן, בשעת מעשה אַרויסגעשלעפּט א שפּיזל פון זאַק, פאַרזעצט אים צו זיך אונטערן אויער, און א פרעג טאָן:

— שוין?

—שוין... — פלעגט איר מנחם ענטפערן, אַרויסשטופּנדיק זיך פון דער טיר.

זי פלעגט אים ווייטער באַרופן:

— שטיי נאָר א רגע.

ער פלעגט זיך אומקוקן און שווייגן.

— אַ טאַטע דאָס איז — פלעגט זי צושאָקלען מיטן קאָפּ — ער פרעגט זיך אפילו נישט, וווּ די טאָכטער איז...

— איך ווייס, ס'איז מיין דאגה — פלעגט ער אָפּענטפערן.

— ביים טייך ליגט זי האָך פון באַגינען אָן — פאַטשייליקעלעך מיט נאָך דאָרט אירע שמאַכטעס איז זי געגאַנגען אויסוואַשן.

און מנחם פלעגט שטיין מיט א שאלה אין די אויגן, ווי איינער רעדט — „נו, איז וואָס?".

— טאָמער זעסטו זי דאָרט — פלעגט זי אים אָנזאָגן — שיק זי אַהיים כאָטש עסן...

מנחם פלעגט איר צושאָקלען מיטן קאָפּ, און אַוועקגיין.

שבת האָט ער מער צייט.

ער דאַוונט ביים ערשטן מנין, און פריקחע ביי דעם צווייטן און פאַרציט נאָך א שטיק אין דריטן, ביז צו דער ערשטער קדושה.

העמלט איז דאָס מיידל זייגס אויך נישטאָ אינדערהיים — ביי א חברטאָרן מוז זי אוודאי זיין. און ער, מנחם, כאַפּט זיך דורך פון הייפל דורכן הויז אין דער גאַס אַריין, און שטעלט זיך וואַרעמען אויף דער זון.

די גאַס איז שבתדיק, פאַר די שטיבער איז אויסגעקערט, בערגע־לעך מיסט ליגן אין מיטן דער גאַס, און ווייבער מיט רוישנדיקע זיידענע קליידער, און מענער אין די טובענע קאַפּאָטעס, מיט שבתדיקע אויפגע־שטעלטע היטלעך און די טליתים אונטער די אָרעמס גייען שוין צוריק פון שול.

מנחם קוקט דעמאלט צווישן אלע קרעטצלעך ווייבער, ער וואלט שוין גערן דערלעבט פריידען צו זען פאר די אויגן. דאס געזיכט קארטשעט זיך אים פאר הונגער, נאר זי קומט נישט.

— מנחם — פרעגט א שכן, וואס שטייט ביי דעם צווייטן הויז — וועמען קוקסטו אזוי אויס?

— זי... פריידען... — ענטפערט מנחם. און די אויגן קריגן דעמאלט אזא פארלאפענעם פייכטן גלאנץ, אז ס'איז א גאטס רחמנות.

— און האסט נאך נישט געגעסן?... — פרעגט ווייטער יענער, וואס קוקט אויך אלע מינוט אויפגערעגט אין גאס אריין.

מנחם וויל זיך אזש צעוויינען.

אזוי, אזוי — רעדט יענער ווייטער — פירן זיך די ווייבער, ביי אלע קדושות מוזן זיי אויס זיין, און די היים האט מען אין דר'ערד...

נאר מנחם הערט אים שוין נישט, גייט זיך צוריק אוועק צו זיך אין שטיבל, אפשר וועט ער כאטש געפינען א לעפל קאלטע פארפל פון נעכטן, א פאר פלוימען, כאטש, א פאר יענגאלקעס, דעם הונגער צו שטילן.

דערפאר גיט אים פריידע שפעטער א קוגל מיט אייל, און ער עסט זיך שוין אן איינמאל פאר אלעמאל.

שלוש סעודות איז שוין נישט פון די גרויסע זאכן, דעמאלט איז נאר אבי טועם צו זיין, אבי א כזית.

און ביי דעם כזית דערמאנט מען זיך א ניגונדל פון א רבין, וואס איז אמאל דא דורכגעפארן... און מנחמען ציט דאס ניגונדל ווי א מאגנעט. אין שטוב איז פינצטערלעך. א געלער, בלייכער שיין שלאגט נאך קוים אריין דורך דעם קליינעם פענצטערל. און מנחם זיצט, דער אונטערשטער טייל איינגעטונקען פארזונקען אין פינצטערניש, נאר וואס דער קאפ שטארט ארויס קעגנאיבער דעם פענצטערל און ער זינגט זיך זיין וועגס.

דאס ווייב מיט דער טאכטער זיצן דעמאלט אויפן בעט הינטער זייערע פלייצעס, פארשטעלט שוין אין דער פינצטערניש. נאר וואס די געזיכטער בלייבן זיך ארויס פון דער טונקלקייט. זיי הערן זיך איין, און דאס ניגונדל איז זיי שוין אזוי גוט באקאנט, אז נישט ווילנדיק חזרן זיי עס אליין נאך אין געדאנק שטילערהייט.

ווען דאס ניגונדל הערט אויף צוזאמען מיט די לעצטע ווערטער פון „אתקינו סעודתא", שוועבט נאך לאנג ארום אין דער הוילער פינצטערניש דער אפקלאנג פון א זשומען, ווי פון א געפייניקטער פליג, וואס האט זיך ערגעץ אין א ווינקל אומטערן סתם פארפלאנטערט אין א נעץ פון שפינ־וועבס און צאפלט זיך און ראנגלט זיך דארט יעמערלעך קלאגנדיק.

אז ער האָט אָפּגעבענטשט, שטייט ער אויף, קוקט דורך דעם פענצ־טערל מיט אַזויטע שטילע טרויעריקע בליקן, ווי הער שטערן, וואָס האָט זיך שוין אויפן הימל באַוויזן.

באַלד גייט ער אַוועק אין בית המדרש.

פריידע בלייבט פאַרטיפט אין אירע געדאַנקען. זי האָט א מיידל שוין ליבן גלייך און דער טאַטע איהער מאַכט זיך גאָר נישט וויסן...

נאָר איינמאָל, ווען זי האָט שוין א לאַנגע צייט, נאַכט ביי נאַכט, נישט געקאָנט קיין אויג צו טאָן, האָט זי אים אָנגעכאַפּט.

— מנחם, וואָס וועט זיין דער סוף?... האָסט שוין א מיידל, קיין עין הרע, א שידוך צו טאָן — און וואָס זאָגסטו?

מנחם האָט געוויינלעך געשוויגן און זי האָט אים ווייטער דערציילט:

— דער בחור, — וואָס איז געבליבן נאָך אברהמען, עליו השלום — א ווילער בחור... די מוטער זיינע, אסתר, האָט מיך דאָ אָנגעכאַפּט און דערציילט מיר, וואָס פאַר א גוט קינד ער איז. ס'איז דאָך גלאַט א צירונג פאַר א מאַמען... מען האָט געמיינט, אז נאָך אברהמס טויט מעג זי זיך אויך באַגראָבן לעבעדיקערהייט — צום סוף... דער בחור איז א ווילער בחור... שפּייזט זי, קליידט זי, שוכט זי, כלעבן, ער האָט היי־יאָר פאַרדינט שיין געלט אין א גאָרטן, א גאָרטן האָט ער געהאַלטן — און וואָס פעלט אים, כ'לעבן! ... און ווידער אַן איינגן הייזל האָט ער דאָך, אויך זיין ירושה...

— מילא... ווי דו פאַרשטייסט... — האָט מנחם געענטפערט און צוגע־שאָקלט מיטן קאָפּ.

האָט גאָט געהאָלפן, עס איז געקומען א שבת נאָכן שלאָף: האָט זיך אויף דער שוועל פון דעם קליינעם שטיבל באַוויזן א מחותנתטע אין א שוואַרץ קאַזשמיר קלייד מיט אַ ברוין טיכעלע אויף די אַקסלען און אַ קופּקע מיט ציטער־שפּילקעס אויפן קאָפּ. זי האָט זיך שמייכלענדיק אריינ־געשטופּט אין דער אָפענער טיר. און נאָך איר איז נאָכגעגאַנגען אַן אויס־געפּוצטער חתן א שטילער, מיט איין האַנט, צופּנדיק זיך ביי דעם קוים אויסגעשפּראָצטן וואָנצעלע אויף דער אייבערשטער ליפּ, און שאַרט זיך נאָך דער מוטער, ווי ער וואָלט נישט געקאָנט קיין צוויי ציילן.

— גוט שבת, גוט שבת! — האָט די מחותנתטע אויפריכטיק גע־שאָקלט מיטן קאָפּ, ס'הייסט, ווי דאָס בין איך, און דאָס איז מיין זון.

— גוט שבת, גוט שבת — האָט אויך פריידע גוטהאַרציק געענט־פערט. און יוכבדל, די כלה, האָט זיך פאַרשעמט און געדרייטלט זיך אויף די באַקן, וואַרפנדיק א צעמישטן בליק אויף דער מחותנתטע און אויף דעם חתן. און אראָפּלאָזנדיק די אויגן אויף דעם בוזעם, האָט זי עפּעס געצופּט מיט די קלאָרע פינגערלעך און געגלייכט זיך דאָס פאַרטעכל.

— שעם דיך נישט, כלה... — האָט זיך די מחותנתטע א געלעכטערל געמאַכט, אַזוי דער חתן האָט די אויגן אַראָפּגעלאָזט, און די ברוינע באַקן האָבן זיך אים פאַרשעמט. יוכבדלס ליכטיק געשטאַלט, אַ פּנים ווי אַ שיסל מיט צוויי גרויסע קאַרשן־אויגן איז אים אנטקעגן געשטאַנען און פאַר זיינע אויגן האָט געציטערט דאָס רויזע בלוזקעלע איבער איר פולן בו־זעם.

— זיך, זיי זשע מוחל, אסתר... — האָט פריידע אַזוי זיך גוטמוטיק געבעטן, און יוכבדלס ברוסט האָט אויך אַזוי גוטמוטיק צאַפּלענדיק באַ־וויזן און געבעטן זיך — „זיצט, מחותנתטע, זיצט"...

— נישט קשה... — האָט אסתר געענטפערט, און מיט א שמייכעלע אויפן געזיכט אָנגעהויבן זיך נעענטער צו צושאַרן צו דער ליבער כלה. און דער אויסגעפּוצטער חתן האָט אויך אַזוי שטיל, אַזוי בגנבותדיק צוגע־וואָרפן א בליק אויף יוכבדלען און אין זיך אַזוי שטיל, אַזוי האַרצנדיק געבעטן „שעם דיך נישט, יוכבדל... די מאַמע וועט דיר גאָרנישט טאָן... די מאַמע האָט דיך ליב"...

און יוכבדל האָט זיך שעמעדיק אַ לאָק אונטערן אויער אַרונטערגע־מאַכט און באַלד זיך פון שטוב ארויסגעשאַרט, געלאָפן, פאַמעלעך, גלאַט אַזוי זיך...

— זי שעמט זיך... האָט די מוטער שטראַלנדיק מיט די אויגן גע־געבן אסתרן צו מערקן.

און אסתר האָט איר אין דער אָפענער טיר נאָכגעקוקט מיט א ליבן שמייכל און נישט געקאָנט די אויגן אָפּרייסן, און ווען זי זאָל נישט קיין מורא האָבן, אז פריידע זאָל זיך נישט צו פיל איבערנעמען, וואָלט זי איר אין איין אויער אַריין איינגערוימט, וואָס פאַר א כשר קינד זי האָט... און אז זי איז עס טאַקע גאָרנישט ווערט...

— וווּ איז עס דיין מאַן?... — האָט זיך אסתר ערשט אַרומגעקוקט.

— ער? האָט פריידע פאַרצויגן דאָס פּיסקעלע — די גוטע יאָר וויסן אים... אַזוי ווי א מאַנספּערשוין... נישט זיין דאגה, נישט זיין עסק... — און קעגן וואָס, אסתרשי, פרעגסטו דיך?...

— גלאַט אַזוי זיך... — האָט אסתר אָפּגעענטפערט און אויך פאַר־צויגן דאָס שנאָבעלע.

— איך האָב געמיינט, ווילסט עפּעס שמועסן...

— טאַקע שמועסן...

— און וואָס ביך איך, חלילה... און דו, הלילה... עס פעלט אונדז א שטיקל מויל, מען דאַרף אונדז, חלילה, די צינגלעך האַקן?

— נייך חלילה... — האָט אסתר געענטפערט און אָפּגערופן דעם זון אין ווינקל אַריין אויף א סוד...

— נעם, מאַך, טו!... — האָט דער זון איר א זאָג געטאָן — און פאַר־טיק אן עסק!...

ער האָט איר אָנגעזאָגט, אז זי זאָל נישט זיין קיין יידענע... און נישט שטעלן זיך אויף קיין נדן, אויף קיין מתנות, און נישט אָפּלייגן די חתונה אויף א לאַנגן טערמין איינס און צוויי, און פאַרטיק!...

און דערביי האָבן די פולע ליפּן געדאָרשט און געברענט און די ברויגלעכע באַקן געגליט.

— איינס און צוויי!... — האָט ער נאָך אַמאָל דער מוטער אָנגעזאָגט און איז אַרויס פון שטוב, איבערלאָזנדיק ביידע ווייבער — „שמועסט אייך, טוט אייך, וואָס איר ווילט"... און ער איז געלאָפן זען, ווו יוכבדל איז ערגעץ... און וואָס זי האָט זיך אַזוי צו שעמען.

דערנאָך איז געווען חתונה. א שכן האָט א שטוב אויסגעקאַלכט, אַנט־ליען ביי נאָך שכנים טישן, אויפגעהאָנגען דעם בית־המדרש־לאָמפּ, און פרייטיק האָט אויף איר שטיבל אָנגעהאָנגען אַ שלעסל און גערופן מנחמלען אויף חתונה.

איז געווען אַ חתונה, האָט מען געהוליעט ביז טאָג.

נאָך דעם מצוה־טענצל, אין דרויסן האָט שוין געבלויט, פריידע מיט אסתרן און נאָך א קופּע מחותנתטעס זיינען שוין געהאַט פאַרפאַלן גע־וואָרן מיט דער כלה מיטן שלייער און דער חתן דאָסגלייכן — האָט זיך אין שטוב ערשט אָנגעהויבן א ניי לעבן. עס האָט זיך א פריש פלעשל בראָנפן אין אן אויפגעהויבענער האַנט איבער אַלעמענס קעפּ באַוויזן און מיט אַ הייזעריק זינגענדיק קול, האָט יענער אַ „לחיים, ברידער" געמאַכט. און דאָס העלדזל פון פלעשל צו זיך אין מויל אַריין אַראָפּגעלאָזט. דעמלט האָבן זיך אויפגעכאַפּט די בויגענעס אין די פאַרשלאָפענע קלעזמאָרימס הענט, וואָס האָבן ביז אהער געקראַצט, ווי פרעגנטן איבער לאָהנס וואָלטן זיך געריבן — און דער עולם האָט זיך אויף דאָס ניי א לוסטיק טענצל געהייסן מאַכן.

אַ ברייטלעכן יידל, מיט אַ געל בערדל, אַ לוסטיקס, מיט לויפנדיקע אייגעלעך האָט זיך פאַרגלוסט אַ קיבעל וואַסער איבערצוקערן אויף דער פאָדלאָגע, און לעבעדיק, און לעבעדיק! — האָט ער מיט דעם קאָפּל קעגנ־איבער די קלעזמאָרים געדריקט, די אַרבל פאַרשאַרצט, דעם דאַשעק פאַ־רוקט און מיט די פאָלעס אין די הענט האָט ער אינעם וואַסער אַ טענצל געמאַכט. דער עולם האָט זיך אין א רעדל אַרומגעכאַפּט. הענט איבער

אָרעמס און קעפּ צו קעפּ האָבן זיך אין א טענצל געהויבן, און דער לאָמפּ אונטערן סופיט האָט אַזש א שטויס געקראָגן און צעשאָקלט זיך מיט א גערויש. מנחמען האָט מען פון א ווינקל ארויסגעשלעפּט און אין רעדל אריינגעכאַפּט און געהויבן אים א טענצל. מען האָט אין אים א גלעזל אריינגעוואָרפן, מען האָט געמיינט, אז דאָס וועט העלפן, צום סוף איז ער איינגעטאַנצן שוין איבער די פיס געפאַלן, א מידער, א פאַרסאָפּעטער, ביז מען האָט אים צוריק אָפּגעלאָזט. דעמאלט האָט ער זיך פון עולם אָפּגעגנבעט און אַוועק צו זיך אויפן הייפל. די טיר איז פאַרשלאָסן, האָט ער זיך אָנגעלענט אויף א קויש פון הינער, וואָס איז אין ווינקל פון הויף געשטאַנען. פונדערווייטנס האָבן זיך געטראָגן אָפּגעריסענע, צעהאַקטע טענער פון די פידלען, און מנחם איז געלעגן שוין און געדרעמלט. נאָר איין מחשבה האָט זיך געוואַלגערט נאָך אין מוח: דאָס שלעסל, וואָס הענגט אויף דער טיר, און פריידע מיט דעם שליסעלע, ביז ער איז איינגעשלאָפן, איינגעטוליעט אויף א זייט און די האַנט אונטער צוקאָפּנס.

ווען פריידע איז אהיימגעקומען, פאַר גאָט און פאַר לייט יוצא געווען, האָט זי א פּאַרטיפּטע אין אירע געדאַנקען דאָס שטיבל אויפגעשלאָסן, און אליין אין אירע פיר ווינקעלעך גאָט געדאַנקט פאַר דעם חסד, וואָס ער האָט איר געגעבן אויסגעהערט, אז זי זאָל נישט פאַרשעמט ווערן, לייט זאָלן איר נישט האָבן די אויגן אויסצושטעכן. „א מאַמע דאָס איז, מען האָט אַזא דערוואַקסענע בתולה און מען מאַכט זיך אַזוי גאָרנישט וויסן"... שטיל האָט זי גאָט געדאַנקט, שטיל זיך אויסגעטאָן און איינגעשלאָפן מיט אלע אירע מידע געדאַנקען צונגעזאַפּט מיט קולות און געשרייען, וואָס האָבן זיך אויף איר מוח ערשט ווי א נעפּל צעגאָסן.

ווען די זון האָט זיך איבערן דאַך דערהויבן, דעם ווינקל־הויף באַלויכטן און מנחמען אין פּנים אַריינגעקוקט, האָט ער זיך אָנגעהויבן צו דרייען פון איין זייט אויף דער אַנדערער, און וואָס העכער די זון האָט זיך געשטעלט איבער אים, צעגיסנדיק א העלע ליכטיקייט ארום און ארום, אלץ אומרויקער איז זיין פאַרחלשט פּנים און די פאַרמאַכטע ברעמען געוואָרן, און אייננציקווייז, פאַרשלאָפן, האָט ער פון זיך פריער די קאַפּאָטע, דערנאָך די שטיוול אַראָפּגעשלעפּט. אויפן קויש אויסגעשפּרייט און צוקאָפּנס אונטערגעלייגט, צוריק אַנידערפאַלנדיק, ווי אַשטייך און געשנאָרכט מיט א שווערן אָטעם, מיט א הויבנדיקער ברוסט אויף און אָפּ.

פריידע איז פריער אויפגעשטאַנען פון אים. ווען זי איז ארויס פון שטוב אָנצוקוקן דעם ליכטיקן טאָג, האָט זי אויך דעם מאַן דערזען אין ווינקל אויפן קויש, באָרוועס, אָן דער קאַפּאָטע און דאָס היטל פון קאָפּ אַראָפּ־

געוואָרפן. „א מחותן ביי לייט"... האָט זי זיך געטראַכט, צוגייענדיק נענ־טער און אייַנגעקוקט זיך אין זיין שלאָפנדיק געזיכט.

זי האָט אים באַטראַכט פון אויבן ביז אראָפּ. פון געזיכט, וואָס איז געלעגן אנטקעגן דער זון, האָט געשלאָגן א היץ. א הייסער געשטיקטער אָטעם האָט זיך געפילט איבער אים, אזוי מיד, אזוי דערשלאָגן, און דאָס האַרץ האָט זיך געהאַלטן אין איין הייבן. עפּעס איז איר דער שלאָף בישט געפעלן, און זי האָט זיך מיט די אויגן אין זיין קערפּער אייַנגעטיפט. באַלד האָט אן אומרויקייט אָנגעהויבן צו קוקן אויף איר געזיכט. די פּיס, דאַכט זיך איר, זיינען געשוואָלן, גראָב און גלאַנצנדיק... ווו קומט צו אים אזוינע גראָבע פיס!... האָט זיך א געדאַנק אין איר מוח אויפגעריסן, און דאָס געזיכט און דער שטערן האָט זיך אָנגעהויבן צו רונצלען.

— הער נאָר, הער נאָר... — האָט זי אים אָנגעהויבן שטיל צו וועקן און צו רודערן ביי אן עלנבויגן, וואָס האָט פון קויש אראָפּגעשטאַרט.

נאָר ער איז פאַרשלאָפן געווען.

זי האָט אים קוים דערוועקט. און דעמלט האָט ער זיך האַסטיק א הייב געטאָן און אָנגעקוקט זי מיט צעמישטע בליקן אין די אויסגעגלאָצטע אויגן.

— וואָס ליגסטו אזוי קעגן דער זון? — האָט איר קול שוין געקלונ־גען אָנגעזאָפּט פון ביטערקייט.

ער האָט זיך פאַמעלעך אַראָפּגעקליבן פון קויש, געקנייטשט זיך, אויס־בעגלייכט און געצויגן, ווי ער וואָלט זיך נישט געפילט, אָדער קיין גאַנץ אבער נישט געהאַט. דערנאָך האָט ער זיך געלאָזט גיין נאָך פריידען אין שטוב אריין, מיטטראָגנדיק די קאַפּאָטע אונטער איין אָרעם און די שטיוול אונטערן אנדערן אָרעם.

אין שטוב האָט זיך פריידע אָביסל באַרויקט. זי האָט געזען, ווי ער טוט זיך אָן, וואַשט זיך, געזונט ווי אלע מאָל, האָט זי נישט געפרעגט וועגן קיין זאַך און ער האָט איר נישט דערציילט.

עס פלעגט אויך געבן, אז אין שטוב איז שטיל, פריידע זיצט פאַר־טראַכט, א שווערער אָנגסט ליגט איר אויפן געקנייטשטן געזיכט און פלוצלינג הייבט זי אויף אויף אים אזא שטילן לייַדנדן בליק, אז אים מנחמען, דאַכט זיך דעמלט, אז זי ווייסט, ווייסט פון אַלץ... נאָר פרעגן אָדער אויסזאָגן, שרעקן זיי זיך אייַנס פאַר דעם אנדערן.

אין דער שטיל פלעגט ער לייַדן, דאָס רוב אויף דער נאַכט נאָך דער אַרבעט. שווער ווי א שטיין ליגט ער זיך פילן. און, אז פריידע פלעגט אים נאָך הייסן אונטערפירן די קינדער אַהיים, ווייל די שבע ברכות

זיינען געווען אין שטאָט און דעם חתנס הייזל איז הינטער דער שטאָט — דעמלט ערשט פלעגט ער פילן, אז ס'איז זיין עק...

— טאטע... — האָט אים איינמאָל די טאָכטער געפרעגט, בשעת ער האָט זיי אונטערגעפירט אהיים — טאטע... וואָס סאָפּעסטו אזוי?...

— ווער, איך?... גאָרנישט... האָט ער געענטפערט און ווייטער גע־גאַנגען, ווייטער געסאָפּעט, הייבנדיק יעדן פוס, וואָס איז געווען שווער ווי א קלאָץ.

— שוין, טאטע... עס וועט שוין זיין גענוג אונטערגעפירט, גיי שוין אהיים — האָט אים די טאָכטער געבעטן.

— שוין, שוין... — האָט דער איידעם אויך געבעטן — עס לייכט זיך שוין ארויס אונדזער הייזל, אָט דאָס פענצטערל...

מנחם האָט די אויגן אויפגעהויבן, געקוקט און פאַרשטיינערט אויף דעם באַלויכטענעם פענצטערל, וואָס האָט ווייט פון דער פינצטערער נאַכט ארויסגעשיינט. דערנאָך האָט ער זיך געגעגנט, געווונטשן א גוטע נאכט די קינדער און פאמעלעך געלאָזט זיך גיין צוריק צו דער ווייטער שווארצער קופע דעכער, איינס הינטערן צווייטן, מיט די רויט אויפגעפלאַמטע פענצ־טער, וואָס האָבן ארויסגעקוקט ווי פלאַמענדיקע אויגן אין דער שווארצער נאכט אריין.

דער הימל איז געווען ווי אָנגעגאָסן מיט בליי, פאַרשטיינערט אין א נאכט־קאַליר. איבער דער ערד און קעגן די ליכטיקע ארויסשיינענדיקע זיילן פון די פענצטער האָט זיך א געדיכטער נעפל געוויקלט, און מנחם, פאַרזונקען אין אים, האָט זי זיך שווער געשלעפּט אויף דעם זאמדיק־נאסן וועג, און דאָס שווערע אָטעמען זיינס האָט זיך אין דער שטילער נאכט אָפּ־געגעבן, ווי דאָס סאָפּען פון א פערד ערגעץ פון דער ווייטער נאכט ארויס.

און קוים האָט ער זיך אַהיים דערשלעפּט, האָט ער פריידען געהייסן זיך גלייך מאכן דאָס בעט און געלייגט זיך שלאָפן. אונטערן איבערבעט האָט ער זיך געפרווט מיט די הענט ביי די זייטן. זיי זיינען אזוי גראָב אויסגעפּאַשעט, אַז דאָס לייב איז אים געוואָרן ווי אַ פּאַנצער, און ער פילט עס שוין, דאַכט זיך, גאָרנישט... און גאָר צוזעענדיק איז עס אַזוי געוואָרן... ער פלעגט אויך באַמערקן אַלע איבערפרי, ווי די הויזן ווערן אים וואָס אַמאָל ענגער, ווי זיי ליגן אים שוין צו ווי אַ פלאַסטער אויפן לייב. ביי די שטיוול אָנטאָן פלעגט ער זיך אָפּרוען דריי מאָל, און די קאָ־פּאָטע קאָן ער זיך שוין באַלד אויך נישט צוקנעפּלען. נאָר דערציילן טאָר ער נישט. זאָלן זיך נאָר מענטשן דערוויסן, און מען וועט אים שוין קיין שעה לעבן נישט וועלן געטרויען... אפילו די באַלעבאָסטע וועט אויך מורא

האָבן, אַז זי וועט שוין נישט האָבן ביי וועמען קיין דירה־געלט צו מאָנען.

נאָר, אַז ע ר האָט נישט דערציילט, האָט מען עס א י ם דערציילט.

אין איין פרימאָרגן, ווען ער איז צו דער אַרבעט געקומען, איז ר׳ מאָטל דער פאַבריקאַנט געשטאַנען אין מיטן הויף, מיט איין פוס פאָרויס, דעם האַשעק פאַרוקט, די הענט ביי די זייטן מיט אויסגעשטעלטע עלנ־בויגנס און האָט געקוקט, ווי די אַרבעט גייט. טייל אַרבעטער האָבן גע־זעגט, געשניצט, נאָך אַנדערע האָבן קלעפּקעס אויפגעשטעלט צום טרי־קענען און דערנאָך פּאַסאַדסקעס צו שניידן. מנחם האָט שוין געוואָלט די קאַפּאָטע פון זיך אַראָפּוואַרפן און אויך נעמען עפּעס טאָן, איז צו אים צו־געקומען ר׳ מאָטל, אַ קוק געטאָן אים אין די אויגן אַריין און געזאָגט:

— מנחם, דו ביסט, דאַכט זיך מיר, קראַנק?...

מנחם איז דערשראָקן געוואָרן, געשטאַנען אַ ווײַלע אָן לשון, מיט אַראָפּגעלאָזטע אויגן און די קאַפּאָטע שוין העלפט אויף די אַקסלען.

— נו, וואָס קלערסטו? — האָט ר׳ מאָטל ווייטער געפרעגט — ביסט דאָך קראַנק!... די אַרבעטער האָבן דאָך מיר דערציילט.

מנחם האָט אויפגעהויבן דעם קאָפּ:

— איך קאָן אַרבעטן, איך קאָן!... האָט ער זיך פאַרענטפערט.

— לאָז נאָר — האָט ר׳ מאָטל אים אָפּגעמאָסטן מיט די בליקן פון אויבן ביז אַראָפּ — וואָס ביסטו עפּעס אַזוי אויסגעפּאַשעט?...

מנחם האָט דערפילט, ווי אַן עקבער וואָלט אים אין האַרץ אַריינ־געקראָכן. אַ היץ האָט אים אַ שלאָג געטאָן אין געזיכט, טראָפּן שווייס האָבן אָנגעהויבן אַרויסקומען אויפן שטערן.

— גיי זשע, מנחם, אַהיים... — האָט אים ר׳ מאָטל שוין גוטמוטיק געזאָגט — איך זע, דו ביסט קראַנק...

מנחם האָט צוריק אַרויפגעהויבן די קאַפּאָטע איבער די אַקסלען און אָפּגעקערט זיך מיט אַ ברוגזדיק פּנים. ער ווייסט, אַז ר׳ מאָטל איז אים נישט געטריי, און וואָס ער איז אויסן. און דאָס האַרץ האָט אים זייער וויי געטאָן.

ער האָט זיך שוין אפילו נישט געוואָלט באַגעגענען מיט די איבעריקע אַרבעטער, גלייך ער וואָלט אַ גנבה געטאָן, און שטיל, ווי קיינמאָל גאָרנישט, האָט ער זיך אָנגעהויבן אַרויסצושאַרן פון הויף.

— זעסטו, מנחם — האָט ר׳ מאָטל געטענהט אונטערפירנדיק אים — עס האַרט דיך נישט פאַרדריסן — אַ מענטש טאָר זיך נישט אַריינפירן אין קיין קרענק... איך בין דיר, חלילה, נישט קיין שונא... האָסט דאָך אַ סימן. מיר קומט דאָך פון דיר עטלעכע קערבלעך, וואָס איך האָב דיר אויסגעלייגט

צו דער טאָכטערס חתונה... נו, וואָלט איך דען נישט געוואָלט, אַז דו זאָלסט זיי מיר אָפּאַרבעטן?...

מנחם האָט געשוויגן און איז אַוועק אַהיים אַ צעבראָכענער, אַ פאַר־ביטערטער.

פריידע איז געזעסן ביים פענצטער און געשטריקט אַ זאָק. זייער ביי־דנס בליקן האָבן זיך באַגעגנט מיט אַ רעטעניש אין די אויגן.

ער האָט זיך צוגעשאַרט צום קעסטל צו און געזעצט זיך.

אין שטוב איז שטיל געווען. אַ פאַרבאָרגענע שטילקייט האָט זיך צווישן מאַן און ווייב אַרומגעטראָגן, און ביידע האָבן מורא געהאַט די אויגן אויפצוהייבן.

ער איז קראַנק...

זי האָט זיך געריכט דערויף נאָך יענע וואָך. זי זעט ווי ברוין און בלוי ער גייט אַרום... ער מיינט, אַז קיינער איז קיין מבין נישט דערויף...

ער ווידער זעט, אַז זי איז בייז... אים דאַכט זיך, אַז זי זיצט צו שטיל, וואַרפט צו געשווינד מיט די שפּיזלעך, און אַז דער שטערן רונצלט זיך איר...

— מנחם— האָט זי אָנגעהויבן — ביסט עפּעס נישט געזונט?...

צוויי גרויסע טרערן האָבן זיך אים אין די אויגן געשטעלט און גע־בליבן הענגען, ווי ביי אַ קינד.

פריידע האָט אָפּגעלייגט דעם זאָק אין אַ זייט, אויפגעשטעלט זיך מי־אַ שטיל ליידנדיק פּנים און געבעט אים דאָס בעט.

מנחם האָט זיך אויסגעטאָן, געלייגט זיך, און פריידע האָט געזיפצט:

— פאַרליגן זיך, פאַרזעצט נאָך פון דער חתונה, און דאָ דרייט מען מיר דעם קאָפּ אָפּ — דירה־געלט...

ער האָט אָבער נישט געענטפערט. נאָר דערנאָך, ווען ער האָט געזען, אַז זי נעמט דאָס טיכעלע אויפן קאָפּ, האָט ער געפרעגט שטיל:

— גייסט ערגעץ, פריידע?

— איך גיי... איך וויס ווו? צו מיינע צרות... אפשר וועל איך קריגן אַ דרויבע, אָדער וואָס אויף אַ ביסל יויך...

מנחם האָט איר לייטזעליק נאָכגעקוקט און זי איז אַרויס פון שטוב.

ער ווייסט נישט, פאַרוואָס עס קומט איר אַזוי פיל אויסצושטיין פון אים... זי האָט נישט געשלאָפן טאָג און נאַכט, האָט געזען די טאָכטער חתונה צו מאַכן, און ער — גאַרנישט... זי האָט אים אויף דער חתונה גע־רופן, און ער האָט נאָך אַ וויטשערע פאַרדינט...

די טיר האָט זיך אויפגעמאַכט, און יאָסל, אַ יונג מיט גראָבע בעק, וואָס אַרבעט מיט אים צוזאַמען, איז אַריין.

— איר זענט שלאָף, מנחם?...

— נישט געזונט... — האָט מנחם געענטפערט.

— וואָס איז אייך?

— איך ווייס... מען וואָלט געדאַרפט דעם דאָקטאָר...

— ווייזט נאָר עקסטרע! — האָט יאָסל אַ וואָרף געטאָן מיט די אויגן, אָנווייזנדיק מיט דער האַנט אונטערן איבערבעט.

מנחם האָט זיך שווער אויפגעזעצט, קנייטשנדיק דערביי דאָס געזיכט, האָט מיט מי אַרויסגערוקט אַ פוס פון אונטערן איבערבעט און יאָסל האָט זיך אַנידערגעזעצט אויפן קראַווינטש, איינגעבויגן זיין גרויסן קאָפּ, און אומגעלומפּערט אויסגעשטעלט די אויגן אויפן פוס.

נו, וואָס זאָגסטו? — האָט מנחם געפרעגט, קוקנדיק אים אין די אויגן אַריין און מיט ביידע הענט געהאַלטן זיך אַרום נאַקעטן פוס.

יאָסל האָט געשווינד אַ פּרוּוו געטאָן מיט דעם פינגער, אַ קוועטש אַריין אים אין פוס, אַזוי, אַז אַ גריבעלע איז שטיין געבליבן ווי אין אַ טייג אַריין, און קוקנדיק דערויף, ווי מייסטעריש פליַנק דאָס איז געשען, האָבן זיך ביידנס בליקן באַגעגנט און עפּעס נאַרישלעך זיך אָנגעקוקט...

— האַ... — האָט מנחם ווייטער געפרעגט.

— ס'איז געשוואָלן... — האָט יאָסל געענטפערט.

— אָט קוק, וועסטו זען... — האָט מנחם אים באַוויזן, אַראָפּקריכנדיק פון בעט, כאָטש ער האָט זיך אונטערגעשפּאַרט מיט די הענט אין קראַווינטש און פאַרביסן די ליפּן, נאָר פאַרט זיך גלייך געשטעלט אויף די פיס און אַ קוק געטאָן אויף יאָסלען, אַז ס'איז גאָר נישט אַזוי, ווי מען מיינט...

— אַוודאי, אַזוי זענט איר דאָ געזונט... נאָר וואָס, די פיס... — האָט יאָסל מודה געווען.

— אַזוי אין מיר פיל איך גאַרנישט... — האָט מנחם אַראָפּפירנדיק מיט די הענט איבערן גוף אַ זאָג געטאָן, און דערביי האָט ער דעם בויך מיטן אָטעם איינגעצויגן און אויסגעשטעלט זיך, אָנקוקנדיק יאָסלען מיט אַ מאָדנעם בליק פון איבערצייגונג.

— פּרוּווט נאָר גייך — האָט יאָסל אים אַ וויז געטאָן פאַרויס מיט דער האַנט איבער דער פאַדלאָגע, און מנחם אין בלויזן העמד און מיט דעם אַלטן שלאָף־היטל אויפן קאָפּ האָט גענומען שטעלן האַרטע טריט אויף און אָפּ איבערן שטיבל. באַלד איז ער ווייטער שטיין געבליבן פאַר

יאָסלען מיט דעם זעלבן בליק פון פריער און איז צוריק אריין אין בעט, ווי אן אויסגעמוטשעטערטער זעלבער.

— און זאָג אים דאָרט דעם באַלעבאָס דיינעם, ס׳הייסט מאַטלען, אַז ס׳איז נאָך נישט ווי ער האָט געמיינט!... — האָט ער מיט אַ הויכן טאָן צו־געגעבן, און אין די אויגן האָט עפּעס געפינקלט.

— אוי, אוי — איר וועט נאָך אַרבעטן — האָט יאָסל ווי צוגעקלאַפּט מיט זיין גראָב קול.

— און קיין איינע גראַשן אים נישט שולדיק בלייבן!...

— איר וועט אים נאָך אָפּאַרבעטן!

— מיט גאָטס זייַער הילף! און זאָג אים דאָרט... דו זעסט דאָ... — האָט ער ווייטער עפּעס מיט אַ בעטנדיק פּנים זיך אַ כאַפּ געטאָן און אַראָפּ־געפירט מיט ביידע הענט איבערן גוף — וואָס?... ער קאָן מיר נישט גע־טרויען נאָך אַ קערבל?

— אפילו צוויי — האָט יאָסל צוגעבאַסעוועט און אין איינוועגס אים אַ טאַפּ געטאָן דעם בויך — וואָס איז עפּעס אַזוי הויך?! — האָט ער זיי ערשט דערזעענדיק פּלוצלינג אַ פרעג געטאָן.

ביידע האָבן זיך פּלוצלינג ווי אַנגעשטויסן מיט די בליקן און אַ שטיל־קייט איז געוואָרן צווישן זיי. אַן איינגעהאַלטענער אָטעם האָט זיך געפילט, און די אויגן מנחמס האָבן נאָך געפינקלט עפּעס צו זאָגן, נאָר אַ מין נאַ־רישקייט האָט זיך אים שוין געהאַט איבערן פּנים צעגאָסן און ער האָט „גע־שוויגן.

דערווייל איז פריידע אָנגעקומען פון גאַס און נאָך איר יוכבדל, פאַר־וויקלט אין אַ גראָבער וואָלענער פאַטשיילע און די אויגן פאַרוויינט. זי איז גלייך צו צום פוסטערס בעט, אַ קוק געטאָן אויף אים און שטיקנדיק זיך אין טרערן געפרעגט:

— טאַטע, אפשר וועלן מיר גיין צום דאָקטאָר?

— מען דאַרף נישט קיין דאָקטאָר... — האָט מנחם זיך געשטאַרקט.

יוכבדל האָט זיך געזעצט אויף דער באַנק אַנטקעגן און די טרערן האָבן זיך נישט אויפגעהערט צו גיסן פון אירע אויגן.

יאָסל האָט אויסגעשטעלט די אויגן, אַמאָל אויף מנחמען, אַמאָל אויף דער טאָכטער, דערנאָך האָט ער זיך אויפגעהויבן און איז אַרויס פון שטוב.

פריידע האָט זיך דערווייל אַרומגעדרייט מיט דער דרויבע, וואָס זי האָט געבראַכט פון גאַס, און געזוכט דעם ווייק־טאָפּ. דערנאָך איז זי אויך צוגע־קומען.

— ער לאָזט זיך נישט אזוי גיך איינרעדן... — האָט זי דער טאָכטער באַמערקט, וויינענדיק אויף מנחמן, און ווענדנדיק זיך צו אים אַליין האָט זי ווייטער געפרעגט:

— פאַרוואָס ווילסטו נישט גיין צום דאָקטאָר?

מנחם האָט געשוויגן און געקוקט, ווי די טאָכטער וויינט איבער אים. ביז ער האָט אַליין אויך אָנגעהויבן צו וויינען.

— וויינען קאָן ער כאָטש, ווי אַלע קליינע קינדער... — האָט אים פריידע פאַרגעוואָרפן.

מנחם האָט זיך פּאַמעלעך אַנידערגעזעצט און גענומען זיך אָנטאָן.

— וועסט גיין, טאַטע? — האָט ווייטער יוכבדל געפרעגט.

— איך גיי.

יוכבדל איז אויפגעשטאַנען און געוואַרט ביז דער פאָטער האָט זיך אָנגעטאָן.

— ס'איז נאַס אין דרויסן? — האָט ער געפרעגט, שוין שטייענדיק אין מיטן שטוב.

— מאַמע, גיב אים דאָס טיכל אויפן האַלדז, — האָט יוכבדל דער מוטער געזאָגט.

פריידע האָט אַרומגעוויקלט דעם האַלדז מיט דעם טיכל, און יוכבדל איז אַוועק מיט אים צום דאָקטאָר.

די טיר האָט זיך ווייטער געעפנט, און ציפּע, די באַלעבאָסטע פון דעם הויז, א יידענע מיט א ווערצעלע אויף דער גאָמבע, איז אַריין אין שטוב. א ווײַלע האָט זי שטיל געקוקט אין אַלע ווינקעלעך, האָט אויך אַריבער־געקוקט צו מנחמס בעט, וואָס איז געשטאַנען צערודערט, און געפּינעניק נאָך פריידען אַליין האָט זי אָנגעהויבן:

— צי דיך מאַן איז עפּעס נישט געזונט?

— ער איז עפּס קראַנק געוואָרן, — האָט פריידע געענטפערט.

— דאַכט זיך, דיין טאָכטער איז ערשט דאָ געווען?

— יאָ.

— און וווּ איז דער מאַן דיינער?

— זיי זיינען ביידע געגאַנגען צום דאָקטאָר.

— צום דאָקטאָר... האָט ציפּע ווי צוגעבויגט מיט דעם קאָפּ.

זי האָט זיך ווייטער אַרומגעקוקט אויף אַלע ווינקעלעך, אָפּגעטראָטן א ביסל אין אָ זייט און געקוקט איבערן פענצטער, אויף די ווענט, און גע־רעדט דערביי ווי צו זיך אַליין, אָדער גלאַט אין דער וועלט אַריין:

— עס גייט צו ווינטער, דאַכט זיך, עס הייבט זיך אָן אַריינצוכאַפּן פייכט־קייט... וואָס דען... מען וואָלט דאַרפן אויסקלעפּן פון אויסנווייניק און פון אינעווייניק...

פריידע אָבער האָט זיך נישט ווייסנדיק געמאַכט, און ציפּע האָט ווייטער און ווייטער געקוקט אויף די ווענט, הערנאָך ערשט קוים צוריק אָנגעשטעלט די אויגן אויף איר:

— זאָלסט מיר לעבן, פריידעשי... וואָס וועט ווערן דערפון?...

— גלייבט מיר, ציפּע, — האָט פריידע זיך פאַרענטפערט ענדערונדיק זיך אויפן פּנים ביי יעדן וואָרט — גלייבט מיר... וואָס זאָל איך דיר טאָן... איך האָב דיר שוין נישט וואָס צו זאָגן...

— און אַצינד איז דיר נאָך דער מאַן אויך קראַנק געוואָרן... וואָרן, פאַרשטייסטו מיך, כל זמן דער האַר שטייט אויף די שפּעגער איז ער א האַר, און גייט ער אַראָפּ בלייבט ער א נאַר!...

אין פריידעס אויגן האָט זיך עפּעס אויסגעלאָשן, און ווידער א שיין געטאָן:

— קעגן וואָס מיינסטו דאָס, ציפּע?...

— מילא, איך ווייס קעגן וואָס?... קעגן דירה־געלט...

— ציפּע, ווי גאָט איז דיר ליב... איך וועל נישט עסן, איך וועל נישט טרינקען און דיינס באַצאָלן!

— דו ביסט דאָך נישט קיין קינד... איך דאַרף דאָך דיר נישט פאַר־שטיין צו געבן, נאָר קיינער אין דער וועלט וואָלט דאָס נישט געטאָן. פריער האָסטו אַלץ געזאָגט: עט'עך, מע'טעך... הייסט עס, איך זאָל נאָך וואַרטן. וואָס נאָך ווילסטו? האָסט שוין ב"ה די טאָכטער אויך חתונה גע־מאַכט, א תירוץ — פאַר חתונה... און אַצינד, אַצינד איז ער ווייטער קראַנק, הא?

פריידע האָט זיך קיין וואָרט נישט געקאָנט געפינען, געזוכט און גע־צאַפּלט ווי אַזוי זי איינצושטילן:

— מיט גאָטס הילף, ציפּע...

— וואָס טויג מיר וואָרט די רייד — האָט איר ציפּע איבערגעריסן — איך שענק דיר דאָס דירה־געלט אויך!... פון אַ שלעכטן משא־ומתן שניידט מען אָפּ, נאָר דו וואָלסט געוואָלט איך זאָל דיר נאָך צושטייער געבן א פּאָר פינף און צוואַנציקער — נא דיר, פריידעשי, אבי צי דיך אַרויס פון מיר?...

— איך וואָלט געוואָלט?.... מיינע שונאים זאָלן דאָס האָבן אויף אָן אָנ־בייסן, וואָס איך וואָלט פאַרלאַנגט והעמענס... האָט זיך פריידע אַרויסגע־כאַפּט.

— זאָל זיין... — האָט ציפּע געלאָסן געענטפערט — אבי נישט שולדיק צו בלייבן אומעטום, ווו מען קלאַפּט נאָר אין שול אריין...

— ציפּע, וואָס ווילסטו? גיי אַרויס, וואָרן איך טו דיר אָן די דאַי־ ניצע — איך צוואָג דיך אָפּ פון קאָפּ ביז צו די פיס.

— או וואָר זאָל מען מיינע שונאים אָפּוואַשן...

—ציפּע! — האָט זי נאָך אַמאָל אַ געשריי געטאָן ווילד זיך שטעלנדיק אנטקעגן מיט אַ בליץ אין די אויגן.

ציפּע האָט זיך אַ רוק געטאָן הינטערווייליקס. אַ ווילע האָבן זיך ביי־ דע וויבער אָנגעקוקט, ווי די הינער און פלוצלינג האָט זיך ציפּע אַרויס־ געריסן פון שטוב מיט אַן אימפּעט און דורכן פענצטער ערשט אַריינגע־ פּויקט מיט די פינגער און אַריינגעשריגן מיט אַ פאַרקרימטער העוויה אויפן פּנים צונויפגעמישט פון כעס און צערטלעכקייט:

— פריידעשי!... אַ פּישל באַ דיר!.. גיי צו הער קויקע, פריידעשי... אַ פּישל אונטערן פאַרטעך, ווילסט?...

פריידע האָט זיך אַ לאָז געטאָן צו דער טיר, נאָר יענע איז שוין גע־ ווען אַנטלאָפן.

אַ קוואַל טרערן האָט אויסגעבראָכן פון אירע אויגן, און זיצנדיק אליין צווישן אירע פיר ווינקלעך האָט זי געהערט, ווי האַס האַרץ אירס האָט זיך געריסן און האָט געציטערט מיטן גאַנצן גוף.

זי האָט זיך קוים ווי עס איז איינגעשטילט און געזעצט זיך אויפן בעט. זי האָט נישט געוויינט אַזוי אויף דאָס, וואָס ציפּע האָט איר אויפגע־ וואָרפן, ווי דערויף, וואָס זי האָט אויף איינמאָל דערשפּירט די גאַנצע בי־ טערקייט פון צוגעהריקטן לעבן.

באַלד איז יוכבדל צוריקגעקומען מיט דעם פאָטער. זי האָט שוין גע־ האַלטן אַן אָנגעשריבענעם רעצעפּט אין דער האַנט, און באַטראַכטנדיק די מוטער, ווי זי זיצט פּאַרוויינט, איז זי שטיין געבליבן פאַרשטיינערט.

— וואָס איז עס דאָ געווען?... האָט זי קוים געקאָנט איבערפרעגן.

— גאָרנישט... — האָט די מוטער געענטפערט.

יוכבדל האָט זיך איבערגעקוקט מיט דעם פאָטער, און ער ווייטער האָט באַלד זיך אָפּגעדרייט און פון אַ זייט געקוקט אויף פריידען, ווי מיט שרעק.

— וואָס האָסטו מורא צו זאָגן? — האָט יוכבדל ווייטער איבערגע־ פרעגט שוין מיט טרערן אין די אויגן.

וואָס פרעגסטו, קינד... האָט פריידע געענטפערט, שטיקנדיק זיך און שאָקלענדיק מיט דעם קאָפּ — אַז מען האַלט שוין אין די יאָרן, און מען איז שוין אין אַזאַ לאַגע... אַט וואַרפט מען שוין אונדז אויפן מיסט אויך אַרויס...

— וואָס רעדסטו, מאַמע?

— יאָ, יוכבדל, יאָ... דירה־געלט...

— נו, ווייַן ניִשט, מאַמע!... — האָט יוכבדל אויסגעשריגן און אַליין געגעבן אַ וויין אַרויס — איך האָב נאָך עטלעכע קערבלעך פון דרשה־געשאַנק, וועסטו דינגען אַ דירה, האָט זי איר געטרייסט און טרערן גרויס ווי אַרבעס האָבן זיך אַראָפּגעשאָטן איבער אירע בלאַסלעכע באַקן.

מנחם איז געשטאַנען אין אַ זייט, געציטערט ווי אַ בלעטל. דאָס פּנים האָט זיך מאָדנע געקרומט און געציטערט. ער האָט געפילט, אַז אַלץ איבער אים איז עס, אַז איבער אים וואַרפט מען זיי פון דער דירה אַרויס, און אַלע צרות, וואָס זיי לייַדן איז איבער אים. און שרעקלעך איז אים געוואָרן. אים האָט זיך געדאַכט, אַז אינגיכן וועט ער אַלעמען פּאַרמיאוסט ווערן, און קיין אַנדער אָרט, ווי אויפן בית־עולם, האָט ער שוין ניִשט געזען פאַר זיך וועגן...

ער האָט זיך אַוועקגעלייגט אין זיין ווינקעלע אויפן בעט, צוגעמאַכט די אויגן, ווי אַ הינדל ביים איינדרעמלען, און אַזוי שטיל, אַזוי רויק איז ער זיך געלעגן איינגעקאַרטשעט, ווי קיין זאַך גייט אים שוין מער ניִשט אָן, און ווי ער וואָלט שוין געוואַרט, אַז דאָס גאַנצע הויז, די ווענט מיט דעם סופיט מיט אַלץ זאָלן איינפאַלן איבער אים.

אַז פריידע האָט זיך באַרויקט, האָט זי יוכבדלען געפרעגט:

— וואָס האָט דער דאָקטאָר געזאָגט?

— ער האָט פאַרשריבן... — האָט יוכבדל איר געוויזן דעם רעצעפּט — און ער האָט געזאָגט, אַז ער דאַרף „פּילנאָשטש" און דאַרף ניִשט גיין צו דער אַרבעט, ווייטער איז אים גאָרניִשט...

— געלויבט צו גאָט... — האָט פריידע די הענט אויפגעהויבן.

— און מיט דער דירה — האָט די טאָכטער ווייטער געטרייסט — זאָרג ניִשט, וועסט קריגן אַ דירה...

— מיט גאָטס הילף!... האָט פריידע זיך געלאָזט טרייסטן, פילנדיק זיך אַ ביסל גרינגער אויפן האַרצן נאָך דעם דאָקטאָרס ענטפער.

— אָבער וואָס האָט ער געזאָגט — אַ רויז איז עס?...

— ניין, אַ בירך־שלאַפקייט, האָט ער געזאָגט. דאָס קומט פון פאַרלאָזטקייט, פון ניִשט דערעסן און פאַריאָגטקייט...

— מילא וואָס חען... ס'איז דען נישט אמת?... — האָט פריידע זיך אומ־געקוקט צו מנחמס וויבקעלע און צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ באַלד צו יוכבדלען.

פּלוצלינג האָט זיך די טיר האַסטיק אויפגעעפנט, און יאָסל מיט די גראָבע בעק איז אַריין פאַרפלאָמט, און האָט עפּעס געטראָגן צו:ויפגע־לייגט אין דער פּאָלע.

— נאָט אייך יאַלאָוויץ, מנחם! — האָט ער א רוף געטאָן, בלייבנדיק שטיין אין מיטן שטוב מיט אַן אויפגעשטעלטער פּאָלע. דערנאָך האָט ער פון איר א שאָט געטאָן אויפן טיש אַזא קרייטעכץ, ווי גריבע אַרבעסלעך וואָס וואַקסט אויף יאַלאָוויץ־ביימלעך, און דערביי געפינקלט מיט די אויגן צו פריידען:

— סמאָך האָט געזאָגט, אַז דאָס איז גוט צו געשווילעכץ — דאָס קאָכט מען און מען טרינקט!...

— וואָס פאר א סטאָך? וואָס פאר א סטאָך?

— סטאָך דער זעגער... — האָט מנחם געענטפערט פון זיין וויבקל אַרויס, אַריבערפינקלענדיק מיט די אויגן צו זיי.

— יאָ... סטאָך, וואָס אַרבעט מיט אונז... — האָט ערשט יאָסל נאָך אַמאָל פאַרטייטשט.

הערנאָך האָט ער פריידען באַזונדער געגעבן צו פאַרשטיין, ווי אַזוי מען באַגייט זיך הערמיט, און קריגנדיק אַן ענטפער, אַז מען וועט באַלד אַזוי טאָן, האָט ער ווייטער צוגעזאָגט מנחמען, אַז אַזוי לאַנג קרענקט ר' מאָטל, דער פאַבריקאַנט זיינער, ווי לאַנג ער מוז נאָך ביי אים אויסרייסן אַ רובל און ברענגען אים צו טראָגן.

מנחם האָט דאַנקבאַר צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ פון בעט אַראָפּ און יאָסל איז אַוועק א צופרידענער.

אין עטלעכע טעג אַרום האָט פריידע שוין געהאַט אַן אַנדערע דירה. מיט דעם טיכל אויפן קאָפּ איז זי אַוועק צו ביילען דער וואַנט־מאַכערין און געגעבן איר 2 רובל אַן אויפגאַב אויף דעם שטיבל, וואָס איז ביי איר געשטאַנען ליידיק, נאָר אויסצוקלעפּן, דעם קוימען און אויוון איבערצו־שמירן און אַריינציען זיך. ביילע האָט א שם פאַר א באַלעבאָסטע. א יידענע אין א ברייט פאַרטעך פון פלוטשענקעס און מיט א רייפל שליסעלעך פאַר־שטעקט אין גאַרטל, גייט זי שטענדיק אַרום דעם הייזל, קלעפּט, שמירט. טאָמער געפינט זי א שפּענדל אין גאַס, הייבט זי עס אויף, א שטיק, טראָגט

זי עס אוועק צו זיך אהנטערן פענצטער, און אז עס קומט די צייט פון פּאַדאַטקעס צאָלן ניי־יאָר, דעמלט טוט זי דעם מאַן אָן דעם פּאַרצייטיקן פעלץ, שטעלט אים אויף דעם קאָלנער אונטערגעבינדן מיט אַ רויטער פאַטשיילע, גלייכט אים אויס דאָס קאַשקעטל אויפן קאָפּ, דערנאָך זוכט זי אים אויס ביי זיך אין אַ קופער די קוויטן פון פאַראיאָריקן אָפּצאָל, שטעקט זיי אים אריין אין בוזעם און זאָגט אים אָן, אַז ער זאָל נישט פאַרגעסן דאָס קאַפּל אריינצו־לייגן אין קעשענע, און אַזוי ווי ער וועט נאָר איבערטרעטן די שוועל פון דער קאַנצעלאַריע, זאָל ער למעה״ש באַלד אראָפּכאַפּן דאָס היטל... אָט ביי דער ביילען האָט דאָס פריידע געדונגען איר דירה.

— למעה״ש, פריידע — האָט איר ביילע אָנגעזאָגט — שוין נישט אַנדערש...

— שוין נישט אַנדערש... — האָט איר פריידע צוגעזאָגט.

— ווען דיין מאַן וועט קומען פון דער ארבעט — לערנט זי זי געלאַסן — עסט מען ביידע צוזאַמען און מען טראַגט זיך איבער די זאַכן ביסלעכ־ווייז...

— יאָ, מיין מאַן... מען דאַרף אים אַליין איבערטראָגן... — האָט איר פריידע דערציילט.

—וואָס? — — קראַנק?... — האָט זיך ביילע ווי דערשראָקן.

— קראַנק... האָט שוין פריידע עפּעס ווי נאָכגעשטאַמלט און די פאַרב אין געזיכט האָט זיך אָנגעהויבן ביטן, זעענדיק, וואָס פאַר אַן איינדרוק דאָס האָט געמאַכט אויף ביילען.

— און ער גייט גאַרנישט צו דער ארבעט?

— איך ווייס, אָט... זאָל ער נאָר געזונט זיין.

— און זאָלסט מיר לעבן... מען דאַרף דאָך דערווייל עפּעס האָבן?

— מילא...

— איז טאַקע נישט גוט, האַ?

פריידען האָט שוין דאָס פּנים געגליט, און זי האָט זיך עפּעס מאָדנע געפילט, ווי פאַרפּלאָנטערט אין אַ בעק, און אומבאַהאָלפן איז זי געשטאַ־נען פאַר ביילען.

— און ווייסט וואָס נאָך, פריידעשי... איך האָב דיך געוואָלט פרעגן? וואָס איז די מעשה, וואָס אינמיטן יאָר ציסטו דיך?... די דירה טויג נישט פאַר דיר?...

— ניין... וואָס איז די נפקא־מינה?... מען קאָן נישט וווינען שטענדיק אויף איין אָרט!

— אזוי... האָט ביילע ווי צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ — נו, נו, מילא... קאָנסט דיך נאָך היינט אריינצייצן.

פארנאכט־צו האָט פריידע געדונגען בינושן דעם וואסער־פירער מיט זיין הויכן שפּאק, וואָס שלומפּערט זיך אויף די לאנגע פיר פיס ווי אויף שטאָלצן, און איז פארפאָרן אויפצולייגן די זאכן.

מנחם איז ארויסגעקראָכן פון בעט און זי האָט פארבונדן דאָס בעט־געוואַנט אין אַ פלאַכטע, אַרויסגעטראָגן עס צו דער פור און געשטעלט מבחמען פאר א היטער. זי מיט בינושן האָבן צענומען די בעטן, אויסגע־שאָקלט די סעניקעס אויף דער ערד, אָפּגעשטויבט און אָפּגעקראַצט יעדעס ברעטל און צו דער פור ארויסגעטראָגן. די באנק, דאָס קעסטל, דאָס טישל און נאָך אנדערע קלייניקייטן, האָבן שוין די פור פול געמאכט און הויך ווי אן ערשטער שטאָק. צולעצט האָט זי נאָך א בליק געוואָרפן אויף די ליידיקע פיר ווינקעלעך פון שטיבל, אויף די קופּקעלעך שטרוי, וואָס האָבן זיך ארומגעוואלגערט אויף דער פאָדלאָגע, און באלד געהייסן בינושן פאָרן.

נאָך איידער דער שפּאק האָט אויסגעשטעלט א פוס, נאָך איידער בינוש האָט אים אויף זיין לשון אָנגעהויבן צו בעטן, ער זאָל רירן, איז שוין ציפּע, די מאלעבאָסטע, צוגעקומען מיט א שליסל אין דער האנט און אויפגע־האָנגען עס אויף דער טיר.

— וויאָ... — האָט בינוש דאָס פערד א רודער געטאָן מיט די לייי־טשעס איבערן רוקן. דאָס פערד האָט זיך א וויג געטאָן אויף די הינטערש־טע צוויי פיס, אויסגעשטרעקט דעם לאנגן האלדז און די פור האָט א סקריפּ געטאָן און איז פון אָרט אוועק.

פאָרויס גייט פריידע, בינוש ביי דער זייט פון וואָגן און מנחם אַרומ־געוויקלט מיט פריידעס טיכל דאָס פנים, שלעפּט זיך נאָך פון הינטן, קראנק, געבויגן, ווי אן אָפּגעשלאָפטער זעלנער נאָך דעם „אָבאָז”. די פור האָט זיך געשאָקלט, געסקריפּעט. דאָס טישל, וואָס איז געלעגן גאָר אויבן איבערגעדרייט מיט די פיס ארויף, האָט זיך מיטגעשאָקלט, מיטגעטאנצט אויף אלע זייטן, און דער שפּאק שפּרייזט זיך זיין וועגס, גאס אויס און גאס איין, ביז ער איז שטיין געבליבן פאר ביילע דער וואטע־מאכערינס טיר.

ביילע איז אַרויס פון שטוב, און האלטנדיק די צוויי רובל אנטקעגן, איז זי ארויפגעפאלן אויף פריידען:

— גילדענע, הארציקע, כשרע, א בראָך איז צו מיר, אז מען האָט נישט קיין דעה ביי קיין מאן אויף אזוי גרויס — האָט זי איר מיט א געבעט

פנים אָפּגעמאָסטן אַ שפּיצל פינגער — מיין אברהם וויל דאָך נישט פאַר־דינגען. עס גייט, זאָגט ער, צו ווינטער — נאַס, ווילגאַטש, וויל ער האַלטן דאָס שטיבל אויף דער וואַטע... און דו ווייסט דאָך, גילדענע, אַז וואַטע האָט ליב טרוקן, אַז נישט, ווערט מען בדלות...

—ווי הייסט,ביילע, וואָס רעדט איר?! — האָט פרײדע אויסגעשריגן דערשראָקן.

— און, כשרע — — גאַ דיר צוריק דעם אויפגאַב! — האָט זי איר אויף גיך געגעבן אַ שטופּ אַריין, די צוויי רובל אין דער האַנט און איז אַנט־לאָפן אין שטוב אַריין.

פרײדע איז געבליבן שטיין אַ צעטומלטע. דער קאָפּ האָט זיך איר אָנ־געהויבן דרייען, פאַר די אויגן צו שווינדלען, און זי האָט זיך מיט דעם אָרעם אין דער פור אָנגעלענט. מנחם ווידער האָט געקוקט אויף איר מיט קינדערשן שרעק אין די אויגן, און דאָס געזיכט זיינס איז געווען איינגע־קאָרטשעט און געל, ווי וואַקס.

— אָ, וואַ, וואַ... — האָט זיך בינוש געווונדערט — צוגעוואָרפן דעם אויפגאַב... און וווהין וועט מען אצינד פאָרפאָרן... אויף יעדער דירה איז שוין אויך אָנגעהאָנגען אַ שלעסל.

אַלע דריי זיינען געשטאַנען ביי דער פור פאַרגליווערטע.

דערווייל האָט אָנגעהויבן נאַכט צו ווערן. דער הימל איז ווי מיט אַ גרויען שימל פאַרקראָכן, אַ דין רעגנדל האָט אָנגעהויבן צו טריפן אויף די שטיינער פון ברוק. די ערד ווערט וואָס אַמאָל נאַסער, פינצטערער, די דעכער שוואַרצער, פאַרוואַסערט און אַלץ פון הימל ביז דער ערד האָט זיך איינגעהילט אין אַ נאַסער ברודיקייט, אין אַ שווערן אומעט.

יידן מיט אויפגעשטעלטע קעלנער און אַריינגעלאָזטע קעפּ צווישן די אָרעמס, מיט פאַרשטעקטע הענט אין די אַרבל האָבן זיך בלאָס שווייגנדיק געשאַרט אין דער בית־המדרש־גאַס אַריין. אין די פענצטער האָבן זיך איינציקווייז אָנגעהויבן צו באַווייזן פייערלעך, אַרויסשטראַלנדיק מיט אַן אומעטיק רויטער ליכטיקייט אין דער פייכטער נעפּלדיקער לופט. און מנחם מיט פרײדען מיט בינושן זיינען נאָך אַלץ געשטאַנען פאַרזונקען ביי דער פור זאַכן. אַ קאַלט שניידנדיק האַרבסט־ווינטל האָט געבלאָזן. מנחם האָט געציטערט ווי אַ פיש, פונקט ווי די גלידער וואָלטן זיך איבער געוואָלט פונאַנדערשיטן, און ער האָט זיך מיט די הענט אין וואַגן צוגעהאַלטן, קרעכ־צנדיק שטיל, אַז פרײדע זאָל נישט הערן.

— וואָס וועט ווערן? — האָט בינוש געפרעגט, אויפהייבנדיק זיין אַז־מעטיק שטילן בליק אויף פרײדען.

פריידע האָט אויך אויפגעהויבן דעם קאָפּ, שטיל, טרויעריק, ווי נאָך אַ לאַנגער פאַרזונקענקייט אין אַ שווערן חלום, און קוקנדיק מיט אַ פאַרגליווערט שטילן בליק אויף בינושן האָט זי שטיל אויסגערעדט:

— זאָל זיין ווי גאָטס ווילן, פאָר צו צו דער טאָקטער...

בינוש האָט שטיל אָפּגעזיפצט, געגומען די לייטשעס און אַ ריר געטאָן דאָס פערד:

— וויאָ!...

דער וואָגן האָט זיך אַ ריר געטאָן, און פריידע מיט מנחמען זיינען נאָכגעגאַנגען הינטן, מיט שווער אַראָפּגעזונקענע קעפּ, איינגעשרומפּן, צעבראָכן, ווי נאָך אַ לויה, און די פור האָט זיך געשאָקלט און געשאָקלט.

הינטער דער שטאָט ערשט האָט פריידע באַמערקט, ווי מנחם צאַנקט אין טריט, נאָר אונטערצוברעכן זיך און אומצופאַלן. זי האָט געהייסן בינושן בלייבן שטיין.

דער וואָגן האָט זיך געשטעלט.

— קריך ארויף... — האָט פריידע געהייסן מנחמען און געהאָלפן אים זיך ארויפזעצן. און טיף האָט ער זיך אריינגערוקט מיט די פּלייצעס הינטער די הויך אָנגעלאָדענע זאכן און מיט די פיס אונטער זיך.

ער האָט געפילט ווי אַ היילונג אין לייב, אַ זיסקייט אין די ביינער.

— „צום אידעם אויף קעסט“... — האָט אים פריידע צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ.

מנחם האָט דעם קאָפּ אַראָפּגעלאָזט און דער וואָגן האָט זיך ווייטער געריירט. דאָס טישל מיט די פיס ארויף האָט זיך געהוידעט אַ גאַנצן וועג איבער זיין קאָפּ. די רעדער האָבן צוגעסקריפּעט, די כלים, טעפּ, שיסלען האָבן הילכיק אָפּגעקלונגען פון דערמיט ארויס און מנחמס געל געזיכט און דער שטערן האָבן זיך געקנייטשט: „צום אידעם אויף קעסט“... נאָר באַלד האָט זיך אָנגעהויבן ארויסצוזען פון ווייטן נעפּל יענץ היזל מיט דעם שטילן פייערל פון יענעם קליינעם פענצטערל, און אין מנחמען האָט זיך צעגאָסן אַ ווארימעס זיסעס געפיל איבערן הארץ און אין אלע גלידער און אין די אויגן האָט זיך אַ שטיל גלוסטיק בלישטשל אָנגעצונדן צו יענעם שטילן באַלויכטענעם פענצטערל, וואָס האָט פון דעם פאַרנעפּלטן אָוונט ארויסגעשיינט, ווי אַ רויט פייערדיק אייגל.

אַ חוב

שפּעט בײנאַכט. דאָס בית־המדרש איז לער. צװישן אױװן און דער װאַנט פֿון דער װײַבערישער שול קרעכצט עמעצער. דאָרט שטײען צװײ בענק צוגערוקט צום אױװן, און אױף זײ אונטערגעבעט אַ פּאָר אַלטע כאַלאַטלעך, ליגט אַ ייִד, אַן אַלטער מיט אַ גרױ האַלב אױסגעקראָכן בערדל. דער גוף — אַן אײַנגעטריקנטער שאַרבן צום אײַנברעכן זיך. און דאָס פּנים — געל, דיקלעך, נאָר אַ ביסל גלאַנצנדיק... און די אױגן פֿון אונטערן אײַנגעפֿאַסטן שטערן אײַן זקאַפּל בלאָנדזשען מיד איבערן שטילן בית־המדרש. דער אומרו פֿון װאַנט־זײגער װיגט זיך שטיל, טיק־טאַק, טיק־טאַק. פֿינצטער הענגען די לאָמפּן איבער די לאַנגע שורות טישן, נאָר הינטערן בלעמער ברענט טונקל אַ לאָמפּ, באַגלעך קוקנדיק צום בלישטשענדיקן נר־תּמיד, װאָס װאַרפֿט אַ בלײַלעך מאַטן שײַן אױפֿן בעליק פֿאַרן ארון־קודש. אױף דעם עמוד ברענט אַ יאָר־צײַט־ליכט און דאָס פֿלעמל ציטערט צו איבער דער טיף אײַנגעברענטער שנײַץ. זעלטן טוט עס זיך אַ צי אין דער הײך שמאָל אױסגעצױגן און בלײַבט אַ רגע גלײַך, װי װילנדיק אַריבער־קוקן, װאָס טוט זיך אין יענער זײַט בלעמער...

פֿון דרױסן הערט זיך טריט געגענען צו דער טיר און באַלד הערט זיך אַ רודערן בײַ דער קלאַמקע. די טיר עפֿנט זיך און עמעצער קומט אַרײַן. די טונקעלע פֿיגורע מיטן שטיקל אַרױסגעזעענעם פּנים רוקט זיך צום אױװן מיט שװערע לאַנגזאַמע טריט. אַ ייִד אין אַ גראָבער בורקע. ער לײגט אום דעם קאַפּטער פֿון קאָפּ און לענט זיך אָן אױף דער באַנק פֿאַרן אױװן, אונטערגעשפּאַרט דעם עלנבױגן אונטערן לענגלעכן פּנים און שפּיציק בערדל.

ליגנדיק הערט ער די קרעכצן און ער פֿרעגט מיט אַ גראָב קול:

— ר׳ מאָטקע! װאָס איז אײַך?

יענער קרעכצט װײַטער אָן ענטפֿער.

דער ייד הייבט אויף דעם קאָפּ, און זיצנדיק אויף דער באַנק בויגט ער זיך אָן צום ווינקל־אָויון, קוקט אַרונטער און פרעגט נאָך אַ מאָל:

— ר׳ מאַטקע, וואָס איז אייך?

— ווער איז? — פרעגט דער אַלטער שוואַך.

— איך, ישראל!

— אַ, ישראל — ע, גאָרנישט...

— וואָס דען קרעכצט איר?

— וואָס פרעגסטו קינד, נישט גוט איז אַליין... אַפילו שטאַרבן...

— וואָס, ס׳איז היינט ערגער?...

— ערגער, בעסער... אַלץ איינס... אַלץ איינס שוין.

— וואָס זאָגט איר עפּעס — אַליין... וואָס עפּעס היינט? און אַלע נאַכט ווי אַזוי? נישט אַליין?!

— מילא, אַלע נאַכט, טאַקע אויך דאָס אייגענע...

ישראל שווייגט. „אפשר דאַרף מען טאַקע ווענמען״? פאַלט אים איין; אפשר אַ חברה־מאַן?... און באַלד גייט ער צו צום ערשטן טיש, נעמט אַראָפּ דעם ברענענדיקן לאָמפּ און קומט צוריק צווישן אויון אַריין.

דער אַלטער קוקט פאַרוואונדערט:

— וואָס טוסטו, ישראל?...

— גאָר נישט... אַ קוק טאָן צי ליגט איר גוט...

— שטעל אוועק, ישראל... עס האַלט נאָך נישט הערביי...

— ווער זאָגט, חלילה! אדרבה, איר זאָגט — אַליין, אַליין... נעם איך דעם לאָמפּ פאַר היימלעכקייט, גלאַט אַזוי, זיצן אַביסל, שמועסן פאַר היימלעכקייט...

— נו, נו... שטעל צוריק דעם לאָמפּ, שמועסן קען מען אַזוי אויך אָן לאָמפּ אויך, אַז דו ווילסט.

ישראל גייט צוריק מיטן לאָמפּ אין דער האַנט, הענגט אים אַריין איבערן טיש און קערט זיך צוריק אום צום אויון און זעצט זיך אויף זיין אָרט.

— ישראל! רופט ר׳ מאַטקע.

— וואָס אי?

— ווי שפּעט קען שוין זיין אַצינד?

— אַצינד? באַלד... אויף דער סטרוזשע בין איך אַרויסגעגאַנגען — האַלב צוועלף, איז שוין אַזוי גרויס, ווי אַ שעה צוויי... יאָ...

— וואָס טויג דיר דאָרט, ישראל... רייסט אים ר׳ מאַטקע איבער — גיי צו צום זייגער...

— אַ נפקא־מינה... רעדט ישׂראל שוין צו זיך, אויפשטייענדיק פון אָרט. ער גייט צו צום זייגער, קוקט זיך איין, ציילט אַ ווײַלע די גראַבע שטריכן אַרום ווײַזער און גייט צוריק צום אויוון.

— נאָך צוויי שעה... — גיט ער ר׳ מאָטקען צו וויסן.

— נאָך אַלץ נישט טאָג...

— אַוודאי נישט, פּורים־צייט... היינט ווערט טאָג זעקסע — ימים־טובֿים־צייט אויך אַזוי.

— נו, עפּעס גוט אַזאַ לעבן, ישׂראל, טאָמער ביי נאַכט אויסצוקוקן דעם טאָג?...

— מילא... — טוט ישׂראל אַ ציִ די פּלייצעס, און פּאַרוקט זיך אויף דער באַנק אין דער אַנדערער זייט אויוון.

אַ ווײַלע איז שטיל. פּלוצעם וועקט ר׳ מאָטקע ווייטער:

— ישׂראל, ישׂראל!

— וואָס איז?

— זײַ־זשע מוחל, קום נאָר אַהער.

ישׂראל שטייט אויף פון דער באַנק און שטעלט זיך אין עק צווישן אויוון.

— זאָג מיר, ישׂראל, נאָך אַ סך ברויט וועל איך קאַליע מאַכן?...

ישׂראל טוט ווידער אַ ציִ די פּלייצעס, טראַכט אַ ווײַלע און ענטפערט:

— ווי, ר׳ מאָטקע, אַ מענטש טאָר נישט זינדיקן, טאָר זיך נישט אײַנ־שפּאַרן ביי גאָט...

— ישׂראל, איך בעט דיך, דאָ אין ווינקל, אין דער ספרים־שאַנק, זע אַ טעפּעלע, דערלאַנג עס מיר.

ישׂראל מאַכט אַ טריט צו דער שאַנק, נעמט אַרויס אַ טעפּעלע און דערלאַנגט עס, פרעגנדיק:

— וואָס איז עס דאָ?

— אַביסל באַרנעיויך האָט מיר אַ יידענע געבראַנגט, דאָס מויל שמאַכט מיר.

ר׳ מאָטקע זעצט זיך אויף, נעמט דאָס טעפּעלע מיט דער ציטער־דיקער דאַרער האַנט, בליקט אַריין און טוט עטלעכע שלונג. דערנאָך נעמט עס ישׂראל צוריק און שטעלט עס אַוועק אויף דעם פריערדיקן אָרט.

— זעסט, ישׂראל, ווי דאָ יאָגט אַ קעלט? — ווייזט ער אים אויף דער טיר פון דער ווייבערישער שול — דאָס האָבן די ווייבער אָפּגעריסן דעם האָק דעם שבת, אַריינגעפּאַקט זיך צום הבֿדלה־באַוואָרפן.

מ׳דאַרף פאַרשטאָפּן... — ענטפערט ישראל.

— מ׳דאַרף.

— מיט וואָס?

— אַט וואַלגערן זיך בלעטלעך.

— ע... שמות?...

— ווייסטו וואָס, ישראל? אַ לייבל אַ צעריסענער ליגט דאָרט אין ווינקל צווישן די שמות — נעם פאַרשטאָפּ...

ישראל געפינט דאָס לייבל, פאַרשטאָפּט די טיר און פרעגט:

— איבערבעטן, אפשר?...

— ביין, ביין ישראלשי, אַ שיינעם דאַנק. קענסט שוין גיין! הונדערט יאָר זאָלסטו לעבן.

ישראל גייט צוריק אויף זיין אָרט און שפּאַרט זיך אָן.

אַ ווײַלע איז שטיל. עס הערט זיך חוץ דייגערס טיק־טאַק, טיק־טאַק, און ר׳ מאַטקעס קול וועקט ווייטער:

— ישראל, ישראל!

— וואָס איז?

— זיי־זשע מוחל...

ישראל שטייט אויף, שטעלט זיך צווישן אויוון.

— נו?...

— ישראל, דו האָסט געקענט מענדל פּתחיהס און דוד פּתחיהס, זיינע צוויי זין?

— מענדל פּתחיהס און דוד פּתחיהס?...

— יאָ.

— אַ שאלה!... גוט געקענט, אַזוי ווי מיינע צען פינגער...

— עפּעס אַ שיינעם סוף געהאַט?...

— אַוועקגעקומען אין דער כאָליערע, נישט געדאַכט זאָל זיין, די שענסטע מענטשן אין שטאָט.

— זייער פאָטער, ר׳ פּתחיה, נישט פאַר דיין געדענקען, אויך אַ שיינער מענטש. דער ראש הקהל געווען.

— איך געדענק אים נישט.

— און דאָס הויז, ביסט דו אַ מבין, אַ תל ס׳איז?...

— הייבט זיך אָן, ביי גאָט איז עפּעס אַ גרויס עסק?

— איי, וואָס ווייסטו!... ווען איך בין צוריק געקומען און איך האָב עס דערזען, האָב איך מיינע אויגן נישט געגלויבט... ר׳ פּסחיהס הויז! איך געדענק אפילו, ווען מען האָט דעם ערשטן שטיין געלייגט אויף אַ פּת־

דאמענט... ס'איז שויך א מעשה פון א יאָר פופציק, אויב נישט העכער — האָסט דאָך אַ סימן, נאָך איידער איך בין אַוועק פון הי — ווי אַלט, ישראל, ביסטו דען איינגאַנצן, אַ יאָר זעקס און דרייסיק?

— אכט און דרייסיק.

— און איך געדענק עס, ווי היינט. אַ באַרישקייט, אפילו די קאַרפּינקע, א געפּינגערטע קאַרפּינקע... ר' פּתחיה איז די שיך און זאָקן און איז דער סערזשינער שבתדיקער יופּיצע האָט געטייזלט בראַנפן די בעלי־מלאכות, וואָס האָבן געבויט. איינער, ר' פּיניע, איז געווען דער אנטעפּריטער, א מייסטער א קאָפּ־שטיק — און דאָס הויז האָט אזא שווארצן סוף... דערצייל מיר, ישראל, דערצייל ווי אזוי?

— א גאַרנישט מיט א גאַרנישט — — — — איך ווייס נישט מער, איך פלעג דאָך שטענדיק גיין אַ סטרוזשע פון יענעם הויז, ווייס איך נישט מער, די ברידער, די שותפים הייסט עס, פלעגן זיך תמיד דחרסן. מיך נאָכן גילדן פאַר דער סטרוזשע פלעגן זיי מיך אָנשיקן איינער צום אַנדערן — זאָל דער צאָלן, זאָל יענער צאָלן, הערנוויל האָב איך געהאַט ס'לויפעניש... נאָר דאָס איז נאָך גאַרנישט מיט גאַרנישט... דורסן פלעגט מען זיך ווערטש איבערן דאָך פאַריכטן. קיינער האָט נישט געוואָלט לייגן א גילדן, א שינדל, איר זאָלט עס זאָגן... און א הויז, זאָג איך, איז פּונקט ווי אַ בגד, נישט צו גלייכן. איך וועל אייך ווייזן, אַשטייגער, מיין רבקה וואָלט מיר נישט געלייגט אלע מאָל א לאַטע אויפן בגד, פאַלט עס פון מיר אַראָפּ שטיקערווייז... וואָס, נישט? דעריבער איז עס... דאָס אייגענע איז דאָ אויך — נישט פאַריכט, איז נישט! רעגנט, רעגנט, ביז עס פאַר־פוילט צו אלהע שווארץ־יאָר.

— קאַרגע געווען?

— עט, נאָט אייך אַ גראַשן פאַרן קאַרגשאַפט. עפּעס אַ קלייניקייט, צוויי ברידער אין איין הויז, בפרט נאָך א ירושה?... נאָר א מערכה, הערט איר, די שלאָפקייט. וואָס איז געווען מיט זעקס יאָר צוריק, נישט הי גע־דאכט, האָט זי געמאכט א פשרה —: דיר א באַזונדער הייזל און דיר א באַ־זונדער הייזל... נאָט אייך, קינדערלעך, און שאַ... רייסט זיך נישט ביי די קעפּ — — — און די ירושה, די פאַרפוילטע ירושה, האָט פאַליציי באַלד געהייסן פאַרקלאַפּן די פענצטער מיט ברעטער...

ר' מאָטקע אָטעמט לייכט אָפּ און פרעגט:

— און ר' פּתחיהן, פון זיין טויט, ווייסט דו גאַרנישט?

— פונוואַנען?

ר' מאָטקע שוויגט, פאַרטראַכט זיך א ווילע און זאָגט:

— אַז דו ווילסט, ישׂראל, וועל איך דיר דערציילן, ווער דער ר׳ פּתחיה איז געווען פאַר איינער...

— דערציילט.

— זעט דיך, זײַ־זשע מוחל, דאָ אין עק...

ישׂראל האָט זיך לעבן ר׳ מאָטקען און ר׳ מאָטקע הייבט אָן:

— דער ר׳ פּתחיה, די ערד זאָל אים דאָרט אַרויסוואַרפן, איז געווען אַ היגער ראָש הקהל...

— וואָס שעלט איר?

— ווייס איך שוין, נאָר הער בעסער...

— איך בין דעמאָלט אַלט געווען אַ יאָר צוועלף. אַ ברודער האָב איך געהאַט פון אַ יאָר אַכצן, אַ הויכער מיט אַ קײַלעכדיק בלאַסלעך פּנים, קורצע פּאהלעך, אָבער אַ פאַרשוין — איז געווען אויף עפּעס אַ קוק צו טאָן... דער טאַטע מײַנער איז געווען אַ שנײַדער, דער ברודער אויך, ער האָט שוין צוגעהאָלפן. מיך האָט מען נאָך געהאַלטן אין חדר, די מאַמע דער עיקר... מאַכט זיך איינמאָל אַזאַ מעשׂה: פּלוצלינג ווערט אַ קאָך אין שטעטל — מען האָט מײַן ברודער בײַנאַכט געכאַפּט מיט דער דינסט ר׳ פּתחיהס.. עס איז אפּנים אמת געווען, וואָרן די דינסט, האָט מען געשמועסט, האָט באַלד בײַנאַכט עוקר געווען, זי איז געווען פון אַ דאָרף, ערגעץ דאָ... נאָר מײַן ברודער, ווו ווערט ער לויפן, ער איז דאָך אַ היגער? געדענק איך — דער טאַטע האָט זיך אַרומגעדרייט איבער דער שטוב שטאַרק צעטרויערט, די מאַמע האָט געוויינט און דער ברודער איז געזעסן דעם קאָפּ אַראָפּ, דאָס פּנים שטאַרק בלאַס. פון גאַס קומען אַלעמאָל צו אַ חברה קליינוואַרג צום פענצטער, פּויקן אין די שויבן און שרײַען אַרײַן צום ברודער: „אַרהלע — יענטעלע רופט דיך“... אַזוי האָט מען זי גערופן, די מויד. מילא, דער ברודער האָט זיך נישט אומגעקוקט, נאָר מיר האָט עס געשטאָכן... הייב איך מיך אויף און גיי אַרויס פון שטוב. נאָר ווו גייט מען? ס׳חדר, האָב איך געוווסט, איז היינט נישט פאַר מיר... די גאַס אויך נישט... וואָס דען טוט מען? הייב איך מיך אויף און גיי אַרײַן אין בית־המדרש. שוין נאָכן דאַווענען איז עס, שפּעט בײַטאָג, נאָר עטלעכע מענטשן טרעף איך נאָך דאָרט. שטייען זיי אין דער מזרח־וואַנט אַרום טיש, ווו ר׳ פּתחיה זיצט נאָך אין טלית מיט דער עטרה אויפן קאָפּ. זיצט ער זיך לעבן ארון־קודש מיט די פּלייצעס צום פענצטער און ליגט אָפּ די תּפילין און די אַרום, קוקן אים אין פרומען פּנים אַרײַן, וואָס פּינטלט מיט די אויגן. אין דער זייט ווידער, שטייט הערשקע שמש, דער בית־דין שמש, אַ הויכער ייד מיט אַ שוואַרצער באָרד און ברייט פּנים מיט אויגן שוואַרצע

און אריבערגעוואקסענע ברעמען — א פחד. שטייט ער אנגעשפארט מיטן עלנבויגן אין עמוד און דאס אויער בייגט ער אזוי אן, ווי ער וואלט אויף כאפן עפעס א ווארט... אז איך זע אזוי... כאפ איך מיך צו אין דער אנדערער זייט טיש און שטיי אויך — פטור... א ייִנגל דארט, די הייזלעך צעריסענע מיט די קני אין דרויסן און א היטעלע מיט א צעשפאלטענעם דאשעק — פטור, שטיי איך.. און דערווייל הער איך ר' פתחיה שמועסט:

— וחען האט מען אזוינס געהערט אין אזא יידיש שטעטל? — און טוט א קרעכץ — אוודאי, וואלט זיך שוין גאט געמעגט מרחם זיין איבער יידן...

— טאקע נישט געהערט געווארן — האלט אונטער הערשקע — מילא, איך בין דאך שוין שמוש נישט פון היינט, דאכט זיך, אזא מעשה האב איך נאך נישט געהאט...

— זע־זשע, הערשקע — טענהט ווייטער ר' פתחיה — חעם יונג, דעם שניידער, דעם פושע, צו ברענגען אין דער בית־דין שטוב...

— אוודאי, אוודאי — רופן זיך אלע גלייך אן — מען טאר אזוינס נישט חערלאזן.

— איך בין תמיד גרייט — ענטפערט הערשקע ברייט — וואס קהל הייסט, בין איך גרייט צו פאלגן. בפרט נאך, אז איר הייסט אויך...

— נישט איך הייס אייך — מאכט ר' פתחיה — נאר גאנץ קהל הייסט... און גיי, הערשקע, שוין, זוים נישט. ווארן איך וועל באלד זיין אין חער בית־דין שטוב.

— איר גייט חען נישט אהיים פריער?

— יא, אבער נאר דעם טלית אוועקלייגן... איך האב געכטן, ב״ה, אייך געפאסט... א בוררות געזעסן...

הערשקע האט א קוק געטאן אויף חער ערד פארן עמוד, אויפגעהויבן זיין ים־שטאק און גייט צו דער טיר.

אז איך הער אזא מעשה, שפרינג איך ארויס פון בית־מדרש, כאפ א שטייך און לויף צו הינטער יענעם פענצטער, וווּ ר' פתחיה זיצט — א קנאק אריין דורך דער שויב, באלד די געהירן ארויסצולאזן... איך קוק מיך גאר נישט אום און צייט איין מינוט בין איך שוין אינדערהיים, נאך איידער הערשקע רירט זיך מיטן שטאק...

צעקאכט בין איך, רעד איך נישט א ווארט, דערצייל גאר נישט, נאר כאפ דאס אייזערנע שטייסל פון אונזער מערזשער און שטעל מיך ביי דער טיר — לאמיך זען, ווער עס וועט די טיר עפענען!... נאר דער טאטע מיטן ברודער טון צו מיר א לויף־צו. וואס טוסטו, וואס טוסטו!... רייסן מיך

אױפֿעק, די מאַמע אױך... איך שרײַ: הערשקע שמש גײט... און זײ גאָר־ נישט... נעמען מיר צו דאָס שטײסל און שװײַג„לאָמיר נאָר הערן, זאָגט דער טאַטע, נאָך װאָס ער קומט, זאָל ער נאָר אַרײַנקומען"... — — — — —

אינדעם עפֿנט זיך די טיר — ברוך הבא. — הערשקע מיטן ים־ שטאָק. טוט אַ צי אַרױף די ברעמען, אַ קוק אױפֿן טאַטן, װי מיט אַ שפּיז... און טוט אַ זאָג: „מלך, דער רבֿ איז אױף דיר גוזר, דו זאָלסט ברענ־ גען דעם זון דײַנעם אין דער בית־דין שטובֿ!" אָפּגעזאָגט, טוט ער אַ קלאַפּ צו מיט דער טיר, ער איז שױן נישטאָ...

דער טאַטע רײַסט זיך די האָר פֿון קאָפּ, די מאַמע װײנט, חלשט, פֿאַרפֿאַלן... און דער ברודער זאָגט: ער גײט נישט.

דער שמש קומט נאָך אַ מאָל, נאָך אַ מאָל, מתרה געװען, דער ברור־ דער הערט נישט. קומט ער, הערשקע, מיט צװײ טרעגער און מען נעמט אים מיט געװאַלט, דעם ברודער.

אין שטובֿ איז געװאָרן יום־כּפּור, אין דרױסן — אַ געלױף... מען פֿאַרהאַקט געװעלבן און מען לױפֿט... איך אױך, מיט אַ געװײן לױף איך נאָך דעם ברודער ביז צום רבֿס שטובֿ. מען האָט מיך נישט אַרײַנגע־ לאָזט און דאָ בײַ די פֿענצטער שטײט מען קאָפּ אױף קאָפּ, װי די בינען אָנגעקלעפּט... בײַ דער טיר אױך דאָס אײגענע.

פּלוצלונג, צערוקט זיך דער עולם, מען מאַכט אַ װאַרע — ר׳ פּתחיה קומט אָן... ער לעבט, זע איך... גײט ער אין דער שבתדיקער יופּיצע און אין קאָלפּיק, אַ פֿאַרצײַטישע זאַך... ער און נאָך אַ פּאָר חשובֿים, זאָל זײ די ערד אַרױסװאַרפֿן, גײען זײ אַרײַן אין דער בית־דין שטובֿ.

װאָס דאָרט האָט זיך געטאָן, װײס איך נישט. נאָר עס האָט געדױערט אַן ערך פֿון אַ שעה, פֿירט מען דעם ברודער אַרױס פֿון דאָרט גלײַך אין שול אַרײַן!

דער גאַנצער עולם איז נאָך, קינד און קײט, אַלץ לױפֿט אױפֿן שװאַרצן װונדער. אין שול האָט מען דעם ברודער אַרױסגעפֿירט אױפֿן בלעמער און ער האָט געמוזט זיך מתודה זײַן... נאָך װידױ, זעצט מען אים אַרײַן אין קוניע — אַזאַ באַזונדער שטיבל אין פּאָליש — אַ פֿאַרצײַטישע זאַך... איז ער דאָרט אָפּגעזעסן אַ מעת־לעת. דער עולם האָט אַרײַנגעשפּיגן דורכן פֿענצטערל, און יונגװאַרג, ממזרים, ערבֿ־רבֿ, האָט אַרײַנגעװאָרפֿן שטײנער און זאַמד — — —

נאָכן מעת־לעת איז דער ברודער אַהײמגעקומען, שװאַרץ װי אַ קױל, די אױגן אײַנגעפֿאַלן — — — אַ פּחד... נאָר אַזאַ רציחה, זעט מען נישט אַזױנס. טוט ער אַ לױף צו צו דער װאַנט, כאַפּט אַראָפּ די תּפֿילין,

און צעשמעטערט זיי אין איין אויגנבליק און די רציחות — אויף פיץ פיצעלעך... דער טאטע און די מאמע פאלן צו צו אים — זונעשי... טוט ער זיך א ריס אויס און ארויס פון שטוב — — —

האט מען נישט געהערט פון אים א פאר וואכן, ביז מען האט זיך דערוווּסט, אז ער איז דא נישט ווייט ביי א גלח... געשמדט זיך... און חתונה געהאט אין דארף. פאר דאס, ביי שול־קלאפן, האט דער שמש אונדזער לאדן אויסגעמיטן... די טאטע־מאמע האבן דאס פנים נישט ארויסגעוויזן אויף דער ליכטיקער שיק, און פאר צער איז דער טאטע באלד געשטארבן — — —

די מאמע האט זיך גענומען טראגן באלעבאטישע פעקלעך גרעט צום טייך, און איך — כאפן א בייגל פון די מולטערס אראפ... דער ברודער פלעגט טייל מאל, אין א מארק־טאג, קומען אין שטאט אריין, געשטעלט זיך מיט א טישל חזיר אין מיטן מארק... אז יידן פלעגן זיך אפשטעלן קוקן, האט ער ארויסגעבליזט די צונג... האט מיך איינמאל די מאמע צוגעשיקט צו אים, ער זאל רחמנות האבן אויף איר און נישט קומען מער, האט ער איר צוליב געטאן. און מיר, איך בין געגאנגען אפגעריסן, האט ער געגעבן צוועלף גילדן אויף העמדלעך מיט הויזן — פארט א ברודער...

און איינמאל, זומער באגינען, קלאפט עמעצער אן אין דער טיר. די מאמע גייט אראפ עפענען, קומט ער אריין, וויל איר געבן געלט, וויל זי נישט. גייט ער, טוט מיך אן און נעמט מיך אן ביי דער האנט... די מאמע לאזט נישט. בעט ער זי, זי זאל לאזן מיך גיין ווייזן אים דעם טאטנס קבר... בין איך געגאנגען און געוויזן אים, איז ער געשטאנען פון ווייטנס. געדענק איך, און געקוקט שטיל מיט טרערן אין די אויגן... דאס פנים בלאס, אינגאנצן יידיש, נאר וואס דער שפענצער מיטן היטל אנדערש. דערנאך האט ער ארויסגענומען עפעס א גילדן דרייסיק, געשטופט מיר אריין אין דער האנט, איך זאל געבן דער מאמען אויף א מצבה... נאר געשטעלט האט מען נישט — מיך האט ער געקושט און איז אוועק מיט אן הינטער־וועג, קיינער זאל נישט וויסן...

איך בין אלט געווארן א יאר זיבעצן, האב איך מיך שוין געקענט באגיין אן בייגל־כאפן. דער היגער פריץ, ווערזשבינסקי, האט געהאט א פראפינאציע, א האלבן גילדן דעם טאפ בראנפן, אריינפירן פרעמדן האט מען נישט געטארט, דער פריץ האט געלאזט איינדזעצן... נאר ווער האט געקוקט? באלעבאטים פלעגן ברענגען פונדאנען, פון דארט, מען האט געברענגט. פלעג איך שוין האבן אזא געניטן קוק — פון אונטער דער

ערד האָב איך דערשנאַפּט... און יענער האָט זיך געמוזט אויסקויפן פאַר א וואָס־עס־איז... אַנישט, האָב איך געזאָגט, גיי איך צום פּריץ... און נאָך איז געווען, היינט זעט מען עס גאָר נישט, גאָר אַנדערע מענטשן, אַפילו הייזער אַנדערע... פּאַרצייטנס, א הויז מיט א פּאַטשיינע, א שפּייכלער מיט א פּאַטשיינע און אַזוי כסדר... באַלעבאַטים פלעגן זיך צונויפקומען אויף דער פּאַטשיינע, שמועסן, דערציילן מעשיות, ליצנות טרייבן, אָדער גאָר חשבונען אויף דער טיר מיט שטיקער ווייסליים אין די הענט... ווי זעט מען גאָר היינט?... א באַלעבאָס האָט געקאָנט האָבן א שפּייכלער מיט תבואה, א בוידעם מיט ציבעלעס, אז עס האָט זיך אזש געבראָכן... פּאַרצייטישע יאָרן — — — יאָ... פלעגן זיין אַזעלכע, וואָס אַשטייגער, אַ פּאַראָביק אין אַ הויף האָט געגנבעט אַ קערצל תבואה, האָבן זיי עס ביי אים צוגענומען פאַר א שיבוש... האָב איך שוין דערשמעקט, ווער און וואָס... פלעג אַריינקומען צו יענעם באַלעבאָס, על פּי רוב אין שבת, גאָט זאָל עס מיר מוחל זיין! — הער נאָר, באַלעבאָס־לעבן! אַזוי און אַזוי... איך וויל אויך עפּעס פאַרדינען... אַנישט — שוין, מען האָט קיין צוויי ווערטער נישט גערעדט... און טייל מאָל פלעגט מען מיט מיר דורכקומען פאַר א שטיק פיש מיט א חלה — — —

אַזוי האָב איך אָפּגעפירט א צייט לאַנג, ביז איך האָב מיך דערוווּסט, אַז די שטאָט וויל מיך אָפּגעבן פאַר א זעלנער — אין מיקאָלייס צייטן — — — ביטער... וואָס טוט מען? נעכטיקן אינדערהיים האָב איך שוין מורא, וואַלגער איך מיך א נאַכט דאָ, א נאַכט דאָרט, נאָר פאַרהיטן האָב איך מיך נישט געקאָנט. און אײנמאָל, איך שלאָף אינדערהיים, קלאַפּט מען אָן שפּעט ביינאַכט. די מאַמע וויל לויפן עפענען, האַלט איך זי איין קודם, דאָס האַרץ האָט מיר עפּעס געזאָגט... כאַפּ איך אויף מיר דאָס אָנטאָן און זאָג דער מאַמען: אַזוי ווי זי וועט נאָר עפענען די הויז־טיר, זאָל זי באַלד צוריק אַריין אין שטוב, און איך וועל מיך דערווייל שטעלן הינטער דער טיר... אַזוי איז געווען, די כאַפּערס זיינען אַריין און איך — אַרויס... אַוועק — — —

צומאָרגנס איז די מאַמע אַריינגעגאַנגען צו ר׳ פּתחיהן, געוויינט פאַר׳ן ער זאָל רחמנות האָבן, האָט ער איר צוגעזאָגט און פאַרענטפערט נאָך, זי זאָל זיך נישט שרעקן. גאַנץ גוט, און איך נעכטיק שוין ווייטער אינדערהיים, פלוצלינג, תחילת נאַכט, אומגעריכט, גיט מען א באַלעגער דאָס הויז און מ׳כאַפּט מיך אַוועק ווי א פייגעלע... הינטער דער שטאָט איז געווען די קאָזע, זעצט מען מיך אַריין — זיץ!...

ביינאַכט חלומט מיך אַ חלום, און קיינמאָל האָב איך אים נישט געקענט פאַרגעסן... מיר דאַכט זיך, אַז איך צינד־אונטער ר׳ פּתחיהס הויז און איך זע, ווי עס פלאַקערט און פלאַקערט... אינדעם, איך וויל שוין אַנטלויפן, כאַפּט מען מיך, מ׳זעצט מיך איין אין דער קאָזע — וואָס אַ חלום איז !...

באַגינען. איך מאַך אויף די אויגן, קוק מיך אַרום — אמת... שטעל איך מיך אויף צום פענצטערל און קוק אַרויס דורך די קראַטן. פאַר דער טיר ליגט דער סטרוזש, אַ גוי אין אַ גראָבן סוקמאַן, און שלאָפט ווי געהרגעט. שריי איך אַרויס צו אים, ביז ער כאַפּט זיך אויף. פרעג איך: — ביי וועמען האָט געברענט די נאַכט? ... ער רייבט זיך די אויגן און זאָגט: ער ווייסט נישט. ס׳האָט נישט געברענט אין ערגעץ... פאַרשטיי איך דאָך שוין, אַז כ׳איז אַ חלום און מיר ווערט ביטער אויפן האַרץ פון דער קלאָרער תשרבה... איך געדענק שוין אַלץ, אַלץ... און וואַרף מיך אויף דר׳ערד מיט אַ געוויין — אייך גאָט טאַקע האָט מיר געמעגט ענטפערן. געוויינט פאַר כעס, וואָס איך האָב מיך אזוי מיאוס אָפּגענאַרט... נאָר פאַרפאַלן — — —

ביי טאָג האָב איך געהאַט דאָס גאַנצע שטעטל ביים פענצטערל... זיי האָבן דערלעבט...

פאַרנאַכט, בעט איך דעם סטרוזש, ער זאָל מיר שאַפן אַ פרישן טרונק וואַסער. איך בין קראַנק, זאָג איך אים. נאָר ער וויל נישט, האָב איך געהאַט אַ פאָר גראָשן, גיב איך אים אַוועק און בעט אים נאָך אַמאָל. גייט ער אַריין צו אַ שכן אַ גוי און ברענגט אַרויס אַ קיבל. אַ ברונעלע איז דאָרט געווען אַ קליינס, ס׳איז שוין היינט פאַרשיט; די קאָזע, האָב איך געזען, איז שוין אויך אַ קופּע צעבראָכענע ציגל... נעמט ער, דער סטרוזש, שעפּט אָן אַ קיבל וואַסער, ברענגט מיר צו צו די קראַטן, קען נישט אַריין... גייט ער אַריין דערלאַנגען דורך דער טיר. ווי ער שליסט אויף, אַ געזונטער יונג בין איך געווען, קריגט ער פון מיר אַ קנאַק, דרייט ער זיך איבער און איך בין אַרויס... און גלייך צום ברודער אויפן דאָרף — — —

איך בין אַהין געקומען אַ שטיק אין דער נאַכט — — — „ברודער, ראַטעווע מיך!” דערציייל איך אים די גאַנצע מעשה. ער ווערט אָנגעצונדן פאַר כעס און די טרערן שטעלן זיך אים אין די אויגן... דאָס ווייב, אַ יונגע שיקסע נאָך, האָט געוויינט, קוקנדיק אויף מיר, און געשאָלטן יידן מיט טויטע קללות... גאָט זאָל עס מיר מחל זיין.

דער ברודער איז אַרויס פאַרמאַכן דעם לאָדן, קיינער זאָל מיך נישט זען... דאָס ווייב האָט מיר דערווייל געגעבן עסן און טרינקען. דערנאָך האָט זי געלייגט שלאָפן די קינדער, צוויי שרצימלעך שוין געהאַט, און דער

ברודער האָט מיך אַרויפגעפירט אויפן בוידעם, א פולער בוידעם היי, און געלייגט זיך שלאָפן מיט מיר צוזאמען...

באַגינען, אין דרויסן האָט געבלויט, וועקט מיך דער ברודער. איך שטיי אויף. גייען מיר אַראָפּ. דאָס ווייב איז שוין אויף. ביים קוימען שטייט זי אין א האַלב קליידל, דאָס פויערישע מיט די בלויע און רויטע פאַס־קעלעך... א רויט קאַפּטאַנדל א לייכטס, די ציצן אזוש שטאַרן אָפּ... און דאָס פּנים רויטלט זיך און די אויגן בלישטשען קעגן פלאַקערנדיקן פייער, ווו זי שוימט אָפּ פון אַ טעפּל. דערזעט זי מיך: דזשען דאָברי, שוואַגזשע, ווערט זי פריילעך און דערלאַנגט מיר באלד א טעפּל קאָכנדיקע מילך מיט ברויט. וואַש איך מיך אָפּ און נעם עסן.

דער ברודער איז דערווייל געווען אין דרויסן. דורכן פענצטער האָב איך געזען, ווי ער טרייבט אַרויס די קו פון שטאַל — א קו א שיינע... באלד קומט ער אַריין און זעצט זיך, א לאַנגע הילצערנע באַנק איז גע־שטאַנען פאַרן בעט, וווּ די קינדער ליגן, זעצט ער זיך. און אזוי פאַר־טראַכט, אזוי בלאַס האָט ער אויסגעזען — א רחמנות... אז איך האָב אָפּגע־געסן, מאַכט ער צו מיר: הער, לאַנג זיין דאָ קאָנסטו נישט... און קום מיט מיר — — —

גייען מיר אַרויס פון שטוב און מ׳גייט.

אין איין עק וועלדל בלייבן מיר שטיין און דער ברודער הייבט אָן צו וויינען... דערנאָך מאַכט ער צו מיר: הער מאָטל... שמדן — נישט! זיי א ייד... איך בין אויך... זאָגט ער, און ווייזט מיר אין א שפּאַלט פון אן אַלטן בוים האָט ער ליגן א תהילימל — — — נאָר וואָס דען, זאָגט ער, איך וועל דיך אָפּשטעלן אין א שטאָט אַריין, געבן דיר געלט גענוג און דו כאַפּ דיך צו אַ גרענעץ...

איך בין באַשטאַנען און ער הייסט מיך וואַרטן אין וועלדל, ביז ער וועט איינשפּאַנען זיין פערד און וועגעלע און צופאָרן נאָך מיר.

דער ברודער איז אַוועק צו דער שטוב און איך בלייב אַליין.

זיץ איך אין וואַלד. זיץ, זיץ, און טראַכט, וואָס מיין סוף וועט זיין. דערווייל איז דער ברודער אָנגעפאָרן און איך זעץ מיך אַריין אין וועגעלע און מ׳פאָרט אַוועק קיין לובלין.

אין לובלין האָט מיר דער ברודער געגעבן צוויי הונדערט גילדן, גע־זעגנט זיך און אָנגעקושט וויפל ער האָט געקענט און איז צוריק אַהיים.

איך ווייטער, קיין קאָליע־שטריך איז נאָך דעמאָלט נישט געווען, האָב איך מיך געכאַפּט צו ביסלעך פון איין שטעטל אין אַנדערן. איך בין אריבער די גרענעץ קיין גאַליציע...

אין גאַליציע האָב איך מיך געלערנט שמידקלעריי. ביטער איז מיר געווען און דאָס בענקשאַפט אַהיים, ווייסט איר גאָט אין הימל... נאָר פאַר פאַלן, ווייל אין דער היים, ווייס איך, איז דאָ אַ ר' פּתחיה... ער קוקט מיך אויס — קורץ דערפון, כ'האָב מיך אויסגעלערנט די מלאכה און שפּעטער האָב איך חתונה געהאַט. נאָר אײן אומגליק — זי איז אַן עקרה געווען... איידער וואָס, איידער ווען, נישט אַזוי גיך ווי עס רעדט זיך, איז דערווייל אַריבער אַ יאָר פופצן־זעכצן. דערנאָך האָב איך מיך געגט, חתונה געהאַט מיט אַן אַנדערע, האָב איך מיך שוין גאָר באַגראָבן. אַן אַלטע, שוין, זי האָט מיך גענאַרט אין די יאָרן און קיין קינדער נישט געהאַט שוין... שפּעטער איז זי אפילו געשטאָרבן, נאָר איך בין שוין דעמאָלט אַלט געווען אַ יאָר פינף און זעכציק, שוין גרויע האָר און אַן אָרימאַן, ווער וועט מיך שוין נעמען? אַזוי איז מען איין שוואַלב... שטאָק־אַליין — — האָב איך מיך מישב געווען: וואָס האַלט דאָס מיך צו, איך זאָל זיין אויף דער עלטער אין אַ פרעמדער מדינה, וואָס, ווען, די קינדער, די אייניקלעך?... זאָל זיין, זאָג איך, ווי גאָטס ווילן, לאָמיך פאָרן אַהיים שטאַרבן, אַלץ וועט מען דאָך מיך אַצינד נישט אָפּגעבן פאַר אַ זעלנער...

דער אַלטער האָט אָפּגעזיפצט, אַראָפּגענומען די אויגן פון ישׂראלן און איז שטיל געבליבן.

אין אַ ווײַלע אַרום טוט ער זיך פלוצלינג אַ הייב פון געלעגער, קריכט אַראָפּ, רוקט אָפּ אַ פּאָר שטעקשיך פון אונטער דער באַנק און פון געלעגער אַראָפּ נעמט ער אויף זיך דאָס היטל און אַ צעריסענע וואַטענע קאַפּאָטע און וויל גיין.

— און דער ברודער — פרעגט ישׂראל — דער ברודער איז שוין געשטאָרבן?

— קענגן וואָס פרעגסטו, ישׂראל?

— קענגן ירושה...

— שוטה... — טוט דער אַלטער אַ שאָקל מיטן קאָפּ און נעמט גיין צו דער טיר.

— וווּ גייט איר ר' מאַטקע? — שרייט ישׂראל נאָך.

— ע, איך קום באַלד אַריין...

— אליין, אפשר מיטגיין?

— ניק, ניק, ישראלעשע, מען דאַרף נישט...

און ישראל קוקט אים נאָך, ווי ער גייט ארויס פון בית־המדרש.

אין דרויסן שיינט די לבנה. ר׳ מאַטקע זוכט עפּעס ביי דער ערד.. ער געפינט א שטיין און טראָגט זיך מיט אים אין מאַרק אריין. דאָרט בלייבט ער שטיין פאַר א חורבה מיט צוגעשלאָגענע ברעטער איבער די פענצטער — נאָר אין דער הויך איז דאָס פענצטערל פונעם בוידעם־שטיבל אָפן געפּראַלט און קוקט מיט א פינצטערן בליק אין הימל אריין... די לבנה שטייט קעגן איבער און קוקט אריין אין דעם חרובדיקן פענצטערל, ווי אין א פינצטערן לערן תהום.. ר׳ מאַטקע קוקט אויך... שטיל איז ארום, אלץ שלאָפט און ר׳ מאַטקע שטייט און קוקט... די שטערנדלעך קוקן... א שטיקל וואַנט פון אינעווייניק בלייכט זיך פאַר דער שטילער לבנה און ר׳ מאַטקע קוקט — ער געדענקט א העל באַלויכטן פענצטערל און ר׳ פּתחיהס קול מיטן גמרא־ניגון... ער געדענקט, ווי דאָס פענצטערל האָט אויסגעזען די נאַכט פון ט״ו כסלו, ווען חברא קדישא האָט געמאַכט סעודות... ער געדענקט עס אויך ביי אַן אסיפה... נאָס פלוצלינג טוט ער א הייב די האַנט און א וואָרף ארויף דעם שטיין — נאַ, ר׳ פּתחיה! — — —

אין בוידעם כאַפּט זיך אויף א געקלאַנגעריי פון קעץ . . . .

— —

א לעצטן פייערדיקן בליק פון נצחון און פאַראַכטונג וואַרפט נאָך דער אַלטער אויפן פענצטערל און קערט זיך צוריק אום אין בית־המדרש אריין. דאָרט לייגט ער זיך צוריק אויף זיין געלעגער, אָטעמט לייכט אָפּ און פון אלטן גליקלעכן הארץ רייסט זיך ארויס: אצינד, גאָט, אז איך האָב שוין מיין חוב אָפּגעגעבן, קענסטו דיינעם שוין נעמען!...

א טאַטע מיט בנים

שלמה דער גראָבער קאָפּ, — אַזוי האָט אים חנה־לאה, זיין ווייב, אַ־צור־גאָמען געגעבן, ווייל פּריוואַט פּאַרנאַכט, ווען יידן גייען שוין אין שול אַריין, נעמט ער מיט זיינע צוויי בנים ערשט דעם טאָפּ צומעס צווישן די פיס אַריין, און אַלע דריי מיט די קעכער־לעפל אין די הענט און מיט רויטע דערהיצטע פּנימער, ווי די טעריקן, רייבן לעפל איין און לעפל אויס אין די „פּיסקעס" אַריין, ביז עס בלייבט קיין שריד און פּליט נישט איבער פאַר חנה־לאהס ווענן אויף שבת אינדערפרי, — אָט דער „שלמה דער גראָבער קאָפּ" נעמט זיך זונטיק באַגינען דאָס זעקל מיט דעם שטעקל אין האַנט אַריין, — ער האָט זיך די נעגל אַפילו נישט אָפּגעגאָסן! — און מאַרש אין דאָרף אַריין, ער מיט דעם יינגערן זון, משהלע ברוטאַן. דעם עלטערן, פּנחסלען, האָט ער מורא צו טשעפּען. ווי אַן אמתער „סאָלדאַט", די מוטער רופט אים טאַקע „זעלנערטשיק" — ליגט ער זיך אויסגעלייגט אויף זיין טאַפּטשאַן פון לאָקשן־ברעטער אויף שטולן מיט מולטערס צוקאָפּנס און מאַכט פול מיט זיין כראָפּען דאָס קליינע שטיבל מיט די גרויע ווענט, ליגנדיק מיט די נאָזלעכער צום בעליק אָנגעשטעלט און מיט די נאַקעטע עלנבויגנס פאַרוואָרפן אונטערן קאָפּ.

— זאָל ער שלאָפן, דער יונג — גיט שלמה צום יונגערן זון אַ זאָג, אויף די שפּיץ נעגל, צוליגנדיק אַ פינגער צום מויל, ווי איינער רעדט: האָב אים אַ שוואַרץ יאָר, און לאָמיר זיך אַרויסמאַכן און אַנטלויפן אין דאָרף אַריין, וועסטו האָבן דאָס „אַנרייסעניש".

און מען גנבעט זיך שטיל מיט חעם זעקל אויף די פּלייצעס און מיט דעם שטעקן אונטערן אָרים פון שטוב אַרויס, אַז חנה־לאה אין דעם ווייסן שלאָף־קופּקל, וואָס ליגט האַרט באַגראָבן מיטן קאָפּ אין קישן אַריין,

היבט גאר נישט אן צו הערן אפילו דעם סקריפ פון דער טיר, ווען אירע צוויי פרנסה־געבערס שארן זיך ארויס אין דרויסן.

אין שטוב ווערט שטיל. דער ווייסלעכער טאג לייכט שוין דורכן פענצטער אריין און ווייסט דאס שטיבל אויס. נאר שלמה מיט דעם זון זיינען שוין אצינד צוויי פרייע פייגל.

— זעסט, טאטע — ווייזט אים משהלע ברוטאן א צעקאלעטשעטן באַרוועסן פוס, הייבנדיק אים אין דער הויך און אונטערטאנצנדיק דערוויילאויפן צווייטן — זעסט, דאס האב איך מיר אין א שטיין אפגעכמאליעט.. ער ווייזט אים א רויטע וונד פון רוי־פלייש אויף א שווארצן פארבלאטיקטן פוס.

— א כפרה פאר א הונט! — ענטפערט אים דער טאטע מיט א זייטיקן קוק, — איך קאן אויף אייך מיין קאפ נישט ארויפזעצן. יונגען זאלן זיך כאג און נאכט ארומיאגן.

און משהלע ברוטאן פארשנירט זיך שטארקער די הויזן און מארשירט מיט דעם טאטן גלייך, פילנדיק, אז נישט פנחסל, נאר ער איז דעם טאטנס רעכטע האנט. אין דער וועסטל־קעשענע האט ער א פינגערהוט, א נאדלטעשל מיט נאדלען, דאס וואס געהערט צו א מיטהעלפער, צו א האנטיונג, און דער טאטע האט ביי זיך אין זעקל דאס, וואס געהערט צו א מייסטער: א שלאק, א מאס צו נעמען, א קויל ווייס־ליים צום צייכענען און א שער צום שניידן. און זיין בן, משהלע ברוטאן, איז אים מקנא. ער וועט נאר כאפן דעם שניט פון טאטן — וועט ער זיך אליין אויפכאפן אין א זונטיק באגינען און אוועקלויפן אין דארף אריין איינער אליין, אזוי, אז מען זאל נישט וויסן, ווו ער איז אהינגעקומען. די מאמע וועט ארומלויפן, ווי פארסמט, און ברעכן די הענט, ווער ווייס, אפשר איז איר זון דערטרונקען געווארן, אדער אפשר האבן אים טייוואלים אוועקגעשלעפט אין א וואלד און חתונה געמאכט מיט א קאלב... אפשר אזוי... און ער, משהלע ברוטאן, וועט זיך זיצן ערגעץ אין א דארף א גאנצע וואך, עסן געבראטענע קארטאפלעס מיט זויער־מילך, און פרייטיק פארנאכט וועט ער ערשט געבן א קום צוריק אין שטעטל אריין, — די ברענענדיקע בענטש־ליכט וועלן שוין פון אלע פענצטער ארויסשיינען, און ווייבער וועלן אים נאכקוקן, וואס פאר אן איינרייסער (א פאדיניער) פון א יונג ער איז... ווי ער גייט א דערהיצטער פון וועג, א פארשטויבטער... — און דעמלט וועט ער געבן א קום אריין צו זיין מאמען חנה־לאהן, וועט געבן א ווארף אראפ דאס זעקל פון זיך, און געבן איר א גיב אוועק א גאנץ פינפער־קערבל, א חוץ א „סאלענדרע”, וואס ער האט אין זעקל געבראכט: אטא דא

האַסטו — נאָ מאַמע!... — וועט ער איר געבן אַ זאָג: — אָט האָס האָב איך פאַרדינט, און אָט האָס נאָ דיר!...

און ער שמעלט זיך פאָר, וואָס פאַר אַ שבת עס וועט דעמלט זיין, ווי די מאַמע וועט אים רוקן שיסלען, איינע נאָך דער אַנדערער, און ער וועט זיך מאַכן דעמלט פאַר אַן אוידעלן, פאַר אַ שטילן און אַ קליינעם עסער...

פאַר גרוים פרייד גליען ביי משהלע ברוטאַן די אויגן, און ער קוקט מיט אַ גלאַנץ אין זיי אויפן זאַמדיקן וועג אַרוים, שוין אַרויסקומענדיק מיט דעם פאָטער אויפן באַרג הינטער דער שטאָט, ווו דאָס גרינע פעלד מיט דעם ווייטן בלויען וואַלד שפּרייטן זיך פאַר זייערע אויגן אויס, ערגעץ אין דער ווייטער וועלט אַריין.

משהלע קוקט, ווי אין מזרח־זייט פאַר זונען־אויפגאַנג שפּילט דער הימל אין אַלערליי פאַסן, פייער־רויטע און ברוין־רויטע און ער בלאָזט אָן די באַקן און פרעגט דעם טאַטן, צי עס האָט נישט אַמאָל געברענט די נאַכט אין דאָרף, ווו זיי גייען ערשט?

— נראָבער קאָפּ... — זאָגט דער פאָטער — דו זעסט נישט, אַז די זון גייט אויף?

און משהלע קוקט זיך נאָך אַמאָל איין אויף יענער זייט, זעט, ווי די זון שטייט טאַקע אין לאַנגן תכלתנעם וואָלקן־פאַס אַרונטער פאַרוקט, און שיינט אָפּער פון אויבן מיט שפּיצן ליכטיקייט אין הימל אַריין, ווי מיט לאַנגע העדנער — און פאַרשטייט ערשט, אַז דער טאַטע איז גערעכט...

ער זעט, ווי פרי ס'איז נאָך... אין טיפן פעלד, ווייט אין טאָל — שטייען אַ פּאָר אָקסן און אַ פּויער מיט דעם העמד איבער די הויזן און אַ ברייטן שטרויענעם קאַפּעלוש אויפן קאָפּ — און אויף אַלץ אַרום ליגט נאָך די נאַכטיקע שטילקייט, און אַ טונקעלע רויקייט רוט הינטערן ייִיטן בלויען וועלדל, — אַזוי, אַז די אָקסן און דער פּויער זעען דאָ אויס ווי פאַרסודעט, ווי גלאַט אַרויסגעשטעלט אונטערן בלויען הימל אַרונטער.

נאָר אין דער לופט קעגן דעם לאַנגן בלויען וואָלקן־פאַס, וואָס ליגט אויסגעשפּרייט איבערן מזרח־ראַנד צווישן הימל און ערד — דערהויבט זיך שוין אַן איינציקער פויגל, הויך און גלייך איבער איין אָרט, און דאָס שאַרפע מאָרגן־געשווויטשעריי פון דעם קליינטשיקן באַשעפעניש׳ל, וואָס טונקט זיך מיט פלאַטערנדיקע פליגעלעך אויף און אָפּ און אין דעם וואָלקן־פאַס — פילט אָן די לופט מיט אַ זיס געשפּילעריי, און אַ זיסקייט צעגיסט זיך אין דעם מאָרגנדיקן ליכט — ביז דער פויגל קומט אַלץ העכער און העכער, ווי אַ שוואַרץ פּינטעלע אין וואָלקן אַריין, און דאָס פּישטשען זיינס הערט זיך קוים, ווי פון אונטער אַ ווייטער וועלט אָפּער. און אָט אונטער יענער ווייטער וועלט, ווו דער פויגל איז שוין איצט, וועט משהלע זיין שפּעטער,

ערשט אין צוויי שעה אַרום, ער מיט דעם טאַטן זיינעם. דער פֿויגל מוז שוין אַוודאי אַרויסזען, קוקנדיק פֿון דער הויך אַראָפּ, יענע ווייטע שטרוי־ענע דעכלעך מיט די אָפּגעווייסטע ווענט, מיט די איינציקע פֿענצטערלעך, וואָס קוקן אויפֿן זאַמדיקן וועג אַרויס. דער פֿויגל מוז זיי שוין אַוודאי זען — און ער וועט ערשט זיין שפּעטער דאָרט.

ווי גוט וועט דאָס — טראַכט ער — זיין... דער טאַטע וועט זיך שטעלן דאַוונען אין פּאַכטערס טלית און תּפֿילין, אין פּאַכטערס שטוב ביי חעם פֿענצטער, ער וועט זיך אויך שטעלן דאַוונען — און דער פּאַכטער וועט דערנאָך געבן אַנבייסן אַ שיסל צוואַרעך מיט אַ שטיק שוואַרץ „אָקריץ" — / אַז דער רוח וועט עס נעמען.

נאָר דער טאַטע שלאָגט אים איבער, און מיט אַ וויש פֿון זיין אַרבל אין משהלעס, ווי ער וואָלט אים געוואָלט עפּעס אַ משׁעפּע טאָן, גיט ער אים אַ פֿרעג:

— יצי דו, משהלע, האָסט נישט געהערט, די מאַמע האָט עפּעס גע־קרעכצט?...

— וואָס געקרעכצט? — פֿרעגט משהלע ברוטאַן, אַנקוקנדיק דעם טאַטן מיט אַ האַלב אָפֿן מויל און אויפֿגעבלאָזענע ליפּן.

— צי זי האָט נישט געקרעכצט?...

— וואָס געקרעכצט?

— גיי, דו בהמה דו! — גיט ער אים צוריק, ווי אַ וואָרף אָפּ פֿון זיך. און ווייטער מיט אַ זייטיקן קוק: — דו פֿאַרשטייסט נישט, וואָס מען רעדט צו דיר...

נאָר משהלע מאַכט זיך גאָר נישט פֿאַרשטיין... ער ווייס, אַז דער אַלטער מאַכט נאָך אַ בריאה, און די מאַמע, חנה־לאה, ריכט זיך אַ ליאַדע טאָג אַרויסצוואַרפֿן נאָך אַ בן פֿון די געדערעם אַרויס... נאָר וואָס אַרט דאָס אים? לאָז דער אַלטער מיינען, אַז ער פֿאַרשטייט זיך גאַרנישט אויף אַזוינע געשעפֿטן...

און אַזוי נאָרנדיק זיך איינער דעם אַנדערן, הייבן ביידע די ליעפּל, שטעלן וואָס אַמאָל געשווינדערע פֿיס אין דאָרף אַריין.

— רודער צו מיט אַן אבר!... — טענהט דער טאַטע צום זון. — איך בין מיט אַ יאָר עלטער ווי דו — טענהט ער — און זע, ברוך השם, ווי איך גיי!

און אַזוי גייענדיק מאַכט ער וואָס אַמאָל גרעבערע שפּרייזן, שאַרכענ־דיק מיט די כאָליעוועס און די פּאָלעס. און ווען ער שטעלט זיך נאָך אָפּ אַ מינוט אויפֿן גראָז ביי דער זייט וועג און וואַרפֿט די שטיוול אַראָפּ פֿון זיך — דעמלט לויפֿט שוין משהלע אונטערטאַנצנדיק אַ גאַנצן וועג אויף

דעם צעקאַליעטשעטן פּוס — און קאָן אים דעם גאַנצן וועג נישט דער־באַפּן, ביז זיי ווערן פאַרשוווּנדן ווייט איבערן פעלד אַוועק...

ערשט דרעמלט כאַפּט זיך חנה־לאה אויף פון שלאָף. דאָס ערשטע זעט זי אביסל אונטערהייבנדיק דעם קאָפּ פון געלעגער, אַז דאָס צווייטע בעט איז שוין לאַנג אויסגעליידיקט. און דערנאָך — ווען זי גיט אַ קוק אין פענצטער אַריין און זי דערזעט, ווי הויך די זון שטייט שוין אין בלויען הימל — שטעלט זיך איר פאַר דאָס פעלד מיט אירע צוויי פּרנסה־געבער, ווי זיי ביידע, גייען באָרוועסערהייט, די הויזן פאַרקאַשערט איבער די שטערנס, די פּנימער צעיאַכמערט, און ער, דער אַלטער, טראָגט די שטיוול אויף דעם אַקסל. זי גיט אַ קוק צום זון אויפן געלעגער, ווי שנאָרכן ער שנאָרכט מיט זיין געזונט רויט געזיכט, ווי די ליפּן בלאָזן זיך און ווי די נאָזלעכער הייבן זיך, עפּעס פּונקט ווי אַ גאַנצע פּאַרע־מאַשין וואָלט דאָ געאַרבעט — טראַכט זי זיך: רבונו של עולם, וואָס פאַר אַ נבוזראדן האָסטו דאָס דאָ אָנגעשיקט אויף מיר?... — נאָר, אַז זי גיט אַ קוק אויף זיינע צוויי פאַרמאַכטע אויגן, טראַכט זי שוין אביסל שטילער, אַז ס׳איז נאָך פאָרט גוט, וואָס דער רשע שלאָפט אַמאָל... און דרעמלט פילט זי ערשט, וואָס פאַראַ מחיה ס׳איז פאַר דער וועלט, ווען דער רשע שלאָפט.

וואָרן פּנחסל טוט נישט מער ווי אַזוי: פּאַקט זיך איינדערפרי אָן צוויי קעשענעס מיט פּלעצל — און היידאַ אַרויס אויפן פּלאַץ צו אַ חברה יונגען, צו אַ חברה טויבן. אָדער ער גיט גאָר אַ כאַפּ אין מיטן העלן טאָג אַ פערדל פון מאַרק אַראָפּ, נישט קיין נפקא מינה, וועמעס עס האָט עס אָנגערגעשטעלט — און אַנטלויפט דערמיט צום טייך באָדן עס אויף אַ גאַנצן טאָג, און פּאַשען עס אויף אַ גאַנצן טאָג אויפן „פּאַסטעוניק" הינטער דער וואַסער־מיל. און טאָמער וויל ווער קומען פון שטאָט, דאָס פערד אָפּנעמען, אָדער אַ פּאָר יונגען מיט טייטלענדיקע הענט ווילן לויפן פאַרויס: אָט אָ דאָ, דאָ — איז ער... — שטייט ער די גאַנצע צייט, מיט איין אויג קוקנדיק אויף יענער זייט לאַנקע... און ווי נאָר עס מאַכט זיך עפּעס אַ שטיקל מהומה, ער זעט, אַז דער שטומפּ קומט אָן — גיט ער זיך אַ וואָרף אויף דעם פערד אַרויף — און — „פּאַשאַל און פּאַשאַל" — גאָר מיט אַ הינטער־וועגל הינטערן צמענטאַזש — גלייך אויפן שאָסיי אַרויף. דאָרט איז ער שוין ווייטער אַ פרייער פויגל, — און גייט טוט אים עפּעס, ווען ער זיצט אויפן פערדל... דאָס פערדל שטעלט ער צוריק אָפּ אויף דעם אָרט, וווּ ער האָט

עס געגומען, ווען זיין הארץ גלוסט, און ווען דאָס גאַנצע שטעטל ריכט זיך שוין נישט דערויף. און אין אַלע ווינקעלעך קאָכן רעדלעך מענטשן, אַז פּנחסל האָט גענבעט אַ פערדל...

נאָר איינמאָל האָט ער טאַקע אָפּגעטאָן אַ מיאוסע מעשה, ער האָט ביי אַ שיקסע, גייענדיק פון „טומאה" צווישן נאָך פּויערים און פּויערטעס, ארויסגעכאַפּט אַ בינטל שפּראַצונגען, — די ערשטע שפּראַצונגען פון זייערע גערטנער, צוגעזאַמלט פון אַלע מינים, וואָס זיי ברענגען זיי, דער גלח זאָל באַשפּריצן, אַז ס'זאָל היי־יאָר געראָטן — האָט ער אַזאַ בינטל ארויסגעכאַפּט ביי אַ שיקסע און זי נאָך גאַנץ גוט אָנגעהרגעט. דעמלט האָט מען געמורמלט, אַז, אהא, פּנחסל וועט שוין די ליכטיקע שיין נישט אָנקוקן. און דער טאַטע האָט אים פאַרגעוואָרפן, וואָס ער כאַפּט שיקסעס אין מיטן דער גאַס. נאָר פּנחסל האָט דעם טאַטן געגעבן צוריק אַן ענטפער, אַז ער ווייסט נישט, וואָס ער האָט געטאָן בחור־ווייז, איידער ער האָט מיט זיין מאַמען חתונה געהאַט... אַזוי האָט ער אים געענטפערט, און דער טאַטע מיט דעם זון האָבן זיך דעמלט געפילט אָנגעשטויסן איינער אויף דעם אַנדערן, ווי צוויי ציגן, אַנטרעפנדיק זיך הערנער אין הערנער אויף איין ברעט...

נאָר פּנחסל האָט שוין געוווסט, ווי אַזוי דעם טאַטן איבערצובעטן... פון דער מאַמען האַלט ער נישט, נאָר מיט דעם טאַטן, וויל ער נישט פירן קיין ברוגזן...

האָט נאָט געהאָלפן, און אין שטאָט אריין איז פאַרבלאָנדזשעט אַ „קאַרוזעליע" מיט קונצן־מאַכערס. פּנחסל איז דערפרישט געוואָרן, און ווי נאָר דער עלטסטער קונצן־מאַכער מיט דעם גאַנצן געזינדל שיקסעלעך און שוואַרצן ווייבערל, וואָס האָט אויסגעזען, ווי אַ ציגיינערין מיט צעפ, — ווי נאָר זיי האָבן דעם מיטלסטן סלופּ אויפגעשטעלט אין מיטן מאַרק, האָט שוין פּנחסל געהאָלפן די שטריק מיט די פלאַכטעס אויפציען, די הילצערנע פערדליך צו די געפאַרבטע ברימשקעס צושפּאַנען און אויף די הענגער אָנטאָן. און דעם ערשטן זונטיק, ווען די שיקסעס מיט די שקצים פון די ארומיקע „פאַראַפיעס" זיינען געקומען אין שטאָט אריין מיט די גלאַנציקע האַשקעס, מיט די ווייסע אויפגעשטעלטע פאַהלעך — און די שיקסעס מיט די ווייסע פאַטשיילעכלעך אויף די קעפּ — האָט די „קאַרוזעליע" תיכף אָנגעהויבן צו דרייען.

פּנחסל האָט שוין שטאַרק געהאַט נושא חן געווען ביי דעם עלטסטן קונצן־מאַכער; ווען ער וואָלט מיט אים מיטפאָרן, וואָלט ער אים אפשר אויך אַ שיקסל געגעבן פאַר אַ ווייב — מי יודע, וואָס פאַר אַ ליים, וואָס פאַר אַ קונצן־מאַכער מיט אַן אייגענער „קאַרוזעליע" ער וואָלט שוין היינט

אליין געווען פאר זיך... נאר עפעס האט אים דאס הארץ נישט געלאזט מיטפארן, כאטש הער אלטער האט אים צוגערעדט, און דאס עלטסטע שיקסל, א שווארצע מיט קארעלן־ליפן, האט אים דוכט זיך, צוגעווונקען און געקוקט אין די אויגן אריין, ער זאל באשטיין.. נאר ער האט נישט געוואלט, האט ער גענומען דעמלט דעם טאטן זיינעם, ווייזן כאטש, וואס פאר א כבוד ער האט ביי דעם עלטסטן קונצן־מאכער — און ארויסגעפירט אים אין מארק אריין.

און ווי שלמה האט דערזען דעם קוילעכדיקן דאך, א קאפל פון פלאכטעס אויפגעצויגן מיט א רויט פענדל אין סאמע שפיץ, און ווי ארום און ארום שטייט א האלבע שטאט יונגען און מיידן און ווייבער אויסגעמישט מיט שיקסעס און שקצים פון די דערפער — און ווי איבער זייערע קעפ, פון אונטערן דעכל אפער, מיט וואס פאר א סאמעט און פארשידענע צירונגען פון אלערליי פאטשערקעס דאס מיטלסטע בודעלע איז עס באקליידט — און וואס פאר א מין מעשענע טרומייטן עס שטייען עס מיט די אפענע מיילער גלייך אין מארק אריין אנגעשטעלט — האט עס אים אזש ביי דעם הארץ פארכאפט, נאך מער ווי דעם זון, אז אזא שיינקייט זאל זיך נאר קאנען געפינען ביי קונצן־מאכער אין דער וועלט. און ער האט זיך געריכט, אז קונצן זאלן דא פארקומען, שוין איינמאל קונצן... און ער האט א פרעג געגעבן דעם זון:

— וואס פאר א קונצן — ווען עס דא פארקומען?...

— הילצערנע פערדליך וועלן אליין לויפן, און ווער עס וועט באצאלן א זעקסער — וועט רייטן, ווער א פירער — וועט פארן... האט דער זון צוריקגעענטפערט קורץ און שארף.

שלמה האט זיינע אויגן נישט געגלייבט: פארן און רייטן אויף הילצערנע פערדליך... און ערשט אריינשטופנדיק זיך צווישן עולם און דערזעענדיק די פערדליך געזאטלט, היינטן ביטושקעס און נאך די ביטושקעס ווייטער פערדליך — האט ער מויל און אויערן אויפגעמאכט...

— און דאס אלץ — האט אים דער זון דערציילט מיט גרויסקייט — האב איך געהאלפן צונויפשטעלן. — דו מיינסט, און מיר וואלטן זיי שוין אזוי גיך צונויפגעשטעלט?... און אז דו ווילסט, טאטע, וועסטו קאנען רייטן אויף א פערדל, אויך, אומבאצאלט, ווי דו זעסט מיך לעבן, אומבאצאלט.

שלמהן, דעם גראבן קאפ, האבן זיך אזש די באקן צעשמייכלט, און די אויגן זיינע האבן געקוקט מיט גלאנץ אויף דעם סאמעט און צירונג פון אלערליי פאטשערקעס...

— וואַרט, וועלן מיר זען... — האָט ער זיך אַ גלעט געגעבן איבער דער באָרד מיט אַ בליק אויפֿן זון.

און ווי נאָר די מעשענע אָפּגעפּוצטע טרומייטן האָבן געגעבן אַ זעץ אַרויס: טאַ—טאַ—טאַ—ר—ר—ראַ! טאַ—טאַ—טאַ—ר—ר—ראַ! האָט זיך שוין שלמה נישט געקאָנט איינהאַלטן און איז זיך אָנגעהויבן מיטצוזינגען דעם מאַרש, וועלכן ער האָט זיך באַלד אויסגעלערנט און זינגט נאָך עד היום מיט אים די שבתדיקע זמירות, אַזוי אַז זיין ווייב, חנה־לאה, זידלט אים אַזש: ווי האָט עס אַ מענטש נישט קיין חרפּה, טאַג מיט נאַכט דעם איינעם ניגון? נאָר דאָס איז נישט שלמהס דאגה, נישט שלמהס עסק: טאַ־טאַ־טאַ־ר־ר־ראַ! האָבן די טרומייטן געקנאַקט, און ער האָט אונטערגעהאָלפֿן: טאַ־טאַ־טאַ־ר־ר־ראַ!... — און אָנגעבלאָזן זיך מיט דעם קאַרק, ווי ער וואָלט געוואָלט בשעת־מעשה מאַכן פֿון אים אַ טרומייט. און די „קאַרוזעליע” מיט די פֿערדלעך, מיט די בריטשקעס און מיט דעם דעכל — אַלץ איז שוין געפֿלויגן און אַ ראָד, און הערהיצטע פּנימער מיט בליצנדיקע אויגן פֿון שיקסעס און שקצים האָבן געמידנייעט פֿאַרן אויג, אַזוי אַז שלמה האָט זיך שוין לענגער נישט געקאָנט איינהאַלטן, און האָט צום זונדל געוואָרפֿן אַ פֿאַרליסטן בליק — ביז די קאַרוזעליע” האָט זיך געשטעלט — און פּנחסל האָט געכאַפּט חעם טאַטן און געגעבן אַ וואָרף אַרויף אויף אַ פֿערד, און אַ ווינק זיך איבער מיט דעם קונצן־מאַכערס ווייבל, אַז דאָס איז זיין פֿאָטער — און אַליין איז ער אַרויף אין דער הויך אונטער דער פֿלאַכטע פֿון דעכל, דרייען דעם דראָנג און פֿירן די גאַנצע „קאַרוזעליע”.

שלמהס אויגן האָבן געבליצט מיט פֿייער אויף די אַלע מיידן און ווייבער, וואָס זיינען דאָ געשטאַנען אַרום און צוגעזען, וואָס פֿאַר אַ גדולה ער האָט דורך זיין זון דערגרייכט. און ער האָט אַ פֿייף געטאָן אין דער הויך: — פּנחסל, פֿאָר!...

באַלד האָט זיך דערהערט אַ קלינגען אויף אַ גלעקל פֿון אונטער הייער סאַמעטענער בודקעלע ואַפֿער, וואָס איז געווען אויסגעהאַפֿטן מיט אַלערליי ווייסע און בלויע פֿאַטשעריקעס — די פֿאַסאַזשירן האָבן גיך געכאַפּט די בילעטן, אַרויף אויף די פֿערדלעך, און די פֿאַסאַזשירקעס אַריין אין די בריטשקעס און די טרומייטן האָבן ווייטער געגעבן אַ זעץ אַרויס: טאַ־טאַ־טאַ־ר־ר־ראַ! און שלמה דער גראָבער קאָפּ האָט אָנגעהויבן צו פֿליען, ער מיט דער גאַנצער „קאַרוזעליע”, — אַלץ האָט זיך געדרייט און געפֿלויגן. נאָר צווישן די אַלע רויטע הערהיצטע פּנימער איז שלמהס רויט דערהיצט פּנים געווען דאָס איינציקע יידישע — און חברה יונגען, וואָס זיינען געשטאַנען אַרום דער קיאָט, ווי צוגעקלעפּט, מיט שטעקנס אָדער באַ־

טישקעס און די הענט — האָבן זיך מישב געווען און אָנגעהויבן אונטער־צושמייסן שלמהס פערדל. אַרום און אַרום זײַנען אַ וואַכט יונגען געשטאַנען, און פון אַלע זײַטן איז געוואָרן אַ געקאָכעריי מיט אַ מין הילכעדיק געלעכטער: וויאָ, וויאָ! — און געהאַלטן נאָר אין איין אונטערפּאַטשן און אונטערשמייסן. שלמהן האָט זיך דער קאָפּ פאַרדרייט, די באָרד איז זיך צעפלויגן אויף בײדע זײַטן לאַצן, ווי אַ צעוואָרפענער בעזעם, די אויגן האָבן געבליצט און געבליצט, און יונגען האָבן געקוויטשעט און געכמאַליעט איבער אים דאָס פערד — און פּלוצלינג, מען גיט זיך אַ קוק אום, יאָגט שלמה נאָך אַ שיקסע, די שיקסע, וואָס איז געזעסן פאַרויס אים אויף אַ ברימשקע, און ער הינטער איר אויף אַ פערד: זי, די שפּיצן פאַטשיילעכל צעפלויגן איבערן קאָפּ, מיט די ציטער־שפּילקעס — און ער, מיט דער באָרד צעפלויגן אויף די לאַצן — האָט עס אויסגעזען, ווי ער יאָגט זי כּסדר אָן אויפהער, און עס האָבן נישט געהאָלפן די געשרייען און דאָס געפּיפּעריי, וואָס די יונגען האָבן שלמהן אויסגעפּיפּט, — שלמה האָט געהאַלטן אין איין נאָכיאָגן די שיקסע — ביז דעם זון האָט זיך דאָרט אין דער הויך דער קאָפּ פאַרדרייט, און ער האָט פריער געגעבן אַ בראָך אַראָפּ חעם טאַטן אויפן קאָפּ, מיט וואָס ער האָט פאַר צען יאָר געגעסן, און אָפּגעוואַשן אים, אַז עס האָט גערונען איבערן פּנים און איבער דער באָרד — און דערנאָך געגעבן אַ פאַל אַראָפּ פון בוידעם אַראָפּ צו דער שיקסע אין ברימשקע אַריין. ס'איז געוואָרן אַ געקליינעריי — און די „קאַרוזעליע" האָט זיך אָפּגעשטעלט.

דערמיט איז דער טאַטע מיט חעם זון אַנטלאָפן, ווי צוויי אָפּגעשמיסענע, איבערן מאַרק — און אַ חבֿרה יונגען נאָך זיי מיט אַ געטומל און אַ געלויף. עס האָט געקאָכט, ווי צווישן די בינען: שלמה, דער גראָבער קאָפּ, האָט געיאָגט אַ שיקסע!... נאָר ייִדן האָבן זיך נישט געשראָקן פאַר חעם חטא. אַלע האָבן געוווּסט, אַז חאָס מיינט מען אויף דער „קאַרוזעליע" — און קרעמער, פאַרקערט, האָבן זיך נאָך מיט פאַרגעניגן געשטעלט אויף די שוועלן פון די געוועלבער און מיט אַ שמייכעלע אין דער באָרד אַריין נאָכקוקן שלמהן, ווי ער איז געלאָפן, מיט צעפלויגענע פּאָלעס איבערן מאַרק פאַרויס, ווי אַן אַלטער ואשמדאי, דאָס זינדל נאָך אים און אַ חבֿרה יונגען — ווי אַ מחנה צונויפגעקליבענע פייגל צום אויעקפליען — פון הינטן...

חנה־לאה איז אַקעגן פון שטוב אַרויס מיט אויסגעשפּרייטע הענט דעם מאַן און דעם זון צו באַשיצן. זי האָט געמיינט, מי יודע ביי וואָס פאַר אַ גנבֿה מען האָט זיי געכאַפּט, און אַרײַנכאַפּנדיק זיי גיך אין שטוב אַרײַן,

אין זי געווויר געוואָרן, אַז דער אַלטער אשמדאי איז גאָר געפאָרן אויף דער „קאַרוזעליע"...

זי האָט געשאָקלט מיטן קאָפּ און געקוקט אויף שלמהן מיט רחמנות: ווי פאַרגינט זיך דאָס אַ טאַטע פון קינדער זיך אַזוי נאַריש מאַכן.

שלמה האָט געפילט, אַז זי איז גערעכט, אַז ער האָט געטאָן אַ נאַרישקייט — האָט ער אָפּגעליגט דעם גאַנצן ביינגל אויפן זון, נאָר מיט דעם זון האָט זי גאָרנישט געקאָנט מאַכן. זי האָט געזען, וואָס אַ טאָג ווערט ער אַלץ ערגער — און פון היינטיקן טאָג אָן האָט זי זיך שוין אינגאַנצן מיאש געווען פון אים, און פעסט באַשלאָסן, אַז פון דעם יונג וועט שוין קיין גוטס נישט אַרויסקומען...

און אַצינד, ווען זי זעט אים ליגן אויפן געלעגער, פאַרקאַשערט די אַרבל פון העמדל, זעט זי בחוש, ווי דער זעלנער שפּילט אים פון פּנים אַראָפּ — און זי דאַנקט און לויבט גאָט, וואָס דער רשע שלאָפט כאָטש, און וואָס די וועלט איז זיך גאָר מחיה מיט זיין האַלטן צו די אויגן...

חנה־לאה שטייט אויף פון געלעגער, נעמט די פּאַטשיילע אויפן קאָפּ און גייט צו דער שכנטע אַריין מיט אַ שטאַרץ אין דער האַנט נאָך אַ קויל פייער.

די שכנטע שאַרט איר אַ פּאָר לעבעדיקע קוילן, און דערפון הייבט זיך אָן אַ שמועס. חנה־לאה דערט פאַר איר אויס דאָס האַרץ, אַז זי האָט נישט קיין נחת פון קינדער. די שכנטע פרעגט זי, ווי זי האַלט שוין מיט דעם איצטיקן אין דער וועלט... — ענטפערט זי איר צוריק, אַז זי רעכנט זיך שוין אַ ליאַדע שעה אין בעט אַריין.

און עס טוט איר באַנג די גאַנצע מעשה... ביי משהלע ברוטאַן האָט זי זיך פאַרשווירן... זי געדענקט, וואָס פאַר אַ שווער האָבן זי האָט געהאַט — זי האָט געהייסן דעם מאַנס אַ פּאָר הויזן אַראָפּרייסן פון וואַנט, ווייל זיי זיינען געהאַנגען קעגנאיבער איר און זי האָט דעם מאַן געשאָלטן דרעמלט מיט טויטע קללות — צום סוף האָט זי זיך ווייטער געלאָזט אַריינגעריסן...

די שכנטע טרייסט זי, אַז אדרבה, גאָט קאָן העלפן גאָר אַ גרינג האָבן, און עס קומט ווייטער אַרויס אַ שמועס, ווי קימפּעטאָרינס דאַרפן שמירה.

און חנה־לאה דערציילט, אַז נישט היינט געדאַכט, אויף אַלע ווּיסטע וועלדער געדאַכט, האָט זי געהאַט אַ קינד צווישן דעם עלטערן און דעם יונגערן, אַזוי ווי איינס פון אַ האַלב יאָר...

און די שכנטע דערציילט איר צוריק, ווי טשייטל די קופּקעמאַכערין איז איינמאָל געזעסן אין אַ שבת־צונאַכטס און האָט גענייט אַ קופּקעלע ביי אַ לעמפּל, און דאָס פענצטער איז אַרויסגעגאַנגען אין אַ מיטשאַנקעלע —

האָט זי דערזען, ווי פאַר דעם פענצטער איז פאַרבייגעפלויגן אַ נקבה מיט צעלאָזטע האָר און צום בוזים האָט זי געהאַלטן צוגעטוליעט אַ קינד... דאָס איז געווען פון איטע מאַטלס שנור, מ'שטויסנס געזאָגט...

חנה־לאה שפּייט אָפּ דריי מאָל און גייט אַהיים.

און זי בעט פּנחסלען, ווען ער שטייט אויף, אַז ער זאָל אַראָפּנעמען די מזוזות און גיין צום סופר איבערזען.

זי האָט האָט זיך וויקעלעך אָנגעטריט, העמדעלעך, אַ קלאָר לײַלעך דאָס בעט צו פאָרהענגען — און בײַנאַכט איז זי שוין נישט געגאַנגען שלאָפן אָן אַ חומש צוקאָפּנס, כאָטש דאָ האָט שוין נישט געטויגט אַיר טײַטש־חומש, דווקא דעם מאַנס.

און וואָס קלערט איר? אין דער אייגענער נאַכט האָבן זי שוין, אַ פּאָר שכנטעס געוואַרטעוועט, און אַרום דריי פאַרטאָג אָנגעקלאַפּט ביי דער „באָבע"...

זי האָט געבוירן אַ יונג, און באַלד מיט אַ שוואַרצן קענזישער האָר, ווי נאָר ער איז אויף דער וועלט געפאַלן... נישט אומזיסט האָט שלמה איבערגעמראַכט, אַרויסגייענדיק הינטערן שבאַט, צי האָט זי שוין נישט געקורעכצט. ער האָט זיך געריכט אויף אַ פריילעכן שבת, ער וועט אם ירצה השם אַהיים קומען, און זיין חנה־לאה וועט שוין האָבן בשלום איבערגעד קומען.

אַצינד איז זיך שוין חנה־לאה געלעגן אין בעט ווי אַ גראַפן צער לייגעטרהייט, פאָרהאַנגען מיט אַ פאָרהאַנג אויף אַ שנידל אונטערן בעליק אויפגעצויגן, באַקלעפּט מיט שיר־המעלות־בריוולעך, און נאָר פון צייט צו צייט, אַז זי האָט געדאַרפט מען זאָל איר וואָס דערלאַנגען, האָט זי דעם קאָפּ מיט דעם שלאָפקופּעלע אַפּערגעשטעקט פון הינטער דעם פאָר־ האַנג — אויף איר פּנים האָט זיך שוין אָנגעזען אַן איבערגעלייטערטקייט, זי האָט געערדט ווייכער און צאַרטער, ווי שוין אַן איבערגעקומענע, נאָר איין זאַך האָט זי נאָך געהאַט אויפן זינען: דאָס קינד צו היטן, עס זאָל חלילה נישט טרעפן ווי מיט יענעם, אָדער מיט דעם, וואָס די שכנטע האָט דערציילט. זי האָט באַשלאָסן דאָס קינד פון דער האַנט נישט אַרויסצולאָזן, פון אונטערן אָרעם נישט אַפּערצורוקן, און אין שלאָף צו האַלטן עס מיט אַלע כוחות, צו ליגן דערהיבער, ווי אַ טרייע מאַמע.

און אָט איז געקומען דאָנערשטיק בײַנאַכט. זי ווערט אַנטשלאָפן מיט זיסע געדאַנקען, מאָרגן וועט שלמה אַהיימקומען און וועט דערזען, וואָס פאַר אַ יונג זי האָט אים אָנגעגרייט נאָך אַן זיין וויסן — שוין אַצינד דעם חריטן...

און זי שלאָפֿט — —

און עס דאַכט זיך איר, אַז די איינענע מלכּה־שבֿא מיט די נאַקעטע בּרוסטן, מיט די לאַנגע צעלאָזטע צעפּ אין עפּעס אַ פּאַרציייטיש קיילעכדיק קלייד — אַ קרינאָלינע פֿון טערקישן סיץ מיט אַזוינע בלימעלעך און אייגעלעך — פּאַקט זיך צו איר דורך אַ האַלבער קוואַרטיר אין פֿענצטער אַריין — און פּאַקט זיך, און פּאַקט זיך — אַזאַ גראָבע און אַזאַ שווערע — אַז חנה־לאה כאַפּט אָן אַ פּאַרכט, און מיט פֿאַרדומפּענע קולות שרייענדיק אין זיך אַריין, דריקט זי דאָס קינד צו זיך, און עס האָט שוין טאַקע קיין בעסערע מלכּה־שבֿא נישט געדאַרפֿט, ווי עס האָט געהאַט...

עס איז קוים טאָג אין דרויסן, עס בלויט דורכן פֿענצטער. שלמה קלאַפּט שטיל אָן אין טיר, און פּנחסל, צונויפֿגעמישט אין דער גרויקייט פֿון דער נאַכט און יונגן מאָרגן וואָס פֿאַלט אין שטיבל אַריין — לויפֿט פֿון געלעגער אַראָפּ די טיר אויפֿמאַכן. שלמה קומט אַריין אויף די שפּיץ פֿינגער, משהלע נאָך אים, עס האָט אים די נאַכט נישט געלאָזט רוען אין דאָרף, און ער איז געקומען צולויפֿן מיטן טאָג צוגלייך — און אַצינד, דערזעענדיק דעם אויפֿגעצויגענעם פֿאָרהאַנג איבערן בעט — לייכט אַ שמייכל בלישטש אין זיינע אויגן אויף און ווענדנדיק זיך צום זון, גיט ער אים אַ צופּ ביים אַרבל, אויף שטיל געהאַנדלט, ווי צווישן זיך:

— וואָס האָט זי געהאַט?

— אַ יינגל — ענטפֿערט פּנחס.

— אַ יינגל? צעגיסט זיך אים אַ ליכטיקער שמייכל איבערן גאַנצן פּנים. משהלע ברומאַן כאַפּט באַלד אונטער, אונטערטאַנצנדיק:

— וועט זיין אַ שלום־זכר, וועל איך האָבן אַ פֿולן קויש אַרבעס!...

— שאַ, דו בענקאַרט! די מאַמע שלאָפֿט. — טוט אים דער טאַטע אַ שטורך.

— שאַ, אַ רוח אין דיין!... — קומט פּנחסל אויך צו הילף.

— די מאַמע האָט אוודאי געמוזט ערשט אַנטשלאָפֿן ווערן? — מאַכט דער פֿאָטער.

ניין, זי שלאָפֿט אַ גאַנצע נאַכט... — האָט פּנחסל געענטפֿערט.

— אַ גאַנצע נאַכט?...

ביי שלמהן האָט זיך עפּעס אין האַרצן אָפּגעריסן. מיט שטילע פֿאַמעלעכע טריט האָט ער אָנגעהויבן צוצוטרעטן צום פֿאָרהאַנג:

— חנה־לאה, חנה־לאה... — רופט ער שטיל מיט אן אנגעצויגע־נעם בליק אין זיך אַריין, ווי ער וואָלט געוואָלט דאָס קול גישט לאָזן גיין צו ווייט — חנה־לאה...

חנה־לאה שלאָפט.

— לאָז טאַטע, וועל איך זי אויפוועקן — רופט זיך אָפּ משהלע ברוטאַן מיט א גראָב קול.

— שטיל, בענקאַרט, — פאַרבייסט שלמה מיט אַ פינגער די ציין צו אים — דו וועסט זי איבערשרעקן...

— חנה־לאה, חנה־לאה...

האַ־אַ־אַ... — הערט זיך אַ לאַנגער אויסגעצויגענער מרימטש פון הינטער דעם פאָרהאַנג.

— חנה־לאה, וווּ האָסטו דאָס קינד?...

געוואַלד, דאָס קינד... טוט זי אַ געשריי מיט אן אומפּעט, אַן אויפ־געכאַפּטע פון שלאָף און שלמה טוט זיך אַ וואָרף נישט טויט נישט לעבע־דיק הינטער דעם פאָרהאַנג אַרונטער.ביידע זײַן בלייבן פאַרשטיינערט מיט גלעזערנע אויסגעגלעצטע אויגן אויפן פאָרהאַנג.

— געוואַלד, דאָס קינד! — טוט זי נאָך אַמאָל אַ געשריי אויס און אַ הייב עס אין דער לופטן ביי איין הענטל, ווי אַ טויט געגדזל. דאָס קינד טוט אַ דריי מיטן קעפּל, טוט זי עס אַ כאַפּ מיט דערשראָקן אַרויסגעזעצטע אויגן ביים פּנימל און הייבט עס אָן צו רייסן.

— און לאָז דיך שוין די ערשטע כאָלעריע טרעפן!... גיט שלמה איר אַ בענטש מיט ביידע הענט איבערן קאָפּ — חנה־לאהלע די קאַלבאַסניצע, האָסט מיר שוין געהרגעט אַ זון אויף טויט — שרייט ער אויס, דערזעענ־דיק, אַז דאָס קינד האָט קיין אָטעם נישט אָן איז שוין קאַלט, ווי אַ שטיק טיי. מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ רוקט ער זיך צוריק אַפּער פון הינטער־דעם פאָרהאַנג.

חנה־לאה מאַכט אַ געוואַלד, די זין נאָך — שלמה לויפט אום אויף און אָפּ איבער דער שטוב, ווי אַ בערנטרייבער מיט געזונטע גראָבע שפּייזן און וואַרפט גלאַנצנדיקע אויגן אויף דעם פאָרהאַנג, באַלד קומען צו לויפן אַ פּאָר שכנטעס, און מען ווערט געוווּיר, אַז דאָס קינד איז טויט.

דעמלט ערשט נעמט חנה־לאה זינגען אַ קלאָגליד'ל.

— איך האָב דאָך אַן אומגליק געהאַט, די מלכה־שבא האָט זיך דאָך גע־פּאַקט צו מיר דורכן פענצטער, דורך דעם פענצטער... אַזוינע צוויי גראָ־בע ציצן האָט זי געהאַט, האָט זי מיר דאָס קינד דערהרגעט מיט די ציצן...

— ציצן?! — שרייט שלמה — מען דאַרף גרעבערע ציצן, ווי דו אַליין האָסט? — גיך צום רבֿ, גנֿ, טרעפט דיך די ערשטע כאָלעריע!

— שלמהשי... וואס ווילסטו?... האט זי געוואלט אנהייבן פאראיר צו וויינען. נאר עס האט גארנישט געהאלפן. די צוויי זין האבן זיך איינגעקארטשעט אין א ווינקעלע, און געדאנקט גאט, אז זיי זיצען אין דעם נישט שולדיק... און שפעטער, ווען א חברהזמאן האט חאס קינד צוגענומען אין בוזים אריין — האט די מאמע געמוזט צוריק דאס בעט פארבעטן, צוריק העם פארהאנג אראפנעמען און גיין מיטן טאטן צום רב.

— גוטער רב — האט שלמה א ציטערטער און מיט הארץ געטענהט — זי האט דאך מיך בדלות געשטעלט, זי האט דאך מיר שוין צוויי זין דעם טויט געמאכט! צוויי זין! — — —

— און וואס זאגט איר, זייט זשע מוחל, יידענע? — האט דער רב געפרעגט.

— צוויי זין, נעבעך... — גיט זי א וויין ארויס מיט א ציטערנדיק מאמעקול.

— וואס ווילסטו פון איר, שלמה? — א יידענע... זי האט אוודאי געוואלט זיי זאלן לעבן — בעט זיך ביי אים דער רב.

— טאטע, דו גייסט אהיים! — פאלט אריין פנחסל צום רב אין שטוב אריין מיט א קנאק אויף דער טיר, ווי א דונער און נאך אים משהלע ברוטאן מיט א ריטש: מאמע!...

דער רב כאפט זיך אויף א דערשראקענער, מיט בײדע הענט אויסגעשטעלט צו פנחסן.

— דו וועסט גטן מיין מאמען? — מוט ער א קנאק מיט א פויסט אין טיש אריין — אהיים, ווארן איך האק דיר א זייט אונטער... — — — —

— אט האט איר, רבי, גייט נעמט זיך אן פאר קינדער! גיט ער א ווייז אן אויף פנחסלען און אויף דער מאמעס בויך — און גיט א לויף ארויס, פארהאקנדיק נאך זיך די טיר.

— און דו, מאמע — נעמט פנחס ארויס א מטבע פון קעשענע — נא דיר א פערציקער און גיי אהיים און קאך אנבייסן!

צוריקגייענדיק פון רב דורך א הינטער־געסל פארביי א פלויט, עס זאל איר נישט קומען קיין היימישע אין פנים אריין, וואס איז איר אזוי פארשעמט געווארן געגנוג פון גאט אליין — האט איר משהלע א גאנצן וועג געדרייט דעם פארטעך, זי זאל צושטעלן דעם גרעסערן סאגאן צום קאכן,

נישט דעם קליגערן, און פול זאל ער זיין אנגעפאקט מיט קארטאפליעס, ווארן ער האט שוין נישט געגעסן פון דארף אן...

אזוי איז זיך חנה־לאה צוריק אהיים געגאנגען. אויפן אנדערן פרייטיק איז שוין שלמה צוריק געזעסן מיט דעם טאפ צימעס צווישן די פיס — און די צוויי בנים ווי די ביקעס — ארום אים, אלע מיט די קעבער־לעפל אין די הענט, מיט דערהייצטע פנמער, ווי די טערקן — און חנה־לאה האט ווייטער געהאלטן אין איין שרייען, פארוואס זיי לאזן נישט איבער קיין שריד ופליט אויף שבת אינדערפרי.

נאר פרייטיק צונאכטס, ווען די ליכט אין די לייכטער האבן גע־ברענט, און שלמה מיט די צוויי בנים זיינען געזעסן ביים טיש און געהאלטן ביי „בנים ובני בנים״ — האט זיך חנה־לאה פארקוקט מיט ליכטיקע אויגן אויף די צוויי זין. זי ווייסט אליין נישט, עפעס פנחסל איז איר גאר ליבער געווארן. און זי האט אליין נישט געפילט, ווי א טרער האט זיך איר אראפ־געקייקלט איבער דער באק און אריין אין שיסעלע באבעלעך מיט יויך. נאר דעמלט האט ערשט שלמה געקוקט אויף איר מיט נקמה: האב איך אכט און אכציק שווארץ יאר — שיסקא!... מיט אזעלכע פיר זין וואלט ער געקאנט א וועלט מיט א מדינה איינעמען. און נישט וועלנדיק שוין מער קוקן אין איר זייט אריין, האט ער צו די בנים א מאך געטאן מיט דער האנט, און אלע דריי האבן געגעבן א זעץ ארויס דעם מארש פון דער „קארוזעליע״ מיט: שבתדיקן זמר! — — —

די משוגענע אין דאָרף

אויף דעם לובלינער שאָסיי פֿאָר איך איינמאָל בײַנאַכט מיט אַ פֿור־מאַן, אַ יונגער יונג מיט ברייטלעכע פּלייצעס. ביידע זיצן מיר שטיל, און דאָס וועגעלע שאָקלט זיך מיט אונדז. לייכט רוישנדיק איבערן שטיין־געפּרעסטן וועג. ווײַט פֿינקלען שטערנדלעך, צאַנקען און ציטערן, ווי אײַנגראָבנדיק זיך טיף, טיף אין דער טונקעלער נאַכט... אַ קיל ימים־נוראימדיק ווינטעלע האַלדזט מיך, גלעט מיר דאָס פּנים, פֿאָכעט מיר איבער די אויערן און זשומט צו לייכט, שטיל... דער טונקל־בלויער הימל הילט אַרום דאָס פֿעלד אין אַ קיילעכדיקן שטח, טיף געניגט צו דער ערד, און שטיל איז אַלץ ווי די נאַכט. ווײַט אַרום שלאָפֿט דאָס פֿעלד אײַנגעהילט אין אַ זילבער־ווײַסן טוי־שלייער, אויף וועלכן עס שאָטנט זיך ווי חלומות־געדאַנקען די צעוואָרפֿענע שטייענדיקע ביימלעך. אַ פֿאַרזאָרגטע בלאַסע לבֿנה, און ווי פֿאַרטראַכט אין רעיונות, הערט זי זיך אײַן אין זיך אינעם שאָרך פֿון די בלעטעלעך אויף די וויגנדיקע שפּיצן ביימער. באַזילבערט מיט דער לבֿנה־שײַן, בלאַנקען צוויי שורות קאַלך־ווײַסע שטיינער אויף ביידע זײַטן שאָסיי, און מיר פֿאָרן אין דער מיט, טריט בײַ טריט.

דער פֿורמאַן, זעט אויס, דרימלט, און איך זיץ הינטער זײַנע פּלייצעס פֿאַרטראַכטערהייט, און קוק איבער זײַן קאָפּ אין ווײַטן העלן וועג אַרײַן.

ווײַט, בײַ דער רעכטער זײַט וועג, שוואַרצן זיך צוויי טונקעלע פֿלעקן, אַז מיר קומען נענטער, איז עס דעכער פֿון צוויי געבײַדעס. דאָ קוקט זיך אום דער פֿורמאַן און זאָגט, אַז ער שטעלט זיך פּאַשען דאָס פֿערד. כ׳פֿאָרט אַריבער איבער אַ הילצערנעם בריקל, וואָס ליגט איבערן וואַסערל קעגן ביידע הײַזער, און דאָס וועגעלע שטעלט זיך פֿאַר דער טיר פֿון איין הויז.

ביידע זיינען גרויס אומגעלומפּערט מיט אָפּגעשיילטע ליימענע ווענט. פון איין האַלב הויז, ווו מיר שטייען, זיינען צו ביידע לאַדנס, נאָר דורך דער אויסגעשניטענער האַלבער לבנה אין איין לאָדן, פאַלט אַרויס אַ ליכטיקער שטראַל, אויסציענדיק זיך ביז הינטערן פּערחס בויך. די פענצטער פון אַנדערן האַלבן הויז, זיינען פאַרקלאַפּט מיט ברעטער... דאָס צווייטע הויז פון דעם האָט אין צוויי זייטן צוויי גרויסע איינפאַר־טויערן, נאָר צע־שפּאָלטן און אויסגעקרימט. די הוילע פענצטער, ווי אויגן־לעכער פון אַ סקעלעט, קוקן מיט אַ פינצטערן בליק אין דער ווייטער וועלט אריין... זיי זוכן אפשר פאַרפאַלענע סוחרים און בעלי־עגלות מיט געלאַדענע בריקעס?... פאַרטראַכט קוקט די לבנה אויף דעם אויסגעדרייטן צע־הוידערטן דאַך, וואָס דרימלט, דאַכט זיך, פאַרטיפט אין אַלטע זכרונות. וויט ערגעץ קרייעט אַ האָן. איך קוק מיך אום — נאָך אַ מענגע צעזייטע דעכלעך פאַרזונקען אין אַ טאָל, וועלכע די נאַכט האָט פאַרכישופט אין אַ לאַנגן טיפן חלום, וואָס וועבט זיך צוזאַמען מיט מיליאָנען זילבערנע פעדעם, וואָס שפּראָצן אַרויס פון דער בלאַנקער לבנה. פּלוצלינג טוט דאָס פערד אַ שנאָרך, איך קוק מיך אום — דער פורמאַן שטייט און הענגט עס אָן אַ זעקל האָבער. איך שפּרינג אַראָפּ אויף דר׳ערד און שטייענדיק אַנגעלענט אין וועגעלע עפן איך מיין זייגערל — פונקט צוועלף!

אין שטוב איז עפּעס אַ געפּולטער, הער איך, און פּלוצלונג מישט עס זיך צונויף מיט פאַרדומפּענע קולות... „וואָס איז דאָס?״ קנייטשט מיין פורמאַן די פּלייצעס, אויסשטעלנדיק זיינע פינקלדיקע אויגן צום לאָדן, ווו עס לייכט זיך. ער רוקט זיך צו נענטער, און לייגט צו דאָס לינקע אויער, קוקנדיק אויף מיר, וואָס וועל איך זאָגן דערצו.

— ווער וווינט דאָ? — פרעג איך.

— אַן אַלמנה — ענטפערט ער, אַראָפּלאָזנדיק די בליקן אויף זיין ברוסט, און רוקט זיך אָפּ פון לאָדן.

— איינע אליין? — וויל איך וויסן.

— אַ טאָכטער מיט אַן אייַדעם אויך. דאָס איז איר, דער טאָכטערס קול, איר הערט?

— וואָס שרייט זי?

— אַ נביא בין איך? קומט אריין, וועלן מיר וויסן! ענטפערט ער, צו־גייענדיק צו דער הויז־טיר, און דערלאַנגט דאָרט עטלעכע קלעפּ מיט דער פויסט, פון וועלכע די טיר האָט אַ גרילץ געטאָן.

באַלד דערהערט זיך פון אינעווייניק אַ ווייבעריש קול:

— ווער איז עס?

— עפנט, פעסעלע! — שרייט דער יונג.

— מ'קען נישט ערשט! — ענטפערט דאָס קול.

מ'קען נישט? — פרעגט ער מיט אַ באַהאַלטענעם כעס — אַזוי... נו, וועל איך קענען...

— ווער איז עס? ווער, דו, יאָסל?...

— איך, איך! — שרייט ער בייז, און צו מיר ווענדט ער זיך מיט אַ פייערדיקן בליק, נאָר מיט אַ ווייכערן טאָן — אוי, אַ רוח אין איר מאַמען אַריין, זי קען מיך שוין גאָרנישט...

דאָס קייטל קלינגט אָפּ און די טיר עפנט זיך. אויף דער שוועל באַוויזט זיך אַ יידענע אין אַ טונקל קליידל מיט אַ דערע אויף די אַקסלען און אַ ווייס טשיפּיקל אויפן קאָפּ. איר בלאַס פּנים קעגן שיין פון דער לבנה, דריקט אויס שרעק און אומצופרידנקייט.

— יאָסעלע — הייבט זי אָן — איך האָב דיך שוין שיער נישט דערקענט.

— נו, נו, מ'ווייסט שוין... טוט ער אַ מאַך מיט דער האַנט, ווי ער וויל נישט הערן; און צו מיר גיט ער אַ ווונק, איך זאָל אים נאָכגייט.

די יידענע, ווי ברוגזדיק, רוקט זיך צוריק הינטערווײלעכץ און עפנט אין הויז נאָך אַ טיר, און מיר גייען איר נאָך אין שטוב אַריין.

אַריינקומענדיק, בלייב איך שטיין ביי דער טיר. פינצטער איז, האָב איך מורא אַ פוס צו שטעלן. דאָך אין דער וואַנט, קעגן מיר, לייכט זיך פון אַ קליין קײלעכדיק פענצטערל. דאָרט איז אַפּנים, נאָך אַ חדרל. די יידענע איז צוגעגאַנגען, און צוזאַמען מיטן פענצטערל עפנט זי אַ טיר. דאָ ווערט דערווייל אַ ביסל ליכטיקער און איך רוק מיך שוין אַריין אין דער מיט שטוב. די יידענע איז אַריין אין צווייטן חדר און באַלד קומט זי צוריק צו אונדז מיט אַ ברענענדיק לעמפּל אין דער האַנט.

איך דערזע פאַר מיר אַ קרעמער־טישל, אַ געקעסטלטע שאַנק ביי דער וואַנט, וווּ עס ליגן פּעקלעך פּאַפּיראָסן, טאַבאַק דריטער סאָרט, סטעריק־ליכט, עטלעכע פּעקלעך ציקאָריע און אַ סך פּודלעס גילזעס... גאָר הויך איז אויסגעשטעלט עטלעכע פּאַפּירענע האַלבע און פולע ביטלען, און אין עק — נאָך אַ גלעזערנער סלאָי מיט געטריקנטע קאַווע. אַ חוץ דעם, שטייען ביי דער זייט טיש, אויף אַ ברעט ביז דער סאַמע ערד, צוויי האַלבע זעקלעך מעל, איין זעקל זאַלץ און אַ בלעכענע באַנקע מיט אַ זייטיק גיסדערל, אַרויסגעשטאַרט קרום־אויס מיטן מיילכל קעגן פּאַטעטע אויף דער וואַנט.

— דאַרפסט האָבער? — פרעגט פעסעלע, צוגייענדיק צו יאָסלען און לייכט אים אין פנים אריין.

— איידער כ'וועל פאָרן! הערוויל עסט עס... ענטפערט יאָסל, זשומע־רענדיק די אויגן קעגן ליכט.

— ווער וועט שפּעטער קלעטערן? דער האָבער איז אין קאַמער.

— קלעטערן? נישט. דאַרף מען נישט!...

— אבי געריסן פון שלאָף — פירט זי אָן דאָס לעמפּל קעגן דער טיר און דרייט זיך אויס.

— שטייט נאָר, שטייט! וועמען?

— נו וועמען? — קוקט זי זיך צוריק אום און הויבט אויף דאָס לעמפּל העכער צו יאָסלס פנים.

— איך? אז מ'הערט הינטערן לאָדן קולות... זענט איר געשלאָפן? דער באָבן דערציילט!

— שובא ישראל, יאָסל קרוין! — מאַכט זי אַ ווײ־האַרציקע מינע — איך וועל די ערד קילן פאַר דער צייט.

— וואָס איז?

— גאָר נישט, אַלץ דאָס אייגענע, דאָס משוגעת טרעט נישט אָפּ פון איר אויך רגע. זי ריכט דאָס מיר צו נעכט, איז אַ קלאָג צו דער מאַמעס קאָפּ — קלאַגט זי זיך, צולייגנדיק אַ האַנט צום הויטיקן פנים און די דילאַניע פאַרשטעלט די שוואַמען — געבראָטענע ליפּעלעך.

— מ'זאָגט דאָך: איר זענט שולדיק.

— אוי קינד, וואָס דו ביסט! אַ מאַמע, אַ זינדיקע מאַמע איז שולדיק אין אַ דיבוק? פרעג די שכנים אין דאָרף...

— וואָס, ער שרייט ארויס פון איר?

— וואָס דען? דאָ שרייט זי, דער דבוק הייסט עס, זי וועט שעכטן די מאַמען, דאָ שעלט זי דעם רבין, וואָרן די אַלע ליכט ציטערן פאַר אַ רבין און האָבן אים פיינט.

— און דעם מאַן?

— מילא... זי שעלט אפילו נישט. נאָר משוגע, באַהאַלט זי זיך פאַר אים.

— מ'זאָגט דאָך, אז זי וויל אים נישט.

— זאָל מען די קלאָגן!

— איך האָב עס פון איר אַליין געהערט.

— גוט געהערט! שעכטן די מאַמען, אָדער שעלטן דעם רבין, ווייס זי וואָס זי רעדט? דאָס אנדערע, וואָס גייט וועמען אָן?

— טאקע נישט, אַט שמועסט מען.

— נו, שויך, נו... האַקט זי אָפּ און דרייט זיך אַוועק מיטן לעמפּל צו דער טיר, נאָר איך פאַרהאַלט זי ווידער און פרעג:

— אפשר איז דאָ א גלאָז טיי?

— עס קען באַלד זיין, צייט עטלעכע מינוט.

— גוט! — טו איך א שאַקל מיטן קאָפּ, און זי מיטן לעמפּל אין דער האַנט ווערט נעלם אין צווייטן חדר אַריין.

— וועלכן מיר זיין אין דער פינצטער? — פרעג איך יאָסלען.

— ווילט איר, גייט אַריין... — ווייזט ער מיט דער האַנט צום ליכ־טיקן פענצטערל.

— און איר?

— איך נישט, איך וויל דאָ זיין...

— זאָל מען אָנצינדן א ליכט, וועל איך באַצאָלן. — זאָג איך.

— פעסעלע! — רופט ער.

זי קומט אַריין.

— וואָס איז? באַלד איז די טיי...

— ניין, צינדט אָן א ליכט, א פּירועדיק ליכט. — זאָגט ער איר.

זי נעמט אַרויס פון דער שאַנק א ליכט, צינדט עס אָן און דערלאַנגט עס יאָסלען.

— איך בין שולדיק, זאָגט מען? באַגראָבן אזא יונג־בלוט, א ווייבל א צדיקת, מילא האָסטו זי דאָך געקענט. מן הסתם בין איך זי נישט ווערט, ערשט לייגט מען מיר נאָך שטיינער אויפן האַרץ... געבליבן די צווי שוועל־בעלעך, און דאָ דער יונגערמאַן קלעבט אין דער שטוב, מיך האַלט ער פּשוט פאַר א מאַמען, וואָס זשע זאָל א מאַמע, א פאַרביטערטע מאַמע טאָן, ווען זי האָט נאָך א דערוואַקסענע בתולה? דעם יונגן מאַן אַרויסיאָגן, די שוועל־בעלעך פאַריאָגן צו א שטיפמאַמען און דאָס מיידל חתונה מאַכן מיט א פרעמדן טיוול?

— מילא, האָט איר דאָך גוט געטאָן, הייסט עס!...

— אוודאי, האָב איך געמיינט, אז די וואונד אין האַרץ וועט א ביסל פאַרצויגן ווערן, ערשט, א גאַנס שטראָף... זאָלסט מיר לעבן, יאָסל, פאַר ביין געשמודטן האַלדז האָב איך דאָס געטאָן? חלילה, נישט אָנגעפרעגט דעם רביקן? ווייס איך! א צדיקס ענטפער, זאָגט מען, דאַרף מען פאַרשטיין, און אז איך האָב אים געפרעגט און דערציילט, וואָס איך קלער צו טאָן, האָט ער געענטפערט „אוודאי איז א שאָד די קינדער זאָלן פאַריתומט ווערן"! וואָס, זאָלסט מיר לעבן, האָט ער אַנדערש געמיינט?... ערשט נעכטן געווען

איך שטאַט, ווידער אָפּגעטרעטן... זייַנע זכות אבות זאָלן מיר ביישטיין! האָט ער מיר געגעבן שאַבעכץ פון טייוולס־פינגער און פאַרשפּראָכענעם בוימל. מילא, קאָסט עטלעכע גילדן, בישט אויסגערעדט זאָל עס זיין, אפשר וועט זיך גאָט פאַרט מרחם זיין, און העלפן מאַמע גיט עס נישט אוועק דאָס העמד פון זיך פאַר איר קינד?

יאָסל, גערירט פון די טרערן, וואָס הענגען אויף אירע איינגעשרומפּענע ציטערדיקע ברעמען, האָט א מאַך געטאָן מיט דער האַנט און ער רוקט זיך אָפּ אין אַ זייט, זי ווידער גייט צוריק אין צווייטן חדר אַריין.

יאָסל זעצט זיך אויפן טיש, אַראָפּהענגענדיק די פיס און טריפט אָן דאָס ליכטל לעבן זיך. דערווייל קומט פעסעלע צוריק מיט צוויי גלעזער טיי אין די הענט, זי שטעלט זיי אַוועק אויפן טיש און גייט באַלד צוריק אין חדר, פאַרמאַכנדיק נאָך זיך די טיר.

אָפּגעטרונקען די טיי, פאַררויכער איך אַ פּאַפּיראָס און בין יאָסלען אויך מכבד מיט איינעם.

מען רויכערט און מ׳שוויגט. דאָס ליכט־פלעמל ציט זיך צום בעליק מיט אַ העל־בלויע לויטערקייט, צושאָקלענדיק זיך שטיל און ערנסט ווי אַ צנועה צו ליכט־בענטשן. אויף דער מאַט־ליכטיקער וואַנט שטייט יאָסלס שאָטן, דאכט זיך ער שלאָפט, אָדער גלאָט פאַרחלומט, און יאָסל אַליין זיצט שטיל, און פאַרטראַכט קוקט ער אויף דעם דין־איינגעלייגטן רויך, וואָס בלאָנדזשעט אין לופטן אויסגעשפּרייטערהייט, ווי א בלוי טישטעכל און פלעכט זיך וויגנדיק און צעגייט ווי א לייכט וואָלקנדל. און וואָס לענגער אונדזער שווייגן, אַלץ פאַרטראַכטער זעט יאָסל אויס, און א שטיל טרויעריק ניגונדל פייפט ער זיך צו. דאָס ברוינלעכע פּנים באַציט זיך אָפּט מיט אַ באַצערטער מינע, די בולטע אויגן הינטער די סאַמעט־שוואַרצע ברעמען שטייען ברייט געעפנט און קוקן פאַר זיך מיט א פאַרגליווערטן בליק, און די פולע צונויפגעצויגענע ליפּעלעך באַשאָטנט פון די שוואַרצע וואָנסעלעך פייפן, דאכט זיך, אָן זייער ידיעה. פאַרטיפט איך געדאַנקען, קאָן זיין, הערט ער נישט זיין אייגן ניגונדל, בפרט פעסעלעס רייד אין צווייטן חדר — אוודאי נישט; און איך רוק מיך צו אַליין צו דער טיר און וואַרף א בליק דורכן קליינעם שייבל.

אַ בעטל מיט צוויי שלאָפנדיקע קינדער, אויבן־אָן שטייט אַ טיש צווישן צוויי בעטן איינס קעגן אַנדערן, שטייענדיק ביי די קאַלך־געווייסטע ווענט. אין איינס זעט זיך פון הינטערן איבערבעט צוגעדעקט ביזן האַלדז, א בלאַסלעך פּנים מיט א שוואַרץ־בערדל און קאַפּל אויפן קאָפּ, ביי וועלכן די אויגן קוקן שטיל צום צווייטן בעט, וווּ א יונג ווייבל מיט א געשטריקט

ווייס קאָפּקעלע אויפֿן קאָפּ ליגט, דאָס איבערבעט האַלב אָפּגעדעקט און דאָס פּנים איז ווייסער פֿאַרן העמד. אין בעט אַנגעשפּאַרט שטייט די פּעסעלע און קוקט אויף דעם ווייבל מיט רחמנות־בעטנדיקע אויגן.

— ווי לאַנג איז דער שיעור זיך נאַריש צו מאַכן? — טענהט פּעסעלע כמעט וויינענדיק — ווייניק נאָך דער מאַמעס בלוט פֿאַרגאָסן?

דאָס ווייבל שווייגט און קוקט טרויעריק אויף דעם ברענעדיקן לעמפּל, וואָס שטייט אויפֿן טיש, לעבן אַן אָפֿן ספֿרל.

— זע, זאָגט ווידער פּעסעלע — אַ מאַמע וויל נישט קיין שלעכטס, זי וויל נאָר זאָלסט דיך נישט מאַכן קינדעריש, אדרבה, ווי נאָך פּירט זיך אַזוי אַ יידיש קינד? שוין אַכט וואָכן, אַכט באַשריבענע וואָכן פֿון דער חתונה, וויי צו מיר... ביסט חלילה אַרויס פֿון יידישן דת? ווייסט דו וויפֿל קליפּות משחיתים באַשאַפֿסט דורך דייִן עקשנות? גאָט וועט אוודאי נישט שווייגן און די אַלע דייִנע משחיתים, הערסט, דייִנע משחיתים, וועלן דיך אַליין אומברענגען און וואַרפֿן דיך אין כּף־הקלע.

זי טרעט אָפּ פֿון בעט, לאַנגזאַם גייענדיק צו דער טיר. איך כאַפּ מיך אויף פֿון שייבל און שטיי שוין לעבן יאַסלען.

די טיר עפֿנט זיך און פּעסעלע רוקט זיך אַריין. זי נעמט די גלעזער און ברענגט נאָך אַ מאָל טיי, און שווייגנדיק גייט זי צוריק, פֿאַרמאַכט די טיר נאָך זיך. באַלד כאַפּ איך מייִן גלאָז טיי, און האַלטנדיק עס אין דער האַנט רוק איך מיך ווידער צו צום שייבל...

— וויי צו די יאָרן — הייבט ווידער אָן פּעסעלע, צוגייענדיק צום ווייבל — ווי נאָך, ביי יידן, איז אַזוי?... זע: — וויַיזט זי איר אָן אויף דעם אָפֿענעם ספֿרל — זע, טאָכטער, וואָס אין דער הייליקער תורה שטייט: פֿון איין מאָל אויפֿהאַלטן... ווערט באַשאַפֿן אַ משחית. און ווייסט דו וואָס משחיתים און מחבלים זייַנען? אַ משחית פֿאַרברענט, פֿאַרברענט און באַשאַפֿט! הערסט מרשעת, הערסט! פֿאַרברענט ווידער און באַשאַפֿט ווידער און טוט אַ שליידער אין כּף־הקלע אַריין, אין כּף־הקלע אַריין; הערסט, ווי דו ווערסט אַ שוואַרצן סוף האָבן, קיין שום תּקומה!...

דאָ האָט די טאָכטער מיט האַס אַ קוק געטאָן אויף דער מוטער און געכאַפּט דאָס איבערבעט איבערן קאָפּ. די מוטער פֿאַרברעכט די הענט און אויפֿהייבנדיק די אויגן צום בעליק, קנייטשט זי דאָס פּנים ווייטיקלעך.

— רבונו של־עולם — רעדט זי אויס פֿאַרביטערט — וואָס איז מיר צוגעקומען? יענע טאָכטער צוגענומען און מיך געלאָזט. נעם מיך שוין צו. ווי כ׳האָב נאָר אַ זכות!... — נעם טאָכטער, — רייסט זי איר אַראָפּ דאָס

איבערבעט פון פנים — נעם די מאַמעס האַרץ, ליג עס אויף ברענענ־דיקע קוילן, וועט עס שוין בישט געפּייניקט ווערן אַזוי פיל!

די טאָכטער באַהאַלט צוריק דאָס פּנים אין איבערבעט, און אַז די מוטער לאָזט בישט, טוט זי אַ קוק אַרויס און בלייזט אַרויס די צונג. די מו־טערס אויגן בלישטשען אויף מיט אַ פייערל, זי רייסט אַראָפּ דאָס איבערבעט צו העד ערד און נעמט לויפן איבער דער שטוב אויף און אָפּ. פּלוצלינג בלייבט זי שטיין פאַרן בעט מיט פינקעלנדיקע בליקן, און מיט אַ שניידנדיקן קולכל שרייט זי אויס: — הולטייקע! אונטער מיך דאַך זאָל אַזאַ זינד בישט געבראָכן ווערן, איינמאָל פאַר אַלע מאָל, ליעב, אָדער שטאַרב! ענדיקט זי מיט שוים אויף די ציטערנדיקע ליפּן און לויפט אַוועק צום קינדערשן בעטל, ווו זי בויגט זיך איין און כאַפּט אַ שטריק אײַנגעלייגט אין צווייען און לויפט צוריק צו צו דער טאָכטער, ווו זי ליגט אײַנגעקאָרטשעט און טוליעט איין די נאַקעטע פיס אונטערן העמד, קו־קנדיק אויף דער מוטער מיט אַ צעמישטן דערשראָקענעם בליק, ווי זי שטייט איבער איר מיט דעם שטריק אין דער האַנט און שרייט: — שוין גענוג זינד. גענוג צוגעדעקט, אויפגעדעקט מוז ווערן... אַ חטא אין מיין שטוב, אַ חטא, אַ חטא אין שטוב!

— אַלטע קליפּה!... — מורמלט שטיל די טאָכטער און וויל אַנכאַפּן דעם שטריק, וואָס ציטערט איבער איר אײַנגעטוליעטן גוף אין העד מו־טערס האַנט.

— קליפּה? אַט האָסטו אַ קליפּה!... לאָזט זי איר אַראָפּ אַ ריס מיטן טרוקענעם שטריק איבערן ווייכן לייב.

דער יונגערמאַן אין בעט קעגנאיבער האָט אַ ציטער געטאָן אין דער רגע, גלייך דער שטריק וואָלט זיך אים אין זיין לייב אײַנגעשניטן, נאָר אַט דערהערט ער דעם ווייבלס יאָמערלעך געשריי... און זיינע אויגן און בלאַס פּנים פלאַמט אויף מיט אַ ווילדער נקמה. —

— זאָל זי וויסן וואָס הייסט עקשנות!... קילט ער זיך דאָס האַרץ — זאָל זי וויסן!...

פּלוצלינג קריג איך אַ שטויס אין אָרעם, איך קוק מיך אום — יאָסל! דאָס האָט אים איר קול צוגעצויגן און ער קוקט דורכן שייבל...

איבעזוויניעק טומלט, די צווי קינדערלעך אין בעטל זיינען שוין אויפ־געוועקט און זיי צאַפּלען זיך און שרייען ווי יונגע עופהלעך ערב יום כיפור באַגינען... נאָר פעסעלע טוט דאָס איריקע.

— נו, עפּעס גוט געווען?... — קוקט זי אויף דער טאָכטער מיט נקמה־שמייכלענדיקע גיפטיקע בליקן — עפּעס גוט, האַ, ווי מיינסטו?...

— דערהרגע מיך!

— טאַקע אַזוי! אַזוי... אַזוי...

— גוואַלד, גוואַלד! — שרייט זי מיטן גאַנצן כּוח, איבערשרייענ־דיק די קינדערישע קולכלעך, און זי וואַרפט זיך אַראָפּ מיט אַ האַלבן גוף פון בעט, אָנשפּאַרנדיק איין האַנט אויף דער ערד און מיט דער אַנדערער וויל זי אָנכאַפּן דאָס איבערבעט... די מוטער אַמפּערט זיך מיט איר, כאַפּט זי זיך צוריק און גראָבט איין דעם קאָפּ צווישן שטרוי אונטער דער פּלאַכטע...

אין דער מינוט האָט יאָסל אַ קריץ געטאָן מיט די ציין אַ ריס געטאָן די טיר — פאַרקיילט!... — ברומט ער, עטוואָס זיך איינקורטשענ־דיק און דערלאַנגט נאָך אַמאָל אַ שטויס מיטן אַקסל. דער קייטל, אין יענער זייט, פּלאַצט מיט רעש, די טיר שפּרינגט אָפּ און יאָסל וואַרפט זיך אַריין אין חדר ווילד צעטראָגן. די מוטער שפּרינגט אָפּ מיט שרעק, און ער בלייבט שטיין עטלעכע טריט פאַרן בעט.

— דבורה! — דונערט זיין קול — האָסט דיך געהייסן הרגענען? וועמען טוסטו דאָס אָפּ, דיין מאַמען? זי וועט דיך באַדויערן נאָכן טויט, מיינסטו?...

— דו שייגעץ, לאָבוז! — שפּרינגט אַרויס פון צווייטן בעט דער יונגערמאַן אין די בלויזע גאַטקעס, ווילד און די פּאות צעפּלאָשעט פאַר שרעק... — דו מחוצף, ביי מיר אין שטוב?...

— ביי דיר. — שפּרינגט יאָסל צו אים צו, אַריינהאַקנדיק, איינער נאָך די אַנדערע, ביידע פויסטן אין פּנים, און דער יונגערמאַן פאַלט אויף דער ערד פאַרגאָסן אין בלוט.

— רוצח! — שרייט פּעסעלע, אָנכאַפּנדיק יאָסלען ביים אַרבל — רוצח, דערהרגעט אַ מענטש!...

נאָר יאָסל הערט נישט, נישט איר, נישט די קינדערס געשריי, ער פילט אויך נישט, דאַכט זיך, ווי זי ציט אים דעם אַרבל, און מיט אָנגע־שטרענגטע פּיס, ווי פון שטאָל געגאָסן, דריקט ער דעם שטייענדיקן טריט, איבערגעבויגן, רייִדנדיק צום ליגנדיקן אין קרעכצן.

— נו, וואָס ליגסטו?... דאָס שפּעלע איז געבונדן, גיי צו, שעכט!... אָ, וואַרט... גיכער וועסט דו געטויט ווערן! — גלייכט ער זיך אויס, אַריינ־שטעקנדיק ביידע הענט אין די הויזן־קעשענעס. און אין זיינע אויגן שפּילט אַ בייזער שמייכל פאַרמישט מיט אַ ווילדער העזה צו קוקן אויף דעם בלוט־פאַרגאָסענעם פּנים.

איך דער רגע האָט אַ שרעקלעכער געדאַנק אין מיין מוח אויפגעבליצט —,,אפשר אַ מעסער, וואָס זוכט ער אין די קעשענעס?" און איך שפּרינג צו און שטופּ אים אָפּ מיט קראַפט.

— וואָס טוט איר? — שריי איך אויפגערעגט.

— איך טויט! שרייט ער נאָך העכער, און די אויגן בליצן, קוקנדיק צעמישט אויף דעם יונגנמאַן.

— פאַרוואָס? אַ מענטשן!... — שריי איך און האַלט אים ביים אָרעם.

— אַ מענטש איז דאָס? — שמייכלט ער ווילד — אַ ווייך שוואָמל, וואָס צעקוועטשט זיך אין דער האַנט!... אַ בלעטל, וואָס ציטערט פון מיגדלסטן שאָקל!...

— אָבער וואָס האָט איר צו אים?

— זעט, אָ! — ווייזט ער מיט אַ פינגער אויף דעם ווייבל אין בעט.

— נו וואָס?... די מוטער?...

— אָבער ער איז דאָך געלעגן קעגנאיבער און געקוקט... זיינע שטילע אויגן האָבן דאָס געזעהן. אוי, איז דאָס אויגן, אויגן...

— זאָל עס אים קרענקען!... זיין ווייב... שטיל איך איין יאָסלען...

— זיין ווייב, זיין ווייב! — זיפצט ער אָפּ, אָנוועקמאַכנדיק מיט דער האַנט — פאַרפאַלן. לאָזט מיך אָפּ. איך בין שוין רואיק. אז זי איז זיין ווייב, לאָזט־זשע מיך אַרויס צו מיין פערד...

יאָסל איז אַרויס פון שטוב, און איך בלייב נאָך צו העלפן דער אַל־טער, דעם יונגנמאַן אַרויפלייגן אויפן בעט.

ער בלוטיקט איך דאָס קישן, לייגט זי אים אונטער איר פאַרטעך אונטערן קאָפּ און ווישט אים דאָס בלוט פון פּנים, קרעכצנדיק און שעל־טנדיק.

דער יונגערמאַן איז בלאַס, די נאָז — פאַרשפּיצט, און די אויגן — פּיכט, ווי פאַרגאָסן מיט טרערן, און רחמנותדיק קוקן זיי צום בעליק מיט אַ מידן בליק.

איך לייג אַנידער אויפן טיש עטלעכע קאָפּיקעס און וואַרף נאָך אַ בליק צום ווייבל אין בעט און גיי אַרויס פון שטוב.

יאָסל דרייט זיך אַרום ניט ווייט פון דער שטוב, דעם קאָפּ האַלט ער אַראָפּ צו דער ברוסט. און פייפט זיך ווידער צו עפּעס אַ מעלאָדיע־

לע, אַזוי זיס, אַזוי האַרציק טרויעריק, ווי אַ נשמה וואָלט זיך געקלאָגט דעריק, און טייל מאָל רייסן זיך די טענער שטאַרקער, העכער און בייזער, און איך טאָן יאָגט דעם צווייטן מיט אימפּעט, ווי די כוואַליעס אין טייך איינע די אַנדערע, ווען זיי צעשפּילן זיך אין אַ געוויטער. און דאָ האָט זיך שוין בישט געהערט קיין זיס־ווייַנענדיקע נשמה, נאָר ווי דער טייוול פון האס און נקמה צעפלאַקערט זיך און ברענט מיט אַ ווילדן כעס. דאָס פערד, דאַכט זיך, הערט זיך איין אין באַלעבאָס פייפן, און פאַרזונקען שטייט עס מיטן קאָפּ אין זעקל האָבער, איבערלייגנדיק די אויערן אַמאָל צום קאַרק, אַמאָל פון פאָרנט. אָנגעלענט מיט די פּלייצעס אין וועגעלע שטיי איך און קוק אויף יאָסלען, וועלכער באַמערקט מיך, דאַכט זיך, גאָרנישט און האַלט נאָר איין פייפן, טרעטנדיק אויף און אָפּ איבערן סקריפּענדיקן זאַמד און קליינע שטיינדלעך, וואָס גלאַנצן קעגן דער שיין פון דער לבנה.

פּלוצלינג בלייבט יאָסל שטיין און דאָס פייפן ווערט ווי אָפּגעשני־טן. ער הייבט אויף דעם קאָפּ און קוקט מיך אָן מיט אַ לאַנגן פאַרשנ־דיקן בליק, ווי איינער רעדט: ווי געפעלט דיר אַזאַ מעשה?...

נאָר איך שווייג און וויל אים בישט שטערן זיינע מחשבות.

ער איז — טראַכט איך — אַ קליינער רעדנער מיט אַ ברייטער קרעפּטיקער פאַנטאַזיע, וועלכע, ווען זי צעשפּילט זיך, איז זי אימשטאַנד צו שנייַדן אַ האַרץ, ווי מיט קאַלטע שטאָלענע מעסערס, אָדער גלעטן עס מיט דער ווייכקייט פון אַ צערטלעך געליבטער מיידלשער האַנט. ער רעדט אויך בישט אַ וואָרט, נאָר גייט צו צום פערד, טוט עס אַ פּעטשל אין רוקן, איבערגליטשנדיק די האַנט צום קאַרק, און מיט דער אַנדערער האַנט טוט ער אַ שאָקל־אונטער דאָס זעקל האָבער. דאָס פערד טוט אַ צאַפּל מיטן קאָפּ אין דער הייך און לאָזט אים צוריק אַראָפּ רואיק, איבערלייגנדיק די אויערן צום קאַרק, און פאַרטיפט זיך אין עסן. — עס, באשקאַ! — טוט יאָסל אַ גלעט דעם פערד היינטערן בויך, צוגייענדיק צום וועגעלע, וווּ איך שטיי. ער זוכט עפּעס הינטער מיינע פּלייצעס אין רוישנדיקן שטרוי, ביז ער נעמט אַרויס די בייטש פון דאָרט. אַצינד באַקוקט ער דאָס סטרעלדזעל און דעם קנופּ, און טוט אַ פּאַך אין דער שטילער לופט אַריין. ער לאָזט צוריק אַראָפּ די האַנט מיטן בייטש־שטעקל צו דער ערד און דער צווייטער עק פאָרט אַרום איבערן זאַמד, קריצנדיק אַ זיג־זאַג, און די בייטש שלענגלט זיך נאָך... ער קוקט עפּעס שטיל אויף די צייכנס, וואָס דאָס שטעקעלע קריצט אויס אין זאַמד, און ער שווייגט, שווייגנדיק לעבן מיר. נאָר דאָס שווייגן, דאַכט זיך מיר, פּרעסט

זיך בנשמה, און מיר דאכט, אז ער וויל גערן איך זאָל אים עפּעס פרעגן, כאָטש וואָס עס איז, כאָטש אָנהייבן... נאָר אַז איך ווייס נישט פון וואָס — הייבט ער אָן.

— נו, ווי געפעלט אייך די הייליקע נאַכט?... פרעגט ער שטיל אַראָפּגעלאָזט די אויגן, ווי ער איז זיך גאָר נישט מכין צו רעדן.

— זייער שיין, די לבנה שיינט... ווייז איך אים מיט א בליק צום הימל, און קוק אים אין פּנים אריין, וואָס פאַר א רושם דאָס מאַכט...

— אזוי? טאַקע?... גאָטס וואונדער!... שמייכלט ער שפּאַטיש און דרייט זיך אוועק שלעמיש א הויב מאַענדיק די אקסלען.

— שטייט נאָר, שטייט! — צי איך אים צוריק — וואָס מיינט איר?

— נישט דאָס, צו וואָס אייער ענטפער איז! — קוקט ער מיר שאַרף אין די אויגן אַריין — איר זענט דאָך מאָדיש געקליידט און מן הסתם א געלערנטער מענטש, נו, פאַלט איר אריין מיט אן ענטפער פון הודו ביז כוש?...

— מיינט איר אפשר א יי ע ר נאַכט?... כאַפּ איך זיך צוריק.

— אוודאי נישט קיין לבנה מיט שטערן... נאָר מ יי ן נאַכט טאַקע!...

— אינטערעסירט מיך זייער, אָבער איך פאַרשטיי נישט...

— ווילט איר הייסט עס, יאָ פאַרשטיין? — פרעגט ער מיט פייערלעך אין די אויגן.

— מיטן גאַנצן לעבן!

— לאָזט־זשע אייך דינען און הערט א מעשה, וועט איר שוין וויסן, צי בין איך א רוצח...

— אויף דעם וועג דאָ, פאַר איך גאַנץ אָפט, ווייל דער עיקר פאַרדינסטלעך מיינע איז אויף דעם טראַקט און שטענדיק שטעל איך מיך דאָ פאַרעכן, טאַקע שטענדיק פון צייט אָן איך פאַר, און פאָרן, דאַרפט איר וויסן, פאַר איך שוין נישט פון היינט און נישט פון נעכטן, נאָר פון נאָך מיין טאַטנס טויט־אָן אזוי גרויס, ווי א יאָר פינף. וואָרן א מאַמע ביז הונדערט און צוואַנציק יאָר, האָב איך, א שוועסטער אויך, דאַרף מען דאָך עסן, האָב איך מיר דעמלט געמאַכט דאָס געשפּאַן. יאָ... פאַר איך דאָ גאַנץ אָפט אדורך און שטעל מיך דאָ אויף א שעה, אָדער צוויי. די דבורהלע טאַקע, וואָס איר האָט געזען, איז נאָך געווען א מיידל, און פלעגט זי מיך נאָר דערזען דורך דעם פענצטער — מיטן קוק, די שטייט שוין פאַר דער טיר מיט א געלעכטערל און פרייט זיך, גלייך דער טאַטע וואָלט איר אויפגעשטאַנען... פאַרשטייט איר מיך. קורץ דערפון, מיר און אַפילו מיין פערד האָט זי נישט געוווסט, ווו דאָס אָרט אָפּצוגעבן. דאָס שענסטע עסן און

טרינקען, נישט חלילה אומזיסט, ביי „אונדזערע ברידער" גייט דאָס נישט. אַלאַ מיר פאַרהאַלטן זיך גוט, דאָס גייט אין אַ באַזונדערן וועג. וואָרן איך, ווי איר קוקט מיך אָן, האָב מיך ליב צו שטעלן אָרענטלעך זוען ווער באַהאַנדלט מיך גוט. און זי, אַלץ הייסט גוט!... שטעלט איך פאָר: נישט איין מאָל פלעגט זי מיר זאָגן: דיך פאַר אַ ברודער וואָלט איך מיר געווונטשן! אַזוי געטריי... איך איר, ווי דער אמת, אויך דאָס אייגענע. וואָרן אַזוינס צו הערן פון אַ פרעמד מיידל, פילט מען ווי דאָס האַרץ ווערט וויך, צעלאָזט ווי פוטער אויף ווארעם ברויט... פאַרוואָס ווידער נישט? איך זאָג איך דעם אמת, מיט מיין שוועסטער, טייל מאָל, גיבן מיר זיך אַ קללה אויך, און דאָ, די דבורהלע, ווי אַ שיינע גוטע טויב... שטעלט איך פאָר: דאָ, למשל, שטייט מיין פערד, פלעגט זי טייל מאָל צוגיין געבן עס אַ גלעט איבערן רוקן... דאַכט זיך דאָך אַ תענוג, אַז אַ פרעמדער ליבט און גלעט מיין פערד? נאָר צופיל... און איך האָב אַזש נישט געקענט קוקן... די אויגן ווילן זיך עפּעס צומאַכן פאַר גוטסקייט, דריי איך מיך אָוועק און מאַך מיך גאָר קוקן אויפן האָף... כאָטש עס העלפט נישט, ווייל היינטער די פּליינעס, ווייס איך, גלעט זי מיין פערד...און אַ ווייך וואַרעם ווינטל, פיל איך, גייט מיר אדורך אין די ביינער, גלייך נישט דאָס פערד, נאָר מיך גלעט זי דאָס אויפן גאַנצן לייב. און נאָר דאָס אליין? שטעלט איך פאָר, אָט קום איך, למשל, צו פאָרן און טרעף פונקט אין שטוב איז אָפּגעקאָכט אָנבייסן, אַלע גייען עסן, נאָר דבורהלע נישט, וואָס איז? זי וויל איך זאָל אויך מיטעסן און אַלע אין שטוב ווילן דאָס, די מוטער וועט חלילה נישט חושד זיין... ווייל אין דאָרף — פשוט אַ גוטע! און טאַקע דער אמת — אַזוי איז דאָך!... מיר איז דאָס אָבער נישט ליב געווען. איך פיל, אַז זי וויל מיך מכבד זיין, און „אונזערס אַ ברודער", פאַרשטייט איר מיך, שטייט נישט נאָך אַזעלכע זאַכן. זעט איר, אַ פּאָר גילדן דורכצולאָזן מיט אַ גוטן ברודער, בין איך שטענדיק גרייט, און אויף אַזעלכע גליקן בין איך אַ טויטער... נאָר אָפּזאָגן איר קען איך נישט, און איך זע שוין, אַז איך מוז אַריינפאַלן... ווידער טרייסט איך מיך — איך וועל פּרוּוון באַצאָלן נאָך דעם עסן — און אַזוי האָב איך געגעסן דאָס ערשטע מאָל, דערנאָך, איך וויל באַצאָלן — אַ נעכטיקער טאָג! „פאַר האָבער און פאַר פּאַפּיראָסן, זאָגט זי — קומט צו באַצאָלן"... און דער־ביי שמייכלען די קליינע ליפּעלעך אַזוי זיס און די אויגן קוקן מיט אַזאַ גנבהשן בליק, ווי איינער רעדט „אָפּגעפּרייערט"...

נו, ווי קלערט איר? מיינער איז נאָך נישט דער גאַנצער פריקער! זי פאַרקוקט זיך, פּוץ איך מיך צו צו איר קעשענע און לאָז איר דאָרט

אראָפּ אַ זילבערנע מטבע... קיטש! איך ווער ליִנק פון שטוב ארויס און וויין שוין אויפן וועגעלע, — הײדאַ, טרעט אָפּ, וואַסקאַ!... גיב איך אַ צופּ מיך פּערדל און אַ שאָקל מיט די לייטשעס.

ערשט אויפן שאָסיי האָב איך מיך אומגעקוקט צו דער שטוב און דערזען, ווי דבורהלע שטייט אויף דער שוועל און קוקט מיר נאָך, און פון ווייטנס בייגט זי צו מיר מיטן קאָפּ, ווי אײנער רעדט — „פאַר געזונטערהייט“ — „זײַ־געזונט“ — טראַכט איך מיר און גיב דאָס פערד אַ געלאָסענעם טריט, כדי מיר זאָלן זיך לענגער אָנקוקן, איך און דבורהלע.

אין עטלעכע טעג אַרום פאָר איך ווידער אַדורך און שטעל מיך צי געבן דעם פערד אַ טרונק. איך האָב נאָך דעם קיבל נישט אָפּגעבונדן פון וואַסינג, און דבורהלע שטייט מיר שוין הינטער די פּלייצעס.

— אזוי — מאַכט זי צו מיר — אזוי לייגט מען אריין? נעם, זיי מוחל, צוריק! — שטופּט זי מיר אַ ווייסן גילדן אין דער האַנט אריין. — אַ ליִנקער שטומפּ!... ענטפער איך און פּוץ מיך אָפּ, ווי איך ווייס פון גאָרנישט. זי אָבער טענהט בישט קיין סך, און שווערט איבער איר געזונט, אַז איך מוז צוריק נעמען. כאַפּ איך אַ שוויג און נעם דעם גילדן און לייג אים אַריין אין קעשענע. פאַר דאָס, שפּעטער, ווען זי האָט מיך ווידער געוואָלט מכבד זיין מיט מילכיקן באָרשטש, זאָג איך: — ביין! ווי קלערט איר, און זי האָט געגעסן? אַ נעכטיקער טאָג! זי איז אַריין אין שטוב, געשטעלט זיך ביים פענצטער און קוקט ארויס צו מיר. איך ווידער שטיי, אין וועגעלע אָנגעלענט און קוק צו איר, און ביידע שוויגן מיר, נאָר אירע אויגן רעדן, בעטן זיך עפּעס, אפשר איך זאָל אריינגיין אין שטוב, ווער ווייסט? נאָר דאָס מאָל האָב איך מיך איינגעשפּארט — נישט! און אזוי איז געוועזן. איך בין אוועקגעפאָרן ווייטער און אפילו נישט אַ שאָקל געטאָן מיטן קאָפּ צו געזעגענען, אפילו נישט אומגעקוקט זיך, טאָמער גריסט זי מיך...

צומאָרגנס, איך פאָר צוריק, שטעל איך מיך דאָ פּאשען, דבורהלע דערזעט מיך פאַרן פענצטער, קומט זי ארויס און שטעלט זיך אויף דער שוועל. דאָס פּנים איז בלאָס ווי קרייד, די אויגן — טרויעריק און מאַט, ווי פאַרטראַכט, און אזוי שטיל, אזוי רויק זעט זי אויס, ווי אַ הון, ווען זי שטייט הינטערן אָפּדעכל און קוקט אפּער אויפן פאַרוואָלקנטן הימל...

איך גיי צו.

— דבורהלע — זאָג איך — וואָס איז דיר?

— גאָרנישט! — ענטפערט זי און טרערן שטעלן זיך אין די אויגן...

— ביסט עפּעס בלאָס — זאָג איך און מיך נעמט אָן אַ רחמנות.

— בלאָס? — מאַכט זי — אפשר, איך בין נישט אויסגערוט.

— ביסט דען נישט געשלאָפן בייַנאַכט?

— ניין! — ענטפערט זי קוים.

— פאַרוואָס?

— דו ווייסט שוין! — זאָגט זי און קערט אָפּ דאָס פּנים אין אַ זייט און ווישט זיך די אויגן מיטן פאַרטעכל.

— זאָלן מיר אַזוי בײדע נישט וויסן פון קיין שלעכטס! — פאַרענטפער איך מיך און ווער שטאַרק צעקאָכט.

— פאַרוואָס נעכטן האָסטו דיך אפילו נישט אומגעקוקט?...

— אַ נייע מעשה! — זאָג איך — ווי קומט איינס צום אַנדערן? דורך דעם שלאָפט מען נישט?

— ניין! — זאָגט זי — עס האָט מיר באַנג געטאָן, וואָס איך האָב דיר געגעבן צוריקצונעמען דעם גילדן...

— איבער אַ גילדן גייט עס? עס איז דיר אַ שאָד? אָט האָסטו דריי, אַבי שלאָף! — נעם איך מיך בייטעלע.

— און אַז איך וועל נעמען, וועסטו שוין נישט זיין ברוגז? פרעגט זי מיט אַ שמייכל און די אויגן בלישטשען פייכט פון טרערן.

— ניין! — ענטפער איך, כאָטש אין מיר טראַכט איך: ווען האָט מיר גאָר געחלומט פון אַ ברוגז?...

— דריי — נישט! דעם איינעם גילדן — זאָגט זי — קען איך נעמען.

— זאָל זיין! — ענטפער איך, האַלטנדיק דריי גילדנס אויף דער האַנט.

— וועסטו שוין נישט זיין ברוגז?

— ניין! — זאָג איך איר נאָך אַמאָל צו, און זי נעמט אַראָפּ איין גילדן.

אַזוי איז אַוועק אַ לאַנגע צייט און מיר לעבן זיך גאַנץ פריילעך. מאַכט זיך אָבער אָן אומגליק: דעם פאַר־פּסח ווערט די עלטערע שוועסטער, דאָס ווייבל, קראַנק, און עס גייט נישט אַוועק קיין צען טעג, פּונקט דעם אַנדערן טאָג יום־טוב, שטאַרבט זי, אַ ווייבל אַ גאָלד, און אַזוי היימיש, אַ שוועסטער, זאָג איך אייך! האָט עס מיך — ווי איך בין אַ ייד — ביים האַרץ געשניטן, און איך פלעג נישט קענען הערנאָך אַריינקומען אין שטוב. בפרט איר, דבורהלען, האָב איך נישט געקענט אין די אויגן אַריינקוקן. פריער — אַזוי היימלעך, אַזוי פריילעך, פלוצלונג — אַזאַ אומגליק! יעדעס ווינקל אין שטוב קלאָגט, די מוטער, צווישן צווי

ווערטער גיסן זיך די טרערן, און דבורהלע דרייט זיך אַזוי אַרום ווי אַ שאָטן, דאָס פּנים איז בלאַס ווי די וואַנט, און טרויעריק. דעם קאָפּ אַראָפּ, אַפילו די הענט זעען אויס אומעטיק און עס טרייבט מיך פון שטוב אַרויס איר באַהאַלטענער צער...

נאָר איינמאָל, דעם זומער, פאַר שבועות איז עס געווען, פאָר איך מיט אַ ביסל חסידים צום רבין קיין קאָליביעל, דאָ אין אַ נאָענט שטעטל... וויל איך מיך דאָ שטעלן געבן דעם פערד אַ טרונק, לאָזן זיי נישט, די חסידים, און מאַכן אַ יעלה, איך זאָל פאָרן געשווינד. נאָר ווער הערט זיי? מיין פערד, קלער איך מיר, איז קיין חסיד נישט און איילט זיך נישט צום רבינס שלום. פונדעסטוועגן, איבעריק צייט פאַרברענגען וויל איך אַליין נישט; פאָר איך נישט צו צום הויז, נאָר בלייב שטיין אויפן שאָסיי, פאַרן בריקל, און בינד אָפּ דעם קיבל און גיי צו דעם ברונעם, דאָ הינטערן הויז... איך טו אַ קוק, דבורהלע זיצט אויף דעם גראָז, בלאַס ווי אַ טויטע און דעם קאָפּ אַראָפּגעלאָזט, ווי פאַרטראַכט. פּלוצלינג, זי האָט דערהערט די טריט מון זיין, דערזעט זי מיך, און די פאַרבן קומען איר אין פּנים אַריין, ווי פאַרשעמט.

— וואָס זיצסטו אַזוי? פרעג איך.

— איך וויים אַליין נישט!... ענטפערט זי — איך זיץ גלאַט אַזוי, פאַרטראַכט האָב איך מיך.

און פאַרטראַכט האָט זי טאַקע אויסגעזען, און איך ווייס אַליין נישט, — מיר האָט זיך עפּעס געוואָלט וויסן דעמלט, וואָס זי טראַכט, נאָר פרעגן איז נישט מיין טבע. נעם איך אָנשעפּן אַ קיבל וואַסער און צום אוועקגייך פרעגט זי מיך, ווען מיר קומט אויס צוריק צו פאָרן. איך האָב איר געזאָגט און בין אוועק צום וועגעלע.

אַז איך האָב אָפּגעשטעלט די חסידים אין רבינס הייפל אַריין, דאַכט זיך, קען איך שוין צוריקפאָרן? וואָרן ווער דאַרף מיך דאָרטן, אָדער וועמען דאַרף איך? אפשר טאַנצן מיט די לייבסערדאַקעס אין רעדל, אָדער זיך רייסן איבער אַ לעפל ארבעס-יויך? טאַקע, דער אמת, ווי קום איך? ... נישט לאַנג געקלערט, דריי איך אויס דאָס וועגעלע און מאַך פּליטה. „נישט קשה, מיין פערד, — טראַכט איך מיר — וועסט קריגן רייניקם האָבער, לאָמיר זיך נאָר שטעלן פאַר דבורהלעס טיר!” אַזוי איז טאַקע געווען, אַ גאַנצן וועג נישט געפּאַשעט, ערשט שפּעט ביי נאַכט, ווען איך בין צוגעפאָרן אַהער, שפּאַן איך אויס דאָס פערד און דריי עס אויס אין די האָלאָבלעס, מיטן קאָפּ צום וועגעלע, און רוק אונטער דאָס זעקל האָבער.

די לאָדנס זיינען שוין געווען פֿאַרהאַמערט, נאָר אינעווייניק לייכט זיך נאָך... און דורך דער אויסגעשניטענער האַלבער לבֿנה זע איך, ווי דבֿורהלע דרייט זיך אַרום איינע אַליין. מיך האָט אַפֿילו געגלוסט אַריינצוגיין, ווייל אַ גלעזל טיי האָט מיר זייער געשמעקט, בפֿרט ביינאַכט, און אַ גאַנצן וועג, פֿאַרשטייט איר מיך, קיין לעפֿל וואַרעם וואַסער אין מויל נישט געהאַט, און דאָ, ווייס איך, מיטן קוק קאָכט זי מיר אויף טיי אין אַ קופּערן פֿענדל. פֿונדעסטוועגן, בין איך מיך מיישבֿ, און וואַרף מיך אַריין אין וועגעלע צווישן שטרוי, און ליג. שלאָפֿן האָב איך נישט געקענט, האַלט איך גלאַט די אויגן פֿאַרמאַכט און הער מיך איין, ווי דאָס פֿערד כראָפּעט מיר צוקאָפּנס...

פּלוצלינג דערפֿיל איך, ווי אַ געדיכטע פֿינצטערניש, ווי אַ שאָטן האָט זיך מיר אָנגערוקט פֿאַרן פּנים; איך טו אַ מאַך־אויף די אויגן: — דבֿורהלע איז עס!... זי שטייט ביים וועגעלע איינגעהילט אין טיכל אויף דעם קאָפּ און קוקט אויף מיר... אַ ציטער האָט זי געטאָן, ווען איך האָב די אויגן געעפֿנט, און זי פֿרעגט, ווי צעמישט: — „שלאָפֿסט שוין יאָסל?“ איך האָב אַרויפֿגעהויבן דעם קאָפּ פֿאַר אַ סימן... און זי זאָגט ווידער: — מ׳קען דיך נאָך אַוועק גנבֿענען!... —און דערביי שמייכלט איר בלאַס פּנים,

— נישט אַזוי גיך! אַ צו שווער פּעקל... — ענטפֿער איך.

— עס שלעפֿערט דיך טאַקע? — פֿרעגט זי שטיל.

— נייך!

— ליג נישט, קום אַראָפּ. — בעט זי זיך.

עס האָט מיך אַדורכגענומען איר בלאַס פּנים און אונטערטעניקע רייד און איך האָב איר צוליב געטאָן.

אַצינד זיינען מיר שוין געשטאַנען איינער קעגן אַנדערן, שטילשווייגנדיק. די שטילקייט, האָב איך געפֿילט, האַלט מיך ווי אין אַ פּרעס, ווו איך האָב נישט קיין רשות אַ ריר טאָן מיט אַן אבֿר. און פֿאַרוואָס? פֿרעג איך מיך אַליין אין זיך; און בשעת מעשה פֿאַלט מיר איין אַ שׂכל איבערצושלאָגן די שטילקייט, און טו אַ פֿרעג: —

— הערסט, ווי דאָס פֿערד כראָפּעט?...

— איך הער, — זאָגט זי און לייגט נאָך צו: וואָס זאָלן מיר שטיין דאָ? קום אַ ביסל ווייטער!

מיר גייען צו צום שאָסיי, און ביי דער זייט גראָבן, אויפֿן גראָז, זעצן מיר זיך.

זיצנדיק קוקט זי אין הימל אַריין, גלייך זי האָט נישט מער אין זינען, ווי די שטילע שטערן, וואָס פֿינקלען איבער אונדזערע קעפּ. איך, ווידער, פֿאַרקוק מיך גלאַט אין דער וועלט אַריין, און כאָטש איך האָב מער

אין זינען אונדז ביידע, ווי אַלץ אַרום, פונדעסטוועגן מאַך איך מיך, ווי געפּגרט׳ און קוק גאָר אויף דעם איינגעבויגענעם ווערבע־בוים מיט די רוישנדיקע בלעטלעך, וואָס שטייט ביי דער אַנדערער זייט שאָסיי... אַלץ איז שטיל, און דבורהלע, אָן אָטעם, דאַכט זיך, קוקט פאַרטראַכט אויף די שטערן.

— וואָס זעסטו דאָרט? — האַלט איך נישט אויס.

— וואָס זאָל איך זען?

— ציילסט די שטערן?...

— איך זוך אַ שטערן, מיין שטערן — ענטפערט זי.

— נו, זעסט אים?

— ער איז דען אַזוי ליכטיק?... פרעגט זי און טוט אַ קוק אויף מיר, און בשעת מעשה שפּאַרט זי אָן דעם עלנבויגן אויף איר שויס, און דעם קאָפּ אויף דער שטייענדיקער האַנט, איך זאָל איר נישט קוקן אין פּנים אַריין.

— וואָס איז, דבורהלע? נעם איך זי צו ביי דער האַנט.

— גאָרנישט! — ענטפערט זי אָפּגעהאַקט.

זי בענקט אַפּנים, נאָך דער שוועסטער, טראַכט איך מיר:

— נאָך אַזאַ שוועסטער — זאָג איך — איז טאַקע דאָ וואָס צו בענקען. נאָר איז זי דאָך שוין געשטאָרבן...

— ע, נישט דאָס! — זיפצט זי אָפּ.

— וואָס דען?

— וואָס איך לעב... — ציטערט איר קול, ווי צום וויינען.

איך בין שטיל געבליבן, די האַנט איז מיר עפּעס ווי אַליין אַוועקגעפאַלן, אַראָפּגעגליטשט פון אירע, און טיף אין האַרץ האָט עפּעס געצופּט אַ מין רחמנות...

— דו שוויגסט, — זאָגט זי — שוויגסט! ביסט, הייסט עס, מודה...

— איך שווייג — ענטפער איך, ווי דער אמת — ווייל איך ווייס נישט וואָס צו זאָגן.

— דו שוויגסט, — חזרט זי איבער — ווייל עס איז גלייכער צו שווייגן...

— גלייב מיר, אַז נישט! איך ווייס טאַקע נישט, גלייב מיר. — פאַר־ענטפער איך מיך.

— גלייב מיר! איך וויל דיר גלייבן, ווי אַ קראַנקער וויל געזונט זיין, אָבער וואָס טויג בלויז גלייבן?...

— אָבער זאָג!... לאָמיך וויסן! וואָס, זאָגסטו, ווייס איך? — ווער איך שוין בייז פון אירע געטאָקטע רייד, וואָס קענען אַ האַרץ אויסציען. וואָרן

טאקע דער אמת, מי־יודע וואס פאר אן אנטשעפעניש! איך ווייס, זאגט זי, וואס זי איז טרויעריק. געהערט רייד פון א מיידל?

— ווייסטו בישט, — זאגט זי — און ווילסטו וויסן? זאג איך דיר! אלץ איינס, צי פארברענט אין פייער, צי דערטרונקען אין וואסער... הער־זשע צוויי ווערטער: ווילסט מיך ראטעווען? בעם זשע מיך אוועק פונ־דאנען...

— פאר וואס, און וווהין? — פרעג איך דערשראקן פאר א שלעכטע מחשבה... און מיר האט א קלאפ געטאן אין הארץ.

— ווו דו ווילסט, אפילו אין דער ווייסל אריין, אבי ארויס פון מיין מאמעס שטוב. — פאלט זי מיר אויפן הארץ מיט א געוויין.

— אין דער ווייסל אריין פירט מען ניט, ביסט א נאריש מיידל! — זאג איך — נאר קענסטו בישט זאגן, וואס איז דא פאר א נייעס געווארן? — פרעג איך; נאר זי הערט בישט, אדער וויל נישט הערן, און זי טוליעט צו דעם קאפ צו מיין הארץ, ווי א חדר־ייִנגל טוליעט זיך ביינאכט צו דער מאמען און שרעקט זיך פאר א מעשה מיט גזלנים...

— וואס איז געשען? פרעג איך נאך א מאל, און דאס הארץ צעגייט מיר פאר רחמנות.

— דערווייל גארנישט, עס דארף ערשט געשען... שיט זי אויס, און טוט א ציטער מיטן גאנצן גוף. — עס דארף ערשט געשען; מ׳וויל מיך ארונטערשטעלן מיטן שוואגער אונטער איין חופה...

ווי מיט א שטיק גלאז מ׳וואלט מיר א ריץ געטאן אין מוח! די לע־בער פלאצט מיר אזש... נאר איך האלט מיך איין...

— וואס זשע קלערסטו, וואס פאר אן עצה?

— א, ניין! — כאפט זי אוועק דעם קאפ פון מיין הארץ, ווי איך וואלט איר א ביס געטאן, און זי קוקט מיר שארף אין די אויגן אריין — אז דו האלסט ערשט ביי פרעגן, וואס איך קלער צו טאן, איז א סוף.... קער איך צום מלאך־המות!

— קערסט בישט! קערסט בישט!... — כאפ איך זי ארום און הייב זי אן צו קושן — גלייב מיר, דבורהלע, אז בישט... מיין קאפ גיב איך אוועק פאר דיר! — פאל איך איר ארויף אויפן אקסל און וויין מיט — — — —

איך העיש, זי העשעט... זי גלעט מיך — שא... איך זי — שא... נאר מ׳קען זיך בישט איינהאלטן!

שטארק איך מיך:

— פארט אזוי, וואס טוט מען?

— זאג דו, וואס זאל איך טאן? — העשעט זי.

— זאָג דו, — בעט איך זי נאָך אַ מאָל.

— וואָס דו ווילסט, טו מיט מיר!

— שטיי זשע באַר! — זאָג איך — ס'איז שוין אָפּגעשטעלט אַ זמן חתונה?

— יאָ, אָפּגעשמועסט אויף שבת נאָך שבועות, נאָר איך האָב אָנגעהויבן צו וויינען, און... אַז איך וויל נישט אַזוי פּרי... האָט מען אָפּגעשטעלט אויף שבת־נחמו.

— שאַ, זשע... — זאָג איך — איז שוין באַלד נישט אַזוי שלעכט. קען מען נאָך עפּעס אויפטאָן! איך וועל דיך נעמען, פאַרשטייסטו מיך, גאַר אין אַ פרעמדער שטאָט אַריין, קיין קאַ־אַ־ל־ושין צו מיין מומען און וועסט זען, גאָט וועט העלפן...

— וואַרט נישט, יאָסל! — גלעט זי מיך און בעט שטיל — וואַ־אַרט נישט, דאָס האַרץ שרעקט זיך מיר...

— שרעק דיך נישט — גלעט איך זי איבער די וויכע האָר — וועסט זען...

— גייך, יאָסל, גייך!...

— וואָס דען?

— נעם מיך שוין, כאָטש צו דיר אַהיים... — זאָגט זי שטיל, ווי פאַרשעמט.

דאָ בלייב איך שוין שטיין ווי צעמישט... עפּעס אַ קלייניקייט! אַן איינפאַל פון אַ מיידל! נעם זי היים! — למשל, איך טו שוין אַזוי: שפּעט ביינאַכט קלאַפּ איך אָן אין לאָדן: „מאַמע עפן!" זי קייטלט אויף די טיר און איך מיט דבורהלען גיב מיר אַ קום אַריין — ברוך־הבא!... די מאַמע מיינע, נישט קיין נאַרישע ידענע, פאַרשטייט אַן עסק... מיט ראשית אַ פרעג — „דבורהלע, וואָס מאַכסטו גוטס?" און דערוויל טוט זי אַ טאַפּ דעם דופק... דערוויל הייבט מיין שוועסטער אויף דעם קאָפּ, ליגנדיק אין בעט, און קוקט פאַרוואונדערט. אַמאָל אויף מיר, אַמאָל אויף דבורהלען, ווי איינער רעדט — געכאַפּט באַציטנס!... אַ געשעפט האָט ער, אַז די שוועסטער איז עלטער...

— נאָר דאָס, זאָג איך איז נאָך גאָרנישט, באַבקעס!... דער עיקר שבת! מ'גיט מיר הגבה אין מיין חברהלע און אַ גוטער ברודער, אַשטייגער, שטייט מיר הינטער די פּלייצעס, אַראָפּגערוקט דאָס דאַשעקל איבער די אויגן, און ווינקט איבער מיך קאָפּ... און מאַכט זיך אַ געלעכטערל — „הע, יאָסעלע, לאָז דיך קאָסטן צוויי מאָל ח"י אויף אַ מי־שברך!... האָסט געפּאַקט אַ קליווע יאַלדעווקע"...

אַט אַזוי וואָלט עס צוגעגאַנגען, האָב איך נאָך פריער באַרעכנט, ווען איך טו ווי זי וויל!

בין איך מיך מישב:

— הער דבורהלע, רעדסט ווי אַ קינד! דיין מאַמע וועט קומען נאָך צו לויפן אין שטאָט אַריין, און דער רב וועט באַלד שיקן דעם שמשׂ...

— דו שרעקסט זיך פאַרן רבֿ?... — שאָקלט זי מיטן קאָפּ — שרעקסט זיך?... און איך?... גלייב מיר, יאָסל, אַז קיין שרעק און קיין טויט איז פאַר מיר נישטאָ, אויב דו ווילסט עס נאָר! נאָר אפשר... אפשר ווילסטו, איך זאָל מיך יאָ שרעקן?...

נישט קיין שלעכטע שטעכווערטלעך, טראַכט איך מיר, און איך ענטפער באַלד אָפּ:

— גלייב מיר, דבורהלע, מיטן גאַנצן האַרצן וויל איך דיך פאָלגן, נאָר זע, עס האַלט נישט אויס... איבער מענטשן...

זי איז שטיל געבליבן, ווייזט אויס פאַרשטאַנען, אַז איך בין נישט אינגאַנצן אומגערעכט, און ביידע זיצן מיר פאַרטראַכט, דאָס האַרץ האָב איך געפילט, פלאַצט מיר פאַר רחמנות, נאָר וואָס טוט מען? מען מוז שוין וואַרטן ביז נאָך שבֿועות...

און מיר זיצן.

זי האַלט דעם קאָפּ אויף מיין האַרץ און ביידע שוויגן מיר, מע רעדט נישט אַ וואָרט, נאָר טייל מאָל טוט זי אַ ציפּ און אַ ציטער מיטן גאַנצן גוף, און אַזוי ביז דער מאָרגן־שטערן איז אויפגעגאַנגען. ערשט דעמלט האָבן מיר זיך אויפגעשטעלט, אָנגעקושט, אָנגעהאַלדזט, איז זי אַוועק צו דער שטוב און איך האָב נאָכגעקוקט נאָך אירע געשווינדע לייכטע טריט, ביז איך האָב געהערט דאָס ריגלען פון דער טיר...

איך האָב איינגעשפּאַנט און שפּריננג שוין אַריין אין וועגעלע, איינדעם מאַכט זיך אויף די הויז־טיר און דבורהלע באַווייזט זיך נאָך אַמאָל, זי שטייט אויף דער שוועל, רעדט נישט אַ וואָרט — אַ צייכן, און מיר ווערט עפּעס זייער באַנגלעך, עס לאָזט מיך נישט אַוועקפאָרן, ווייס איך אַליין נישט וואָס מ׳טוט; יאָ מיטנעמען... נישט מיטנעמען, ס׳איז נישט קיין פּלאַן, נישט אַזוי!... און דערווייל שטייט זי... הייב איך מיך אויף און גיי צוריק אַראָפּ פון וועגעלע:

— דבורהלע, — זאָג איך און נעם זי ביי דער האַנט — זיי נישט טרויעריק, דבורהלע... וועסט זען, גאָט וועט העלפן... האַלט זיך אויף ביז נאָך שבֿועות...

זי האָט נישט געענטפערט, בלאָס ווי די וואַנט, און מיט טרערן אין די אויגן קוקט זי מיך אָן... איך האָב מיך לייכט צוגעבויגן צו איר פּנים און אַ קוש געטאָן, האָט זי זיך ווי צוגעקלעבט צו מיר מיטן גאַנצן גוף, און ציטערנדיק געקושט און געקושט...

איך האָב מיך געזעגנט, פּיין, שטיל און בין אַרויף אויפן וועגעלע, נאָר זי איז נאָך אַלץ געשטאַנען און נאָכגעקוקט מיר וויט אויפן שאָסיי... ווי אײנער רעדט: „דאָס לעצטע מאָל"!...

און טאַקע דאָס לעצטע מאָל, וואָרן מען האָט זי געגאַרט, די מוטער האָט עקסטרע געזאָגט — „שבת־נחמו"... כדי אײנצושטילן זי, דבורהלען, זי זאָל נישט וויינען... און באַלד שבת נאָך שבועות, ס'הייסט דעם אײגע־נעם פרייטיק פאַרנאַכט, האָט די מוטער צונויפגעקלאַפּט אַ מנין מענטשן, געכאַפּט פיר דרענגען מיט אַ פּלאַכטע, און פאַרטיק שטאָס!... פּטור אָן עסק...

דער הימל האָט שוין אָנגעהויבן בלייך צו ווערן, די שטערנדלעך— מאַט, אויסגעלאָשן, ווי די בית־המדרש לאָמפּן חנוכה ביינאַכט... און די לבנה איז שוין געשטאַנען האַלב פאַרזונקען אין דער ערד, און רויט, ווי אין בלוט איינגעטונקען, האָט זי האַלב אַפּעגעקוקט פון אונטערן עק הימל, וואַרפנדיק נאָך אַ לעצטן טרויעריקן בליק צום הויז, וווּ מיר שטייען.

איך האָב אַ קוק געטאָן אויף יאָסלען, וועלכער האָט אויסגעזען פאַר־טראַכט, און איך זאָג:

— וואָס זשעלן מיר שטיין דאָ?

— איר זענט גערעכט — ענטפערט ער, פאַרטראַכטערהייט אַרויפ־שטעלנדיק אַ פוס אויף דעם פאַהערשטן ראָד — איר זענט גערעכט... איך האָב שוין גאָר נישט וואָס צו טאָן!....

— — — — — — — — — — — — — — — —

וויאָ!...

ר׳ יואל

(אַ בילד)

פּערזאָנען: ר׳ יואל שענקער
צירעלע זיין ווייב
דינסט
פלעדערמויז, אַ יונג.

ערשט בילד.

(קומט פאָר ביי ר׳ יואלן אין שטוב, שבת אינדערפרי. שבתדיק אויפגערוימט מיט פאָרהאַנגען פאַר ביידע פענצטער און איבער דער טיר רעכטס, וואָס גייט אריין אין שענק. ליינקס איז פאַראַן נאָך אַ טיר אין גאַס אריין).

ר׳ יואל: (זיצט ביים טיש פארטיפט איבער אַן אָפענער גמרא, האַלט אַ רויטע פאַטשיילע אויף דער שויס, וועלכע ער דערהייבט צייטנווייז צו דער נאָז, שנייצט אריין אין איר און צעשאָקלט זיך) תא־שמע... יאָ־יאָ־יאָ... (ציט לאַנג דעם טאָן. צוריק שטיל. פארשלאָפט)

צירעלע: (זיין פרוי, טוט זיך אָן ביי דער אָפענער קליידער־שאַנק. צו דער דינסט) זע נאָר, מיידל, וואָס פאַר אַ תל דו מאַכסט מיר פון די מלבושים.

דינסט: (בלייבט שטיין מיטן בעזעם אין מיטן שטוב) ווער איך, באַלעבאָסטע? ...

צירעלע: אוודאי מיט דיין קליידל אריינהענגען צווישן מיינע, האָסט דאָך אַ קויש דיין אייגענעם! ...

דינסט: אין קויש שימלט, באַלעבאָסטע... ער שטייט אין ווינקל... ס׳איז ווילגאָטש...

צירעלע: נעם העקל מיר צו...

ד י נ ס ט : (לאָזט דעם בעזעם און שפּילעוועט איר צו דאָס קלייד, דאָס קאַפּטאַנדל) קיין עין־הרע, באַלעבאַסטעשי... עס קאָן נישט צו דאָס העקעלע...

צ י ר ע ל ע : האָסט ליימענע הענט — אַ בעסערן צי! (צו יואלן) און דו גייסט נאָך נישט דאַווענען!

ר׳ י ו א ל : (וועקט זיך. כאַפּט די פּאַטשיילע פון דער שויס, שניצט אַריין אין איר) און אַ גלעזעל וואַרעמס?...

צ י ר ע ל ע : נו, זעסט דאָך — די מויד קאָן גאָרנישט אויסקומען מיט דער צייט! באַהיט זאָל מען ווערן, אַז זי נעמט עפּעס צו טאָן...

ד י נ ס ט : גייך ערשט צום בעקער? (די טיר פון גאַס עפנט זיך און פלעדערמויז, אַ יונג אין אַ גראָבער מאַרינאַרקע, מיט אַ פוטערן היטל ביז איבער די אויגן און אין אַ פּאָר שטיוול מיט לאַנגע כאַלעוועס, קומט אַריין אין שטוב עפּעס צוהאַלטנדיק מיט דער האַנט אונטערן בוזעם).

ר׳ י ו א ל : (דערזעענדיק אים, מאַכט אַ ברוגז פּנים, אין דער גמרא אַריין) אָמר ריש לקיש... האָט ריש לקיש געזאָגט...

פ ל ע ד ע ר מ ו י ז : גוט שבת, צירעלע...

צ י ר ע ל ע : (פאַרמאַכנדיק געשווינד דעם שראַנק) גוט שבת, גוט יאָר...

פ ל ע ד ע ר מ ו י ז : (קוקט זיך אַרום) איך האָב עפּעס געדאַרפט, צירעלע... (פאַרטראַכט זיך מיט די האַנט אונטערן בוזעם).

צ י ר ע ל ע : נו, זאָג.

פ ל ע ד ע ר מ ו י ז : (ווייזט מיט אַ ווונק אויף דער מויד) זי איז דאָ...

צ י ר ע ל ע : נו, קום אַריין אין שענק... (ציט אים אין דער צווייטער טיר אַריין, וואָס איז פאַרהאַנגען מיט אַ פאָרהאַנג) ווילסט דאָך בראַנפן אויחאַי, האַ! (בײדע אָפּ).

ד י נ ס ט : קוקט נייגעריק נאָך מיט געשפּאַנטע בליקן הינטער דעם פאָרהאַנג) דאָרט מוז שוין עפּעס זיין...

צ י ר ע ל ע : (באַווייזט זיך צוריק אין דער אָפענער טיר, אַרויסשטעקנ־דיק דעם קאָפּ פון הינטער דעם פאָרהאַנג) מיידל, פאַרוואָס גייסטו שוין נישט נאָך דער באַנקע קאַווע?

ר׳ י ו א ל : יאַ־יאַ־יאַ־סדתני...

ד י נ ס ט : (נעמט אַ פּאַטשיילע איבערן קאָפּ, גייט אַרויס פון שטוב).

צ י ר ע ל ע : (גייט צו הינטערוויילעכץ צום מאַן) יואל... יואל... איך האָב דיר עפּעס צו זאָגן...

ר׳ י ו א ל : (בייזערדיק) וואָס ביסטו מיך מבטל?!

צ י ר ע ל ע : איין מינוטקעלע... (בויגט זיך צו. הויך) דער יונג האָט א פּאָר לייכטער זילבערנע... און ער ווייסט אליין נישט, וואָס זיי זיינען...

ר׳ י ו א ל : (בעט.זיך) טשעפּע דיך אָפּ פון מיר, אום שבת...

צ י ר ע ל ע : יואל, יואל׳ יואלשי... לאָז צו דיר ריידן, איך בעט דיך — פּאַרטרייב מיר נישט קיין מענטשן פון שטוב ארויס. הערסט, יואל... דו האָסט א שענק...

ר׳ י ו א ל : (אָפּגעריסן) שענק, שענק, שענק!... (טוט זיך אַ וואַרף אויף דער שטול, דרייט זיך אויס מיטן רוקן).

צ י ר ע ל ע : יואל, יואל! מאַך־זשע דיך נישט נאַריש... יואל. וועסט אַרויסלאָזן איין מאָל, וועט מען דאָס צווייטע מאָל אַליין אַנטלויפן...

ר׳ י ו א ל : אָבער, שבת...

צ י ר ע ל ע : אָבער יואל... איך גיי אים אריינרופן...

ר׳ י ו א ל : ניין...אים אליין נישט.

צ י ר ע ל ע : דו וועסט כאָטש א קוק טאָן אויף זיי... איך וועל זיי דיר אַליין אַריינברענגען...

ר׳ י ו א ל : ניין... מוקצה!... צירל, אום שבת...

צ י ר ע ל ע : נאָר א בליק טאָן...

ר׳ י ו א ל : איך פאַרלאָז מיך אויף דיר... גיי דו אליין אריין צו אים — דאַרט! דאַרט!...

צ י ר ע ל ע : ניין, ניין, יואלשי... (לויפט צו צו דער אָפענער טיר) פלעדערמויז, זיי־זשע מוחל...

פ ל ע ד ע ר מ ו י ז : (רוקט זיך אריין, נאָך אלץ אונטערהאַלטנדיק מיט דער האַנט זיין אונטערן בוזעם).

ר׳ י ו א ל : (צו פלעדערמויזן) זיי־זשע מוחל ווי הייסטו... גיי דיר געזונטערהייט. דאָ איז נישט קיין אָרט...

פ ל ע ד ע ר מ ו י ז : נו, איז נישט, באַדאַרף מען נישט! (רוקט זיך אראָפּ דאָס היטל טיפער איבער די אויגן, מאַכט זיך גרייט צום אוועקגיין).

צ י ר ע ל ע : אוי, א דונער האָט מיך געטראָפן! יואל, וואָס פאַר־טרייבסטו מיר מענטשן פון שטוב ארויס (כאַפּט פלעדערמויזן ביים אָרבל) וואַרט, וואַרט! — קינד־לעב. וואָס טענהסטו מיט אים, ער האָט דאָך א משוגענע שעה אין זיך, דו ווייסט דאָך... ווייז אהער...

פ ל ע ד ע ר מ ו י ז : (אָנגעבלאָזן) ביי מיר גייט דאָס נישט. נישט איז נישט!... איך באַדאַרף מיך נישט איינבעטן... מען בעט מיך!...

(נעמט אפער א פּאַר זילבערנע לייכטער פון אונטערן בוזעם, טוט זי־ א ווייז אין דער הויך) אָט איז א פּאַר „שטייערס״, עס בלאַנקט! ...

ר׳ י ו א ל : פּלאַטעי...

פ ל ע ד ע ר מ ו י ז : (קוקט צעטראָגן אומגליקלעך) פּלאַטעי, זאָגט איר?... (ברוגזלעך) און פּלאַטעי, מיינט איר, גייט צופּוס, וואָס ?!...

צ י ר ע ל ע : וואָס טוט זיך מיט דיר, קינד־לעב... דו היטסט זיך גאָרנישט! ... האַלסט אזוי אָפן! ... נעם כאַטש אונטער דער פּאָלע... די דינסט קומט דאָך באַלד אָן...

פ ל ע ד ע ר מ ו י ז : טאָ נעמט זיי צו — און א סוף! ...

צ י ר ע ל ע :נו, ווי אַזוי, מיין יואל זאָגט — פּלאַטע...

ר׳ י ו א ל : איך זאָג... איך, זאָגט זי, זאָג... איך הייס איינגאַנצן נישט האַנדלען אום שבת! ... (ווארפט ארויף די פּאַטשיילקע אויף דער אָפענער גמרא. רוקט זי אָפּ אין א זייט).

צ י ר ע ל ע : (צו פלעדערמויזן) פּאָלג מיך, קינד־לעב... ווי הייסטו, פלעדערמויז, צי ווי אזוי, די גוטע יאָרן ווייסן דיך... פּאָלג מיך, טענה נישט א סך מיט אים, נאָר לאָז איבער די לייכטער און קום אריינצוגיין, ווען מען צינדט נאָר פייער אָן... וועלן מיר שוין אדורכקומען...

פ ל ע ד ע ר מ ו י ז : איך דאַרף געלט...

ר׳ י ו א ל : און שבת? (קרעכצט)

צ י ר ע ל ע : יואַל, וואָס ווילסטו פון מיר האָבן! וואָס ווילסטו מיר מענטשן פאַרטרייבן? ...

ר׳ י ו א ל : (קרעכצט).

פ ל ע ד ע ר מ ו י ז : צירעלע, ווייל איך, פאַרשטייט איר מיך, גיט מיר דערווייל עפּעס געלט און איך וועל ביינאַכט באַלד נאָך דער הבדלה אריינקומען... דערווייל גיט דריי רובל.

ר׳ י ו א ל : (צו צירעלען) האָס איז דערווייל? ... וויפל זיינען זיי דאָס איינגאַנצן ווערט?...

צ י ר ע ל ע : אויך מיין האגה... ער איז דאָך א היימישער יונג... וועל־מיר זיך מסתמא קיין עוולה, נישט טאָן... (צו פלעדערמויזן) וואָס זאָגסטו, נישט אזוי? ... וועסט דאָך מסתמא מיינס נישט פאַר־לאַנגען?... (גלעט אים איבערן אָרבל) אַזאַ יאָר אויף מיר, וואָס פאַר אַן אָרנטלעכער יונג ער איז אין דער טבע — דריי רובל ווילסטו, האָ? ...

פ ל ע ד ע ר מ ו י ז : דריי רובל. אַ סוף.

צירעלע: נו, שטעל אַוועק, — קריגסט — — נאָר גיכער, די מויד קומט באַלד אָן.

פלעדערמויז: (לייגט אַוועק די לייכטער אויף דער ערד ביים פוס פון בעט) פאַרטיק אַן עסק.

צירעלע: (רוקט רואיק אויף דאָס טיש־לעדל, ר׳ יואל רוקט זיך אָפּ הינטערוויילעכץ מיט דער שטול. פלעדערמויז קלייבט אויס פון דאָרט געלט).

ר׳ יואל: וויפל ליגט דאָ?...

צירעלע: דריי רובל פונקט. קופּער־געלט... זאָל ער זיי איבגאַנצן צונעמען...

ר׳ יואל: (מיט אַ שמייכעלע) איבגאַנצן...

צירעלע: מילא, וואָס דען קאָן איך מאַכן מיט אים, אז ער דאַרף... נישט קשה... גאָט וועט אונדז אויך נישט פאַרלאָזן... (אויף פלעדערמויז) אַ מורא, אָן אַנדערן גיב איך נישט קיין געלט אום שבת!...

ר׳ יואל: און נאָך פאַרויס!...

פלעדערמויז: (אַריינשיטנדיק דאָס געלט אין דער הויזן־קעשענע. קוקט זיך נאָך ארום, צו צירעלען) אַ גוטן **שבת**, צירעלע!... (וויל גיין).

ר׳ יואל: (מיט אַ לייכטער בעוועגונג צירל — זאָג אים, זאָל ער כאַטש די לייכטער אריינשטעלן אין דער שאַנק... דאָ איז דאָך נישט קיין אָרט...

פלעדערמויז: (טראָגט די לייכטער צו דער שראַנק צו, צירל עפנט זי און ער וואַרפט זיי אריין) אַ גוטן **שבת**! (גייט ארויס).

צירעלע: (הייבט אויף די הענט צו גאָט, מיט אַ פרום פנים) געלויבט ביסטו גאָט, פטור געוואָרן פון אַזאַ פגע רע.

(עס דערהערט זיך אַ קוויטש הינטער דער טיר פון אַ פרויען־שטימע און די דינסט קומט אריין צערודערט, נאָר בלייבט באַלד שטיין אין מיטן שטוב פאַרשעמט, מיט דער באַנקע אונטער דער פאַטשיילע).

צירעלע: וואָס איז דיר צוגעקומען? וועלכע שוואַרץ יאָר?

דינסט: דער יונג, דער גנב דאָ...

ר׳ יואל: ער האָט דיר געוואָלט די פאַטשיילע אראָפּכאַפּן?...

דינסט: (אין פאַרלעגנהייט) ניין... נישט דאָס...

צירעלע: (מיט אַ שמייכעלע) אויך אַ נייעס... אַ יונג — ווייס איך דאָרט וואָס...

ד י נ ס ט : (שטעלט די באַנקע אויפן טיש, גיסט אָן ר' יואלן קאַווע, ר' יואל טרינקט ווישנדיק די וואָנצעס מיט דער פּאַטשיילע און סמאַקעוועט).

צ י ר ע ל ע : (מאַכט ווייטער די שאַנק אויף, נעמט אַרויס) זעסט, יואל, ט'האָסטו דיין אַטלאַסענע קאַפּאָטע (לייגט זי אויפן רוקן פון בעט און נעמט ווייטער אַרויס) דעם זיידענעם גאַרטל... (לייגט אים אויפן בעטל) יואל, דאָס סאַמעטענע היטל, צי דאָס שטריימל?... וואָס, יואל?...

ר' י ו א ל : ביידע...

צ י ר ע ל ע : (נעמט אַרויס, לייגט אויפן בעט).

ר' י ו א ל : (טוט זיך אָן, איבער דער צייט שטייט שוין צירעלע גרייט מיטן טלית אין דער האַנט. ער נעמט אים צו, קושט פרום די מזוזה, גייט אוועק דאַוונען).

צ י ר ע ל ע : (מיט אויפגעהויבענע הענט און א פרום־אַפּשיידנדיק פּנים) **אוי, א מין ליכטיקער מאָן דאָס איז עס!...**

אַ גנבה

צו ר׳ נתנאלן, אַ שיינער ייד מיט אַ שענק אין מיטן שטאָט, איז איינמאָל אַריינגעקומען אַ יונג, לייבקע, טאָן אַ טרונק בראָנפן. עס איז דאָרט אפילו געשטאַנען אַ שיקסע אין קיך. נאָר ער האָט זי נישט גע־טשעפּעט און געגאַנגען זיין וועג צו עטעלען, ר׳ נתנאלס ווייב, און גע־קלערט אויסצוטריבקען, צו באַצאָלן, און מיט איר, עטעלען, אויך נישט צו מאַכן קיין גרויסע מחזקות. ווייל ער איז נישט קיין שאַרפער מחותן מיט איר. זי איז אַ גרויסע מיוחסת, שבת מיט אַ סך צירונג באַהאַנגען — און דערצו נאָך אַ גרויסע צדקניות, בענטשט ליכט מיט אַ גוטער האַל־בע שעה פריער, אײדער ר׳ נתנאל באַוויזט און גרויס איילעניש די שטאַ־בע צו פאַרלייגן איבער די טירן — און ער, לייבקע, ווייסן אים די גו־טע יאָר וואָס פאַר אַ מין פויגל דאָס איז...

רעדט ער איינמאָל, מען זאָל אים געבן אַ טרונק בראָנפן, גיט מען אים נישט; רעדט ער דאָס צווייטע מאָל, גיט מען ווייטער נישט — און דאָס דריטע מאָל קוקט ער זיך שוין צו, וואָס איז דאָס אַזוינס. מילא, עטעלע איז פאַרשמאַיעט מיט עטלעכע יונגע שקצים ביי דעם שענק־פאַס — איז עס דאָך דערויף עטעלע. ווייסט זי כאָטש, אַז זי לייזט געלט, אַז איר פאַרטאָן זיין האָט כאָטש עפּעס אַ ווערט. אָבער ר׳ נתנאל, וואָס כאַפּט ער זיך עפּעס גלאַט צו פוסטע זאכן, הענגט זיך אָן אויפן פענצטער און וויל דווקא אַראָפּבאַקומען אַ בייגל פון דראָט, און אַז ער באַקומט אים שוין, לייגט ער אים ערשט אין קעשענע אַריין?... וואָס איז דאָס? דאָס איז דאָך שוין גאָר עפּעס מעשה ייִנגל.

און ער שטייט און קלערט. ווי ער האָט געהערט, טאָרן זיך די לייט נישט וואַשן צום עסן, ווען זיי זאָלן דאַרפן אַריבערקריכן אפילו איבער

א שוועל, איידער „המוציא" ווערט געמאכט. אויב אזוי, קאָן זיין, איז שוין ריכטיק. גייט זיך ר' נתנאל וואשן...

און אט זעט ער טאקע, ווי ר' נתנאל רוקט זיך שוין פון הינטערן בוי־בעט און, דרייענדיק זיך נאָך אַ ביסל אויף און אָפּ איבער דער שטוב, רייבט ער זיך מיט איין האנט דעם שטערן.

געוויס, האָט לייבקע געקלערט, אַז דאָס איז ער זיך אַזוי מכין, איי־דער ער גייט טאָן אַ מצווה, וואָרן, וואָס דען קאָן אַ שטייגער זיך רייבן ר' נתנאל דעם שטערן, אַזוי פיל מיט כוונות אָנגעזאַפּט — אויב נישט גאָט צו דינען? און ווען ר' נתנאל איז אַריין אין קיך, איז לייבקעלע, דער משומד, דער קאַלבאָס, דער גנב־יונג, געווען אַ בעלן נאָכצושפּרינגען ביז צו דעם סאַמען שפּאַלט פון טיר — און זען, ווי אַזוי אַשטייגער ר' נתנאַל וואשט זיך צו „שאו ידיכם", וויפל מאָל אשטייגער באַקוקט ער זיך די שפּיצן נעגל, ווען ער נעמט שוין דעם שעפּ אין דער האנט, ווי־פל שעפּ וואסער גיסט ער אויס פריער אויף דער און דערנאָך אויף יענ־ער האנט און אויף וועלכער פריער? און פון דעם צוקוקן, קלערט לייב־קעלע, וועט ער זיך אויך עפּעס אָפּלערנען... אים געפעלט זייער ר' נתנאלס פירונג אין יידישקייט. און נעכטן, שבת, ווען ר' נתנאל האָט גע־דאוונט אין חסידים־שטיבל, וואָס איז פּונקט אַ פענצטער קעגן אַ פענ־צטער מיט דעם שענקל, וווּ דאָרטן איז געזעסן לייבקע מיט זיינס אַ חברה און עפּעס געטרונקען און צוגעביסן — האָט ער אים דורך דעם פענצטער אויך נאָכגעקוקט, וויפל מאָל ר' נתנאל לויפט ארויס אינמי־טן דאַווענען און גייט זיך אַ שטעל צו דער וואַנט מיטן האַנט־פּאַס... ער איז אַ שטאַרקער בעלן אויף זיין פירונג און האדורך איז ער יעצט אויך אזוי טשיקאַווע געווען אַים נאָכקוקן...

ער האָט געקוקט און געקוקט דורך דעם שפּאַלט פון צווישן דער טיר — און ער האָט זיינע אויגן נישט געקאָנט גלייבן. וואָס ער האָט זיך פאַרגעשטעלט, האָט זיך אים עפּעס אויסגעדאכט פּונקט, ווי מען וואָלט אים געוואָלט מן השמים עפּעס אָפּטאָן אַ צו־להכעיס דערפאַר, וואָס ער גייט נאָכקוקן יידן. און שוין נישט קיין פרום וואשן האָט ער געזען, נאָר פּונקט פאַרקערט — אַ צו־להכעיסדיקע זאַך — ר' נתנאל גיט אוועק דעם בייגל דער שיקסע, וועלכע איז נאָך דאָ געשטאַנען און לייבקע אליין האָט שוין געהאַט פאַרגעסן אין איר...

— נאַ, יאַדוויגאַ — האָט זיך אים געדאַכט, זאָגט צו איר ר' נתנאל מיט אַ פאַרבאָרגן שמייכעלע אין דער באָרד אַריין — נאַ, די באַלעבאָסטע, למען השם זאָל נישט זען...

אזויגס וואָלט שוין לייבקע נישט געגלייבט. נאָר ער האָט באַשיינ־פּערלעך אַליין געזען מיט זיינע אויגן — און אַפּילו דעם שמיכל און דאָס שטופּן איר דעם בייגל... אָ, נישט גוט! און לייבקע, דער קאַלבאַס, איז געבליבן שטיין אַ געפּלעפּטער!

עטעלע ווידער, וואָס זי האָט דאָך דאָס אַלץ נישט געקאָנט זען, ווייל דאָס איז געשען אין קיך און זי איז געשטאַנען אין שענק אוועקגערוקט הינטער דעם שענק־פּאַס — האָט אָבער עפּעס אַנדערש געזען. זי האָט געזען, ווי דער גנב־יונג דרייט זיך עפּעס אין די ווינקעלעך און קוקט איר שוין דורך די שפּאַלטן, מן־הסתם נישט אויף צו גוטן...

נאָר פּאַרט אַ ייִדענע, בפרט נאָך אַז מען לייזט געלט און די שקצים קאָ־נען נאָך אַלע ווילע צוגנבענען אַ גלעזל אין קעשענע אריין... דאַרף מען דאָך זיי אויך היטן, האָט זי זיך שוין דערווייל צוגעכאַפּט צו זיי...

און דאָ הערט לייבקע מיט אַ קלאַפּנדיק האַרץ, ווי עס מאַכט זיך שוין אויף די וויטערדיקע טיר אין קיך, די, וואָס גייט ארויס אין הויז הינטער דער לייטער... און ר׳ נתנאל מיט דער שיקסע שאַרן זיך שטי־לענקערהייט אַרויס דאָרטן אַהין. ער קוקט, אפשר איז עס נישט ר׳ נתנאל, אפשר אַ טעות, ער וויל זיך אַליין די אויגן אויסרייסן, אפשר אַ פּאַר־שטעלעניש... אָבער פּאַרפאַלן: אינגאַנצן זיינע פּלייצעס און זיין קאָפּ... און פּאַמעליגקע, פּאַמעליגקע און אויף די שפּיצן־נעגל האָט זיך לייבקעלע אויך אַנגעהויבן נאָכצושאַרן הינטער יענער טיר, וויטער — מילא, וואָס פּאַר אַ בריה האָט ער שוין געהאָט, און זיך געשטעלט קוקן דורך אַ קליין דין שפּעלטעלע... און אצינד האָט ער שוין, לייבקעלע דער יונג, געהאַט דעם ערגסטן סוף. מיט אַן איינגעהאַלטענעם אָטעם האָט ער גע־זען, ווי אויף דער לייטער, וואָס שטייט אויפגעשטעלט צום בוידעם אריין, קריכט צום ערשטן די שיקסע שטאַפּל ביי שטאַפּל, צוהאַלטנדיק זיך מיט די הענט, און סאַמע נאָך אירע קנעכלעך, במעט אַנגעשפּאַרט מיטן קאָפּ אין איר „ספּאָדניצע", קריכט וויטער ר׳ נתנאל. אָבער אינגאַנצן ר׳ נתנאל. לייבקעלע האָט זיי שוין קוים דערלעבט אַרויפצוטרעטן דאָרט אַהין — ערשט דעמאָלט איז ער אויך נאָכגעקראָכן...

קיינער ווייסט נישט, וואָס דאָרט אויבן האָט זיך געטאָן. צי האָט מען זיך געשטיקט און געריסן ביי די גאַרגלען, צי נישט, נאָר עטעלע, וואָס דער יונג איז איר אַזוי פּלוצלינג פאַרשוווּנדן פון אויג און וואָס איר האָבן יונגען־גנבים שוין אַ סך געהאַט אַנגעלערנט, איז אצינד, דערהערנדיק פון בוידעם אַ שטאַרקן שאָרך, ווי פאַרגליווערט געוואָרן און אַ געשריי גע־טאָן:

— וווּ איז דער יונג? ... אוי, לייד איז מיר געשען!

און מיט אַ שטיל קלאַפּן אין די ציין פּאַר קעלט, וואָס האָט זי באַלד אַרומגעכאַפּט, איז זי שוין נאָכגעלאָפן אַהין אַרויס, הינטער דער לייטער.

ערשט יענע וואָך, ווי די אייגענע שיקסע טאַקע האָט איר געוואַשן די וועש, וועלכע הענגט נאָך הייגט אויפן בוידעם.

— געוואַלד און געוואַלד! — האָט זי אָנגעהויבן שרייען — אַ גנבֿ!...

און אַז ר׳ נתנאל איז פּאַר גרויס שרעק אַראָפּגעפאַלן פון בוידעם, האָבן זיך דאָס געשריי און די געוואַלדן נאָך פאַרגרעסערט — און נישט נאָר בלויז אַ גנבֿ איז עס שוין ערשט געוואָרן, אַ ג נ ב מ י ט אַ מ ע ס ע ר!...

און ר׳ נתנאל האָט געכאַפּט עטלעכע און אַנטלאָפן מיט איר אין שטוב אַריין, הפקר לאָזנדיק אַלץ, אַבי זיך און דעם ווייב דאָס לעבן אָפּצוראַטעווען.

די וועש האָט דער גנבֿ נישט גערירט. און עטלעכע האָט טאַקע שפּעטער גאָט געלויבט דערפאַר, וואָס זי ווייסט אַליין נישט צוליב וועמענס זכות האָט מען עס איר געלאָזט... און ר׳ נתנאל האָט דערציילט, ווי דער גנבֿ האָט שוין געהאַלטן דאָס מעסער אויסגעצויגן צו דעם שטריק, אויף וועלכן דאָס גרעט איז געהאָנגען, נאָר איבערצושניידן, בשעת ער איז אויפן בוידעם אַרויפגעלאָפן נישט לאָזן; ווי ער האָט דערנאָך אים געוואָלט דער־שטיקן און דערשטעכן...

און אַז עס איז געקומען שבת, — האָט רבי נתנאל בפני כל עם ועדה געבענטשט גומל, וואָס ער איז ניצול געוואָרן... און דער עולם האָט געשאָקלט מיט די קעפּ אויף דעם אומגליק, וואָס וואָלט געקענט זיין, ווען טאַקע אַ נס מן השמים זאָל נישט געשען...

אַ מעשה מיט אַ ציג

— ווייסטו וואָס, גיטלשע, — האָט איך שוועסטער צו דער צווייטער געזאָגט, שוין ביידע זקנותטעס מיט האָריקע וואָרצלען אויף די גאָמבעס, און איינגעפאַלענע מיילער, ווי די קברים. נאָר איינע האָט אַ בעסערע עלטער געהאַט, און די טאָקע האָט דאָס געטענהט — ווייסטו וואָס: דו זעסט דאָך, אַז ביי מיר אויפן טיש ליגט נישט מער ווי אַ ווייך שטיקל ברויט, וואָס איך האָב אין וואסער איינגענעצט, אַז מיינע ציין זאָלן עס קאָנען פארנעמען, און איך קאָן דאָך דיר נישט געבן, וואָס דו דארפסט, איז מיין עצה, זאָלסט גיין איבער דער שטאָט, קיינער וועט דיר נישט אָפּזאָגן...

— ווייסטו וואָס, ביילעשע — האָט די אַנדערע וויקטער געזאָגט — זאָל זיין ווי גאָטס ווילן, בעטלען קאָן איך נישט גיין, און דעם טאָג וועל איך שוין ווי עס איז דורכקומען — נאָר ביינאַכט, שוועסטערשע, לאָז מיך אריין צו דיר אין שטוב, גיב מיר אן אָרט ביי דיר הינטערן אויוון דעם קאָפּ אָנצושפּאַרן, אונטערלייגן וועל איך מיר מיין פּאַטשיילע, אַבי נאָר אונטער אַ דאַך.

— איך ווייס דאָך, אַז דו ביסט אַן איינגעשפּארטע — האָט די רייכערע געזאָגט — נא־זשע דיר און זע, אַז דאָרט רוגנט אריין... — האָט זי איר געוויזן ביי זיך הינטערן אויוון, ווו זי אליין האָט ערשט נישט לאַנג אומגעקערט די שעפּ וואסער און די בעץ איז נאָך געלעגן אויף דער ערד.

די אָרעמע האָט אָפּגעזיפצט, אָפּגעזיפצט, און האָט זיך קוים אַרויסגעטאָטשעט פון שטוב ארויס, אָנהאַלטנדיק זיך אין דער פּיטרינע מיט ביידע הענט, וויל זי האָט שוין פון דריי טעג קיין לעפל וואַרעם וואַסער נישט געהאט אין מויל. און וויל זי האָט קיין דירה אויך נישט געהאט,

האָט זי זיך געלייגט אויף דער גאַס און איז געשטאָרבן איר כשרן ער־לעכן טויט.

מילא, אַז אַ מענטש שטאַרבט אויף דער גאַס, האָט עס יידן־רחמנים דורכגענומען, און מען האָט איר געגעבן אומזיסטיקע תכריכים און פיר איילן ערד אויפן בית־עולם אונטער אַ בוים.

נאָכגעגאַנגען נאָך חער מיטה זיינען עטלעכע ווייבער און די שוועס־טער, אויך פיר איילן פון דער שטוב אוועק, האָבן צו צווייערס אין דער צדקה־פושקע אריינגעוואָרפן, וואָס אברהם שמש האָט געקליבן מיט איר און אויסגערופן, פאַרויסגייענדיק פאַר דער מיטה: „צדקה תציל ממות".

האָבן איר נאָכגעזאָגט אַ גוטן שבח, אַז זי איז געשטאָרבן ווי אַ כשרע צדיקת, און אַז זי האָט קיינעם גאָרנישט מחסר געוועןביים לעבן (דאָס איז דער ליבסטער שבח פון מענטשן), האָבן איר צוגעווונטשן, אַז גוטע מלאכים זאָלן איר אַנטקעגנקומען, און יעדערע פאַר זיך האָט זיך באַלד צוריק אומגעקערט צו איר שטוב, געהייסן זיך אַרויסדערלאַנגען אַ שעפ וואַסער פאַר חער טיר — און פטור, גאַנץ פראָסט, ווי עס פירט זיך.

נאָר גאָט זיצט אויבן און קוקט אַראָפּ אונטן. האָט ער אַזאַ מעשה געמאַכט:

אַ פויער האָט געהאַט אַ פאַרשייטע ציג, וואָס האָט אַ שאָדן געמאַכט אין קאָרן. גייט חער פויער, מאַכט זיך גאָרנישט ווויסנדיק, ליגט די ציג אַרויף אויף אַ פור געבונדענערהייט, און ווען אין שטעטל איז געווען מאַרק־טאָג, פירט ער זי אוועק צו די קצבים.

אין שטאָט אָבער איז דער פויער אַריינגעגאַנגען אין שענק אַריין שכורן — און די ציג איז געלעגן אויפן וואָגן און געוואַרט אַ שעה, צוויי און דער פויער איז אַלץ נישט געקומען. האָט זי זיך מישב געווען, איבער־געריסן די שטריענע פּלעכטלעך פון אירע פיס, און אויפשטעלנדיק זיך אויף אירע דינע פיסלעך און אַ שאָקל טוענדיק מיט דער באָרד, האָט זי אַ טאַנץ אַראָפּגעגעבן פון דער פור.

אַראָפּ איז אַראָפּ.

נאָר אין מאַרק זיינען שוין געשטאַנען אַנגעשטעלט אַ סך פורן מיט אַ סך פערד, אויסגעדרייט צווישן די האַלאַבלעס מיט די קעפּ אין די ווע־געלעך אַריין און מיט די דזהעס אַראָפּגעשטעלט ביי דער זייט ראָד — איז די ציג פאַרבלאָנדזשעט געוואָרן צווישן די וועגן.

זי האָט געבלאָנדזשעט און געשפּרונגען איבער די וועגן מיט אַ תמעוואַטן דערשראָקענעם בליק, מיט אַ האַרץ־רייסנדיקן „מע־מע", אזוי, אַז די פערד פלעגן כראָפּען מיט אויסגעשטעלטע נאָז־לעכער און פאַר־

ליגנדע אויערן, קוקנדיק אויף דעם ווייסן ווילדן באשעפעניש מיט דער באָרד, וואָס טאַנצט ארום צווישן די וועגן.

פאַרנאַכט. די פורן זיינען זיך צעפאָרן. קופּקעלעך גנעל מיסט זיינען איינזאַם געלעגן איבערן אָפּגעליידיקטן מאַרק. בלייבט די ציג שטיין: וווּ גייט מען אַצינד? די נאַכט פאַלט צו — און די ציג הייבט אָן, אַ פאַרבי־טערטע, צו לויפן אַרום דער מויער פון די מאַרק־געוועלבן מיט אַן אויסגע־שפּרייטן מע־מע, און איר ווייענדיק קול האָט אַזוי רחמנותדיק געבלאָנ־דזשעט איבערן שטילן לערן מאַרק צווישן טאָג און נאַכט, אַז איין גאַנ האָט זיך געמעגט דערבאַרעמען.

דערווייל האָט אַנגעהויבן אַרויסצושייַנען אַן אָנגעצונדן פייערל דורך אַ פענצטער. דאָרט האָט געוווינט די רייכע שוועסטער, וואָס איז געזעסן שבעה נאָך דער אָרעמער, און ווייל זי איז געווען אַ זקנתטע און דערצו נאָך אין די שבעה־טעג, האָט זי פריער אָנגעצונדן פייער ווי דער גאַנ־צער מאַרק.

און ווי די ציג האָט דערזען דאָס בלישטשל דורך דער שויב, האָט זי זיך דערמאָנט, אַז איר באַלעבאָס פלעגט טיילמאָל גיין ביינאַכט אין שייער אַריין מיט אַ לאַמטערן פייער, און האָט געמיינט, אַז דאָס איז איר רעכט מקום־מנוחה, און זי האָט זיך אַהין פאַרקליבן.

באַלד אָבער האָט זי איינגעזען, אַז זי האָט אַ שטיקל טעות געהאַט. זי זעט דאָ אַ גלעזערנע טיר, וואָס אין שייער איז עס נישט געווען. און ווייל זי האָט ווייטער נישט באַגריפן, וואָס דאָ טוט זיך — און אַן אָרט האָט זי פאָרט געדאַרפט געפינען, איז זי אַריין הינטער דער הויז־טיר.

באָר אין הויז איז געווען טרעפּ אויף אַ בוידעם אַרויף — האָט זי זיך פאַרגאַפט אין דער הויך אַרויף, און ביסלעכווייז, אַרויפגעקראָכן...

און דאָ האָט זי אמתדיק געפונען אַ בינטל גראָזוואַקסער אין סאַמע ווינקל אונטערן שינדל־דאַך, האָט זי זיך איינגעטוליעט דערינען אָפּרוען אירע פיס פון אַ גאַנצן טאָג אַרומלויפן...

דאָס בינטל גראַכעוויינעס איז דאָ געלעגן אָנגעגרייט פון דער באַלע־באַסטע, אַז טאָמער וועט זי עס ווען דאַרפן, אַזאַ שטייגער, ווי עס ליגט ביי איר אין קופערט אַ קבורה ביינוול, כאָטש קיין זאַך האָט זי שוין נישט צעריסן פון צען יאָר צייט, ווייל זי גייט זייער פאַמעלעך מיט פאַרזיכטיקע טריט, האַלטנדיק די ברילן אויף דער נאָז, פאַרלייגט מיט אַ שטריקל אויף די אויערן.

שפּעט ביינאַכט. די טיר און דער לאָדן זיינען שוין פאַרקייטלט, אין שטוב ברענט אַ קליין גאַגעלע, וואָס צעגיסט אַ רויטלעכע שיין אויף די

ווענט — ליגט שוין די רייכע שוועסטער אונטערן איבערבעט, צוגע־בונדן מיט א פאטשיילכעלע דעם קאָפּ.

אינדעם דערהערט זיך אַ שאָרכן פון בוידעם... און די שוועסטער שטעלט די אויערן אָן... דאָס האָט זיך איר נישט געדאכט, מען האָט טאקע אויף אַן אמת געשאָרכט — און דאָס האַרץ איז איר אַנטפאַלן געוואָרן. וואָס קאָן דאָס זיין? — פרעגט זי זיך אליין, און וויל דעם קאָפּ איינטוליען אונ־טערן איבערבעט ארונטער... נאָר מער זי וויל דאָס, מער ציט עס זי די אויערן אויפצושטעלן, און מער זי שטעלט די אויערן אויף, מער הערט זי דאָס שאָרכן.

„נישט גוט... — טראַכט זי זיך — ציית די שוועסטער איז געשטאָרבן, גייט אַן אימה ארום איר שטוב".

און אויפשטייענדיק פון בעט, האָט זי דאָס לעמפּעלע העכער ארויס־געדרייט, האָט זיך גענומען א פּעקל ספרים מיט דעם טלית פון איר מאַן, וועלכער איז שוין טויט געווען א יאָר דרייסיק אוודאי — און ארומליגנ־דיק זיך מיט זיי ווי מיט אַ באַריקאַדע, האָט זי זיך צוריקגעלייגט אין בעט אריין: זאָל זיין ווי גאָטס ווילן איז!... מילא, פאַרפאַלן, אז די שוועסטער וויל זיך אין איר נוקם זיין...

דערווייל איז דער ציג קאַלט געוואָרן צו ליגן אויפן בוידעם, איז זי שטילענקערהייט אַראָפּגעקראָכן פון די שטיגן, אזוי, אז די אלטע האָט מיט פורכט אויסגעהערט, ווי דאָס אומגליק קריכט.

און עס דערהערט זיך א שטויס אין דער טיר אריין, און די אלטע איז אויפגעשפרונגען מיט א ציטער אין די אויגן: „שוועסטערשי, וואָס ווילסטו פון מיר האָבן?"...

די ציג איז אויף א מינוט שטיל געבליבן, און די אלטע מיטן לעמ־פּעלע אין דער האַנט שטייט א דערציטערטע אין מיטן שטוב, און קוקט און קוקט...

און זי דערזעט א ווייס גרויס אויג מיט אַן אויפגעריסענער ברעם קוקט צו איר אריין דורך דעם אויסגעשניטענעם לעכל אין לאָדן — איז זי אַנידערגעפאַלן אין מיטן שטוב מיט דעם לעמפּעלע אין דער האַנט און איז אויך געשטאָרבן...

מילא, געשטאָרבן — קלערט מען ווענן באַגראָבן. האָבן שכנים ארויס־געדרוקט א ציגל פון איר באַקאַיוועלע, געפונען דאָרט אויף תכריכים און פאר אַ שטיקל אָרט צו באַצאָלן, און ווייבער זיינען א גאַנצן טאָג הינטער אירע פענצטער געשטאַנען און מיט שאָקלענדיקע לעפצן איר נאָכגעזאָגט גוטע שבחים, וואָס פאר א כשר מענטש זי איז געווען, וואָס פאר א גוט

מענטש זי איז געווען, וואָס פאַר א גוט האַרץ זי האָט געהאַט — און אַז פאַר גרויס האַרץ־ווייטיק צו דער געשטאָרבענער שוועסטער איז זי, נעבעך, געשטאָרבן.

זאָל זיין אַזוי, אַבי מען דאַרף זי באַגראָבן. ביינאַכט האָט מען זי שוין געטראָגן אויף דער מיטה. אַרום — די חברה־לייט, און פאָרויס — אברהם שמש מיט דער פּושקע אין איין האַנט און מיט דער לאַמטערן אין דער אַנדערער האַנט.

נאָר אַזוי ווי די ציג האָט אַלץ נאָך געדענקט, אַז איר באַלעבאָס פלעגט גיין אין שייער אַריין מיט אַן אָנגעצונדענע לאַמטערן — איז זי אַנטקעגן דער מיטה געשפּרונגען, געלאָפן פאָרויס און זיך געגעבן אַלע ווייַלע אַ שמעק אָפּ מיט אַ ציגענעם אויפגעהויבענעם קוק קעגן דער חברה — און ווייטער געלאָפן.

אַלע האָבן באַשיימפּערלעך געזען, אַז דאָ איז עפּעס נישט קיין גלאַטיקע זאַך. אַז דאָ האָט זיך עפּעס מדבק געווען, און דער עולם האָט זיך געשטאַרקט נישט צו קוקן אין יענער זייט, וווּ די ציג האָט אַקעגנגעטאַנצט.

מילא, נישט טרעפן זאָל עס זיך. נישט איין מאָל מאַכט זיך, אַז א משחית טאַנצט א קעגן.

הינדערסטוועגן איז מען אַרויף אויפן בית עולם. זאָל זיין ווי גאָטס ווילן, און מען האָט זיך אָפּגעשטעלט מיט דער מיטה איבערן אָפענעם קבר. נאָר די ציג האָט שוין געקוקט פון צווישן די ביימער אַרויס, ווי מען לייגט צו מיט דער לאַמטערן איבער אַ בערגל זאַמד, און קוקנדיק אַזוי, האָט זי זיך דערמאָנט, ווי איינמאָל אין האַרבסט־צייט האָט איר באַלעבאָס פאַרענדיקט ביינאַכט דעם גרוב קאַרטאָפליעס צו פאַרשיטן. און דעמלט האָט מען אויך אַזוי צוגעלייכטן איבער דעם בערגל זאַמד. און איר האַרץ, כאָטש אַ ציגן־האַרץ, איז געוואָרן פול מיט דערוואַרטונג און איר אויג האָט געקוקט טאָפּל גרויס פון צווישן די ביימער אַרויס, בפרט נאָך, אַז זי האָט שוין נישט געהאַט געגעסן פון דאַרף אָן.

און שפּעטער, ווען דער עולם איז צוריק אַראָפּ פון בית־עולם — איז זי צו צום קבר און צעקאָפּעט עס און צעאַקערט דאָס זאַמד מיט די הערנער, נאָר אַזוי ווי זי האָט פאָרט צו גאָרנישט געקאָנט צוקומען און איר אַרבעט איז געווען אומזיסט — איז זי פאַר גרויס צרות אוועקגעגאַנגען אין צדיקס אוהל אַריין, וואָס איז דאָרט געשטאַנען, און געלייגט זיך אָן א וועטשערע.

אינדערפרי, דער קברן גיט אַ קוק איבערן פרישן קבר — אַן אומגליק האָט געטראָפן... און ער איז אוועק צו דער חברה־קדישה אָנזאָגן, וואָס דאָ האָט געטראָפן.

דאָס גאַנצע שטעטל האָט זיך אָנגעהויבן צו שרעקן, אַלע האָבן געוווּסט, מיט וואָס אַזאַ מעשׂה שמעקט; אַז ביינאַכט זאָל אַ ציג אָקעגנטאַנצן דער מיטה, און אין אינדערפֿרי זאָל מען געפֿינען דאָס קבר צעוואָרפֿן.

קימפּעטאָרינס האָבן זיך אָנגעהויבן צו שרעקן. אין שטעטל איז געוואָרן א שטיל געררודער, א בסוד־סודותדיק שרעקן, און ס'איז געבליבן, אַז דער רב מיט די חשובים פֿון שטאָט זאָלן גיין אַרויף אויפֿן גוטן אָרט אָנזאָגן איר: ראשית, אַז זי זאָל וויסן זיך, אַז זי איז געשטאָרבן, און זי זאָל איינרוען און צווייטנס: זאָגן א פּאָר קאַפּיטלעך תהילים איבער איר קבר צו באַפֿרייען איר נשמה פֿון דעם משחית, וואָס האָט ביינאַכט אַקעגנגעטאַנצט קעגן איר מיטה און זיך אַזוי געפֿרייט מיט איר...

דער רב האָט אָנגעטאָן די זשופּיצע מיט דעם ספּאָדיק, באַלנבאַטים חשובים — די סאַמעטענע היטלען און מען איז געגאַנגען...

און אַז מען גייט, וואַרפֿן שוין בעלי־מלאכות אויך אוועק יעדער זיין אַרבעט, דער שוסטער זיין העמערל, דער שניידער זיין שער, און מען לויפֿט, כאַפּנדיק די כאַלאַטלעך אויף זיך.

מען האָט אַלץ געטאָן פֿאַר איר נשמה וועגן, וואָס מען האָט געקענט, נאָר אין מיטן תהילים זאָגן, איז די בלינדע צביהלע, וואָס מאַכט אל מלא רחמים אויפֿן בית־עולם, פֿאַרקראָכן מיט נאָך צווי ווייבער צום צדיקס אוהל, בעטן פֿאַר זיי דעם צדיקס זכות צו דערזועקן, און ווי זיי האָבן דערזען די ציג רוען אונטער די שטאַכייטלעך — האָבן זיי זיך אַלע דריי אויפֿגעכאַפּט מיט א געפּילדער און מיט אויסגעשטרעקטע הענט געלאָפֿן צו דער עדה יידן.

און גאַנץ עדה האָט זיך דערשראָקן, ס'איז געוואָרן א בהלה — און מען האָט זיך ווייטער מיושב געווען, אַז דער רב מיט דער עדה פֿון גאַנץ קהל זאָל גיין עוזר זיין אויף דער ציג, אַז זי זאָל אַרויס פֿון דאָרט, און אָפּגעבן איר אַן אָרט אין דער מדבר, וווּ קיין מענטשן קומען נישט, אָדער אונטער א בריק ערגעץ...

האָט דער רב זיך איבערגעזען די ציצית און ער מיט דער גאַנצער עדה האָבן דאָס אוהל אַרומגערינגלט, ער אין דער טיר:

— גיי אַרויס פֿונדאַנען — האָט ער צו דער ציג געטענהט, פֿריער געלאָסן און מיט גוטן — דאָס בין איך אַליין דיר גוזר, אני שמואל הקטן, רב דק"ק... בהסכם כל הקהל... און אַרויסגיין זאָלסטו פֿונדאַנען, נאָר דורך דעם שיעדל־לעכל אין שפּיץ דאַך, אַז דו זאָלסט, חלילה, קיינעם נישט מזיק זיין...

און דער עולם איז געשטאנען מיט מויל און אויערן אויפגעשטעלט, און געוואַרט דעם רבס וואָרט זאָל געשען — נאָר די ציג האָט זיך נישט געוואָלט רירן פון אָרט. האָט דער רב געכאַפּט דעם שטעקן זיינעם און געוואָלט זיך מיט איר באַגיין, ווי דער אַלטער קאָצקער, זכרונו לברכה, פלעגט זיך באַגיין מיט דבוקים. — האָט זיך די ציג דערשראָקן און געגעבן א שפּרונג מיט די הערנער חעם רב אין דער באָרד אריין און איבערגעדרייט אים מיט דער ששפּיצע אַרויף. אַזוי, אז די גאַנצע עדה, גאָטס חיילות, האָבן זיך געגעבן א הייב אין דער הויך און אוועקגעפלויגן אין שטעטל אריין מיט א געפילדער, ווי א סטאַדע גענדז. און מען האָט אָנגעהויבן צו פאַרהאַקן טירן און לאָדנס: דער משחית לויפט!... און אַלע איינוואוינער האָבן זיך אין די הייזלעך באַהאַלטן. פון שטעטל איז אַן אוהל געוואָרן, און די ציג האָט אָנגעהויבן איבער די פראַנק־און־פרייע געסלעך ארומצוגיין מיט אַן אויפגעהויבענעם קאָפּ.

פון דעמלט אָן איז שוין גראָז אין מארק אָנגעוואַקסן אויף די דעכ־לעך — גאַנצע גערטנער מאָך, — דער עולם ליגט נאָך אַלץ באַהאַלטן הינטער די לאָדנס — און זאָל קומען היינט א פרעמדער מענטש מיט אַ גילדענעם קאָפּ אין שטעטל אריין, וועלן טיר און טויער זיך פאַרשלאָסן פאַר אים.

א שלעכטע פרוי

אהרן האָט דערוואַכט פון שלאָף, און ליגנדיק אויף דער סאָפע, זיך א קער געטון מיטן פנים צום פענצטער. די האַלבע לבנה קוקט צו אים אריין בליק און פאַרטראַכט, שטייענדיק אין טונקל־בלויען הימל צווישן די זילבערנע שפּראָצלעך, — קוים בלישטשענדיקע שטערנדלעך. ארום איז שטיל, פון צווייטן צימער הערט זיך דעם זייגערס איינזאמער טיק־טאַק... און דאָ אין שטוב והערן די ווענט אַלץ טונקעלער, זיי האָבן שוין, דאַכט זיך, קיין ממשות נישט און זייגען צוזאַמענגעוועבט פון א טראָען און א טיפן נאַכט־קאָליר; און פון אונטערן נאַקעטן באַלקן לויערט שוין די שטילקייט פון דער טונקל־גראָער נאַכט.

אהרן שטייט אויף פון דער סאָפע, גייט צו צום פענצטער און מאַכט דאָס אויף.

— „און וווּ איז זי?" — קוקט ער אין מאַרק אריין, — „ווּ קיינען זיי ביידע? אפשר ביים פאָטער איהרן?"...

ער גענעצט טיף אָפּ און גייט אוועק פון פענצטער, אריינשטעקנדיק די האַנט אין בוזעם־קעשענע, ער נעמט ארויס א פּאַפּיראָס, און זוכט ווייטער אין די קעשענעס — „נישטאָ!.. קיין שוועבעלע אויך נישט"...

און אים ערגערט דאָס און ער לויפט אריין אין צווייטן צימער, זוכט אויפן טישל צווישן ביידע בעטן, געפינט אָבער נישט. ער לויפט צוריק אין שטוב און זוכט איבער דער קיך — נישטאָ, קיין שוועבעלע אויך נישט!

„און ווּ קאָן זי זיין אזוי לאַנג? דער טאַטע דאַרף זי דאָרט נייטיק?! וואָס א נקבה קאָן!"...

ער לויפט ארויס פון שטוב, צוקלאַפּנדיק די טיר הינטער זיך.

באַלד קומט ער צוריק אריין מיט א פאַררייכערטן פּאַפּיראָס אין מויל. ער צינדט־אָן א שוועבעלע און אין שטוב ווערט רויט־ליכטיק.

ער צינדט אָן דעם לאָמפּ און שטעלט אים אַנידער אויף דעם טיש, וואָס אין מיטן שטוב.

ער וואַרפט אומרויק אַ בליק און בלייבט שטיין, ווי פאַרטראַכט.

„אַזוי לאַנג, אַזוי לאַנג?" — מורמלט ער און גייט ווייטער ארויס פון שטוב.

באַלד קומט ער צוריק מיט אַ מיידל אין אַ קרעטאָנען בלוזקעלע, הויך־ברוסטיק, מיט געזונטע פולע באַקן און מיט אַ בלאָנדן קאָפּ האָר, פאַרלייגט אויף צוריק.

ביידע קוקן זיך אָן, בלייבדיק שטיין אין מיטן שטוב, און ער בעט זי:

— איך לויף נאָר אריבער צום שווער, שיק איך זי באַלד; אַטאָמער טרעף איך זי נישט, לאָז נישט די שטוב אַליין, זיי אַזוי גוט...

פּלוצלינג מאַכט זיך אויף די טיר און אַ דיקלעכע יידענע מיט אַ גער זיכט פון אַ טערק, מיט אַ געשטריקט קופּקעלע אויפן קאָפּ, באַוויזט זיך אויף דער שוועל. זי טוט אַ פינקל מיט די אויגן און רופט מיט אַ גראָבער מאַנסבילשער שטים:

— איידל, איידל, קום נאָר אריין, איך דאַרף דיך עפּעס האָבן...

דאָס מיידל שאַרט זיך צוריק צו דער טיר, בלייבנדיק שטיין פאַר דער יידענע ווי אַ פאַרזינדיקטע מיט אַראָפּגעלאָזטע אויגן.

אַהרן בליקט אומרויק:

— שפּרינצע! וואָס איז?.. איין מינוט נאָר...

— איין מינוט נאָר?... מאַקע? נישט מיין מיידל?... — טוט זי אַ כאַפּ איידלען ביים אָרבל און אַ שלעפּ ארויס פון דער טיר.

אהרן בלייבט אַ רגע ווי צעמישט. פּלוצלינג טוט ער אַ שפּרונג, און שטעקט ארויס דעם קאָפּ דורך דער אָפענער טיר.

— דו אַלטע קאַזאַצקע! — רופט ער אויס.

— און הערלעך נישט עלטער צו ווערן! — הערט זיך פון דאָרט אָן ענטפער און באַלד הערויף אַ קלאַפּ מיט אַ טיר...

אהרן בלייבט שטיין, ווי אָפּגעהאַקט אין דער מיטן, מיט אַן אָפן מויל און אויגן, וואָס פלאַמען פאַר כעס.

— „אַזאַ אַלטע קאַזאַצקע, — טענהט ער שוין צו זיך, אויסחריענדיק זיך מיט! פּנים צו דער שטוב — אַזאַ זעלנערישע קאַזאַצקע!"

ער פאַרמאַכט די טיר און נעמט גיין איבער דער שטוב אויף און אָפּ, שטאַרק צעטראָגן:

— „איינשפּאַרן גאָר וועט זי מיך? קרענק אַזוי לאַנג, רבקהלע! דעם קאָפּ אפילו זאָל מען היר ארויסגנבענען!..." לויפט ער צו צו דער טיר.

ער וואַרפט אַבער אַ בליק אויף דער שטוב. דאָס פענצטער איז אָפן... גייט ער צוריק פאַרמאַכן. און דערנאָך זעצט ער זיך אַוועק אויף דער סאָפע.

אַ ווײַלע איז שטיל.

די טיר מאַכט זיך אויף, און זײַן פרוי, רבקהלע, מיט זײַן שוועסטער דבורה, אַ מיידל פון אַ יאָר צוואַנציק, וואָס איז געקומען צו גאַסט, זײַנען אַרײַן אין שטוב.

— ביסט עפּעס אַ מבין, ווי לאַנג איך האָב מיך געזוימט? — טענהט רבקהלע גלאַט אין דער וועלט אַרײַן.

— צי איך בין אַ מבין? — כאַפּט אַהרן אונטער מיט אַ ברייט שמייכל — האָ, האָ, האָ — — צי איך בין אַ מבין?...

— זע נאָר צו, זע נאָר... — בלײַבט זי שטיין אין מיטן שטוב, אָנקוקנדיק איר מאַן אין פּנים אַרײַן — גלײַך עס טענהט דאָ עמעצער צו אים. ס'איז אים שוין עפּעס געפלויגן איבער דער נאָז.

— זאָלסט פליִען און פליִען, אַז עס זאָל דיך די כאָלערע טרעפן וווּ דו שטייסט! און מיט שפּרינצען אינאײַנעם!...

— כאַ, כאַ, כאַ... — צעלאַכט זי זיך אויף אַ דין קולעכל, אומקוקנדיק זיך צו דבורהן, — דבורהלע, ביסט כאָטש אַ מבינטע אויף די רייד, אויף דעם משוגענעם רייד?

— ביסט כאָטש אַ מבין אויף דעם געלעכטערל, דבורה? — פרעגט אויך אַהרן — דו באַמערקסט כאָטש, וואָס דאָס געלעכטערל איז?...

— וואָס, דיר געפעלט דאָס נישט, אַהרעלע? — פרעגט רבקהלע ווייך — אָבער עס שטעכט דיך?

— ווער דערשטאָכן, דערפאַר וואָס דו קאָנסט אַוועקגיין פון דער היים אויף אַזוי לאַנג!

— און דווקא וועל איך מאָרגן אויך גיין. אמת, דבורהלע? מאָרגן וועלן מיר אויך גיין זיך באָדן און טײַך? און דו, — ווענדט זי זיך צוריק צום מאַן, — שטעק דיך פאַר צרות.

— זאָל דיך שטעכן און ברענען!

— און פּלאַצט דיר די גאַל... בע... און וואָס מאַכט דאָס גאַלעכל?... — שפּילעוועט זי אים אין די אויגן אַרײַן, אַנטקעגן שטייענדיק, מיט אַ שמייכעלע אין פּנים.

— גיי! וואָרן איך מאַך פון דיר אַ תּל! — שפּרינגט אַהרן אויף פון דער סאָפע מיט אַ ווילד געשריי, אויסשטעלנדיק אַ פויסט קעגן איר פּנים און די אויגן זײַנע פלאַמען און דאָס געזיכט איז אָנגעצונדן.

און א שטילקייט האט די גאנצע שטוב פארגליווערט און מאן און ווייב קוקן זיך אין די אויגן מיט צעמישטע בליקן.

ער קומט דאך צו זיך, אטעמט לייכט אפ און לאזט צוריק אראפ די האנט. ער דרייט זיך אוים, מאכט א פאר טריט און שטעלט זיך ווייטער אפ, אנקוקנדיק זי פונוויטנס:

— ביים טייך ביסטו געווען, אזוי לאנג געזעסן, האסטו שוין גע־דארפט אלצאיינם אריבערגיין איבער דער בריק צו די קאזארמעס. וואלסטו באמש געגעכטיקט אין קאזארמע, אדער הינטערן בערגל, וואלט איך גע־ווסט פארוואס איך זיץ, אז פארפאלן, ביסט נישטא, א סוף!...

זי ענטפערט נישט, נאר קוקט זיך איבער מיט הבורהן:

— וואס שטייסטו נאך דו נאר, דו?... לייג אוועק. מיט די וועש אין פארטעך שטייסטו נאך? וואס זעסטו דא, דאס נחת פון דער שוועגע־רין?... — פרעגט זי מיט א רחמנות אין קול, ווי אייגע, וואס דארף מן־הסתם אפקומען פאר אן עוונש. נאר אהרן כאפט אונטער מיט א ווילדן שמייכל:

— זעסט, דבורה, זעסט דאס צדיק?... וואס פאר א כשר פנימל!...

דבורה טוט נאר א קוועטש מיט די אקסלען און גייט אוועק מיט די וועש אין פארטעך אין צווייטן צימער.

זי קומט באלד צוריק.

אהרן איז ארוים פון שטוב און רבקהלע זעצט זיך אויף דער סאפע די האנט אונטערגעשפארט אונטער דער גאמבע:

— נו, וואס זאגסטו באמש צו אזא כפרה, דבורהלע?

— וואס זאל איך זאגן? — ענטפערט שטיל דבורהלע, זעצנדיק זי־ך לעבן איר.

— זעסט באמש ס'נחת? דאס האלט מען שוין ב"ה צוויי יאר נאך א חתונה, איז מען דאס אויף אזא אופן געקלאגט. זאג, דבורהלע, האב איך נישט געמעגט ארויסגערופן ווערן ביי דער מאמען און בויך? כדאי אייף אזא ארט חתונה צו האבן?...

— איך וועל דיר זאגן דעם אמת: א היציקער איז ער שטענדיק, נאר מיט דיר, האב איך געמיינט, איז ער אנדערש...

— אנדערש?... האט רבקהלע אפגעזיפצט — נאר העם רשע גיט דעם ווידעל... טו אלדאס ביזו... און פון ווענען לערנט מען זיך דאס אפ? פון די הולטייעס, אפיצירן! פרעסט און זויפט מיט זיי טאג און נאכט, פילט זיך אן מיט טריפות; אויסגעפילט, אויסגעטשיטשעט איז מען מיט קעלבאס — דערצו זעט ער דאך ווי אזוי זיי, די הולטאייעס, טוען מיט די

שיקסעס, די „טליקעס"... נו, איך בעט דיך, הבורהלע, פארוואס זאל ער נישט טאן אזוי מיטן ווייב, ווי דער זעלנער מיט דער „טליק"?

— אזא גוט לעבן האבן דא אפיצירן מיט יידן?

— מיט יידן, יא!... וואס, דיין ברודער איז אויך א ייד?... ווער ס'איז א ייד, ווי א ייד דארף צו זיין, לאבן זיי טאקע, קאנען נישט אנקוקן. — אוודאי מיט ר' לייבעלע דיינס זון וועלן זיי נישט האבן קיין עסקנים. נאר דיין ברודער, פארשטייסטו מיך, האט א טריפהנע זעעל. א גוי איז ער, נישט קיין נשמה, נאר א רוח. — זיי אליין זאגן דאך: „אראן, טי כאראקטעראם וואוסיע ניע פאכאדיש נא יעווריעיא"... פארשטייסטו שוין? דער שורש, קינדרלעב, ציט — — —

— מילא, דיין טאטע אליין האט דאך אים געמאכט אן איינגאנג אין די קושארן...

— אזוי?... ווייל ווי די וועלט... הייסט עס: דארף מיין טאטע אויך נישט בעסער זיין, ווייל ער איז דאך אויך תמיד מיט זיי, א פאדראטשיק... גייזשע נאר שבתצונאכטס הערן מיין טאטן הבדלה מאכן, מיין טאטנס זמירות שבת ביים טיש... ווייבער שטייען דאך הינטערן פענצטער... א ייד בלייבט א ייד, און א גוי איז באלד א גוי.

חבורה פארשוויגט, קוקט איר אין פנים אריין, וואס שפילט אין אלע פארבן און אין די אויגן, וואס גלאנצן מיט א מין צעגאסן פייערל.

— נאר ווארט, — הייבט חבקהלע ווייטער אן, — עס איז אים נאך נישט געשוויגן די הינטיקע נאכט. דו זעסט, א? — רוקט זי אוועק די האנט פון אונטערן פנים און מיט א פינגער ווייזט זי אן אויף דער האנטפלאך — דא, א, מוז זיין גאל ליגן, דאס גאלעכל מוז דא צעריבן ווערן!...— טנדריקט זי מיט א ניגונדל פול מיט בייזקייט און אין די אויגן בלישטשעט א פייערל פון נצחון.

— מיין האגה... — קוקט זי הבורה אן — ווי דו פארשטייסט...

רבקהלע האט שוין מער נישט גערעדט א ווארט, נאר העכער זיך ארויפגערוקט אויף דער סאפע, אויסגעצויגן דעם קערפער, און דעם קאפ מיטן הארשייטל אנגעשפארט אין דער וואנט און געקוקט פארטראכט אינעם פייערל פון לאמפ אויפן טיש; דאס לענגלעכע פנים האט זיך גערויטלט, די אויגן האבן געגלאנצט ווי באגייסטערט, און אזוי שטיל, רויק, ווי זיי וואלטן נאך עפעס געבענקט...

אין א ווײלע ארום שטייט זי אויף, און גייענדיק צו דער טיר פון צימער לאזט זי פאלן עטלעכע ווערטער, אזוי גלאט און דער וועלט אריין:— ווילסט, נעם דיר אריין דאס בעטגעוואנט...

דבורה האָט אַריינגעבראַכט פון צווייטן צימער אַ קאָלדרע מיט אַ קישן, אויסגעבעט אַ געלעגער אויף דער סאָפע, דעם לאָמפּ עטוואָס אַראָפּגעדרייט און געלייגט זיך שלאָפן.

שפּעטער קומט אהרן אַהיים.

— דבורה... — גייט ער צו שטילערהייט, קוקנדיק איר אין בלאַסע פּנים, רונדלעכן געזיכט און אין די אויסגעשטעלטע, שוואַרצע אויגן — עס שלאָפט דיך?...

— ניין. — ענטפערט זי, אַרויסליגנדיק אַ נאַקעטע האַנט איבער דער צוריק.

— וואָס האָט זי געזאָגט?... — גיט ער אַ וואונק אויף דער טיר פון צימער.

— וואָס זאָל זי זאָגן?... אַ שיינעם דאַנק דיר?...

— איך מיין — זי האָט עפּעס גערעדט?

— איך ווייס?...

— וואָס האָט זי גערעדט?

— אַז דו ביסט גערעכט...

— מאַכסט חוזק?

— וואָס־זשע פרעגסטו?

— גלאַט, זי מוז שוין זיין ברוגז?...

אַ ווײַלע איז שטיל.

— איך ווייס דען נישט, מיינסטו, אַז זי איז גערעכט? וואָס איז דען, אַז זי האָט מיך איבערגעלאָזט אַ ביסל אין שטוב? זי זיצט דאָך תמיד?...

— אוודאי, איז זי גערעכט.

אהרן האָט זיך פאַרטראַכט מיט אַ ביסל אַ פאַרזונקענעם קאָפּ.

— נו, גיי שוין שלאָפן, לאָמיך שוין געמאַך — טוט דבורהלע אַ שמייכל — ביסט נאָך, זע איך, דער אייגענער משוגענער...

ער טלייבט זיך אויס, און אַרומקוקנדיק זיך איבער דער שטוב, ווי ער וואָלט געוואָלט עפּעס געוואָר ווערן און נאָכוואַרפנדיק אַ בליק אויף דעם ברענענדיקן לאָמפּ, גייט ער אוועק צו דבורהלען אין צימער.

און אַ ווײַלע אַרום קומט ער צוריק אַרויס בלאַס, די אויגן קוקן אַ ביסל צעדרודערט, און מיט אַ שטיל קול זאָגט ער דבורהן:

— גיי נאָר אַריין, בעט מיר דאָס בעט, זי פירט שוין מיט מיר אַ ברוגזל...

— וואָס, זי שלאָפט נאָך נישט?...

— די כאָלערע ווייסט זי, גיי אַריין, וועסטו זען...

דבורה כאפט אויף זיך דאס האלבע קליידל און גייט מיט אים גלייך אריין.

ער צינדט אן א שוועבעלע און זי דערזעט — ביידע בעטן שטייען ביי דער וואנט פארבעט. און איינעם, אין סאמע ווינקל, ליגט אן איינגעד־טוליעט גופל אין קליידער און אין די שיך, און דאס קליינע קעפל איז איינגעקארטשעט צווישן די אקסלען, אויסגעדרייט מיטן פנים צום קאפן־בריעטל און מיט די הענט פארדעקט, ווי צו ליכט־בענטשן...

— רבקהלע — רופט דבורהלע — וואס ליגסטו עפעס? האסט דאך נאך נישט געבעטן און דו ליגסט שוין....

רבקהלע טוט זיך קיין ריר נישט.

דבורה טוט א קוק אויף אהרנען און ער אויף איר מיט א שטילן, אויפגערעגטן צער.

דבורה גייט צו נענטער. לייגט צו דאס אויער, צו אטעמט זי כאטש...

— זי שלאפט... — קוקט זי זיך אום צו אהרנען.

— זאל אויף איר קומען א שווארצער שלאף. — טוט ער א קריץ מיט די ציין — שטיי נישט, דבורה, נעם בעט דאס בעט.

דבורה האט אים אויסגעבעטן שלאפן און איז אריין צוריק אין דער פארנטיקער שטוב.

פרימארגן. דבורה דרייט זיך ארום אין שטוב, באחוועס, אין בלויזן האלסעלע, רויטע אפגעלעגענע באקן, ווי ערשט אויפגעשטאנען פון שלאף, און די האר נאך צעלאזט איבער די אקסלען. זי זעצט זיך אויף א שטול, פארלייגט א פוס אויף א פוס, דאס לייכטע האלסעלע ווערט אריינגעפאלבט אינדערהמיט און זי נעמט זיך פוצן, בריהשדיק, א קאמאש.

דערווייל מאכט זיך אויף די טיר פון צימער און רבקהלע רוקט זיך אריין אין שטוב. די קליידער אירע זיינען צעקנייטשט און צעדרייט, דאס לענגלעכע פנים איז בלאס, ערנסט און זויער, מיט בהונגדיקע אראפגעלאזטע ברעמען, און זי שארט זיך צו מיט א זייט צום פענצטער, רוקט זיך צו א שטול און זעצט זיך, די הענט אונטערגעשפארט אונטערן פנים, און קוקט אויף דער קעגנאיבערדיקער וואנט...

באלד קומט אריך אהרן אריק. ער ווארפט א בליק אויף איר, גייענדיק צום קיבל וואסער, ווו ער נעמט זיך אפוואשן.

דבורה טראָגט אים אונטער אַ האַנטעך. ער ווישט זיך, באַטראַכטנדיק דערביי דבוקהלען פון קאָפּ ביז די פיס. אין די אויגן שפּילט אים אַ בייזער שמייכל.

ביים אוועקגיין, שוין האַלטנדיק די קליאַמקע אין דער האַנט, ווענדט ער זיך צו דבורהן:

— דבורה, קאָך אָפּ קאַווע אויף דער מאַשינקע און ברענג איבער־בייסן. געלט ליגט אין חדר אויפן טיש.

— קאַווע... — לאָזט זיך רבקהלע הערן — אַ ווייטיק אין זול־זסובאַדיקן גאָרגל אַריין איז נישט גענוג, האַ, דבורהלע, ווי מיינסטו? — קוקט זי איר אין די אויגן אַריין.

דבורה שווייגט.

— אָבער וואָס טענהסט צו דיר? דו זוייער שלימזל! — בייזערט זיך אַהרן.

— נו, נו, — רעדט רבקהלע, — זווער און ביטער וועט אים שוין ווערן דאָס לעבן, ער וועט שוין ווייסן, וואָס אַ זוייער שלימזל קאָן... ווי אַזוי זי גייט הינטערן בערגל אַרונטער צו די קאַזאַרמעס... דער טריפהנער ביין! מן הסתם „טליקעט" ער זיך דאָרט אַרום נאַכט ביי נאַכט, גלייך מיט די אָפיצירן, מיט די זעלנער!

— דבורה, האָרך נישט... קאָך קאַווע! — האַקט ער אָפּ און גייט אַרויס פון שטוב.

— יאָ, קאַווע... קאָכן אין האַלדז וועט עס אים שוין! — דערענדיקט זי שוין צו דבורהן.

דבורה רופט זיך נישט אָן. אין שטוב ווערט שטיל.

דבורה נעמט אַראָפּ אַ קייבערל פון איבער דער קיך און גייט צום צימער. רבקהלע דערזעט דאָס, שפּרינגט אויף און פאַרלויפט איר דעם וועג. זי וואַרפט זיך צום טיש אין צימער און צוטומלטערהייט טוט זי אַ כאַפּ די מטבעות, יאָ וואַרפט זיך צום פענצטער און אַ שלײַדער אַרויס.

די מטבעות צעפליען זיך איבערן מאַרק.

— נאַ, איצינד גיי קויף... — טוט זי אַ פּאַטש צונויף ביידע הענט און אין די אויגן שפּילט אַ נשמה־גיפטיק פייערל.

דבורה קוקט איר גלייך אין די אויגן אַריין, נישט רעדנדיק קיין וואָרט.

— און די מיינסט, אַז שוין? — הייבט דבוקהעלע ווידער אָן?... שלאָגן וועט ער מיך, ווי אַ זעלנער די „טליק"! שוין אָפּגעקומען, מיינסטו?

— איך מיין גאָרנישט... איך גלייב דיר — ענטפערט דבורה פאַר־ביסן — איך זע, מען קאָן זיך אויף דיר פאַרלאָזן.

— אויב אזוי קאָן ער זיך העלפן. זאָל ער מיר וואַרפן אַ גט צו די פיס, קאָנסט אים זאָגן.

— איך, איך קאָן זאָגן?... פון מיינעטוועגן...

דבורה קערט זיך אָפּ און גייט אַרויס און דרויסן הינטערן פענצטער, זי קלייבט צונויף די מטבעות און גייט אַוועק אין מאַרק אַריין.

רבקהלע איז אַריין און שטוב און זיך צוריק געזעצט אויף איר אָרט. דבורה האָט געבראַכט זעמל פון מאַרק. נאָר קיין קאַווע האָט זי שוין נישט געקאָכט.

באַלד קומט אהרן אַן, און שטייענדיק נאָך אויף דער שוועל, וואַרפט ער אַ בליק אויף דער קיך. ער באַמערקט אויך באַלד רבקהלעס פּאָזע, און ער קוקט זיך איבער מיט דבורהן אויף שטום-לשון.

אהרן מאַכט אַ פּאָר טריט, נאָר אין מיטן שטוב בלייבט ער שטיין ווי אָפּהענטיק, און נישט היימלעך ווערט אים. ער פילט זיך ווי אַ פרעמד אויסגעשפּאַנטערהייט. אָבער גאָט שטעלט ער אָן די בליקן אויף רבקהלען, די ליפּן קרימען זיך שוין ביי אים און האַלטן זיך אַ ווײַלע, נישט אָפּן, נישט צו, ווי זיי וואָלטן וועלן כאַפּן וואָס.

— זעסט, ווי זי זיצט, די „מאַטקע באָסקע"?...

רבקהלע שווייגט, גייט ער שוין צו נענטער.

— זאָג, אדרבה, האָסט שוין געזען אַזוינס, ווי דו ביסט, אין גאַנץ קרויןפּוילן?...

זי שווייגט ווייטער און זיין שטים ווערט בייזערדיק:

— בין איך קיין ייד נישט, אויב ס'איז דאָ אַ חבר צו דיר!...

זי שווייגט.

— זאָג, „מאַטקע באָסקע" — בעט ער זיך כמעט — ס'מוז דאָך עפּעס זיין?

— זאָל אים דער נאָמען אויסגעמעקט ווערן! — וואַרפט זי זייטיק אַ בליק, און דרייט זיך אויס מיטן פּנים אין פענצטער אַריין.

אהרן קוקט זיך איבער מיט דבורהן, טוט אַ צי מיט די אַקסלען און ווענדט זיך ווייטער צו רבקהלען:

— זאָג, וואָס ווערט מיט דיר זיין? — קוים האָט ער די ווערטער אַרויסגעזאָגט, זי טוט שוין אַ שפּרונג־אויף פון אָרט און אַנטלויפט אין צימער, דערלאַנגענדיק הינטער זיך אַ שטאַרקן זעץ מיט דער טיר.

ער בלייבט שטיין ווי אַן אָפּגעשמיסענער, און קוקט נאָך אויף דער טיר מיט אַן אָפּן מויל און אַרויסגעגלאָצטע אויגן — אַ כלי דאָס איז — שאָקלט ער איר נאָך מיטן קאָפּ, ווי פאַרוווּנדערט.

ער טוט א קוק אויף דבורהן און ווייזט מיט א האנט אויף דער טיר.

— נו, זעסט שוין. וואס דאס איז פאר איינס? — פרעגט ער, צוגיי־ענדיק צו איר. — און וואס, מיינסטו, דארף איך זי? אויף א גוטע כפרה! די קאווע דעסגלייכן... נאר גלאט, מען קומט אריין אין שטוב, איז די שטוב מיט דיר ברוגז... נו, איז דאס עפעס ניחא? זעסטו, א, אין גאס וועל איך מיך ליבער טרעפן מיט צען שונאים, איידער אין שטוב מיט איר אליין... מיט יענע, פארשטייסטו מיך, אפגעקריגט — א סוף; מען קומט זיך שוין מער נישט אויף די אויגן! און דא מיט איר, אויסגעריסן זאל זי ווערן! שטענדיק איז זי דיר אין די אויגן, שטענדיק מיט אן אנגעבלאזנ־קייט, שיסט נאר מיט שטעכווערטלעך. ווארן זי רעדט דאך נישט קיינמאל א ווארט, ווי א מענטש... נאר אזוי שפיציק און זייטיק גיט זי דיר א זואָרף א ווערטל. און איז זי איינגאנצן ברוגז, איז נאך ערגער. קאָן איך איר דען קוקן אין שטילן פנים אריין?... מיין תאווה! רוק איך מיר אראפ דעם דאשעק איבער די אויגן: טרעפט דיך די כאָלערע; לאָז זיך מיר דאכטן, ביסט געשטאָרבן! — האקט ער אפ און גייט אריין אין צימער.

רבקהלע ליגט שוין איינגעטוליעט אין ווינקלבעט מיטן פנים צום קאפּדבורעטל. ער בלייבט שטיין פארן בעט מיט אן אויפגערעגטן בליק:

— זאָג, מוזט דאך עפעס וועלן! דיין הונט בין איך?!

זי שווייגט, און אויף זיין געזיכט צעגיסט זיך א ווייטיק און פאר־דראָס.

— הערסטו... — זאָגט ער, דורכדרינגענדיק זי מיטן בליק — איך האָב געמעגט בעסער די פּאָפּלעקציע קריגן, איידער איך האָב דיך דער־קענט.

— קריג... — ענטפערט זי לייכט און גיט אפילו נישט קיין ריר מיטן אויג.

— הער־זשע! איך וועל דיך אויך איבערקומען! מיט עפעס שטארקערס האָב איך שוין געהאַט צו טאָן...

— מיטן העמד אויפן לייב...

— נאר אזא כאָלערע האָב איך נאך נישט געהאַט!...

— האָב.

— קרענקסטו אזוי לאנג, ווי לאנג דו ביסט נאך נישט מיין ווייב!

— קרענק!

— מיין ווייב! נא דיר, זעסטו, א ווייב!

— א רים אין לייב.

— זי וועט, זעסטו, נישט פארשווייגן...

— ווער שטום.

— פארוואס, ווייל דו ביסט א גוט ווייב?

— א ווייב?... — קוועטשט זי צו איין אייגל — האסט דאך שוין חבורהלען, וואס דארפסטו ישוין מיך?... גיי צו איר! די קאווע קאכן האסטו דאך אויך איר געהייסן...

— נו, הייס איך דיך קאכן מיטאג...

— מיך? נישט מיך! מען קאן זיך שוין באגיין אן מיר...

— כאטש פלייש ברענגען...

— לאמען דיך אויפהענגען! איך וועל דאך נאך ווייטער פארקריכן הינטערן בערגל!

— ווי אלץ שטייט אזוי פארשריבן אין בוך ביי איר!... און אזוי האב איך געזאגט? אזוי האב איך געמיינט?

— איך זאל אזוי וויסן פון דיר...

— עס האט מיך פארדראסן, וואס דו האסט מיך איינגעשפארט, אבער ווייטער...

— גייט מען אוועק פון דער היים. דאס האב און גוטס, וואס דו האסט געבורענגט פון דיין היים, וואלט מען נישט ארויסגעגנבעט...

— אט דאס איז די זאך. זעסטו, מיט דיר צו טענהן...

— איך וויים נישט, וועט עס שלעפט אים ביים קארק?... — ענטפערט זי שוין זייטיק.

— אבער וואס טויג מיר דארט?... וואס ליגסטו? האסט שוין היינט עפעס געגעסן?

— מיין געטרייער מאן... עס זאל דיר אזוי נחת זיין דאס לעבן, ווי מיר איז עס נחת.

— ווער הייסט דיך?

— זעסט? ער ווייסט דאך נאך גארנישט...

— נו, ליג נישט, ליג נישט. — רירט ער זי אן מיט א האנט ביים אקסל.

— נעם צו! — וואחפט זי א בייזן בליק — מאך בעסער א פויסט!...

ער קוקט זי אן, האלטנדיק די האנט אויף איר און שווייגט.

— וואס פאר א פארשטאפטע אויגן דאס האט נאך! — טוט זי זיך א דריי ארויס פון אונטער זיין האנט.

ער טוט א שמייכל און זי מאכט זיך אראפגעלאזט די נאז און קוקט אין קישן אריין... זיין געזיכט ווערט מיטאמאל העלער, אויסגעלייטערט, און גנבישגליקלעך שטראלט זיין פנים איבער איר געזיכט.

ער נעמט ארויס א פאפיראס און פארדרייכערט.

זי הייבט אויף דעם בליק.

— נו, הסלל, ליג שוין נישט, — שמייכלט ער צו איר.

זי לאזט צוריק אראפ דעם בליק און שווייגט.

— איך גיי היינט דבורהן, ברענגען עפעס עסן, — רוימט ער איר איין, איבערבייגנדיק זיך איבער איר און רירט זי ווייטער אן ביים אקסל, נאר זי טוט זיך ווייטער א דריי ארויס פון אונטער זיין האנט און שווייגט מיט א ברוגזדיק פנים.

— איך גיי היינט געשווינד אפקאכן מיטאג. — לענט ער ווייטער אן די האנט אויף איר — וועסט עסן, יא? — טוט ער זי א רודער.

— איך וויים נישט ווער עס בעט אי'ן, ער זאל צו מיר טענהן?

— זאגט זי ווי אין חצר וועלט אריין.

— דו — שמייכלט ער.

— איך? — טוט זי זיך א ווארף, און א דריי־אויס מיטן פנים צום קאפ־בערעטל.

ער טוט א קוועטש מיט די פלייצעס און שטייט א ווײַלע, דערנאך גייט ער אריין אין שטוב.

חבוחה זיצט אויף דער סאפע, פארלייגט די הענט אויפן הארץ און קוקט אויף אהרנען, וואס גייט צו איר צו מיט עפעס אנזאגנדיקע אויגן:

— חבורה — מאכט ער — דו וועסט גיין ברענגען פליש, קאכן מיטאג.

— איך וועל קאכן — נאר זי... וואס טוט זי?

— גארנישט. זי האט שוין היינט עפעס געגעסן?

— גארנישט. איך האב געבראכט איבערבייסן, ליגט עס...

— און דו?

— איך, — יא.

— נו, גאנץ גוט — נעמט ער ארויס געלט, — נא, גיי ברענג, איך האב נאך היינט אויך נישט געהאט אין מויל, זאלן מיר אזוי ביידע נישט קראנק זיין. נאר ברענג פריער א גוטן הערינג, מאך מיט עסיג, אפשר וויל זי דערהוויל עפעס עסן...

ער קערט זיך צוריק אום צו דער טיר פון צימער, קוקט אריין און רופט:

— רבקהלע...

רבקהלע ענטפערט נישט, און ער גייט צו צוריק צו דבורהן, וועלכע שטייט שוין גרייט מיט דעם קוישל אין דער האנט.

ביידע זיינען ארויס פון שטוב.

מיטאָג־צייט. אין שטוב איז שטיל. אהרן זיצט בײַם טיש, האַלט דעם קאָפּ געזונקען, און די פינגער פּויקן עפּעס צו שטילערהייט. בײַם פענצטער זיצט רבקהלע, אונטערגעשפּאַרט די האַנט אונטער דער גאָמבע, און קוקט אויף דער וואַנט מיט פאַרוואָלקנטע אויסגעשטעלטע אויגן. אין דער זייט בײַ דער קיך, שטייט דבורה און גיט־אויף עסן.

אויפגעבנדיק אין דריי שיסעלעך, לאָזט זי זיי שטיין אויף דער באַנק פאַר דער קיך, דעקט דעם טיש און טראָגט צו דאָס עסן.

אהרן גיט דבורהן אַ ווונק אויף רבקהלען.

— רבקהלע... — הייבט זי אָן, צוגייענדיק צו איר — רבקהלע, ס'איז שוין אויפגעגעבן...

זי שווייגט, און אהרן קוקט מיט אַרויסגעגלאָצטע אויגן:

— טפו! — טוט ער אַ שפּיי אין דער זייט, גייענדיק מיט דער שטול הינטער זיך, און נעמט גיין איבער דער שטוב אויף און אָפּ, די הענט פאַרלייגט אויף דער ברוסט און דעם קאָפּ אַראָפּגעלאָזט.

די שטוב איז נאָך שטילער געוואָרן אונטער די זעצן פון זײַנע טריט.

פּלוצלינג הייבט ער אויף דעם בליק און בלייבט שטיין קעגן רבקהלען:

— איך האָב געזינדיקט!... נו, נאַ! נעם! שעכט מיך! — טוט ער אַ כאַפּ דאָס מעסער פון טיש און שטעלט עס איר קעגן פּנים.

— ביסט כאָטש אַ מבין, דבורהלע, — קוקט זי זיך אום מיט אַ שמייכלענדיק פּנים — זעסט כאָטש ווי דאָס חזיר רײַסט דעם זאַק און קוויטשעט...

ער אָטעמט שווער אָפּ, לייגט צוריק דאָס מעסער און זעצט זיך.

— גיב אַהער דאָס עסן — זאָגט רבקהלע דבורהן — וועמען איך האָב דאָ אָפּצוטון!...

דבורה דערלאַנגט איר דאָס שיסעלע צום פענצטער און נעמט אַליין אויך באַלד עסן גלײַך מיט אהרנען.

נאָך דעם עסן שטייט רבקהלע אויף, ווישט זי זיך אָפּ דאָס מויל מיטן פאַרטעך און נישט אומקוקנדיק זיך, גייט זי אַרויס פון שטוב.

— נו, ווי געפעלט דיר אַזוינס? — קוקט אהרן דבורהן אָן.

— וואָס?

— אַט זעסט דאָך, דאָס זייטיקע אַרויסגיין...

— ווי זאָל מיר דאָס געפעלן?...

— אַ... דו ווייסט נישט... דאָס איז שוין עפּעס אַ שפּיצל. איך קען זי גוט. אוי, קען איך זי!... — שאָקלט ער צו מיטן קאָפּ.

דבורה קוקט אים שטיל אָן. און פּלוצלינג טוט ער זיך אַ הייב פון דער שטול:

— האָסטו געהערט, דבורה? אַז איך וויל, האָב איך זי טיף אין דר'ערד!

ער הייבט זיך אויף, וואַרפט אַראָפּ די קאַפּאָטע פון זיך.

ער צעלייגט זיך אויף דער סאָפע, — די הענט אונטערן קאָפּ, ליגנדיק אויף דער פּלייצע מיט אויפגעהויבענע עלנבויגנס אינדערלופט, און די געפּוצטע שטיוועלעך פון די אויסגעטראַקעוועטע פיס, פאַרוואָרפן איינס איבערן אַנדערן, בילדן ווי איין שפּיץ אָן אויפגעשטעלטן צום בעליק.

שוין איצט האָט ער שוין ברעה אויך גאָרנישט צו רעדן... שוין, הייסט עס, אַ נקבה זאָל מיך אַרומפירן ביים קאָפּ!...

עמעצער קראַצט ביי דער טיר. זי עפנט זיך, און אַ וואַסער־טרעגער מיט צוויי עמער וואַסער שטופּט זיך זייטיק אַריין... נאָך אים קומט נאָך רבקהלע און זי הייסט אים אַנדערשטעלן די עמער ביי דער קיך.

אהרן און דבורה קוקן פאַרוואונדערט, און זי לויפט אַרויס פון שטוב, זוימט זיך אַ מינוט און קומט צוריק מיט צוויי גרויסע אייזערנע טעפּ און שטעלט זיי אַנידער פאַרן וואַסער־טרעגער.

ער גיסט זיי אָן פול. עס בלייבט נאָך וואַסער; שטייען אויף דער קיך נאָך צוויי טעפּלעך, — כאַפּט זי זיי, שטעלט אונטער און ער ליידיקט אויס די רעשט פון די עמער.

דער וואַסערשטרעגער איז אַרויס פון שטוב און זי נעמט פונאַנדער־ברענען אַ פייער אונטער דער קיך. ליגט האָלץ אויף האָלץ און עס פּלאַ־קערט, קנאַקט און היטשעט.

אהרן וויל שוין גאָרנישט וויסן. ליגט ער אַריינגעטון אין געדאַנקען; אויך דבורה לעבן דער סאָפע מאַכט זיך נישט ווייסנדיק.

בריהשדיקער, פאַרטועניער ווי תמיד, פאַרקאָכט און פאַרויטלט דאָס פּנים, לויפט רבקהלע אַרום פון ווינקל צו ווינקל, פון שטוב אין צימער, פון צימער ווידער אין שטוב, זוכט און ברענגט צונויף קופּקעס מיט גרעט, אַנוואַרפנדיק דאָס פאַר דער קיך. זי דערלאַנגט אַ כאַפּ אַ טאָפּ וואַסער אויף דער קיך אַרויף, נאָך איינעם און נאָך איינעם, צעשאַרט די פייער־קעס, צערוקט און לאָזט אַראָפּ די טעפּ צום פייער. זי טוט נאָך אַ מאַך־אויף דאָס טירל, אַ קוק אַרונטער און וואַרפט האַסטיק צו אַ העלצל. כאַפּט ווייטער די טעפּ, דרייט, הייבט פון איין פייערקע אַרויס אין די אַנדערע אַריין, עס ברענט אונטער די הענט, דאָס פּנים פלאַמט און אין די אויגן גלאַנצט אַ בייזער שמייכל, אַ גרייקער, באַהאַלטענער מין.

פאַרנאַכט איז שוין רבקהלע געשטאַנען אין אונטערקליידל און אין בלויזן העמד. די אַרבל פאַרקאַלערט ביז אונטער די אָרעמס, און געוואַשן דאָס גרעט, שטייענדיק איבערגעבויגן איבער אַ באַליע מיט הייס וואַסער, פון וועלכער עס גייט אַ לייכטע פּאַרע אין רבקהלעס פּנים אַריין. זי רייבט, זייפט, האָרעוועט מיטן גאַנצן קערפּער.

אהרן שטייט שוין אָנגעטון די קאַפּאָטע לעבן דער טיר, גאָר אַרויסצוגיין. ער קוקט אויף רבקהלען, וויל עפּעס זאָגן, און שלאָגט זיך נאָך מיט דער דעה.

— רבקהלע — הייבט ער שטיל אָן — וואָס האָסטו אָוועקגעיאָגט דבורהן פון זיך? זי וויל דיר העלפן, טויג נישט?

רבקהלע איז פאַרטיפט אין דער אַרבעט, און ער רוקט זיך צו נענטער:

— רבקהלע, צי איז דאָס פאַר דיר אַן אַרבעט? ביסטו דאָס געוווינט?...

— געטריי גאָר געוואָרן פּלוצלינג — רעדט זי צו זיך. — איך ווייס נישט, ווער עס בעט אַי'ן?

ער כאַפּט אָן דאָס שטיקל גרעט אין איר האַנט:

— גענוג געוואַשן!

— גוואַלד! — רייסט זי זיך אַרויס, אָפּשפּרינגענדיק מיט אַן אויפגעפלאַמט פּנים.

ער מעסט זי אָפּ מיט אַ קאַלטן, שאַרפן בליק פון אויבן ביז אַראָפּ.

— לאָז דיך טרעפן די ערשטע כאָלערע, רויטער טשוואַק! — טוט ער זיך אַ לאָז אין דער גאַס אַריין און לויפט אַרויס.

— זאָל דיר דער נאָמען אָהיימקומען! — שרייט זי אים נאָך, און נעמט זיך ווייטער צו די וועש.

און געוואַשן האָט זי ביז שפּעט אין דער נאַכט און אויף מאָרגן — נאָך אַ גאַנצן טאָג. זי האָט די ערשטע די לאָדנס געעפנט און באַלד זיך צו דער באַליע געשטעלט, געקראָכמאַליעט, געבלאָט און אַרויסגעהאָנגען צום טריקענען. און אַ גאַנצן טאָג האָט זי זיך ברוגזליך געפירט. דבורהן אויף די אויגן נישט געלאָזט, — זי דאַרף נישט איר הילף, — און צו אהרנען מיט דעם רוקן געשטאַנען, — זאָל זי אים אין פּרצוף אַריין נישט קוקן, — און ער האָט זיך אַ גאַנצן טאָג געדרייט אַריין און אַרויס פון שטוב און נישט געקאָנט זיך קיין אָרט געפינען.

פאַרנאַכט האָט רבקהלע די אָנגעטריקנטע וועש אַריינגענומען פון דרויסן און אָנגעוואָרפן זי אויף דער סאָפע. דערווייל איז די נאַכט צוגעפאַלן און זי האָט דעם לאָמפּ אָנגעצונדן.

דערנאָך האָט זי גענומען, אָפּגעקליבן אַ ביסל וועש באַזונדער און פאַרבונדן אין אַ לײַלעך. מיט אַ טוך אין איין האַנט און דעם לאָמפּ אין דער אַנדערער גייט זי אַרײַן אין צימער, וווּ אהרן און דבורה זיצן. זי נעמט צונויף דאָס בעטגעוואַנט פון איר בעט און פּאַקט עס אײַן אין טוך. אהרן און דבורה קוקן זיך אָן פאַרוווּנדערט, און זי — גאָרנישט... קוקט זיך אום איבערן צימער, ווי זי וויל זיך אין עפּעס דערמאָנען, און אַזוי שטייענדיק ווענדט זי זיך צו דבורהן מיט אַ זיס שמייכעלע:

— זעסט, דבורהלע? אַצינד לאָז איך דיר שוין אָפּ מײַן אָרט אינגאַנצן... מעגסט שוין אַפילו ווערן זײַן ווײַב...

— ווי הייסט? — קוקט זי דבורה אָן.

— גאָרנישט, איך גיי מיר אַהיים צום טאַטן...

— האָרפּסטו מיר געבן אַ מאַן? וועל איך ווערן, וועל איך קריגן אָן דיר אויך, און טו מיר נישט קיין טובה.

— דיר — אַ טובה?... איך מײַן נאָר מײַן טובה...

— העער נאָר! — רופט זיך אהרן אָן מיט אַ געלאַסנקייט — טו וואָס דו ווילסט און דערצייל נישט קיינעם קיין מעשיות, קיינער פרעגט דיך נישט.

— אַז נישט, דערציילט מען אים! ווע מען עס איז דאָ צו דערציילן...

— אָבער זעסט שוין, דבורה, — האַקט ער איבער, — האָב איך דיר געזאָגט? זעהשע מײַן קוק... נאָך נעכטן האָב איך דיר געזאָגט, אַז זי שפּיצט שוין עפּעס אויס...

— אוודאי אַזוי — שמייכלט דבקהלע פּוממוטיק — און ווע מען עס געפעלט נישט, זאָל יעדער צעפּלאַצט ווערן קוקנדיק.

— ווער צעפּלאַצט — ענטפערט ער.

— ווו נעמט מען אַ טרעגער? — דרייט זי זיך אויס מיטן פּנים צו דער שטוב, פרעגנדיק אַן עצה גלאַט אין דער וועלט אַרײַן.

— מילא, פיר, פיר אויס, — שאָקלט ער צו מיטן קאָפּ.

— אפֿגים עמעצער פרעגט אים אַ דעה? — ווענדט זי זיך לאַנגזאַם צו דבורהן — דבורהלע, רוף מיר אַ טרעגער.

— זי איז נישט קיינעמס משרתטע. — לאָזט אהרן דבורהן נישט אויפשטיין.

— גיי איך אַליין — ענטפערט דבקהלע, פּאַמעלעך אַרויסגייענדיק פון צימער.

אין אַ ווײַלע אַרום קומט זי צוריק מיט אַ טרעגער: אַ הויכער ייִד מיט אַ ברייטער באָרד, אין אַ בלאָ לײַבל און מיט אַ שטריק אַרום גאַרטל.

— גוטן אָוונט! — זאָגט דער ייִד, קנייטשנדיק די אויגן קעגן בריי-

,ענדיקן לאַמפּ אויפן טישל. קיינער האָט אים נישט געענטפערט, רבקהלע לויפט צו צום פעקל בעטגעוואַנט, באַקוקט דעם קניפּ און פּרוּווט אים, צי ער איז פעסט.

— וואָס קוקסטו? — פרעגט אהרן מיט האַס — האָסטו מורא, מען האָט דיך באַגנבעט...

— און נאָר ער העקלט זיך צו מיר! — טוט זי זייטיק אַ זאָג — שוואַרץ יאָר וועט אים, ווער עס טענהט צו'ן אים. — ווי געפעלט דיר דבורהלע? ס'ביסל בעטגעוואַנט איז אים אויך צו גרויס אין די אויגן; נאָר קעט וואָלט ער געוואָלט זאָל איך אַהיימגיין!

— געוואָלט וואָלט איך?... הייסט עס, ווען איך וויל אַזוי, וואָלסטו עס גענומען?

— ר' משה. — טוט זי אַ רוף דעם ייד — נעמט דאָס פעקל!

דער ייד קוקט אַמאָל אויף איר, אַמאָל אויף אהרנען און אין זיינע אויגן זעט זיך אַ פאַרלאַנג עפּעס צו פרעגן.

— וואָס שטייט איר, איר ווילט נישט פאַרדינען?

— איך וויל, — ענטפערט ער, — נאָר...

— וואָס, נאָר? — כאַפּט זי אונטער, ווייל ער איז אַ גזלן? איר האָט מורא פאַר אים. — ווייזט זי אָן מיט אַ האַנט אויף אהרנען.

פון די לעצטע ווערטער ווערט אהרן ווי אָנגעצונדן.

— הממ!! — טוט ער אַ ברום — וואָס טוט מען מיט אַזאַ קאַלבאַסניצע? וואָס טוט מען?!

דער ייד טוט זיך אַ רוק אַרויס פון דער טיר. רבקהלע מאַכט אַ טריט, וויל אים נאָכלויפן, האַלט זיך אָבער צוריק, בלייבנדיק שטיין קעגן אהרנען, פּנים צו פּנים, אויג צו אויג...

דבורה שפּרינגט אַריין אינדערמיט, צוהדריקנדיק זיך צו זיינע קני, אָנגעמענדיק אים פאַר די עלנבויגנס, און שרייט אויסער זיך:

— זיץ אהרן, זיץ!

— לאָז געמאַך, דבורה, לאָז געמאַך, — נעמט ער זי אָן ביי די הענט — גאָרנישט... דו זע בעסער, ווי זי שטייט שוין אויף די שפּיץ נעגעלעך...

— זיץ, זיץ...

— אַ גאָרנישט דאָס איז! ווער קאָן מיט איר אויסקומען? אַז זי בלייבט אַ גוטעטשקע פאַר דער גאַנצער וועלט, פאַרן ייד אויך... איך בין אַ גזלן, דאָס ווייזט, הייסט עס, ווי מען שרעקט זיך פאַר מיר... נאָר זי, נעבעך, איז אַ פאַרפאַלענע... אַריינגעפאַלן אין מיינע הענט...

— אַ קלאָג זאָל אים טרעפן, ווי ער קאָן צעשפּריטן אַ זאַך... — פלאַמט איר דאָס געזיכט, — וואָס דען ביסטו, נישט קיין גזלן? און אַ זעל-

נער אויך! און ווילסט, איך זאָל אויך זיין אזוי... איך, — אַ „טליק" און דו — אַ זעלנער; פריער מיטן קוש, דערנאָך מיט דער פויסט!

— פריער מיט דעם קוש? שאָקלט ער מיטן קאָפּ — עפּעס אַ סך האָב איך דיך שוין געקושט?

— כאַ, כאַ, כאַ! — שפּילט איר דאָס פּייערל אין די אויגן — אַ מערכה, — איך לאָז מיך...

— אַזוי... אַזאַ מערכה האָסטו,... און לאָ'דיך טאַקע טרעפן די ערשטע כאַלוערע פאַרן שמייכל דיינעם!...

— און אויף די פויסט — ציט זי ווייטער — האָב איך מיך אויך נישט געוואָלט לאָזן, נאָר ווער האָט אַזוינע גזלנישע פויסטן?

— פויסטן פעלט איר גאָר! פון אַלעם, זעסטו, גיב איר גאָר פויסטן, וואָס אַ נקבה קאָן איינפאַלן! — שאָקלט ער צו דבורהן מיטן קאָפּ.

— נו שוין, נו, לאָז שוין זיין גענוג — בעט דבורה.

— אַנישט ווער רעדט? זאָל זי טון, וואָס זי וויל: וואַשן איז וואַשן, נישט קאָכן, איז נישט קאָכן, אַהיים צום טאַטן, גיי... נו טאַקע נו, ווער האָט אַ דעה?

— אוודאי נישט. און איך וועל טאַקע גיין צום טאַטן, בע... וואָס מאַכט דאָס גאַלעכל? און עס וועט באַלר זיין אַן אַנדערער טרעגער.

— אפילו פּופּצן! איך מיט דיר האָב שוין סיי־ווי־סיי געענדיקט, אונדזער רעכענונג איז אויס... דו גיי דיר צום טאַטן און איך בין אויך נישט קיין פאַרפאַלענער, אפילו ביים סאַמע טייוול...

— און אַ ווייב? — שמייכלט זי.

— דאָס איז שוין מיין זאַך.

— הינטער דער קאַזאַרמע?...

— און זיין זאָל...

— איך ווייס מען קריגט... — מאַכט זי שוין אַן ערנסטערע מינע, צוליגנדיק איין פינגער צו דער גאָמבע — אַזוינע אָרנטלעכע מענטשן קריגן.

— איז גוט...

דבורה זעצט זיך צוריק אויף איר אָרט און ביידע קוקן זיך שוין גלייך אָן.

— און אײַנדערהאַמתן — הייבט זי ווייטער אָן — נאָך וואָס אַ ווייב; אַן עגול, אז אַ „טליק" איז אויך געגנוג? — וואָס ביסטו דען מער יחסן ווי דער זעלנער?

— אַ געשעפט, אבי מען קריגט, פאַרשטייסט?... און מען קושט אויך, און מען קריגט צוריק געקושט אויך...

— א קלאָג האָב איך צו דיין קאָפּ — מאַכט זי מיט אַ שמייכל — ברענג דיר, כאָטש, אַמאָל אַהיים... לאָ'מיך די זכיה האָבן צו זען... אפשר וועל איך מיך אויך אויסלערנען קושן.

— און הער וועט זיין ברוגז?

דבקהלע פאַרשוויגט. זי האָט זיך ווי דערמאָנט אין עפּעס, און דער שמייכל איז צוריק פון פּנים פאַרשוואונדן...

— נו וואָס שווייגסטו?... וויל ער צוריק דערכאַפּן.

— מיט וועמען מען האָט דאָ צו רעדן, זעסטו?

— וואָס, איך בין נישט ווערט?

זי שווייגט, שאָקלט מיט דעם קאָפּ, ווי מען באַדויערט אײנעם.

— זאָג פאַרוואָס? — בעט ער זיך.

— דערפאַר...

— ווייל איך בין נישט גוט?

— אַ שאלה? די הענט מעגן דיר אָפּגעריסן ווערן...

— וועל איך שוין זיין בעסער.

— זעסט אָ, העם הונט אין דרויסן מעג מען גיכער גליבן.

— מאַכן אַ צלם פאַר דיר? שטעלן זיך אויף די קני?...

זי שווייגט מיט אַן אַראָפּגעלאָזט פּנים, טרעט אָפּ הינטעווײלעכץ אַ פּאָר טריט, און זעצט זיך אויפן בעט הינטער דבורהס שטול.

ער שווייגט אויך און קוקט אויף איר. ענדלעך טוט ער אַ רוף:

— דבורה, גיב נאָר אַ קוק דאָרט אין שטוב. די פּושקע פּאַפּיראָסן האָב איך געלאָזט אויפן שטול...

דבורה שטייט אויף און גייט.

— דבורה, דבורה — רופט ער צוריק — נאַ, נעם דעם לאָמפּ, וועסט נישט געפינען אַזוי...

ער טראָגט איר אַנטקעגן דעם לאָמפּ, און זי גייט אַריין אין שטוב צום קליינעם טישל צו...

זוכט, זוכט, און געפינט נישט. זי וואַרפט נאָך אַ בליק אויף דעם גרויסן טיש אויך, און קערט זיך צוריק מיט דעם לאָמפּ אין דער האַנט. זי הדריקט אַן אויף דער קליאַמקע, — די טיר איז צו — — —

אַ רגע שטייט זי, ווי אַפּהענטיק, נאָר באַלד קומט זי צו זיך, לאָזט לאַנגזאַם נאָך די קליאַמקע און טראָגט זיך אָפּ אויף די שפּיץ פינגער, שמייכלענדיק פאַר זיך...

שפּעטער אַ ווײַלע איז אהרן אַרײַנגעקומען מיט קישנס און מיט דער קאָלדרע, און מיט אַ שײַנענדיקן פּנים איבערגעגעבן עס דבורהן.

דבורה האָט אָראָפּגעדרייט דעם לאָמפּ און האָט זיך געלייגט שלאָפֿן.

אויף מאָרגן איז אהרן אויפֿגעשטאַנען פֿרי. רבקהלע איז געשלאָפֿן אַ ביסל לענגער.

דבורה זיצט ביי דעם טיש און בייסט שוין אָן.

רבקהלע גייט אַרײַן, מײַדט זי אויס מיט די בליקן און גייט גלייך צו דער קיך.

די מאַשינקע איז אויפֿגעשטעלט, קאַווע קאָכט זיך אין אַ פּענדל און די פֿאַרע שווינדלט און הייבט זיך איבער דער קיך.

רבקהלע גיסט זיך אָן קאַווע און זעצט זיך צום טיש קעגנאיבער דבורהן.

— די קאַווע וועט קאַלט ווערן, און מען זעט אים נישט... — רופֿט זיך דבורה אָן.

— ווי געטריי זי איז אים — רעדט רבקהלע ווי פֿאַר זיך, קוקט דיק און גלאָז אַרײַן — אַ קלײניקייט, אַזאַ ברודער...

— איך בין נישט געטריי, ער האָט געהייסן קאָכן, און עס ווערט קאַלט.

— ער האָט געהייסן?... וועסטו דעם מיטאָג אויך קאָכן, אַז דו ביזט יאָ אַזוי געטריי!

דבורה שווייגט, זי ווייסט, אַז עס איז אויף אַ שטאָך, און רבקהלע שטעלט אַוועק דאָס ליידיקע גלאָז און גייט אַוועק פֿון טיש.

רבקהלע וואַרפֿט אַ בליק איבער דער שטוב און ווענדט זיך צו דבורהן:

— די אײַזערנע טעפּ דאַרף מען צוריק אַרײַנטראָגן... דער מיט די צוויי אויערן, — ווײַזט זי מיט אַ האַנט אין ווינקל־קיך, — איז פֿרייִ־רלס, דער אַנדערער — שפּרינצעס

אָפּגעזאָגט, גייט זי צוריק אין צימער.

דבורה נעמט די טעפּ און גייט אַרויס פֿון שטוב.

דערווײַל קומט רבקהלע צוריק אַרײַן און באַלד איז דבורה אויך דאָ, און דערציילט, אַז שפּרינצע קנייפּט זיך די באַקן אויס: — דער גאַנצער טאָפּ איז איר איבערגעפּירט, דאָס געגלייז איז אָפּגעשפּרונגען.

אין דער איינענער רגע פּלאַצט־אויף די טיר און די גראָבע שפּרינצע מיטן צעפּלאַמטן, טערקישן פּנים, די קופּקע אָנגערוקט, טוט מיט אַ רהגון אַ שטעל־אַרײַן דעם טאָפּ איבער דער שוועל:

— עס זאָל אַזוי מײַנע שונאים שטאַרבן און בּרעכן, ווי מען האָט מיר מײַן טאָפּ צעשטאָכן און צעבּראָכן! — שרײַט זי אויס און טוט באַלד אַ קלאַפּ־צו די טיר.

דבורה און רבקהלע קוקן זיך אָן מיט שטומע בּליקן, נעמענדיק זיך באַטראַכטן דעם טאָפּ.

דערווײַל קומט אַהרן אָן.

ער דרייט זיך איבּער דער שטוב און קוקט אַלע ווײַלע אויף רבקהלען, ער וויל עפּעס זאָגן, צי פרעגן, נאָר זי איז פאַרטאָן מיטן טאָפּ.

— דבורה, גיב דו עסן! — רופט ער.

דבורה כאַפּט דאָס טישטעכל און דעקט צום טיש. רבקהלע מיט דעם טאָפּ אין דער האַנט גייט אַרויס פון שטוב, אַפּגלאָזנדיק די טיר נאָך זיך. אין הויז קעגנאיבּער עפנט זי אַ צווייטע טיר, און אויף דער שוועל שטייט איר שוין אַנטקעגן, פּנים צו פּנים, שפּרינצע, די באַלעבאָסטע פון טאָפּ.

— שפּרינצע, — הייבּט רבקהלע גלײַכצײַטיק אָן — וואָס וואַרפסטו איר מיר עפּעס צו דעם טאָפּ?

— וואָס? טרעף — וואָס?... זאָלסט האָבּן אַ סך צו קאָכן!

— איר זענט טרעבער און חאַרפּט מער צו עסן!

— זאָלסט אין די אויגן, פעפער אין דער נאָז, שטיינער אויפן האַרץ און אַ שפּיז אין בּויך... ציילט שפּרינצע אויס ווי אַ מעשה גלאַט אין דער וועלט אַרײַן. — וואָס, זע נאָר די פּריצהטע, הייבּט זי אויף דעם טאָן, — זע נאָר, אַ טאָפּ צעפּלאַצט, מיינט זי, ס'וועט איר זײַן געשוויגן!

— צעפּלאַצט? צי איז ער דען נישט אַזוי געווען?

— אַזוי שוואַרץ, אַזוי אָפּגעריסן? גיי דיר געזונטערהייט, וועסט אָפּקויפן!...

— דער איז אויך אַ נײַער?...

— אַוודאי, האָסט'ן אַזוי צעפּלאַצט!

— אַזוי וואָר זאָלן מײַנע שונאים ווערן חושך ווי — נישט.

— אַזוי וואָר זאָלסטו, — ווערט שפּרינצע אָנגעצונדן און שאָקלט צו מיט די בענטשהענט איבּער רבקהלעס קאָפּ — זאָלן מײַנע שונאים ווערן שוואַרץ ווי אַ קויל, ווי — יאָ!

און בּיידע ווײַבער שפּרינגען זיך אין די אויגן אַרײַן מיט אַן אָנגעצונדענעם כּעס; רבקהלע לאָזט אָפּ דעם טאָפּ און הייבּט אויך אויף די הענט איבּער שפּרינצעס קאָפּ. אַ שטורעם פון בּרענענדיקע קולות און יללות כאַפּט זיי אַרום און די געוואַלדן מישן זיך צונויף, איינע די אַנדערע וויל איבּערשרײַען און די קולות ווערן העכער און שטאַרקער, בּיז רבקהלע קריגט אַ שטוים־אַראָפּ פון דער שוועל און עס פליט איר נאָך דער טאָפּ

הינטער דער פארקלאפטער טיר. זי פרווט רייסן, ברעכן די קליאמקע און שרייט:

— שפרינצעלע, אבער וועמעס מאמע האט מען געשמיסן אין דער פאוויסטאניע? שפרינצעלע, הא?... און זי לאזט אפ די טיר און לויפט א צעמישטע אויף דער גאס קעגנאיבער שפרינצעס אפענעם פענצטער. שכנים לויפן זיך אן און עס ווערט א גאנץ רעדל מיט רבקהלען אינדערמיט, וועלכע שרייט אין פענצטער אריין:

— שפרינצעלע, הא? וועמען האבן זעלנער געשמיסן נאקעטערהייט איבערן גאלן?...

— אבער דיין מאן, — שרייט שפרינצע פון פענצטער ארויס, — האב איך אפגעזאגט... ער האט זיך אריינגענומען מיין מיידל; אבער כ'האב אים אפגעזאגט?...

— אבער ער האט איר אנגעפאטשט אונטערן קלייד פאר דיר אין די אויגן?...

— אזוי וואר זאלסטו געפאטשט ווערן פון גאט! רבקהלע, דאס „פלעשעלע רויטס" „צומארגנס" אונטער דער פלאכטע... רבקהלע, רבקהלע! די גאנצע שטאט ווייסט!...

און רבקהעלע טוט זיך א ווארף, ווי א שלאנג, און דרייט זיך ארויס פון רעדל, און כאפט א שטיין און מעסט זיך אן קעגן פענצטער מיט אן אויפגעהויבענער האנט. נאר ווייבער באפאלן זי און זי ראנגלט זיך, דאס הארשייטל רוקט זיך ארונטער, און עס זעען זיך ארויס עטלעכע צענדליק אייגענע האר אויפן קאפ... און זי רייסט זיך און ווארפט זיך, און מען האלט זי:

— רבקהלע, איר גאלן קאפ!... — טומלען די ווייבער מיט דער שראקענע פנימער. און זי ווערט ווי אפהענטיק, לאזט אפ דעם שטיין און כאפט דאס שייטל. זי שטייט א ווײלע א צעמישטע, און לויפט פלוצלינג אריין צו זיך אין שטוב.

די שטוב איז ליידיק, לויפט זי דורך מיט א געשריי אין צימער אריין, ווו אהרן מיט חבוהחן זיינען.

— באהאלטן זיך?... — באגעגנט זי אים מיט א פלאמענדיק געזיכט — איך וועל מיך דאס מיט דער גאנצער וועלט אויסשעכטן פאר דיינעטוועגן? זי האט דיך געכאפט, ווען זי דאס זאגן, מיט דער מויד איזהער?...

אהרן נעמט נישט אראפ קיין אויג פון איר:

— און וואס נאך האט זי געזאגט?... — בייסט ער זיך די ליפן אויפגערעגט...

— אז זי האָט דיך אָפּגעיאָגט...

— און דו האָסט נעבעך געשוויגן?... דו שטילס!

— געענטפערט, אז מיין מאַן זאָל זיין די כפּרה פאַר כל ישראל!!

— אוועק! — טוט אהרן א ברום, אָפּמעסטנדיק זי מיט א שאַרפן בליק, און גייט אַרויס א צעקאָכטער פון שטוב.

— זעסטו, הערשלאָגן זאָל ער ווערן — קוקט זי אים נאָך אין דער אָפענער טיר, צולייגנדיק א פינגער צום פּנים, — דאָס ווייב צו שלאָגן איז ער א בריה...

— אָננעמען זיך פאַר דיר? — קערט ער זיך צוריק אום, קוקנדיק איר אין פּנים אריין.

— פאַר מיר? מפּו זאָלסטו ווערן! — טוט זי אים א שפּיי גלייך אין פּנים אריין.

ער טוט א ציטער פאַר כעס, און לאָזט איר אַראָפּ א פּעטשל, און זי מיט א פאַרשטיקטן ברום פאַלט אים אריין מיט די נעגל אין געזיכט און מיט די ציין אין בורדל אריין, ער טוט זי א כאַפּ ביים האַלדז און — א קוועטש!

— אוי, — טוט זי א ריס־אַוועק דעם קאָפּ און ער טוט זי נאָך א שטויס פון זיך און טרעט אָפּ צום טיש. זי וואַרפט זיך נאָך ווי א שלאַנג, שפּרינגט אַרויף אויף דער סאָפע, שטרעקט אויס די הענט צום שענקל מיט דעם געפעס, כאַפּט איין טעלער נאָך דעם אַנדערן און שלייַדערט מיט אימ־פּעט, צילנדיק זיך אים אין קאָפּ אריין, און ער מיט אויפגעשטעלטע הענט כאַפּט אונטער יעדן טעלער, איטלעכע כלי, און די טעלער גליטשן זיך אַראָפּ און צעשיטן זיך אין צענדליקער שטיקער, און די שאַרבנס צעפּליע־זיך מיט גערויש איבער דער פּאָדלאָגע. דבורה וויל צולויפן צו איר, נאָר זי קאָן נישט צוקומען... אהרן פאַרלירט שוין דאָס געדולד צו ביינגן זיך, אוועקצוכאַפּן דעם קאָפּ אַלע חנע... לויפט ער רבקהלען אַנטקעגן, כאַפּט זי אָן ביי די הענט און שלעפּט זי אַראָפּ פון דער סאָפע. אַצינד נעמען זיי זיך אַרומפירן ביי די קעפּ די גאַנצע שטוב, און מען וואַרפט זיך און מען שלייַדערט זיך פון אָרט צו אָרט, זי איבער אים און ער איבער איר, ביידע צוזאַמען און דבורה נאָך... און רבקהלע מיט אַן איינגע־שפּאַרטקייט וויקלט זיך אַרום אים און ער קאָן זיך פון איר נישט אַרויס־דרייען, און דבורה רייסט זי מיט אַלע כוחות ביי די הענט און קאָן נישט פונאַנדערריסן... ביז ער בייגט רבקהלען איבער מיט דעם רוקן איבערן טיש און אירע הענט פאַרשליסט ער אין זיינע, פּעסט צודריקנדיק צו איר ברוסט. רבקהלע האָט זיך דערשפּירט געפאַלן, באַזיגט, אַז זי קאָן זיך קיין ריר נישט געבן, און אירע אויגן האָבן געשפּיגן אין דער חנע

מיט דעם שרעקלעכסטן סם! חבורה שרייט און רייסט אים די הענט, נאָר ער איז צעקאָכט און דאָס פּנים מיט די אויגן פאַרגאָסן מיט סעס, אַז ער פילט ניט קיין שום זאַך.

נאָר ביסלעכווייז לאָזט ער זי אַליין אָפּ. רבקהלע נעמט זיך אויפסניי וויקלען ארום אים און אָנהענגען זיך אויף די אַקסלען, און חבורה שלעפּט זיך זיי נאָך מיט אַ געשריי, און אַלע דריי שלעפּן זיך צו דער טיר פון צימער. דאָ טוט ער רבקהלען אַ שטויס פון זיך און מיט אַ ווילדן אימפּעט, אַריינשפּרינגענדיק אין יענעם צימער, טוט ער אַ קלאַפּ צו די טיר נאָך זיך, בשעת רבקהלע בלייבט פון דער זייט. דבורהס אַ האַנט בלייבט פאַרקלעמט, און אַ מוראדיק געשריי פאַרהילעכט די שטוב.

די טיר לאָזט פּלוצלינג נאָך, און דבורה כאַפּט ארויס די האַנט: די פינגער טיף איינגעקאַרבט און ברויןראָן־בלאָ פאַרלאָפן... זי צעווייינט זיך אויף אַ קול און לויפט אַוועק צום טיש, צוהאַלטנדיק האָס בינטל פינגער מיט דער אַנדערער האַנט. און רבקהלע שטייט, וואַרטנדיק הינטער דער טיר מיט אַ גיפטיק פייערל אין די אויגן...

אין פענצטער באַווייזן זיך קעפּלעך מיט פּנימער, ווי אַנגעקלעפּט אויף די שויבן.

פּלוצלינג רייסט זיך אויף די טיר פון צימער און אהרן שטויסט אָפּ מיט האַסט רבקהלען, וואָס וויקלט זיך אים נאָך, און לויפט ארויס פון שטוב...

דבורה ווייקט די האַנט אין אַ גלאָז קאַלט וואַסער.

לאַנג האָט געדויערט אידער רבקהלע האָט זיך באַרויקט. ביסלעכווייז פאַרציט זיך איר געזיכט מיט אַ מרה־שחורה, די אויגן ווערן טונקל און טרויעריק, עס ליגט אין זיי פאַרזונקען אַ מיפער האַס און אַ נישט ניחאקייט צום לעבן.

זי נעמט אַן אַלט קלייד פון דער וואַנט אַראָפּ, שפּרייט עס אויס אויף דער ערד פאַר דער סאָפע און ליגט זיך אַניהער איינגעטוליעט... און דבורה גייט אַוועק אין צימער.

און די שטילקייט אין שטוב ווערט שווערער און שווערער. דאַכט זיך, אַ סוד האָט זיך דאָ אַריינגעגאָסן און די שטוב האָט דעם אָטעם פאַרהאַלטן. צייטנווייז הערט זיך נאָר אַ פאַרשטיקטער זיפץ פון רבקהלעס צוגעדריקטע דינע ליפּן. דאָס פּנים ביי איר איז נאָך רויטלעך און די ברעמען אַראָפּגעלאָזט, ווי צום דרעמלען, און אויף דעם גאַנצן געזיכט איז אויסגעגאָסן אַ מין טרויעריקע רויקייט, ווי ביי איינע, וואָס האָט שוין אַלץ אויף דער וועלט אָפּגעטאָן, האָט שוין אַלץ געהאַט, און האָט שוין גאָרנישט אויף וואָס צו וואַרטן מער.

די זון שיינט אריין אין פענצטער און מאָלט רביקהלען צופוסנם צווי־
זעקס־געקוסטעלטע ראָמען...

פון באַקאוויון גיסט זיך דאָס טרויעריקע גריילצן פון א גריל, און
אַן אימהדיקע שטילקייט צעליגט זיך איבער דער שטוב: שאַ, שטיל, אַלץ
איז ווי אויסגעשטאָרבן...

אינהאלט:

אַ שטעטל
דור הולך ודור באָ
צום אײדעם אויף קעסט
א חוב
א טאַטע מיט בנים
די משוגענע אין דאָרף
ר׳ יואל
א גנבה
א מעשה מיט א ציג
א שלעכטע פרוי

רעדאַקטאָרן פון פאַרלאַג:

ל. אַליצקי ד. ספארד